د کندهار فولکلور

لیکوال:

ننګیالی بښرکی

اهداء

زما د ګران ملګري شهيد محمدرفيق حرکت
سپيڅلي روح او د ده د مبارزې د لارې
د ټولو شهيدانو د وياړونو په نوم

سریزه

زما د دې کتاب عنوان (د کندهار د فولکلوریکو دودونو ځیني برخي) دئ، مگر زه چي څومره فکر کوم زما دغه څېړنه په دې برخه کي نیمگړې او ناقصه ده، ځکه چي د دودونو معنی او کلمه ډېره پراخه ده. د یوه بحر په څېر غني ده. نو له بحر څخه څو قطرې رااخیستل اصلاً نامحسوسه او نه معلومېدونکی کار دئ. خو زه به کوښښ وکړم چي د دې دودونو نوري برخي هم په آینده کي راواخلم او خلکو او د فرهنگ مینه والو ته به ئې وړاندي کړم. ولي دا کار یوازي د یوه نفر کار نه، بلکي د ټولو فولکلور پېژندونکو دنده بولم چي د خپل ملک له غني فرهنگ څخه څه راواخلي او د ټولني په پېژندنه کي له همدغي لاري کومک وکړي.

موږ پوهیږو چي ټولنیز علوم یو له بله ارتباط لري. د یوه علم څېړل د بل علم په تکمیل کي پوره مرسته کوي نو که موږ دلته فوکلوریک علوم رااخیستي دي او د کندهار دودونه مو پکښي څېړلي دي دا به د کندهار د اتنوگرافی د علم سره پوره کومک هم وي او برسېره پر دې به مو په دې خاصه پښتني سیمه کي ډول ډول انساني او ټولنیز اقتصادي اړیکي څېړلي وي. د کندهار د فولکوریکو دودونو کتاب کي چي په څو برخو کي لیکل سوی د کار او کارگر ټولنیز اړیکي، د ځوان او پېغلي اړیکي، د زاړه او ځوان اړیکي، د کو چني او زوړ اړیکي د هغو پرگنیزو اړیکو پر بنسټ چي د خلکو له پرگنو د خوا څخه منل سوي دي او زموږ په پرگنیز فرهنگ کي ئې ځای نیولی دئ رااخیستي او په دې کتاب کي مي د یوې مجموعې په توگه ځای کړي دي او زه پوره باور لرم چي د خلکو د فرهنگ د مینه والو له پاره به بې گټې نه وي.

باید ووایم چي نوموړي فولکلوریک مواد چي تراوسه پوري چا کار نه دئ پر کړی او که ئې پر دې برخو باندي کار کړی هم وي لږ او متفرق غوندي وو نو ځکه مي له نوموړو موادو د راټولولو له پاره پښې رالوځي کړې او دروازې مي وټکولې څو په هره برخه کي خپل معلومات ثقه کړم او د دې موادو په راټولولو کي مي کوڅه په کوڅه پوښتنه کړې ده او د خلکو له سینو څخه مي د خلکو مال رااخیستی دئ او د خلکو په اختیار کي مي د هغوی د ګټي له پاره تقدیم کړی دئ. نوموړی کار زما د کار د شروع په حیث باید ومنل سي او زه ډېره هیله لرم چي په دې برخه کي نور کار هم وکړم او یو دوهمه مجموعه هم ایجاد کړم. په نوموړې راټولونه کي چي د کندهار د فولکلور مختلفي برخي نومیږي د ډاکتر صاحب قاسم اڅکزي څخه ممنون یم چي په دې مجموعه کي ئې زما څخه هیڅ ډول هاند و نه سپموی او ځان ئې راسره ستړی کړ او هغه علمي، تاریخي او فولکلوریک معلومات چي د کندهار په مختلفو برخو کي ئې قاسم اڅکزی لري د یادوني وړ ګڼم. د محترم حضرت محمد ویاړ له مرستو څخه هم مننه کوم.

په هر صورت د فولکلور په هکله زه خپل نظر داسي څرګندوم چي:

د فولکلور اصطلاح چي اصلاً د انګلیسي Folk یعني وګړنیز، خلقي یا فولکلور په معنی سره د یو عام مفهوم لري او د یوه علم په څېر ئې ځان څرګند کړی دئ او د خپلي ځانګړي موضوع څېړونکی علم دئ، څنګه چي نور علوم د خپلي ځانګړي ساحې حدود لري، فولکلور هم د یوه علم په توګه ځانګړي یادوني، نمونې او اصطلاحات لری.

فولکلور د خلکو پر دودونو او راز راز رواجونو او دستورونو باندي ږغیږي، چي د نوو انساني اړیکو څېړنه او ایجاد هم د هغه پخواني فولکلور محصول ګڼلای سو. د فولکلور مفهوم خورا پراخ او دا یوه ډېره بااهمیته موضوع ده که څه هم فولکلوریک دودونه فرق او توپیر سره لري ولي په دې کي هم شک نسته چي د هري سیمي دودونه چي هر ډول وي د خپل ټولنیز جغرافیایي او وټیزو شرایطو سره

سم ایجاد سوي او د هغې ټولني محصول ګڼل کیږي. لکه څنګه چې موږ دا موضوع په خپل ګران هیواد کي ګورو. په لرغوني افغانستان کي ډېر د ارزښت وړ دودونه سته چي د یوې سیمي دودونه ئې د بلي سیمي له دودونو څخه توپیر لري. نو د هر یوه دود سپړل نه یوازي دا چي د هغې سیمي دود مو را اخیستی دئ یا هغه سیمه مو پېژندلې ده بلکي یو باارزښته او تاریخي مواد مو د پناه کېدو څخه ژغورلي دي. لکه څنګه چي زموږ د تېرو لیکوالانو څخه موږ ته لیکني راپاته دي په همدغه پېر (زمانه) کي موږ هم د راټولولو دنده پر غاړه لرو څو فولکلوریک مواد له ورکېدو څخه وساتل سي او د لرغونو تجربو څخه ګټه واخیستل سي او د فولکلور تعبیر باید په درسته توګه وسي او دا باید خلګو ته ورپه ګوته کړو چي نني انسانان په همدغه هوښیاري جي نن دي په پرون کي نه وه، خو موږ یعني اوسني انسانان د پخوانیو له تجربو څخه زده کړه کړې ده اوس هم په کار ده چي دغو تعبیرونو ته علمي بڼه ورکړه سي او د نورو علومو په څېر ئې اصطلاحات او ځانګړتیاوي په علمي ډول سره څرګندي سي. مثلاً د فولکلور د تعبیرونو څخه موږ دغه اصطلاحات ګورو د (رسوم، عقاید، خرافات، رواجونه، اولسي سندري، اولسي موسیقي، نڅاوي، متلونه او د ورځني انسان د ژوند ورځني مشاهدات) دا ټول د فولکلور تر عنوان لاندي مطالعه کیږي او د فولکلور علم ئې جوړ کړی دئ. لکه د بیالوژي په علم کي چي حجره، ساتر و پلازم، د حجرو جذب او دفعه ژوند او مرګ او نور اصطلاحات دي او مجموعاً یو علم ځني جوړ سوی دئ دغسي د فولکلور د یوه علم په څېر پورته موضوعات څېړي او د هره ځانګه یا اصطلاح چي مو ولیده، موږ ئې په جلا ځانګه کي څېړلای سو او په همدغه ډول د فولکلور د عالمانو له نظره څخه فولکلور په لومړي سر کي پر دوو برخو باندي وېشل کیږي:

لومړې ته ئې د فولکلور شفاهي برخه او دوهمي برخي ته د فولکلور مادي برخه ویل کیږي. نوموړي دوې برخي باید د کار په جریان کي سره جلا سي او د جلا جلا ځانګو په ډول باید بحث پر وسي. که څه هم شفاهي فولکلور او د مادي

فولکلور برخه ډېري نژدې اړیکي هم سره لري او د یوه علم دوې برخي هم دي او دواړي برخي د فولکلور تر علم لاندي راځي ولي توپیرونه هم سره لري چي په لاندي ډول به بحث پر وکړو:

لومړی - شفاهي فولکلور: د فولکور هغه برخه ده چي د ګړهاري اعضاوو یا ژبنیو اجزاوو په وسیله ګړهار کېدای سي یا هغه برخه ده چي ویل کیږي او د ګړ (ویلو) په سویله ئې څرګندولای سو، لکه: لنډۍ، ټوکي، کیسې، افسانې، نکلونه، متلونه او نور ...

دوهم - د فولکلور مادي برخه: هغه رسومات، رواجونه، دودونه او عنعنات دي چي په مادي او واقعي توګه ئې د یوه واقعیت په څېر په لاس راوړلای سو. لکه عامیانه طب، ترکاڼي، د موچیتو دود او دستور، کرهڼه، موسیقي، د واده دودونه او هم دغه رنګه نور مادي فولکلوریک اړخونه یادولای سو. خو برسېره پر دې هم چي د یوې ځانګړي رشتې او علم په څېر ځانګړې موضوع او علم دئ. نوموړی علم د فولکلور د اتنوګرافۍ (بشرپېژندني) د علم سره ډېري نژدې اړیکي لري او د اجتماعي علومو د څانګو له جملې څخه یو هم فولکلور ګڼلای سو. زما په عقیده فولکلور د یوه علم په څېر د اتنوګرافۍ سره دومره نژدې اړیکي لري لکه تاریخ او اتنوګرافي چي ئې په خپلو منځو کي سره لري او له بله طرفه د اجتماعي علومو د عام خصلت او ځانګړتیاوو له مخي چي ټول علوم یو له بله سره نغښتي او نژدې اړیکي سره لري نو یو له بله جلا کېدای هم نه سي، ولي دا خبرههم د یادولو وړ ګڼل کیږي، برسېره پر دې چي نوموړي علوم سره نژدې هم دي مګر فاصله هم سره لري او هر علم د خپل ځان د ثبت له پاره ځانګړې موضوع حلولای سي او مجموعاً علوم په ګډه او مجموعي توګه څرګندیږي او د فلسفې د علم په څېر راڅرګندیږي او د کایناتو د نړۍلید په هکله څېړنه کوي او په خپل وار سره د انسان اړیکي د طبیعت او ټولنیز ژوند سره څېړي. له دې ستر او لوی کار سره هر علم په جلا جلا توګه مرسته کوي، که د کېمیا علم د طبیعت هغه برخه څېړي چي څنګه لرګی په سکور بدل سو یا مو د

(Kcl) پوتاشیم کلوریت څخه K+CL د پوتاشیم برخه جلا کړه او څنگه مو کلورین په لاس راوړل. همدغسي کېمیا د نورو عناصرو په لاس راوړنه، د تغیر او تبدیل اساسي مسئلې څېړي او د طبیعت په یوه گوښه کي څېړنه کوي او دا چي څنگه د تخل خول قابلیت یا د فشار قانون او هم نور فزیکي قوانین څېړي مگر د کېمیا څخه د یو طرفه نوموړی د فزیک علم جلا نه دئ او له بلي خوا څخه بېله د کېمیا د علم د زده کړي څخه یو فزیک دان نه سي کولای چي د فشار قانون یا د اتم موجودیت تثبیت کړي. نو په همدغه توگه ځرگندولای سو چي اجتماعي او ټولنیز علوم هم یو له بله په ارتباط کي او گډي اړیکي سره لري او یو له بله نه جلا کیږي.

همدغه ډول په اجتماعي علومو کي که څوک د تاریخ د زده کړي علاقمندي ولري نو د هغه ابعاد یعني جغرافیه، سوسیالوژي او د اتنوگرافی په علم او فولکلور باندي د هغه منطقې او سیمي باید بلدیت ولري که نه نو ښه تاریخ دان کېدای نه سي. نو په دې توگه که څوک غواړي چي فولکلور ولیکي نو د خپلي سیمي په اړیکو او د هغه ځای د خلگو راشه درشه باید پوره ورمعلومه وي او د خلکو پخوانی حالت د هغه موادو څخه پیدا کړي چي د خلکو مال وي او د خلکو څخه ئې راټول کړي. مثلاً د افسانو پیدا کول د خلکو مال د او د خلکو په سینو کي پرتې او یو لړ داسي وگړیزي اړیکي پکښې پرتې دي چي په پخوانیو زمانو کي د انسانانو مناسبات او اړیکي ځرگندولای سي او په راتلونکي کي هم د گټي وړ دي، لکه څنگه چي موږ یو لړ پخوانۍ اولسي کیسې لرو چي هلته د انسان اراده پیدا کولای سو او یو مثال ئې موږ د کندهار د ډېر نامتو فولکلور لیکونکي محترم محمدگل نوري صاحب په لیکونو کي لیدلای سو. د مثال په توگه د زبزباني شاپېرۍ نکل. دا هغه نکل دئ چي نن موږ ته یو خیال ځرگندیږي لیکن د نن خیال ممکن په پخوانیو وختونو کي یو واقعي جریان وو. ولي سینه پر سینه تر نن ورځي پوري راغلی دئ او ډېر تغیرات پکښې راغلي دي. نو ځکه افسانې گټوري دي. په نوموړي نکل کي د انسان اراده توضیح سوې ده او هلته د دېب او انسان تر منځ په ارتباط خبري سوي دي او اولي انسان پر

دېب باندي د خپل هوښيار فکر په درلودلو سره بريالى کيږي او هغه په خپله شاوخوا کي داسي سره نغښي چي انسان ته د تسليمۍ سره تيتېږي. که څه هم د دېب جسم په نوموړي نکل کي داسي انځور سوی دئ چي پرتله ئې د انسان سره د جسم پر اساس نه سي کېداى. ولي د نکل څخه څرګنديږي چي دغه ډول ستونزي د انسان په مخ کي موجودي وې انسان د هغه ستونزو څخه بريالى راوتلى دئ، نو ځکه موږ وايو چي له دغه ډول شفاهي ادب څخه نن هم ګټه او الهام اخيستل کېداى سي.

همدغسي د فولکلور علم د بشري ټولني په تاريخ کي د لرغونپېژندني له علم سره نژدې اړيکي لري او ډېري مرستي ورسره کولاى سي او نتيجه دا چي فولکلور پېژندنه د يوې ټولني هغه شتمني ده چي هغه ټولنه په پېژندل کيږي. نو ځکه بايد ډېر ارزښت ورکړو او پخوانيو شتمنيو ته د بې ارزښته متاع په سترګه و نه ګورو. په همدغه دليل ما ځان په دې مکلف کړ چي د خپلي سيمي دودونه راټول کړم.

ننګيالى بخرکی

تقریظ

د کندهار د فولکلوریکو دودونو څېنې برخي

څرنګه چي دغه اثر ما ته د فولکلور د دیابرتمینټ له خوا د تقریظ له پاره راسپارل شوی دی نو زه دغه فولکلوری باارزښته اثر د خپل تقریظ یا نظر په چوکاټ کي په لاندي ډول سره ارزیابي کوم:

پوهان وایي: «که تاریخ او تاریخي پلټني د یوه ملت او د یوې ټولني د موجودیت ظاهري بڼي خلکو ته ښیي او ور په ګوته کوي ئې نو فولکلور خلک د هغې ټولني د روح سره آشنا کوي. دا فولکلور دئ چي د تاریخي څېړنو له پاره زمینه برابروي او مورخینو ته د څېړني له پاره باارزښته فولکلوري مواد وړاندي کوي.»

فوکلور د یوې جامعې او ټولني د ژوند هینداره ده، نو که څوک وغواړي چي د یوې ټولني او جامعې د خلکو په افکارو، عقایدو او نورو کړو وړو باندي ځان پوه کړي نو د همدغي جامعې او ټولني فولکوري او کلتوري مطالعه ورته ضرور ده.

فولکلور یوه جامع اصطلاح ده چي په هغې کي اساطیر، منظومې، کیسې، متلونه، لوبي، سرودونه، رسم او رواجونه او څېني نور فولکلوري مواریث چي د یوې ټولني څخه بلي ټولني او جامعې ته انتقالیږي موجود دي. که څه هم په دغو پورته یادو شویو موادو کي څېني ئې به اتنوګرافیکي جوړښت پوري اړه لري، خو له فولکلور سره ئې اړیکي زیاتي دي. نو که څوک وغواړي چي د فولکلور په حقیقي معنی پوه شي نو د ټولني د اتنیکي خصوصیاتو څخه دي بې خبره نه وي، ځکه چي د دغو دواړو په پېژندلو سره د ټولني سمه او درسته پېژندنه په لاس راځي. نو د دې له پاره چي فولکلوري مواد د وخت په تېرېدو سره له منځه ولاړ نه شي او د زمانې

سېلابونه ئې له ځانه سره يو نه شي نو فولکلور پوهان په دې هڅه کې دي چې دغه قيمت لرونکي مرغلري د زمانې له سېلابونو څخه بچ کړي او راتلونکي نسل ته ئې د يو ډېر دروند او ښه سوغات په توگه پرېږدي.

نو دغه دئ زموږ ځوان ليکوال او محقق ننگيالي بځرکي دغه دروند او باارزښته کار د خپل توان او وس په اندازه په ډېره سړه سينه سره کړی دئ او د خپلي سيمي د سپين سرو ښځو ا وسپين ږيرو سړو څخه ئې فولکلوري مواد راټول کړی دي او ليکلي دي چې دغه کار ئې د قدر وړ دئ. نوموړي په خپله سريزه کې د کلتور او فولکلور په باره کې ډېر څه ويلي او ليکلي دي چې دواړه سره نژدې اړيکي لري. ځيني مثالونه ئې راوړي دي او خپله ادعا ئې ثابته کړې ده. وروسته وايي تر څو پوري چې يو تاريخ ليکونکی د اولس کلتور او فولکلور مطالعه نه کړي هغه ښه تاريخ ليکونکی نه شمېرل کيږي او دا رشتيا هم ده، ځکه چې فولکلور د تاريخ ليکونکي له پاره تاريخي مواد برابروي نو تر څو پوري چې يو تاريخ ليکونکی د جامعې او ټولني په فولکلور او کلتور باندي پوه نه شي هغه درست او سم تاريخ نه شي ليکلای.

۱. نوموړي ليکوال د کندهار د خلکو د کوژدې او د واده د دود او دستور په باره کي ډېر څه ليکلي دي او ډېري فولکلوري مرغلري ئې راسپړلي دي چې ټول کتاب د مطالعه کوونکو له پاره ډېر په زړه پوري دئ او دا هلته سړي ته جوتېدای شي چې ټول کتاب مطالعه کړي. همدغه ډول ئې د اوبو يخولو، لوښو او نورو وسيلو په باب ډېر په زړه پوري معلومات ليکلي دي.

۲. د نظرمات فولکلوريکه سندره ئې په ډېر ښه ترتيب سره د خپلي سيمي له سپين سرو څخه ثبت کړې ده چې د يو فولکلوريسټ له پاره ډېره په زړه پوري ده.

۳. د کندهار د ځينو سيمو د عنعنوي مېلو په باره کي ئې ډېر فولکوري مواد راټول کړي او ثبت کړي دي او د اتڼ سندري خو ئې د يو فولکلوريست له پاره ډېر ارزښت لري.

۴. ښاغلي بځرکي د کتاب په وروستۍ برخه کې د کنداهر د خپلې سيمې اولسي فولکلوري لوبې په ډېر ښه شان سره شرحه کړې دي. ژبه ئې روانه ده او د لوستلو څخه ئې سړی خوند اخلي او هغه پخوانۍ اولسي لوبې سړي ته رايادوي. رښتيا چې د ښتونخوا په پښتني سيمو کې د اولسي دود او دستور او اولسي لويو فولکلوري مرغلرو ستره ذخيره پټه پرته ده نو که دغه قيمتي مرغلرې رابرسېره نه شي د زمانې سېلاب به ئې يوسي او بيا به وخت تر وخته تېر وي.

څرنګه چې د اولس کلتوري موضوع يوه ډېره مهمه موضوع ده او دغه موضوع وخت پر وخت د تغير او بدلون سره مخامخ کيږي او يا د وخت په تېرېدو سره له منځه ځي او ورکيږي نو بايد چې ځوان ليکوالان وهڅول شي او تشويق شي تر څو دغه قيمتي مرغلرې د خپلو سيمو څخه راغونډې کړي او راتلونکي نسل ته ئې د يو باارزښته سوغات په توګه وړاندې کړي.

ښاغلي بځرکي خپل کتاب په ۲۷۰ مخونو کې ليکلی دئ او د فولکلوريستانو فولکلوري تنده ماتولی شي او د فولکلور په باره کې يو ستره ذخيره او ګټور اثر دئ نو چاپ ئې ضروري دئ او زه ئې د چاپ طرفدار يم چې دغه باارزښته مرغلرې خوندي پاته شي.

په درناوي

د سرمحقق مرستيال محمدمومن پتوال

تقریظ

د کندهار ځیني فولکلوري دودونه محترم پوه ننګیالي بځرکي لیکنه چي په رسمي توګه ما ته د تقریظ او نظر غوښتلو له پاره راسپارل شوې خپل نظر په لاندي ډول وړاندي کوم:

۱. نوموړی اثر چي د کندهار د سیمي یوه کلتوري او فولکلوري مجموعه ده چي د کندهار د سیمي غوره دودونه او ځیني ټولنیزي لاري چاري پکي راټولي شوي دي نوموړی اثر نه یوازي د فولکلور پوهانو له پاره ګټور دئ بلکي د اتنوګرافانو او تاریخ پوهانو له پاره هم ګټوره او په زړه پوري مجموعه ده. څرنګه چي د یوه اولس دودیزي لاري چاري او کلتوري پانګه یوه ډېره مهمه او باارزښته موضوع تشکیلوي د بلي خوا نه ګورو چي د زیاترو خلکو او نفوسو مخه د ښاري ژوند په لور مخ په چټکي سره روانه ده او د خلکو په ژوند او ټولنیزو لارو چارو کي هم په چټکي سره بدلون رامنځته کیږي چي ورو په ورو د اولسونو او پرګنو دغه سوچه او نګه دودونه هم بدلون مومي او بالاخره له منځه درومي نو د دې له پاره چي دغه سوچه دودونه او ټولنیزي لاري چاري له منځه لاړي نه شي او خوندي وساتل شي نو ځوان لیکوالان او څېړونکي باید وهڅول شي چي د خپلو اولسونو او سیمو څخه په زړه پوري ټولنیزي لاري چاري او ګټور دودونه راټول کړي، تر څو چي دغه قیمتي او باارزښته مرغلري د خپلو سیمو څخه راغونډي کړي چي راتلونکي نسل ته ئې د یوه باارزښته سوغات په توګه خوندي وساتي. محترم لیکوال بځرکي صاحب دغه باارزښته کلتوري او فکلوري مواد په ښه شان سره راټول کړي او په روانه ژبه ئې په دې وړې مجموعې

کي راڅای کړي دي چي د راتلونکو څېړونکو له پاره د يوه باوري ماخذ په توګه ګټور کار دئ.

۲. په نوموړي اثر کي د کندهار د سيمي د واده او کوژدې ټول دودونه راټول شوي دي. د کندهار د سيمي ټول ټولنيز، اقتصادي او د ټولنيز جوړښت بنې او شکلونه پکي جوت شوي دي چي د واده او کوژدې په دودونو کي ډېر ارزښتمن او ګټور کار دئ. د واده سندري چي يو ځانګړی فولکلوري ارزښت لري او د فولکلور پېژندونکو له پاره ډېر ګټور او په زړه پوري مواد برابروي او تر اوسه دا مهم کار محترم بځرکي صاحب تر سره کړی چي يو ګټور فولکلوري کار ګڼل کيږي.

۳. په نوموړي اثر کي بل ډېر مهم کار چي د فولکلور له پاره ډېر ګټور ارزښت لري هغه د اتڼ نارې دي چي د اتڼ نارې د شفاهي ادب او فولکلور غټ اصل جوړوي.

۴. په نوموړي اثر کي د فولکلور د يوې برخي د کرکو او کرنو، يوه برخه د نظرماتي ده چي د نظر ماتولو فولکلوريکه سندره ئې په ډېر ښه ترتيب سره د کندهار د سيمي له سپين سرو او پاخه عمر لرونکو ښځو څخه ثبت او رانقل کړې ده.

۵. محترم ليکوال په دې مجموعه کي د کندهار د سيمي فولکلوري لوبي او د هغو ډولونه په ښه توګه سره ځای کړي چي فولکلوري څېړنو له پاره يو ګټور کار ګڼل کيږي.

۶. محترم ليکوال په دې وړه او ارزښت ناکې مجموعه کي د کندهار د سيمي لاسي کارونه لکه کلالي، خامک دوزي، د موچڼو او کوښو د جوړولو د لومړنيو بڼو څخه تر اوسه پوري د جوړښت په تغير څېړنه شوې. دا کار هم ګټور او په زړه پوري دئ. په تېره بيا د هغه چا له پاره ډېر ګټور دئ کوم چي غواړي د کندهار د سيمي د لاسي صنايعو په برخه کي څېړنه تر سره کړي.

۷. په نوموړي اثر کي د کندهار د سيمي د موسمي او عنعنوي مېلو د ساعت تېريو او د هغو د جوړېدو ځايونه په مفصل ډول سره څېړل شوي چي د عنعنوي مېلو

د اجراء کولو خاص طرزونه او جوړېدنه کېټ مټ د سیمي د خلکو نه ثبت او رانقل کړي دي چي د اتنوګرافي څېړنو له پاره ګټور مواد پکي ځای شوي دي.

۸. همدارنګه په نوموړي اثر کي د عنعنوي مېلو د ثبت او لیکلو په برخه کي د لیکوال ابتکار په دې کي وینم چي د بېلابېلو مذهبي فرقو لکه مسلمانانو او هندوانو او همدارنګه د نر او ښځو د مېلو د تم ځایونو په ښودلو سره ئي دغه برخه ډېره ښکلې کړې ده او هم ئې فولکلوري اصطلاح ګاني په ښه ډول سره ثبت او رانقل کړي دي د ساري په توګه: (اتراک) چي زما په نظر یوه فولکلوري اصطلاح ده او هغه ځای ته وایي چي د مېلې ډله د فرش یو شی لکه دری، ټغر، څادر یا بل شی هوار کړي او ورباندي کښېني. سره د دې چي د محترم بخړکي په دې مجموعه کي ډېر په زړه پوري او ګټور مواد نور هم راټول شوي دي چي د کندهار د سیمي په کلتور او فولکلور باندي رڼا اچول شوې زه ئې د هغو نورو یادونو نه تېر شوم خو په اخیر کي دومره زیاتوم چي بخړکي صاحب سر ته رسولی تر اوسه پوري به نوموړې سیمه کي چا نه دئ کړی. زه د نوموړي کار د ستاینې وړ بولم او د دې وړې مجموعې چاپول ضروري ګڼم او د چاپ سره ئې موافقه لرم.

په درناوي

محقق شهزاده زیارن

د فولکلور دیپارتمنت علمي غړی

په کندهار کې د واده دود او دستور

په دې مراسمو کې تر هرڅه مخکې او لومړی ناوې او زوم ډېر اصلي رول لري چې د واده مراسم پر دوی باندې جوړېږي. په دې مراسمو کې زوم هغه څوک دئ چې د لومړي ځل له پاره د یوې پېغلې سره د ژوند شریک او د ژوند په خوږو او ترخو کې ګډ مسئولیت پیدا کوي او د راتلونکې ګډ ژوند مسئولیت سره لري.

ناوې هغه څوک ده چې د لومړي ځل له پاره د زوم کور ته راځي او د کور چارې ورسپارل کېږي او واده د ناوې او زوم په ژوند کې تر هر څه یو جالبه او له خاطراتو ډکه برخه ده.

د واده په دود او دستور کې نه یوازې دا چې یوه پېغله او یو ځوان د واده او کوزده کولو په دود سره یو ځای سي، بلکې نوموړې مراسم په ډېر مصرف، جمع و جوش او ساعت تېرې سره نیول کېږي او په دې ورځ هر واده کوونکی کوښښ کوي چې خپل د واده مېلمانه خوشحاله وساتي او ډېره ښه ډوډۍ ورپخه کړي، څو د راغلیو مېلمنو ښه عزت وسي. نو په همدغه دلیل هر ځوان کوښښ کوي چې مخکې د واده کولو تر مراسمو ټول مصرف او پیسې تهیه کړي.

د واده په اړیکو کې د زوم او ناوې دواړې خواوې خپل دوستان خبروي او د خبرولو په دود او دستور کې د زوم او ناوې دواړې خواوې ګډ تفاهم او پوهول او راپوهول سره کوي او بیا په هغه اندازه پیسې د زوم طرف ورته تهیه کوي. که چیرې د زوم اقتصادي او وټیز ژوند ښه وي؛ نو په دې صورت کې مصرف زیاتیږي، یعنې زوم ډېر مصرف کوي او د کندهار ښار یا شاوخوا څخه شوقیان (غزل ویونکې) هم راولي او د شوقیانو د راوستلو سره هغه کسان چې رسمي خبر دي دلې (دلته) ډوډۍ

په واده کې خوري ولې د شاوخوا کلي خلک چې د شوقيانو څخه خبريږي چې په پلانکي کلي کې شوق دئ بيا خپله ډوډۍ په کور کې خوري او بيا شوق ته تر سهاره کښېني. ولې برسېره پر دې غټ - غټ سماوارونه د چايو جوش وي او هر څوک چې د چايو غوښتنه ولري په وړيا توګه چاى خوړلاى سي. نو پر همدغه اساس يوه جالبه له خاطراتو څخه ډکه ورځ ده چې د واده مراسم ئې په دې ترتيب سره دي:

١. د زوم له خوا ښځې پر کورو باندې ګرځې، تر څو يوه داسې نجلۍ پيدا کړي چې ښايسته او پر ښايست سربېره د کار صفت ولري. په کندهار کې کار عبارت دئ: د اوړو اخښل او ډوډۍ پخول، جارو، کالي ګنډل، خامک او داسې نوري د کور چارې لکه: صفايي (تدبير منزل) سربېره پر دې د پېغلې بل ښه صفت هم دا دئ چې پېغله بايد شرمناکه او قانع وي نو دې په اصطلاح قانع نجلۍ وايي.

څه وخت چې د دې شرايطو سره سم د زوم له طرفه ښځې له يوه کور څخه نجلۍ انتخاب کړي، نو بيا خپله د زوم سره په دې باره کې خبرې کوي، خو زوم په اول سر کې تر تاثير لاندې راغلى وي شرمېږي او مور يا خور يا خاله، چې د ده په انتخاب کې رول لري، له ده څخه پوښتنه کوي او دى جواب ورکوي. خو بيا هم دا د يوې عنعنې شکل لري. پس له دې څخه زوم راضي کيږي. نور د زوم مور او خاله د انتخاب سوې نجلۍ او يا پېغلې کور ته ځي او يادونه ورته کوي، دې ته مرکه ويل کيږي.

مرکه چې د پېغلې يا آينده ناوې کور ته ورغله، نو ناوې د هغې په درک سره، چې زما له پاره مرکه ده ځغلي او په بله خونه ننوزي يا پټيږي او کوښښ کوي چې په داسې خونه کې پټه سي چې د مرکې په هکله خبرې واوري. د ناوې د کورنۍ غړي د مرکه کوونکو احترام کوي او د عزت په سترګه ورته ګوري چاى سره څښي او د هلک او نجلۍ (ناوې او زوم) په باره کې خبرې کيږي.

په خوږو او صميمي خبرو کې د زوم د کورنۍ د خوا يادونه کيږي. په دې وخت کې د ناوې د کورنۍ له خوا يو نامعلوم جواب ورکول کيږي، چې موږ به خبرې

پکښې وکړو، خو په دې جواب سره د زوم مور او نور مرکه کوونکي قناعت نه کوي. په عمومي ډول رواج داسي دئ، چي په لومړۍ ورځ (هو يا نه) جواب نه ورکول کيږي؛ خو د لومړۍ ورځي په ماښام د ناوي د پلار او ورور سره خبري کوي. هغوی بيا د نوموړي هلك يا زوم په باره کي معلومات پيدا کوي که ئې و پېژندی تصميم نيسي. نو په دې ترتيب مرکه کوونکي هم يوه يا دوې ورځي معطله کيږي، څو پلټنه وکړي چي نوموړی هلك څه صفتونه لري؟ په څه مصروف دئ؟ يعني کسب لري که نه؟ پر دې سربېره يې د ټولنيز، سياسي او اجتماعي محيط پلټني کيږي، چي له کومو کسانو سره ناسته ولاړه لري؟ ځکه د ناستي ولاړي خلك زيات تأثير لري. نو وروسته له هغه چي هر اړخيزه پلټنه وسوه (پوښتنه وسوه) نو پس له دغه فرصت، چي يوه او يا دوې ورځي په برکي نيسي، د بيا له پاره د زوم مور، خاله يا خور ورځي او يادونه ورته کوي.

کله کله داسي هم پېښږي چي د ناوي له خوا څخه په دې، چي د ناوي قدر ئې زيات کړی وي، نو بيا هم مثبت جواب نه ورکوي، خو له خبرو څخه ئې معلوميږي، چي د (هو) جواب وايي. يا وايي مور بيا هم معلومات کوو او يا وايي چي مور ئې (ماما) نه دئ پوښتلی. په هرصورت د مرکه کوونکو اميد بيا هم موجود وي حتی داسي راغلې ده، چي د ځلورو څخه تر پنځو پلاوو وروسته شېريني ورکړي. خو البته د ناوي له خوا څخه په دوی کي دا اصطلاح وي چي قدرمنه سي او کله داسي هم پېښيږي چي په اوله پلا سره بيا دوی و ښځو ته شېريني نه ورکوي او ورته وايي چي نارينه مو سبا را وليږئ چي شېريني ورکړو. څه وخت چي نارينه ورسي د ناوي له خوا څخه هغه نژدې، هوښيار، پاخه سپين ږيري سره راټوليږي او د زوم د طرف له سپين ږيرو سره معرفي کيږي.

په دې وخت کي د زوم د خپلوانو ښه هرکلی کيږي. په دغه وخت کي شيدې يا چای خوړل کيږي او په ډېر صميميت سره تبادل افکار او خبري کوي. د خبرو په منځ کي پر اصلي موضوع باندي مرکه کوونکي په داسي ډول پيل کوي:

لومړی د ناوي د کورنۍ صفت کوي او خپل علایق ښیي وایي چي: ستاسي یوه ډېره نجیبه کورنۍ ده او موږ غواړو چي ستاسي سره دوستي وکړو.

مقابل لوری هم څه ناڅه د دوی له ستاینې څخه مننه کوي. په دې ترتیب د هلك او نجلۍ د نامزادۍ یا کوژدې مراسم پیلیږي، نو د نجلۍ له طرف څخه یو مشر سړی د هلك له خپلوانو څخه غواړي چي یو څه د نجلۍ پر نامه کړي او هغه دوی مني یا نه؟ خو د مناقشې په صورت کي جرگه فیصله کوي او یا هغه مشر چي له دوی سره یو ځای راغلی دئ هغه مداخله کوي او وایي چي: سره جوړ سئ! د جوړېدو په صورت کي بیا د ناوي طرف د زوم و طرف ته شېریني ورکوي. شېریني ئې دمخه لا په یوه پتناسه کي اچولې وي او یو یا څو دانې قند ئې د شېرینۍ سره یو ځای په پتناسه کي ایښي وي، یو زرین دستمال ئې پر سر وراچولی وي او د زوم د پلار یا کوم بل مشر ته ئې ږدي اوس نو دلته دوه حالته موجود دي:

۱. هغه حالت دئ، که چیري دستمال ورکوي، فقط دغه شېریني ورکول کیږي او د ناوي له کور څخه راوزي، شېریني اخلي او د دستمال د مراسمو ورځ تعین او ټاکي.

۲. که د دستمال په نامه بله ورځ و نه ټاکل سي په دغه ورځ باندي شېریني هم اخستل کیږي. ملاصاحب هم د مرکې سره یو ځای راځي او د نکاح شرعي اصول سر ته رسیږي. په دې ډول د ناوي له پلار څخه پوښتنه کوي چي د ناوي نوم اخلي او وایي: پلانکۍ تا و پلانکي، د پلانکي زوی، د پلانکي لمسي ته د دغو نغدو پیسو یا شرعي مهر په بدل کي ورکړې ده، ور کړې دي وه؟ په مقابل کي د ناوي پلار هوکې وایي. بیا له ناوي څخه په دغه ډول پوښتنه کیږي. که چیري ناوې نه حاضرېدله کولای سي د نفس وکیل ونیسي. څو مثبت یا منفي نظر وړاندي کړي. هغه د نفس وکیل بیا و ملاصاحب ته وایي. بالاخره د مقابل طرف یعني د زوم پلار ته هم عیني خبري تکراروي او جواب ئې په شرعي ډول غواړي. کله چي دا مراسم پای ته ورسېدل، د ناوي له کور څخه راوزي د دروازې په خوله کي ډزي او ټکان کوي،

څو خلک له موضوع خبر سي او د ټکانو په بدرگه باندي شېریني رااخلي. که مراسم د دستمال وه، نو په دې صورت کي د زوم له طرف څخه و ټولو هغو کسانو ته چي په مراسمو کي ئې گډون کړی وي، یو دستمال او شېریني ورکول کیږي. شېریني کله کله د یو قند په ډول او کله کله د نقلو او چاکلېټو په ډول وي. څه وخت چي شېریني ورکړه سوه، نو مبارکي یو بل ته سره وایي او د زوم طرف په خوشالۍ سره ولاړیږي.

دستمال د زوم د ورور پر اوږو باندي وراچوي، که ئې ورور نه درلود، نو د بل کوم نژدې خپل، شېرین دوست پر اوږو ئې ورتړي او دباندي د ناوي له کور څخه ډزي کوي، معنا ئې دا ده چي د پلانکي لور ئې ورکړه. په دغه شکل نور مراسم هم موجود دي. مثلاً: جوړه استول، فالوده استول او گردونو ته د زوم دعوت او بالاخره واده کول. د واده په سهار د زوم او ناوي ورتګ د خواښي و خسر کور ته چي و دې ته په اصطلاح سره د سلامۍ مراسم وایي. هر یو ئې په تر تیب سره لاندي تشریح کیږي:

جوړه استول:

تر واده مخکي د دوو کورنیو د ښه نیت پر اساس زوم د ناوي کور ته جوړه استوي چي په جوړه کي د ناوي کالي، موچڼي یا بوټونه، جراپي او نور د آرایش سامانونه او نکریزي ایږدي. دا ټول شیان په منظمه توگه سره په چرمي بکس کي اچوي او د یوې ښځي او یوه کوچني هلک په لاس ئې ورکوي چي و دې ته په اصطلاح کي (خنچه) هم وایي. خنچه د زوم په اقتصادي حالت پوري اړه لري. که ئې په قدرت کي وه نو د زیاتو پیسو خنچه جوړوي او که ئې قدرت نه درلود نو کم مصرفه او اقتصادي خنچه جوړوي.

که چیري خنچه یا جوړه قیمتي وه، نو په هغه صورت کي د ناوي زړه زیات خوشحاله کیږي او دوستان ئې راځي او خنچه گوري، چي د دوی په عقیده د قدر په سترگه ئې ورته کتلي دي که نه؟ نو ځکه هر څوک کوښښ کوي چي زیاتي پیسې

په جوړه کي مصرف کړي. څه وخت ئې چي جوړه وروړله نارينه سمدستي د نارينه وو سره په سراچه (دېره) کي کښېني.

مګر ښځي په کور کي له ښځو سره کښېني. تر چايو خوړلو وروسته يو دستمال هغه چا ته ورکوي چي خنچه ئې وروړې وي او يو هم په هغه کي ايږدي چي جوړه پکښي وروړل سوې ده لکه: پتنوس يا کوم بل شي کي دستمال ايږدي او بېرته ئې د زوم کور ته وراستوي. دا مراسم يوازي د جوړې په نامه يادېږي چي په خاصو وختونو کي د ناوي کور ته وراستول کيږي او هر وخت نه وراستول کيږي. مثلاً د اختر په ورځو کي، د اختر نوي کالي او نکرېزي او هم په پنځلسي کي جوړه ور استول کيږي.

فالوده استول:

په کندهار کي د ناوي کور ته د زوم له طرفه يو تعداد مجمې فالوده وراستول کيږي. دا فالوده عادي نه وي، لومړی د فالودې والا دوکان ته فرمايش ورکوي، څو هغه ښه فالوده (ميرواري[۱]) او شربت وړجوړ کړي وروسته ئې د ناوي کور ته د يوه کوچني هلك په لاس ورليږي. څه وخت چي ئې فالوده د ناوي کور ته ور واستوله، نو سمدستي د ناوي په کور کي هغه په نورو لوښو کي د ناوي په نامه د خپلو دوستانو کورو ته وراستوي. کله کله داسي هم سوي وي چي د ناوي له طرفه ټول دوستان د ناوي کور ته د فالودې له پاره راغواړي، څو د ناوي فالوده په ګډه سره وخوري او د خوشحالی په مراسمو کي ګډه خوشحالي سره وکړي. ولي دا ورځ خاصتاً د خوشحالی ورځ ده، ځکه د کال په يوه موسم يعني د ژمي په موسم کي فالوده خرڅيږي او هر څومره فالوده، چي ئې تهيه کړې وي ناوي ته ئې وروړي. خو د جوړې په ډول نه ده، چي په پنځلسي (د برات پنځلسم)، کوچني اختر او لوی اختر کي ورواستول سول. که چيري واده وځنډېږي نو په هر کال کي نوموړي مناسبات د

---

[۱] ميرواري: پر فالوده باندي يو ډول اوږده، ښوی او خواږه غوندي څيزونه اچوي چي په کندهار کي ميرواري ورته ويل کيږي.

خپلو خاصو مراسمو سره پر ټاکلي وخت سر ته رسيږي او که د واده مراسم په لنډ وخت کي وسول، نو د دغو مراسمو ضرورت هم پاته نه سي.

د واده ځنډول په دوو صورتونو کي امکان لري: لومړی: که ئې ولور نه وو تحويل کړی نو واده نه ورکوي. دوهم: که ئې د واده کولو له پاره پيسې نه درلودې. دريم حالت داسي هم پېښيږي چي د ناوي د پلار له طرفه څه جنجال پېښ سي، چي و دې جال او جنجال ته په اصطلاح کي (بابېړی) وايي. بابېړی په هغه صورت کي کيږي چي خُسر يعني د ناوي پلار وغواړي چي د لور يا ناوي ولور لوړ کړي. يا ئې څه پر نامه ځني واخلي. خو بيا هم دلته دوه حالته ځني پيدا کيږي: يا به ئې مني يا نه؟ که ئې ومني نو به واده صورت ونيسي او که ئې و نه مني د نه منلو په صورت کي بابېړی (جنجال) پيدا کوي او د يوې لانجې رنګ پيدا کوي. د لانجې په صورت کي د دواړو خواوو څخه سپين ږيري سره راټوليږي او يوې نتيجې ته سره رسيږي. تر خبرو اترو وروسته د واده ورځ تعينيږي او د دې ورځي له پاره امادګي نيول کيږي. خريداري، اشپز او شوقيان سره برابروي.

شوقيان: دا هغه هنرمندان دي چي خلګ ئې د سنتی، واده او نورو ښاديو له پاره له ځان سره بيايي. څه وخت چي دا ټول ترتيبات ونيول سول نو د واده تر شپې يوه شپه دمخه د نکريزو شپه رارسيږي.

د نکريزو شپه:

د ناوي په کورنی کي د ناوي لاسونه او د زوم په کور کي د زوم لاسونه ور سره کوي. د لاسونو په سره کولو کي د زوم د چپ لاس ورغوی او ضميمه ګوته ور سره کوي. ليکن د ناوي مکمل لاسونه ور سره کيږي او بيا د ناوي له کور څخه نکريزي په يوه مجمه يا پتنوس کي اچول کيږي. شمعان (شمعي) ئې په سر ورلګوي. د خپلوانو او ګاونډيانو کورونو ته ئې وروړي؛ څو هغوی هم خپل لاسونه سره کړي. د لاسونو له سره کولو څخه اصلي مقصد يعني په خوشحالی کي ګډون کول دي او

عموماً لاسونه سره کول د یوې خوشحالۍ په مقصد کیږي. داسي رواج هم سته چي د نکریزو پتنوس، چي شیریني او نخود ئې پر سر وراېښي وي او شمعان ئې هم پر سر لګیږي. له کور څخه ئې راباسي او په ښار او کوڅو کي ئې ګرځوي. عموماً له ښځو څخه دریې ورڅخه وي او دغه فولکلوریکه سندره وایي:

زموږ نکریزي ښکاپوری دي
حنابکاره پیراهن ګلي نارا
اوسني ځوانانو واچوئ روپۍ
حنابکاره پیراهن ګلي نارا
بالاخانه پر څلور کونجه
پکښي ولاړه ده زما د جانان ناوې نارنجه
حنابکاره پیراهن ګلي نارا
په کور دوه زرغونه شاله
زما جان ورته ولاړ دئ لاس ئې نه ورځي له خیاله
حنابکاره پیراهن ګلي نارا
یو ئې چارسو څلور بازاره
پکښي تېرېږي زما جان او ناوې دواړه

دغه سندره په دسته جمعي توګه په بازارو کي وایي او خوشحالۍ کوي. بالاخره بېرته کور ته راځي او د نکریزو شپه په دې ترتیب سره پای ته رسېږي او په همدغه ورځ او شپه ټول استراحت کوي. کالي ترتیبوي او حمام کوي. څو د واده اصلي شپه راورسېږي. د واده په شپه د ناوي خپلوان د ناوي کور ته او د زوم خپلوان د زوم کور ته راځي یا په وروسته کي د زوم خپلوان د زوم سره یو ځای له ورا سره د ناوي کور ته ورځي. د ورا په سر کي ښځي رواني وي او د ورا سندري وایي. سندره دا ده:

زما جانانه ورا دي څو ده
په مخ کي ئې زیبا پر تندي ئې پیلبو ده

پر دېوال ويشتلی سکور دئ
زما جانان چي واده راوړينه گلبشرې په غېږ کي زوی دئ
ورا دي راغله ټک ئې نسته
د ټوپک دارو ئې نسته
د ټوپک دارو ئې ورکړو
د ويشتو سرې ئې نسته
د ورا وري مولمور دي
زما جانان په ورا راغلي هغه ټوله شمله ور دي
ناوي! پينگ پر پيکي کښېږده
مشر لېور دي (شېرآغا) نوم باندي کښېږده
ناوکی خانواده ده
د پلار له کورې بيايي خانزاده ده

هو، څه وخت چي د زوم د کور ښځي سره راټولي سوې، نو له خپل کور څخه د ناوي د کور طرفته حرکت کوي. په مخ کي ئې ښځي وي او ښځي په ډېره خوشحالي سره سندري وايي. په دغو سندرو کي د زوم د ورور ستاينه کوي. ټولو نوي کالي اغوستي وي. د زوم د خوا ښځي هم ورسره وي. په لاره کي د ناوي د کور تر رسېدو پوري گډې نڅاوي او سندري وايي. و دې ښځو ته په اصطلاح کي (ورا) وايي او دا ورا عموماً د مازيگر په وخت کي حرکت کوي. د ورا له پاره د ناوي طرف هم ډېر انتظار لري. ځيني کوچنيان ئې د کوځې او يا کور په خوله کي درولي وي. څه وخت چي د ورا ږغ واوري، نارې په گډې سي او کور ته خبر ورکړي. له کور څخه ښځي مخ ته راوزي گلان پر پاشي او خپل صميميت او علاقه ښکاره کوي، سپلني ورته دودوي. وروسته له هغه چاى ورته راوړي، چي دا مراسم په ځينو قومونو او اولسواليو کي برعکس رواج لري. البته دا رواج ډېر لږ په ښار او زيات ئې په اطرافو کي رواج لري؛ مثلا: په زياتره اخکزو، نورزو، کاکړو او سليمانخېلو کي دا رواج ډېر

خطرناکه او وروسته پاته په زړو مناسباتو کي اخرنۍ نخښې دي. هغه دا چي څه وخت چي ورا ورځي د ناوي د بېولو له پاره په ورا کي د زوم او ورا سره ملګري ځوانانو صفت کيږي. د ورا په اورېدو سره د ناوي له خوا ښځه پر دوی باندي د ډبرو وارونه کيږي، حتي تر دغي اندازې چي د زوم د طرف نفر زخمي کيږي، ليکن سربېره پر دې هم د دوی د ډبرو پر مخ ورځي، ځو چي ځان وروړسوي. ليکن څه وخت چي وروړسېدل بيا روغبړ کوي او د ټکانو بړغ پورته کيږي يعني ټکان يوازي د بړغ او د کلي د خبرېدو په خاطر کوي. خو څه وخت چي دوی يو ځای سره کښېناستل نو بيا د يو طرف له خوا ښځه يو پر بل باندي مسخرې او پېغورونه سره ورکوي، په دې خاطر چي يو پر بل ځانونه اصل معلوم کړي. يو د بل د قوم پېغورونه ورکوي او په ضمن کي د خندا په خاطر هم دا کار کوي. پورته رواج نن ورځ ډېر کم دئ او د کندهار په ډېرو لږو اطرافو کي ئې اوس هم ډېر لږ آثار سته، نو ځکه اوس موږ دغه دود يوازي د نمونې په ډول سره دلته وکيښ او اصلاً عمومي دود غواړو، چي څه نا څه وڅېړو.

هو! څه وخت چي د زوم طرف د ورا سره د ناوي کور ته ورغلل، تر چای خوړلو وروسته د ناوي د را ايستلو په مراسمو پيل کوي. ناوې په دې وخت کي په جلا خونه کي د خپلو همزولو سره ناسته وي او بيا ئې له زوم سره يو ځای راباسي البته د رايستلو په وخت کي د ناوي او زوم پر سر قرآن شريفونه نيول کيږي.

په کندهار کي عمومي داسي رواج دئ، چي د ناوي طرف هيڅ ډول خوشحالي نه کوي، يوازي او يوازي د زوم د خپلوانو طرف خوشحالي کوي او د ناوي طرف دا عيب ګڼي چي دوی هم له زوم سره خوشحالي وکړي، خو څه وخت چي ناوې له کوره راوباسي، نو د ناوي مور يا کوم بل دوست ئې اوبه پسي شيندي يا ورپاشي. په دې خاطر چي خوشبخته واوسي او د رڼا معنا هم لري. هم هغه وخت چي ناوې ئې راويستله، نو ناوې د پلار د کور په ارمان يو څو ترخې اوښکي تويوي

او د پلار له کور څخه ئې د مېړه کور ته بيايي. ناوې د پلار له کور څخه په دوه ډوله د مېړه يا خسر تر کوره رسوي: يو ئې د کجاوې په واسطه او بل ئې د موټر په واسطه.

الف - د کجاوې واسطه: کجاوه د کوچنيانو د زانگو په ډول له تختو څخه جوړه سوې وي او پر اوښ باندي ئې ټينگه تړي. ناوې په کجاوه کي کښېنوي اوښ ته حرکت ورکوي. که ناوې له يوه کلي څخه و بل کلي ته بوزي او يا ئې ځای نژدې وي، نو د دوو تنو غښتلو ځوانانو پر اوږو کجاوه ايږدي او د مېړه کور ته ئې راوړي.

د کجاوې استعمال په کندهار کي عنعنوي وسيله او لرغونی دود گڼل کيږي. خاصتاً په هغو کليو او ځايو کي چي هلته موټر نه سواى ورتللای، نو به له کجاوې څخه کار اخيستل کېدی.

اوسمهال کجاوې په ښار کي له منځه تللي دي او ځای ئې و نورو متکاملو وسايلو ته پرې ايښی دئ. په هر صورت څه وخت چي ناوې د مېړه کور ته راغله کله چي په سرای ور ننوزي د دروازې په خوله کي کي يو د اوبو ډک منگی په مخ کي ورته ايږدي او ناوې هغه په لغته او يا پښه سره وهي، څو منگی مات کړي او اوبه ئې توی سي. څه وخت چي منگی مات سو او اوبه ئې توی سوې نو د رڼا مانا لري يعني رڼا په کور راننوتله. د منگي ماتېدل د غښتلي توب مانا هم لري. وروسته سپلني ناوي ته نيسي، دا په دې مانا چي نظر نه سي او سپلني د يو چا د نه نظر کېدو په خاطر لوگی کوي.

کله چي ناوې راولي په خونه کي ئې کښېنوي. په دغه وخت کي ناوې د خوني زلفی او يا ځنځير نيسي او په خونه نه ننوزي او بيا ئې خُسر يا لېور راځي او د ناوي له پاره يو څه مني، څو هغه زلفی ايله کړي او خوني ته ننوزي. څه وخت چي خوني ته ورننوتله بيا هم نه کښېني، خو بيا هم يو شي په خُسر يا لېور ومني او وروسته له هغه کښېني. نوري همزولي نجوني هم ورسره کښېني او مجلس ورسره کوي. دا په دې چي له يوه طرف څخه ئې ډاډه وساتي او له بل طرف څخه ئې وخت په خوشحالي سره تېر سي.

تر خوني دباندي د ډول او خوشحالۍ ږغونه اورېدل کيږي. وروسته له هغه څخه د حينا بسپ په نامه هم د واده په جريان کي دود يا رواج سته چي په لاندي ډول وړاندي کيږي.

حينا بسپ:

حينابسپ د واده په مراسمو کي يو په زړه پوري رواج دئ. دغه مراسم په واده کي د ښځو زياته پاملرنه جلبوي. دا مراسم د زوم او ناوي تر منځ په کيک او شربتو سره پيليږي، چي د زوم په لاس و ناوي ته په خوله کي شربت او يا کيک ورکول کيږي. همدغسي ناوې هم په خپل لاس زوم ته کيک او شربت ورکوي. و دې دود ته حينابسپ ويل کيږي. د دې مراسمو په ترڅ کي يو بل رواج د چله اليشی هم سته چي البته دا رواج زياتره د کندهار په ښار کي رواج لري، په اطرافو او کليو کي چندان رواج نه لري.

چله اليشي:

چله د سرو زرو يوه ګرده حلقه ده. دمخه تر واده زرګر ته خبر ورکول کيږي، يا ناوې او زوم خپله و زرګر ته ځي او د ګوتي اندازه ئې اخلي. د زوم پر چله د ناوي او د ناوي پر چله د زوم نوم او تاريخ ليکل کيږي. دواړي چلې د واده تر ورځي پوري ساتي او د واده په شپه د حينابسپ په مراسمو کي چله اليشي کوي. زوم د ناوي په ګوته کي او ناوې د زوم په ګوته کي چله وراچوي. داسي هم رواج دئ چي ناوې خپله چله په لاس کي ټينګه نيسي او زوم د هغې لاس ور خلاصوي، څو چله ځني واخلي.

د نغري دود:

کوم وخت چي ناوې نغري ته نژدې سوه لاس راباسي او يوه دانه قند، چي د پلار له کور څخه ئې راوړی وي په نغري کي ايږدي او نغری ننگوي. البته دا دود پښتنو ته له پخوانيو اريايانو څخه ورپاته سوی دئ، ځکه چي نغری هره ورځ تودېږي او هيڅ وخت نغری سوړ نه وي. په نغري کي چي قند کښېښودل سو د زوم د کور د يوې ښځي له خوا اخيستل کيږي او تر دې مراسمو وروسته ناوې يوې ځانگړې خوني ته چي په دې خونه کي به له زوم سره آينده ژوند کوي بېول کيږي او پر ځانگړي ځای کښېنول کيږي.

د ناوي مخپېټک:

کوم وخت چي ناوې وکتل سوه، د کور هر غړی تحفه (مخپېټک) ورکوي، تر مخپېټک وروسته زوم را غوښتل کيږي او د ناوي و څنگ ته ئې کښېنوي. په دې وخت کي يوه دانه هينداره راوړل کيږي او د قرانکريم يوه سوره ورته پرانيستل کيږي او د ناوي او زوم له خوا يو څو توري لوستل او يا ورته گوري. په دې وخت کي د ناوي مخ ورلڅوي او په هينداره کي سره گوري. تر دې وروسته خپلوان راځي او د ناوي مور د زوم مور ته مخپېټک يا پيسې ورکوي. که د زوم خپلوان وي د زوم مور ته او که د ناوي خپلوان وي د ناوي مور ته د خپل ځان او خپل فاميل په نمايندگي پيسې ورکوي. په آخره کي هر څومره پيسې چي ئې ورټولي کړي وي زوم ته ئې ورکوي. دلته چي هر څوک پيسې ورکړي اعلانيږي، چي پلانکي(اوز) افغانی مخپېټک ورکړ. البته دا رواج د مخپېټک ورکولو دود بولي او د هري ښځي توجه ئې اړولې وي. وروسته له دغه دود څخه ناوې او زوم يوازي په خپله خونه کي پاتيږي او د واده مراسم په دې ترتيب پای ته رسيږي. په سهار کي د ناوي ناری (خواړه) راوړي هغه داسي دي:

د ناوي ناری:

د واده په سهار د ناوي له کور څخه مکلفه ډوډۍ د زوم کور ته راوړي، چي دې ډوډۍ ته د ناوي ناری وايي.

د روغتیا زیری ورکول:

دا رواج او عنعنه داسي ده چي: سهار زوم او ناوې له خوبه پاڅي له اینگو څخه یوه د ناوي د پلار کور ته ورځي، څو خبر ورکړي چي د ناوي روغتیایي حالت د ډاډ وړ دئ او وروسته تر دې د خُسر کور ته د سلامۍ له پاره ورځي.

د خُسر کور ته د سلامۍ له پاره ورتگ:

په ځینو خلکو کي داسي رواج دئ چي تر واده دوې یا درې ورځي وروسته د خُسر کور ته د سلامۍ له پاره ورځي، خو ځیني خلك د واده په سهار زوم د خُسر کور ته د سلامۍ له پاره وراستوي. څنگه چي کور ته ورسي د خواښي لاسونه مچوي (ښکلوي) او خواښې د کور نژدې خپلوان ورمعرفي کوي. زوم یو گړی ناست وي، که چیري د غرمې ډوډۍ نژدې وي ډوډۍ خوري او که د غرمې ډوډۍ لیري وي، چای له خوړو سره یوځای خوري او رخصت اخلي او خواښې ئې یو دسمال له مېوې سره ډك ورکوي. له سلامۍ څخه مقصد دا دئ چي زوم ورته ثابته کړي، چي دی وفادار دئ او په آینده کي به هم د هغوی حقوق ورساتي او احترام به ئې لري.

د واده دوهمه او دریمه شپه:

د واده په دوهمه او دریمه شپه د واده د مراسمو زړغ نسبتاً سړېږي، خو بیا هم د زوم په کور کي یوه اندازه مېلمنې ښځي او خپلواني موجودي وي او د کوچنیانو زغونه تر غوږ کیږي. د واده په دوهمه او یا دریمه شپه د ناوي کلنگ ښکاره کوي، چي دا په نورو منطقو کي کله د واده په سهار ښکاره کوي. په کندهار کي ئې د واده په دوهمه او دریمه ښکاره کوي. کلنگ عبارت دئ له: د ناوي کالي او د کور نور

لوښي، سامانونه لکه: گډوې، دست شوظ، د چایو ډول ډول ظرفونه، د ډوډی ډول ډول لوښي، رنګ په رنګ لباسونه او د خوب بسترې، د کالیو گنډلو ماشین او نور د کورني ژوند لازم سامان الات چي د پلار په کور کي ورکړه سوي وي. د زوم په کور کي د ناوي او زوم خپلوانو ته ئې ورښکاره کوي. دا مراسم د ناوي د کلنګ په نامه یادیږي او په دې مراسمو کي د ناوي او زوم خپلوان حاضر وي، خو د ناوي له طرفه ئې یوه داسي ښځه اعلانوي چي ښه آواز ولري او هر شی په ځانګړي ډول سره ښکاره کوي. دې ته کلنګ وایي. د واده مراسم په دې ترتیب سره پای ته رسیږي. د ناوي په راوستلو سره د خواښي او خُسر غوښتني او امیدونه خورا زیات وي او په خپله نوې ناوې باندي خورا ډېر خوشحاله وي. دا ځکه چي په کور کي نوي تغیرات او بدلون راغلی دئ او خواښې له خپل ځان سره د کار په ساحه کي ملګرې پیدا کوي. که د ناوي کارونه زده وه خواښې ډېره د ناز په سترګه ورته ګوري.

په کندهار کي داسي رواج دئ چي د واده په شپه زوم و ناوي ته دا نصیحت کوي چي تر هر څه دمخه به زما د مور احترام کوې. دا ځکه چي: زه ئې لوی کړی یم. تر ټولو ښه ناوې هغه ده چي د خپلي خواښي او خُسر احترام وساتي او په دې ښه صفت تر هر څه زیات شهرت پیدا کوي. بله خبره چي د ښځي د حقوقو په برخه کي د یادوني وړ ده، هغه دا چي زموږ جامعه یوه طبقاتي جامعه ده، نو په داسي جوامعو کي د تولید پر افرازو باندي اجتماعي مالکیت نه دئ حاکم او غیرعادلانه خصوصي مالکیت استقرار پیدا کړی دئ. ځکه نو د ښځي حقوق هم پایمال سوي دي. فیوډالانو به په دې چي خپل مالکیت دوامداره وساتي او پښت تر پښته خپله خانخاني او استثماري قدرت پاته کړي، نو به ئې همېشه د زوی او لمسي غوښتنه درلوده. که ئې چیري د ناوي زوی نه پیدا کېدی، نو به ئې دوهمه او دریمه ماندینه هم کوله. دا په دې چي ډېر زامن ئې په کور کي وزېږي او هغه بیا د ده پر میراث باندي پاته سي. همدغه علت دئ چي زموږ په مملکت کي د نجلۍ په زېږېدو خوشحالی نه کیږي او هیڅ ښادي هم نه نیسي او په کور کي د خوشحالۍ ځای په

خپګان او خوابدی باندي بدل سي. پښتني کلتور او فولکلور کي د ناوي د راوستلو سره سم په دې ارمان داسي غزل ویل کیږي، چي د ژوند امیدونه پکښي ښکاره او څرګند دي، مثلاً:

په دېوال ویشتلی سکور دئ

زما جانان چي واده راوړی ګلبشرې په غیږ کي زوی دئ

همدغسي د زوی په نامه فلکلوریک متلونه هم سته، لکه:

متل: د زوی مور سې ورور ته اړه مه سې.

بل متل: زوی نهه منه سره زر دي.

بل متل: دښمن به دي ولاړه کړي، زوی به دي کراره کړي.

همدغسي نوره د زوی ستاینه زموږ په فولکلور کي زیاته راغلې ده. په کندهار کي د زوی په هکله نوري کیسې، متلونه، سندري او عنعنات هم شته چي موږ به ئې وروسته د واده د دودنو په جریان کي په هراړخیزه توګه وڅېړو. د دودونو په دې سلسله کی موږ نور ښه دودونه هم لرو. یو له هغو څخه مېوه لېږل دي:

په ناوي پسي مېوه لېږل:

دا دود هم د فالودې په ډول سره دئ. په کندهار کي چي د لومړي ځل له پاره مېوه بازار ته راسي، نو د زوم له طرف څخه د ناوي کور ته په مخصوصو مراسمو سره مېوه لېږل کیږي. لکه چي په فالوده کي مو وویل د زوم د کور، کلي او خپلوانو تر منځ ئې وېشي، البته په دې کار هم د نجلۍ قدر زیاتیږي او هم ځیني د نجلۍ دوستاني په دې هکله پوښتني کوي، چي مثلاً د انګورو وخت دئ په نجلۍ یا ناوي پسي به ئې انګور نه وي را لېږلي یا را استولي؟

روژه ماتی:

که د کوزدې په وخت کي روژه راسي د زوم له کور څخه د روژه ماتي په نامه ډوډۍ وراستول کیږي. دا ډوډۍ ډېره مکلفه وي او هر راز خواړه پکښې وي. د روژه ماتي ډوډۍ ټوله د نجلۍ په کور کي نه خوړل کیږي، بلکي د خپلوانو په کور کي هم وېشي او په مساوي ډول یو یو غاب لږ او ډېر وروېشي.

له اینګو سره د زوم له طرفه دود:

اینګې هغو ښځو ته ویل کیږي چي پس له واده څخه د ناوي په کور کي د ناوي د رهنمایي کولو په خاطر پاته سي. څو له یوه طرفه څخه و ناوي ته د کار جرئت ورکړي او له بل طرفه په کورنیو چارو کي ئې ښه بلده کړي. نو بیا له څو ورځو او هفتو تېرولو وروسته د خپل کور د تګ غوښتنه کوي. د زوم او کورنۍ غړي هم اجازه ورکوي او هري اینګۍ ته یو یو ټیکری یا پوړنۍ د تحفې په ډول ورکول کیږي. کله کله یوازي کمیس هم ورسره ورکوي.

د اینکي دود یا اینکی:

دې دود په کندهار کي یو تاریخي او فولکلوریک شکل ځانته نیولی دئ. څه وخت چي لا ناوې د مېړه کور ته نه وي ورغلې او د پلار په کور کي اخیرنۍ دقیقې او شېبې حسابوي نوري همزولي هم پر تخت ورسره ناستي وي. په دې وخت کي د ناوي سر ورجوړي یا ئې کوځۍ وراویي. دا مهال ناوې په ډېر ارمان یو څو ترخې اوښکي تویوي. دا په دې چي له یوه طرفه د پلار له کور څخه ځي او له بلي خوا ځان د دې کور ډېر وفادار ثابتوي. د ناوي دغه ژړا چي د سر د اوبدلو په وخت کي ئې کوي یو عنعنوي شکل لري. په کندهار کي و دې دود ته اینکی یا داینکي دود ویل کیږي. اوس هم په کندهار کي دا دود سته. البته دا هغه وخت کیږي، څه وخت چي ناوې له خوني څخه نه وي ایستل سوې او فقط څو تنې همزولي ئې په جلا خونه کي ورسره ناستي وي. په دې وخت کي د زوم له طرفه ښځي هم د واده سره د

ناوي کور ته راځي. کله چي ورا راسي نو بیا ناوې راباسي او د بام سر ته ئې خېژوي، چي هلته نو د توري په سر کي پیاز، منه یا سېب ورکوي.

د توري په سر کي د منې ورکولو دود:

څه وخت چي ناوې د اینکي یا سر اوبدلو له دود څخه خلاصه سوه، نو د خپلو خپلوانو او همزولو سره د بام سر ته خېژي. لاندي ټول د زوم او ناوي دوستان ولاړ وي. ناوې په جگ لاس د توري په سر کي یوه دانه سېب یا پیاز اوچتوي. د یو څو شېبو له پاره ئې نیسي. وروسته نوموړی سېب یا پیاز د ولاړو مېلمنو منځ ته ورغورځوي. لاندي خلگ د دې صحنې تماشا کوي. بیا ناوې بیرته توره راکښته کوي او له بام څخه راکښته کیږي په دې وخت کي ناوي خپل مخ په بنارسۍ کي پټ کړی وي او نوري نجوني ئې لار ورته ښيي، څو په دې ترتیب له بام څخه راکښته سي او د زوم د کور له ښځو سره یو ځای د مېړه کور ته راځي.

گرځول:

دا دود هم په کندهار کي له نورو دودونو په ډول ډېر اهمیت لري. دا دود تر واده وروسته اجرا کیږي. هغه مهال چي ناوې د لومړي ځل له پاره د مېړه له کور څخه د پلار کور ته د مېلمنې به توگه ورځي، دغه حالت ته گرځول ویل کیږي. دا دود د یو دعوت ډول لري. کله دا دعوت یا گرځول ژر وي او کله ځنډنی سي خو د پلار کور ته د ناوي گرځول یو حتمي کار دئ. په گرځولو کي د ناوي سره د زوم د کورنۍ نور غړي او دوستان هم خبروي او یو لوی دعوت ور ته نیسي. دغه دعوت د ناوي له پاره لویه خوشحالي او هوس دئ. دا ځکه چي له واده راهیسي دې د پلار کور نه وي لیدلی. د هغه کور هره تاخچه د دې په زړه کي یو جهان خاطرې ور په زړه کوي او هر څه ته چي گوري هغه ور یادیږي. د پلار کور ته د ناوي زیاته تلوسه وي او د دغي ورځي په انتظار شپې او ورځي شمېري. حتی زیاتره وخت پر مور او نورو

اقرباوو باندي زړمه کوي چي ژر ئې وګرځوي. په ګرځولو کي اوله شپه د ناوي د رسمي دعوت شپه وي او ډوډۍ هم په ترتيباتو مکلفه وي. شپه چي تېره سي په سهار نوري مېلمنې ولاړي سي يوازي ناوې او د مېړه د کور ځو تني ښځي ورسره پاته سي. دوې، درې شپې وروسته نوري مېلمنې هم ولاړي سي او ناوې يوازي د پنځلس، شلو شپو له پاره د پلار کره پاته سي ځو په اخره کي د مېړه د کور له پاره يو سوغات هم ورکول کيږي. البته دا د پلار په اقتصادي ژوند پوري اړه لري. د چا تحفه (سوغات) درنه وي د چا هغې مناسبه. په هرصورت د ناوي په ګرځولو کي زموږ په کندهار کي داسي رواج هم سته چي د ناوي د پاته کېدو سره زوم نه ورسره پاته کيږي، ليکن دا دود يوازي د کندهار په اطرافو کي سته. په ښار کي د ناوي د ګرځولو سره سم زوم هم شپه ورسره تېروي. د دغه دود يعني ګرځولو او واده تر منځ په کندهار کي يو بل دود هم سته، چي هغه عبارت دئ له ګردونو ځخه.

د ګردونو دود او دستور:

کله چي ځوان کوزده وکړي او وغواړي تر واده مخکي له خپلي ښځي سره د پلار په کور کي ووينې، ورسره بلد او کور و کهول سي دغه ورتګ ته د کندهار په ښار کي خلګ ګردني او کليوال ئې بازۍ، لوبي هم بولي. مثلاً: پلانی بازيو (ګردونو) ته تللی دئ. ځوک چي د ګردنو خواهش ولري هغه به دا خواهش لومړی خُسرخېلو ته ښکاره کوي او د هغوی رضامندي به په دې موضوع کي حاصلوي. تر موافقې وروسته د ګردونو ترتيبات د زوم له خوا نيول کيږي. په دې ترتيباتو کي لومړی شی چي زوم ئې کوي د نجلۍ له پاره د دوو يا دريو جوړو جامو کول دي او که چيري خُسرخېل وس نه لري د ګردونو د لومړۍ شپې د مصارفو له پاره به پيسې ورکول کيږي. د ګردونو د لومړۍ شپې ډوډۍ که خُسر خپله شتمن وي علاوه پر دې چي د زوم ځخه هيڅ هم نه غواړي زوم له پنځو ځخه تر شلو نفرو پوري خپلوان او ملګري ورسره مېلمانه کوي. د ګردونو په لومړۍ شپه که زوم خور، مور او نژدې کسان ولري،

دوی له څو تنو ښځو سره د مازیگر له خوا د نجلۍ کره ورځي او ماښام زوم د خپلو ملگرو سره، د ډوډۍ تر خوړلو وروسته د زوم ملگري ولاړ سي. زوم د خُسر په کور کي پاته سي او له خپلي ښځي سره وروسته تر اینه مصحف کولو، چي تفصیل ئې د واده په بحث کي راغلی دئ، کله چي شپه تېره او سهار د ملا یا چرگ په اول آذان د خُسر له کور څخه ووزي. د گردونو دوهمه او دریمه شپه هم که زوم او خُسر شتمن وي په دغه ترتیب اجرا کیږي او زوم له څو تنو سره د خُسر کره ډوډۍ خوري او تر ډوډۍ وروسته نور مېلمانه ولاړ سي او زوم پاته سي. په ځینو حالاتو کي د خپل کور دوی درې ښځي هم دغه درې شپې د ناوي کره ورځي.

پاته کېدل:

په کندهار کي د گردونو تر څنگ د پاته کېدو په نامه دود شته، چي تقریباً له گردونو سره نژدې او ورته دود دئ. دا دود گردونو په دریمه ورځ زوم د ناوي کره پاته کیږي او ورځ ټوله هلته تېروي او د نورو شپو څخه برعکس چي پخوا به زوم وختي د چرگ په آذان د خُسر له کور څخه ووت، په دریمه شپه ئې خاطر جمع دئ. د سهار چای او ناری د خُسر په کور کي د ناوي سره خوري. په دې ورځ زوم ټوله ورځ د ناوي سره وي. د غرمې ډوډۍ هم له ناوي سره خوري. دا ډوډۍ ډېره مکلفه وي. د زوم مور او خور او د ده د کورنۍ نوري مشراني ښځي او د نجلۍ نژدې خپلواني لکه خویندي او نوري مشراني په دغه ورځ ټولي دغي ډوډۍ ته رابلل سوي وي؛ مگر د زوم سره په دسترخوان یوازي پخپله ناوې ناسته وي او نور څوک د ډوډۍ په خونه کي نه وي.

د جوپان دود:

دغه دود هم د کندهار په کلیو او ښارو کي رواج لري. جوپان د کجاوې برعکس دئ، څکه کجاوه پر اوښ باندي تړل کیږي او له یوه کلي څخه و بل کلي

ته وړل کیږي، لیکن جوپان د دوو یا څلورو غښتلو سړیو پر اږو باندي اخیستل کیږي. په تنګو کوڅو کي ئې تېروي او یا په کلیو کي له یوه کلي څخه ئې و بل کلي ته وړي. البته زیاتره له جوپان څخه په هغو ځایونو کي استفاده کوي چي موټر او یا د اوښ کجاوې و نه سي کولای چي ناوې انتقال کړي. نو په دې وخت کي له کجاوې څخه کار اخلي.

په کندهار کي د ناوي سره یو کوچنی هلک هم کښېنول کیږي، له دې څخه مقصد دا دئ چي نوې ناوې په اینده کي زامن وزېږوي. دا دود ډېر له پخوا څخه تر اوسه پاته دئ او اوس هم په کندهار کي سته. جوپان عموماً تر ورا مخکي روان وي او ورا د جوپان مخصوصه سندره وایي. د جوپان فولکلوریکه سندره:

ورځي دوې دي د ښادۍ
یو چي زوی ئې زیږي بل چي راوړي ناوکۍ
خوري! خدای د هر چا خدای دئ
د پلاني د کور سر ته (پلانۍ) جانه د ناوي ځای دئ
ناوي ګل پر تندي کښېږده
لېور دي پلانکی جان دئ آغاګل نوم باندي کښېږده
ناوې نه ژاړي ګیله کړي
پلانی جان ناوې را اخلي په جوپان کي بې سپره کړي

د دغي سندري په ویلو سره ورو ورور د زوم کور ته راځي او ناوې او زوم په خپل کور کي د یو عالم خوشحالۍ او ارزوګانو سره یو ځای کیږي. ځیني نور دودونه مو مخکي وځېړل. تر زیاتو څېړنو او پلټنو وروسته موږ د کندهار د واده په هکله دغه عمده ترین او مروج موضوعات په فولکلوري مضمون کي راوړل.

دلته د ځینو نورو دودونو یادونه کوو چي تر واده وروسته او د واده په ارتباط د کندهار په شاوخوا کي د رواج په ډول پاته شوی دئ. مثلاً: د واده په لومړي سهار د ناوي حمام ته بېول.

حمام ته تلل:

په کندهار کي داسي رواج دئ چي ناوې په سهار کي تر غرمې مخکي د خپلو همزولو خپلوانو او پېغلو په ملگرتيا حمام ته بيايي. کله کله حمام مخکي لا نيول کيږي، چي يوازي ناوې او د دې ملگري استفاده څني وکړي. تر حمام وروسته چي ناوې کور ته راسي د هغو ښځو له خوا سينگاريږي چي په همدغه کار مؤظفي سوي وي او تخصص پکښي ولري. په دغه ورځ له سهار څخه ناوې په دومره گوښه او کنار کي ژوند کوي، چي د کور او کاله يو نژدې غړی ئې لا هم نه سي ليدلای او نه څوك په خبر وي چي چيري ده؟ د ناوي د تنظيف او سينگار ترتيب د هغې ورځي تر ماپښين پوري تکميل سي. تر ماپښين وروسته د ورا ترتيبات نيول کيږي.

د کور په عمومي صفايي، د اطاقونو او مفروشاتو په تنظيم او نورو تشريفاتي مراسمو لاس پوري کيږي او په اخر ماپښين د ناوي کره د ښځو راتگ شروع کيږي. دا زياتره هغه ښځي وي چي د ناوي خپلوان او يا واده ته خبري سوي وي. هر څومره چي واده د مازيگر خوا ته نژدې کيږي په هغه اندازه دعوت سوي ښځي هم زياتيږي او شېبه په شېبه خوشحالي او نشاط هم زياتيږي. د کاله انگړ او ټولي شاوخوا خوني ښکلي او سينگاريږي او يو علم حسن او ښايست له څلورو خواوو څخه ليدل کيږي. بې له زيب او زينت څخه بل څه نه ليدل کيږي. لنډه دا چي په دې مازيگر هر څه ښه معلومېږي. که هلك وي او که نجلۍ، ښځه وي که سړی، چي البته دا خوشحالي د ناوي د حمام کولو سينگارولو او واده په جريان کي وي. حتی د کوڅې د حمام حمامي او کيسه ماله هم له دې خوشحالۍ څخه خبر لري چي پلانکۍ وديږي نو د راتگ انتظار ئې و حمام ته لري. ولي په دې ورځ کيسه ماله او يا هغه ښځه يا څوك چي د حمام له ښځو څخه پيسې ټولوي هغه هم خپله شېريني له ناوي څخه تر لاسه کوي، ناوې په دې ترتيب حمام کوي او د حمام مراسم پای ته رسيږي.

د واده ډوډۍ ایښودل:

د واده ډوډۍ ښځو ته تر نارینه وو دمخه ورکول کیږي. د دې سبب دا دئ چي ښځي باید د زوم کور ته پر وخت باندي ځانونه وروړسوي، ځکه نو د واده شپه تر تیاره ماښام قضا پوري وي څو د ښځو له ډوډۍ څخه فراغت حاصل سي. د ورا ښځي چي په دغه شپه د زوم کره ولاړي سي دا ښځي د ناوي په کور کي د دې له پاره پاتیږي، چي زوم د ناوي د بېولو په وخت کي کور ته دننه راولي او د ناوي موچني ور په پښو کړي. دوی د زوم لارښوونه کوي او دا ځکه چي زوم خو تر اوسه د خُسر کور ته نه وي ورغلی او نه له چا سره پېژني او نه څوك ورمعلوم وي او نه هم د دغي موقع په دود او دستور او رسمونو بلد وي. دا ښځي باید دلته حاضري وي، چي د ده نابلدي او حیرانتیا ور رفع کړي. د واده په شپه د ناوي ډوډۍ مخصوصه وي. د ناوي د ډوډۍ په غوري کي د پسه مغزی تر وریجو لاندي ږدي، یعني د ناوي د خوراك له پاره له دغو غوښو څخه استفاده کوي. کله چي ښځو ته ډوډۍ ورکول کیږي د ناوي په غوري کي د مغزي موجودیت د خصوصیت نخښه ده. دغه غوري له اشپزانو څخه لومړی د کور د نارینه وو لاسته او بیا له هغوی څخه ښځو ته لاس پر لاس کیږي او په همدغه نامه چي (مغزی په غوري کي دئ) د ناوي مخصوص سترخوان ته رارسیږي او ورته ایښوول کیږي.

د ناوي په غوري کي مغزی په دې خاطر ایښودل کیږي، چي ناوې تر خپل مېړه او خُسرخېلو پوري په جګ مغزي او لوړه غاړه ورسي، قدر او منزلت ئې د مېړه په کور کي جګ او لوړ وي. هیڅ وخت ئې تر دوی او نورو سیالانو پوري سر کښته او سترګي ټیټي نه وي، کله چي ښځو ته ډوډۍ ورکول سوه، تر هغه وروسته نارینه وو ته ډوډۍ ورکول کیږي. نارینه چي له ډوډۍ څخه وزګار سي، که ئې نکاح دوهمه پلا تړله و به ئې تړي د نکاح مراسم د دعا په ویلو سره خلاصیږي، چي دُعا وسوه په ټول مجلس کي لږ لږ شېریني وېشي او هغه عالم ته چي نکاح ئې تړلې او یا ئې دُعا کړې وي د زوم د مشر له خوا په پاکټ کي یو څه روپۍ د هدیې په ډول وړاندي

کوي. د شتمنو طبقاتو په ودونو کې د مجلس نورو سپین بګړیو ته چې د ملا یا روحاني په قیافه وي هغوی ته هم د هر یوه په اندازه هدیه او روپۍ ورکول کیږي.

په زوم کالي اغوستل:

دا دود هم په کندهار کې له ډېر پخوا څخه رواج موندلی دئ. زوم ته د ناوي د کور له خوا د واده کالي ورکول کیږي. دا کالي د واده تر شپې پورې ورساتي کله چې د واده شپه راورسېږه، تر ډوډۍ وروسته په یوه پتناسه کې د مېوې یعنې نُقل، چاکلیټ، نخود او کلچو په شمول کالي و ملاصاحب ته را اخیستل کیږي. ملاصاحب پر هغه باندې دُعا کوي او درود شریف ورباندې وایي. وروسته ئې زوم ته ورکوي څو زوم هغه واغوندي او مېوه ئې پر شاوخوا ځوانانو او خلکو باندې وېشي. پر ځوانانو باندې د مېوې وېشل دا مانا لري چې په اینده کې دوی هم ژر ودونه وکړي او د تبرک په خاطر و ځوانانو ته نوموړې مېوه ورویشي.

په کندهار کې کله کله داسې دود هم سته، چې زوم کالي پر هغه کالیو سربېره اغوندي، خو دا دود په ښکاره له منځه تللی دئ او اوس زوم په جلا خونه کې خپل نور کالي باسي او نوي اغوندي. ملاصاحب د زوم د بګړۍ دوه یا درې ولونه د تبرک په خاطر ورتړي، نوره ئې زوم خپله تړي. د ناوي د واده د شپې پوړنۍ، چې د زوم د کالیو سره یو ځای ملاصاحب ته وړاندې سوی وو په اصل کې هغه پوړنۍ ملاصاحب ته ورکول کیږي، چې دغه پوړنۍ په اصطلاح د (سرسایې) پوړنۍ هم بولي. ملاصاحب ئې په درود او بسم الله باندې تبرک کوي او پس له هغه ئې بېرته کور ته یوسي نور نو وروسته زوم هم خپل موچڼی یا بوټونه په پښو کوي او لومړی د ملا او بیا د خُسر او پلار او که ئې پلار نه درلود، د نورو سپین ږېرو دوستانو لاسونه ورمچوي او بېرته پر خپل پخواني ځای باندې کښېني. کله کله د تبرک شېریني داسې هم وېشل کیږي، چې یو ملګری د زوم د پتناسه شېریني اخلي او د زوم پر سر باندې ئې ورپاشي او په دې وخت کې واړه ماشومان او ځوانان هغه په ډېر ذوق او شوق او

خوشحالی سره د مځکي له سر څخه راټولوي او ځَکي ئې. دا شېريني يو عادي شېريني ده، ولي د عقيدې له مخي پر دې شېريني درودشريف ويل سوی دئ او هر څوك ئې چي خوري په مراد رسېږي خصوصاً بيا د ځوانانو له پاره د قدر وړ وي.

وروسته له هغه څخه د زوم پلار ته مبارکي ورکول کيږي. په دې ترتيب ناوې هم په خپل کور کي جوړېږي او د ناوي او زوم نارينه دباندي انتظار باسي او ښځي په کور کي په فعاليت باندي بوختي وي. تر زيات انتظار وروسته ښځي و نارينه وو ته خبر ورکوي، چي زموږ له خوا کار سم دئ. تر دې اعلان وروسته زوم د نارينه وو له مجلس څخه را ايستل کيږي او د ناوي او يا خُسر کور ته د لومړي ځل له پاره ورځي. په دې ترتيب سره د زوم سره هغه څوك و کور ته ورننوزي، چي په اصطلاح محرم وي او له نژدې خپلوانو څخه وي. مگر پاته نارينه ئې د کندهار په اصطلاح شوقيان او يا سندري ويونکي وي؛ خو هغه هم د شوق په خاطر د نارينه وو په سرای کي پاتيږي او که نه نو په خپل کار پسي ځي، يعني شپه کور ته رسوي او رخصت اخلي.

زوم او ناوې د پلار له کور څخه په دې ترتيب راولي او د ناوي د کور پر طرف ځي چي په دې وخت کي سرای له کوچنيو ماشومانو ډك وي او په سرای کي شور ماشور جوړ وي. د ډېر شور په سبب له ځينو ميندو څخه خپل کوچنيان ورك سي او نارې پسي وهي. زوم هم په داسي حال کي چي دوستانو تر يوې او بلي اوږې نيولی وي، د ښځو تجمع او غونډې مرکز ته ئې راولي. په دې حالت کي ښځي زوم ته لار ورخلاصوي او هره ښځه غوښتنه او تلوسه لري چي نوی زوم ويني او له يوې او بلي خوا څخه ئې تماشه وکړي. د ښځو په هجوم او زياتوب کي ډېري ښځي د ناوي له خپلوانو څخه وي، ولي دوې يا درې ښځي د زوم له طرف څخه هم وي. په هر صورت زوم له ناوي څخه نسبتاً په څه فاصله ليري ولاړ وي او ډېر په حيا او شرم کي معلوميږي.

هو! تر لږ ولاړي وروسته زوم د ناوي په پښه باندي کلوښه یا موچړه (بوټ) ورپه پښو کوي، مګر ناوې کوښښ کوي چي پښه پورته نه کړي، لیکن زوم د ناوي پښه په زور سره پورته کوي. که چیري ئې نه پورته کوله، نو یوه کوچنۍ نوکاره هم پر پښه ورکوي څو هغه پښه پورته کړي. په صحرا او اطرافو کي داسي هم پېښېږي، چي یو یا څو کوښي ئې پر پښه باندي وهي، لیکن اوس دا دود له منځه تللی دئ. په هر صورت ناوې له زوم سره یوځای کښېني او په دې ترتیب نور مراسم پیلیږي، چي پورته مو هر یو ذکر کړل. اوس نو هغه پېښي چي تر دې وروسته پر ناوي او زوم باندي راځي ذکروو، ممکن د مضمون په کیفیت کي نور هم دلچسپ وګرځي.

په ښار کي د ناوي ګرځول (د ناوي ښارګښته کول):

په کندهار کي د واده د مراسمو په اخیر کي ناوې په موټر کي د ښار پر شاوخوا باندي راګرځوي او ښارګښته کوي ئې. ولي د داود یوازي او یوازي د کندهار په ښار کي سته نه په اطرافو کي. په دې ښارګښتې کي ناوې او زوم په یوه موټر کي سره ناست وي او د دوی په موټر کي مشراني سپین سري او سپین ږیري هم ناست وي او نور موټران په ترتیب سره د ناوي په موټر پسې وي. پس له هغه چي ناوې ئې پر ښار باندي شاوخوا وګرځوله نو ئې په کندهار کي د رواج له مخي و خرقې شریفي ته راولي. هلته یوازي ناوې او زوم نه بلکي ټول د واده غړي راکښته کیږي او د خرقې مبارکي زیارت کوي، ټول دُعاء کوي او د زوم د ښه بریالي ژوند غوښتنه له پاک خدای پاک څخه کوي. پس له هغه څخه ناوې او زوم بېرته په موټر کي سپرېږي او بیا د دوی موټر تر نورو مخکي روان وي، څو چي ټول د ښار تر چکر وروسته و خپل کور ته راسي. لیکن ناوې او زوم بیا هم سره یوځای او یو له بله ئې تر اوږو نیولي وي او کور ته په یو جهان خوشحالۍ سره راځي او د شپې نور مراسم پیلیږي. یعني ناوې او زوم په یوه کوټه کي جلا او په ځانګړې توګه سره یوځای کوي نور ټول ځني راوزي.

د واده سهار:

د واده په سهار د زوم له کوره د اینګو په هدایت یوه ښځه د استازي په ډول د ناوي د پلار کره ورځي ځو د ناوي د صحت او خوشحالۍ زېرى وروړي.

بابولاله:

دا دود هم یو فولکلوریک دود دئ، چي هم په ښار او هم په اطرافو او شاوخوا کي رواج لري او خپل تاریخي اهمیت ئې ساتلی دئ. په دې دود کي د ناوي د سر اړولو په وخت کي دریې ګاني وهل کیږي او بابولالي ورسره وایي. ناوې او د ناوي نور نژدې خپلوان لکه ورور او نور ئې پکښي یادوي. مثلاً: د ناوي د سر د لاري ایستلو په وخت کي د ناوي ورور ته داسي خطاب کوي او دا مصرۍ وایي:

ورورہ راسه لار ئې باسه

بابولاله لاله لار ئې باسه

او نور ئې پکښي یادوي مثلا ناوي ته د سر د لاري ایستلو مصرۍ وایي:

که د سروزرو لار نه وي بابولاله د هوسۍ په ښکر ئې باسه

وروره لاس که په کځوړه

بابولاله لاس که په کځوړه

دا اصیل غمی راباسه

بابولاله خور دي ځي د پلار له کوره

دا غزله په دریاګانو او ګډ ډول نجوني سره وایي په داسي حال کي چي د هري یوې تندی له یو عالم خوشحالۍ او خوله ئې له خندا څخه ډکه وي. بابولاله د واده په مراسمو کي یوه ډېره خوندره او له احساساتو څخه ډکه غزله ده. نو په دې سبب کله کله د زوم او یا د نورو خلګو فرمایش وي، نجونو ته، چي نجونو! بابولاله او

نجونو بوبولاله درواخلئ! نو بیا هغوی هم په دریو کي بابولاله بدله بدرگه کړي. د دغي غزلي اورېدل سړی په جذبه او احساساتو راولي.

د اوړو جوال ته د ناوي راولاړول:

دا دود هم له پخوا څخه پاته دئ، منتها دا دود و ناوي ته د ښې عقیدې او تبرك په خاطر سره پاته دئ. دا دود داسي دئ: وروسته له هغه چي پر ناوي باندي لس پنځلس ورځي تېري سوې او د ناوي له کور څخه يو څو ښځي يا اينگي گاني چي په اوله شپه د واده هم د ناوي سره ورسره وي، بيا هم د ناوي کور ته ورځي او وروسته تر هغه ناوې د لومړي ځل له پاره اينگي گاني او د زوم مور او خور او نوري خپلواني ورسره وي ورته راولاړوي. ناوې د لومړي ځل له پاره په خپلو نازکو او ښايستو سره کړو لاسونو باندي يوه يا درې لپي اوړه په کاشين کي اچوي او اخښي ئې.

د ناوي دا لومړی ځل وي چي د کور په کارونو کي مداخله کوي، يعني گډون کوي او د کور کار شروع کوي. دا چي اينگي گاني د دوی په ازدواجي ژوند کي رهنمایاني دي، نو ځکه د وړو د راوړلو په مراسمو کي هم گډون ورسره کوي. څه وخت چي ناوې څو لپي اوړه په کاشين يا لوښي کي واچوي، تر اخښلو وروسته ځوالې ځني جوړوي. څه اندازه غوړي، بوره او او نور مواد هم وراچوي، څو روغانۍ غوندي خوندوره راي.

پس له هغه ئې د روغانۍ به ډول پخوي. دا روغانۍ د ناوي روغانۍ وي، چي هر کور ئې د تبرك په ډول په ښه خوند سره خوري او خپلو ټولو خپلوانو ته ئې په اندازه سره وراستوي. څه وخت چي روغانۍ کوم کور ته وراستوي نوموړی کور سم دستي دې نتيجې ته رسېږي چي پلانکۍ ئې اوړو ته ولاړه کړې ده، چي په دې ترتيب سره و هر کور ته چي ورځي هغوی معمولاً و ناوي ته دُعا کوي (خدای دې

نېکمرغه کړي) نو پس له هغه چي ناوې اوړو ته ولاړه سوه نو ناوې نور کارونه هم په وروسته کي د خواښي تر څنګ او د خواښي په رهنمايي سره سر ته رسوي.

د زوم د کورنۍ پر غړو باندي نوم ايښودل:

څه وخت چي ناوې په کور کي ښه بلده سوه او شل يا پنځه ويشت ورځي ئې تېري سوې، نور نو د ناوي توب تر ټولو مرحلو تېره سوې وي. نو يوه ورځ د مازيګر، ماښام يا کوم بل مناسب وخت کي ټولي د کورنۍ ښځي او شاوخوا خپلواني له خُسر څخه نيولې بيا تر کوچنيو او وړو ليورونو، اندريندو پوري ټول د اينګو په ګډون سره کښېني او نومونه و ناوي ته ورمعرفي کوي.

که خُسر ډېر سپين ږېرى وي نو د ده د سپيني ږېري سره سم نوم پر ايږدي مثلاً: آغاجان نوم پر ايږدي او که ځوان غوندي وي، نو (جان اغا) يا (ګران اغا) نوم پر ايښودل کيږي. همدغسي پر خواښي باندي هم د خپل عُمر او کال سره سم نوم ايښودل کيږي، مثلاً که سپين سرې وي نو (بي بي) او که څه ځوانه وي نو (بي بي جانه) که تر هغه لا هم ځوانه وي جانګله ئې بولي.

همدغسي که ايندرور ئې مېروښې او ځوانه وي هم په ترتيب سره نوم پر ايښودل کيږي، مثلاً که مېروښې وي نو خانمجانه يا راجانه ئې بولي او که پېغله وي نو سپوږمۍ، تورپېکۍ يا ملالۍ يا ګلالۍ نوم پر ايږدي.

که نارينه وي نو شاه لالا ئې هم بولي. نومونه د هر چا د عُمر او کال سره برابر ايښودل کيږي او هر نوم د جرګې په صلاح او مشوره سره ايښودل کيږي. د نوم په ايښودلو کي د هر چا علاقه او مينه ډېره مهمه وي، حتی ځيني وخت ئې وختي لا نومونه سره انتخاب کړي وي او و ناوي ته ئې معرفي کوي. بالخصوص پېغلي نجوني خپل نومونه داسي ټاکي: نازنينه، ګل رنګينه، ماه جبينه او نور. داسي هم پېښېږي چي کله ناوې د جرګې په فيصله نومونه ايښي وي؛ خو د هغوی نه وي خوښ بالاخره مجبوره ده چي د هغه نوم په عوض کي د هغوی په خوښه نوم پر کښېږدي.

په دې ترتیب سره د ناوي د ناوي توب مراسم پای ته رسیږي او نور نو ناوې د کور د یوې غړي په توګه سره ژوند کوي او د کور په کارونو کې د خواښې سره یو ځای ونډه اخلي.

په کندهار کې په مختلفو څېزونو کې د چښلو د اوبو د یخولو دود او دستور

څرنګه چې فولکلور د مدنیت تر پلوشو لاندې ورکېږي او د دې مهمې پدیدې ساتل د هرې سیمې د لیکوالانو په تېره بیا د فولکلور د مینه والو دنده ده، ځکه موږ د دې مسئولیت د شناخت او درک په لړلو سره د نورو فولکلوریکو دودونو په څنګ کې یو هم په کندهار کې په مختلفو څېزونو کې د چښلو اوبو د یخولو دود او دستور تر څېړنې لاندې نیسو. دا ډول دود له ډېرې زمانې راهیسې په کندهار کې په ځانګړې توګه سره رواج لري. که څه هم د زمانې اقتصادي او اجتماعي ځانګړتیاوو رشد او د تولیدي وسایلو د تکامل سره جوخت داسې ماشیني سامان الات او برقي څېزونه رامنځته کړه، چې په ډېره ښه توګه کولای سي د چښلو اوبه یخې او سړې کړي، خو نوموړي سامان آلات هم په یوه پلا یا یو ځلې منځته نه دي راغلي، بلکې نوموړی ساینس او تخنیک د ډېرې اوږدې تجربې محصول دئ.

مترقي او پیش رفته وسایل د ګټې وړ څېزونه دي، چې د نن ورځې انسانان ئې له سوکالۍ او هوساینې څخه بهرمند دي. نوموړي برقي سامانونه او د تمدن پلوشې که په تاریخي تسلسل سره وګورو، د هغوی په بطن کې نوې او زړې رابطې څرګندېږي او هغه ابتدایي سامان الات، چې موږ به په خپل مطلب کې د عنعنوي دودونو په څېر څه ناڅه صحبت پر وکړو د نوي وسایلو سره بې ارتباطه او بې اړیکو نه دي.

په کندهار کې په مختلفو څېزونو باندې اوبه یخېږي چې د خپلې منطقې د ځانګړو اقلیمي شرایطو او تودوخې محصول دي. د کندهار ښار په شاوخوا سیمو

کي يعني له فراه څخه تر مقره پوري تقريباً يو ډول عنعنوي او کلتوري اړيکي څرگنديږي، چي د اوبو يخولو دود په نوموړو سيمو کښي تقريباً يو شانتي دئ او يو ډول لوښي پکښي کاريږي، د کندهار په سيمه کي د دوبي په موسم کي گرمي ډېره ده او خولې ډېري کيږي، نو طبيعي خبره ده چي د ډېرو اوبو چښلو ته هم ضرورت سته. نوموړي اوبه که چېري يخي وي، نو خوند ئې هم ډېر وي، نو ځکه د کندهار په سيمه کي اوبه يخېږي او د يوې عنعنې په توگه نوموړی دود او دستور پاته دئ، چي په مختلفو ځيزونو کي اوبه بايد يخي سي. د دې له پاره چي اوبه يخي سي د کندهار ښار او اولسواليو خلك له سړوپيو (منگيو) څخه کار اخلي. په لاندي کرښو کي به مفصل ډول پر نوموړي دود وږغېږو.

د اوبو په يخولو کي اصلي يا عمده شی سړوبی دئ. د سړوبي په څېر نور ځيزونه هم سته چي اوبه يخوي او زيات رواج لري. د مثال په توگه: گړونج، کوزه، تونگك يا تروم، خُم، پتك، ژی، غارگډی، سړوبی او په همدې توگه ماټی هم د اوبو يخولو ځيزونه دي. د دې جملې څخه سړوبی يا منگی ډېر اهميت لري، چي موږ به په دې مطلب کي پر هر ځيز باندي مفصل وږغېږو.

سړوبی يا منگی:

منگی له خټو او خاورو څخه جوړ سوی ځيز دئ. د کار په لوړي سر کي خټي جوړوي. د نوموړي منگي د جوړېدو خاوره يا جوړه سوې خټه عادي خاوره او خټه نه ده. بلکي چونل سوې او صافه خاوره له اوبو سره گډېږي او يو ډول هندسي، بيضوي يا منحني گول ډوله منگی ځني جوړوي. ځيني ئې پايه لرونکي يا بېخ لرونکي منگي وي، چي خپله ځان تکيه کولای سي او ځيني منگي بېخ يا پايه نه لري، دېوال يا د کومي بلي وسيلې په واسطه سره تکيه کېږي. دا ډول منگي لږ د اوبو له پاره استعماليږي؛ ولي زيات ئې د سرکې جوړولو او نورو شيانو کي استعماليږي او په عمومي توگه د سرکې منگی ورته ويل کېږي. د سړوبي اصطلاح نه

ورته راځي او عموماً تکیه ګاه ئې حتی د لښتو په وسیله جوړېږي او یا خښتي داسي ورته اوډي چي یوې او بلي لوري ته حرکت و نه کړي یا چپه نه سي.

برعکس هغه منګی چي خپل بېخ او پایه لري هغه د اوبو چښلو له پاره استعمالېږي او په اصطلاح کي سړوبی هم ورته ویل کېږي. سړوبی هم کوچنی او هم غټ کېدای سي که چېري تر سړوبي یا عادي منګي کوچنی ډول و، نو د کندهار په اصطلاح کي منګوټی ورته ویل کېږي. تر کونجې لږ څه غټ وي او تر سړوبي یا منګي کوچنی او وړوکی غوندي وي.

سړوبی او منګوټی په شکل کي سره نژدې وي او دواړه یو او بل طرف ته د نیولو لاستی لري چي د ضرورت په وخت کي په اسانۍ سره نیول کېږي. یو بل ډول ئې هم سته چي په اندازه کي کونجۍ غوندي وي؛ ولي په ډول کي له کونجۍ سره فرق لري. منځ ئې پراخ وي او د منګوټي غوندي یوې خوا ته دوه لاستي لري، چي دې ډول څيز ته ماټۍ ویل کېږي. د ماټۍ بېخ نسبت و سر او منځ ته کوچنی وي او د شلومبو د دکۍ په ډول وي.

له دې ډولونو څخه بل مهم ډول تونګ دئ چي له نورو ډولونو سره فرق لري، په دې ډول: تونګ اوږده او نرۍ غاړه لري، وروستۍ برخه ئې پراخه او د اوبو ګنجایش زیات پکښي وي. تونګ چي ځیني وخت ئې تروم هم بولي. نرۍ او صراحي غوندي څيز او ډول لري. د اوبو چښلو په وخت کي ئې د (قل قل اواز پکښي اورېدل کېږي.)

یو بل ډول چي له خټو او خاورو څخه جوړېږي او د اوبو چښلو له پاره استفاده ځني کېږي کوزه ده. کوزه هم د تونګ په څېر په غاړه یا مخکنۍ برخه کي نرۍ او وروستۍ برخه ئې پراخه وي او د اوبو د اچولو او ځایولو قدرت لري. د کوزې ډول و ګډوې ته ورته دئ. یوه چوښکه او لاستی لري. همدغه علت دئ چي ځیني متدیني پرګنې ئې د اودس تازه کولو له پاره د ګډوې په څېر استعمالوي. ولي اصلاً د اوبو د چښلو څيز یا شی بلل کېږي.

پورته څيزونه د اوبو د څښلو له پاره استعمالېږي، چي په عمومي توگه د کلالۍ د صنعت يو جز بلل کېږي. نو بده به نه وي چي د کلالۍ په صنعت باندي هم څه ناڅه رڼا واچوو:

د کلالۍ صنعت:

کلال هغه چا ته ويل کېږي چي خاورين لوښي لکه کوزه، منگی، تونگ او داسي نور جوړوي. د اوبو څښلو پر لوښو سربېره نور څيزونه چي د ژوندانه د اړتياوو په ليري کولو کي مهم او ستر رول لري هم جوړوي او په ښارو، کليو او بانډو کي ئې د پرگنو د ضرورت په خاطر پلوري. کلال په خاورينو لوښو باندي د خپل کوښښ په وجه ډېر ښکلي صنعتي او د علاقې وړ څيزونه جوړوي او د کلالۍ صنعت له هغو سره نه شلېدونکي اړيکي لري. کلال له خاورو او خاورينو لوښو څخه هنري او ښکلي پاخه يعني کلک څيزونه جوړوي. د کلال په ښکلو صنايعو کی عموماً گلان، د مرغانو ډولونه، د ونو پاڼي او داسي نور شيان انځورېږي. دا چي هنر د ټولنيز ژوند يوه مهمه برخه تشکيلوي، د ټولنيزو تغيراتو سره جوخت تغير او تکامل مومي. په همدغه منظور د کلالۍ صنايع د هنري ارزښت په لرلو سره د تاريخ په اوږدو کي ډېر مهم او د لرغوني پېژندني ستره برخه جوړوي.

کلال په پخوانيو دورو کي ستر اهميت درلود او د انساني ژوند د اړتياوو د ليري کولو له پاره ئې د لوښو بېل بېل ډولونه، لکه تش چي د کاليو پرېولو او د کور تودولو له پاره ئې جوړوي، غټي او کوچنۍ پيالې، ډول ډول خښتي، خومان او د څښنگ د اوبو د يخولو مختلف څيزونه منځ ته راوړي.

کلال لومړی پورته شيان له ختو څخه جوړوي، وروسته ئې د اور د کورو په وسيله په ډېر تېز اور سره پخوي چي د ماتېدو امکان ئې لږ سي. هغه ځای چي خاورين لوښی پکښې پخېږي هغه ته د اور کوره وايي او هغه ځوک چي نومړي

ځیزونه په اور کي پخوي هغه ته هم کلال ویل کیږي او نوموړي صنعت ته د کلالۍ صنعت ویل کیږي. کلال مختلف او ډول ډول ځیزونه جوړي او پر خلکو ئې پلوري.

په کندهار کي یو فولکلوریک مشهور متل سته چي وایي: «د کلال په کور کي روغه کوزه نسته» یعني کلال روغي کوزې ټولي په بازار کي پلوري او په خپل کور کي ئې روغه کوزه نه وي.

د اوبو د یخولو تر ټولو عمده او مهمه وسیله منګی دئ چي عموماً په دوه وخته اوبه پکښي لوېږي، یعني ماځیګر او سهار منګی ډکیږي. د منګي د ډکېدلو سره نور لوښي هم ډکیږي، چي ټولو ته د چښلو د اوبو لوښي ویل کیږي او د اوبو د چښلو او لوښو یا ځیزونو دنده هم په کور کي د ښځو پر غاړه وي او یا زیاتره ئې د کورنۍ پېغلي نجوني ډکوي. د ډکولو دود ئې داسي دئ: لومړی منګی، کونجۍ، ماټې، کوزه، او تونګ پرېولل کیږي، زړې اوبه ځني توېږي (چپه کوی) او بیا ئې منځ ورپرېولي، روښانه شګي وراچوي. د منګي پر سر یو سپین ټوکر د خاصې او یا ډاکې ایږدي. دا په دې چي اوبه صافي کړه سي. شګي ځکه وراچوي چي کوچني ذرات په اوبو کي د شګو په وسیله جذب سي او هم اوبه روښانه معلومي سي. وروسته له هغه چي اوبه په منګیو او د چښلو لوښو ته واچول سي، نو ئې لوړ بام ته خېژوي او هلته، چي پخوا ئې لا ځای ورته جوړ کړی وي پر لوړه تېغه یا لوړ دیوال باندي ایږدي، څو د شمال یا باد جریان تماس ورسره پیدا کړي او اوبه ماښام ته یخي کړي. د کندهار ښار پر زیاترو تیغو باندي ماځیګر مهال منګي یا د اوبو لوښي قطار سوي وي.

په کندهار کي د چښلو لوښي د بامو پر تیغو ایږدي، دا ځکه چي په کندهار کي عموماً خلک پر بامونو بیدېږي او څه وخت چي لمر لوېږي د کورنۍ غړي بام ته خېژي او خپل ټول د استراحت ځیزونه یا کالی بام ته خېژوي. ځینو کورنیو د بام پر سرو باندي د کالیو (بوغبندانو) له پاره مخصوص ځای جوړ کړی وي، چي د یوې خوني په څېر وي. هلته ځایونه له باد، باران او لمر څخه خوندي او ساتلي وي.

بامونه داسي جوړ سوي وي، چي څلورو خواوو ته ئې تيغې وي، چي د نيم قد په اندازه وي او يا تر هغه جگي وي. مقصد چي له نورو خواوو څخه معلوم نه سي. په همدغه دليل د اوبو لوښي هم بام ته راخېژول کېږي، چي نژدې وي. بامونو ته د لوښو خېژول يوازي په کندهار ښار کي رواج لري، په اطرافو کي دا دود ډېر لږ وي. ولي د کلي او بانډو بامونه عموماً په کندهار کي د گنبدو په څېر جوړېږي، په کليو کي عموماً د تونگانچې دود موجود دئ، چي د سرای په غولي کي جوړېږي او تقريباً د يو متر په اندازه د سرای له غولي څخه لوړ وي. په همدغه ترتيب د اوبو چښلو څيزونه يا لوښي د دالانچې پر ژۍ يا څنډه باندي ايږدي، چي د شمال يا باد په وسيله يخ سي. کله کله خپله تونگانچه هم تېغې لري او شاوخوا کونجياني يا سړوبي وربانديې ايښودل کېږي.

د اوبو پر لوښو باندي يا د کونجيانو پر سرو باندي يو ډول جوړ سوی څيز يا شی د يو ډول گورشنيل په وسيله اوبدل سوی وي او شاوخوا سهيلي چک چکې ورسره گنډل سوی وي، د کونجۍ او منگي يا منگوټي پر سر باندي ئې ايږدي، چي په فولکلوريکو اصطلاحاتو کي د منگي څری هم ورته وايي يا ئې د لوښو د سر څوکی بولي. د منگي پر سر څوکی په دې لحاظ ايږدي، چي لوښو ته کوم حيوان يا غوماشه يا بل شی ور و نه لوېږي. سربېره پر دې له خاورو او خاشو څخه هم اوبه محفوظي ساتي او پاکي پاتېږي. د منگي يا کونجۍ ښکلا هم ساتي ټول ئې له همدغه کبله استعمالوي.

په همدغه ترتيب يو بل ډول دود هم زيات رواج لري. دا دود هم په ښارو او هم بانډو کي رواج لري. هغه کورونه چي په اوړي يا دوبي کي له بامونو څخه استفاده نه کوي او په سرای کي له تونگانچې څخه استفاده کوي، نو يو ډول جوړ سوی څيز، چي د گړونج په نامه يادېږي، د هغه په وسيله اوبه يخوي او د ضرورت په وخت کي استفاده څني کوي.

ګړونج:

د ګړونج ایښودلو دود له ډېرو پخوانیو زمانو څخه رواج لري، په خاصه توګه د اوبو يخولو له پاره ترتيب سوی دئ. د ګړونج په ذريعه د اوبو يخولو دود او دستور هم په ښار او هم په کليوالو بانډو کي سته. تر ښار په کليو کي زياته ګټه څني اخيستل کېږي. مخکي مو وويل چي په اطرافو کي له تېغو څخه ګټه نه اخيستل کېږي، څکه نو د سرای په غولي کي ګړونج ايږدي.

ګړونج عموماً په ازاده هوا کي ايښودل کېږي، چي له هر طرف څخه باد د سړوبيانو سره ونښلي او د سړوبي اوبه يخي کاندي. ګړونج عموماً له لرګيو څخه جوړ سوی وي، نو څکه ئې د ترکانۍ د صنعت يو څيز بولو. څلور پښې يا پايې لري. د هري پښې فاصله ئې له بلي پښې څخه نسبتاً د مېزو پښو ته زياته وي او په نسبتاً مايله توګه سره تکيه سوی وي. څکه ئې د چپه کېدو امکان ډېر لږ وي. په ګړونج کي يا د کړونج پر سر باندي، څلور يا پنځه غټ او واړه سوري ورکوي. په دې توګه لوی او کوچني يا واړه او غټ سړوبيان پکښي ايږدي. د هر سوري اندازه د هغه لوښي په نسبت وي، څو هغوی هلته تکيه سي او لاندي و نه لوېږي. نسبت و بل هر ډول څيز ته د ګړونج په وسيله زياتي اوبه يخي کېدای سي. ولي د ګړونج ټول شاوخوا يا اطراف د باد او شمال د جريان له پاره برابر وي. ګړونج ځای پر ځای پروت او سړوبيان پکښي ايښودل کېږي، يعني د ماځيګر د لمر لوېدو سره يو ځای د چښلو د اوبو لوښي پکښي ايښودل کېږي او تر سهار پوري په ګړونج کي پراته وي. هغه وخت چي پر ګړونج باندي لمر راځي، نو ټول لوښي له ګړونج څخه اخلي او په يو بل داسي ځای کي ئې ايږدي چي د لمر وړانګي ئې اوبه تودې نه کړي. نو د ورځي له پلوه هغه کورونه چي زېرخانې لري او يا ئې د کورونو ترتيب د زېرخانې د جوړولو له پاره برابر وي، نو هغوی لوښي و زېرخانې ته کښته کوي. که زېرخانې و نه لري، نو ئې سړوبيان د دېواله و خوا ته او يا خونه کي اېږدي. څو له تودوخي څخه نجات پيدا کړي او اوبه ئې يخي او سړې پاته سي.

په همدغه ترتیب د کندهار په مختلفو منطقو کي مختلف یا ډول ډول دود او دستور موجود دئ، چي د ورځي له طرفه د اوبو یخولو دود سته، چي یو ئې هم د زېرخانې په وسیله د اوبو یخول یادولای سو. د زېرزمینی یا زېرخانې په یوه گوښه کي یو ځای د اوبو د لوښو په نوم جوړوي. جوړ سوی ځای یا د کومو ډبرو په وسیله وي او یا ئې ځیني وخت له یو ځای څخه چمن یا مرغه راوړې وي، چي هلته منگی یا سړوبی ایږدي او د ضرورت په وخت کي گټه ځني اخلي. په همدغه ترتیب سره په کندهار کي دا دود د ژوند یو غټ اړخ سوکاله کړی دئ. خصوصاً تر هغه وخته پوري، چي د یخچالونو دوران منځ ته راځي.

د اوبو یخولو له پاره له سړوبیو څخه گټه اخیستل له پخوانیو او فولکلوریکو دودونو څخه گڼل کیږي. له ډېر لرغوني وخت څخه په دغه ډول سره زموږ اوبه یخېدلې او تر نن ورځي پوري ئې هم خپل ارزښت څه ناڅه ساتلی دئ. په دې جریان کي یو بل دود هم د پاملرني وړ دئ. کوم وخت چي منگی یا کوزه یا کونجی او یا هم بل کوم لوښی خیرن سي، نو بیا ئې په یو ډول کودرکي باندي پرېولي.

کودرکي:

څه وخت چي منگی یا کوزه یا د اوبو چښلو کوم بل لوښی مات سي، نو د هغه ماتو سوو ټوټو ته په کندهار کي کودرکي ویل کیږي. له کودرکو څخه ډېري استفادې کېدای سي. یو ئې هم د اوبو چښلو د لوښو پرېوللو دود او دستور دئ. په دې ډول دود کي تر هر څه دمخه د منگي د ماتي سوي ټوټې یا کودرکي یوه برخه رااخلي او هغه میده میده کوي تر څو ښه میده سي. وروسته ئې د لوښي پر یوه برخه باندي موږي، تر څو نوموړی ځای سپین رنگ یا هغه خپل رنگ وباسي. نو په دې صورت کي لوښی پاک سوی وي.

د کودرکي په ذریعه په دوه ډوله سړوبیان پرېولل کیږي: یو دا چي کودرکي به د خاوري په څېر میده کیږي او بل کودرکی به د یوې ټوټې په څېر پر یو سړوبي

موږي. د کودرکي په ذريعه سړوبيان ډېر ښه پاکېدای سی، چي تر بل هر څه دا طريقه د قبول وړ گرځېدلې ده. څه وخت چي سړوبی پرېولل سو، نو رنگ ئې ډېر ښکلی او سپين سي. په دې ترتيب اوبه هم ډېري روښانه، ښکلي او سپيني پکښي معلومېږي او همدغه رنگ څه وخت، چي منگی د کودرکي په ذريعه پرېولل سو، د منگي د اوبو د يخېدلو قدرت هم زياتېږي. ولي خيرن او زوړ منگی اوبه نه سي يخولای. نو ځکه هره کورنۍ مجبوراً خپل د چښلو لوښي ژر ژر پرېولي او هغه وخت، چي په سړوبيانو کي اوبه ښې يخي سوې او د اوبو رنگ هم روښانه وگرځېدی، نو دغسي يخو اوبو ته په اصطلاح کي د زيرني اوبه هم وايي[۲].

د منگي د زېرنيو اوبو خوند خورا زيات وي. زيرنۍ اوبه داسي په لاس راوړلای سو، چي اوبه په نوي يا پرېوللي لوښي کي اچول کېږي او هغه بيا و زېرخانې ته ورکښته کېږي؛ څه وخت چي هلته يخي سوې، نو و دغو يخو سويو اوبو ته د زېرخانې زيرنۍ اوبه وايي.

په همدغه توگه داسي دودنه سته چي اوبه يخي کړه سي، خو موږ ئې دلته لنډي څو نمونې ذکر کړې. اوس هم په دغه توگه د کندهار او د هغه په شاوخوا کي په دې ترتيب د اوبو يخولو دود سته او پوره استفاده څني کېږي.

---

[۲] زيرني اوبه: په کندهار کي د زيرنيو اوبو اصطلاح ډېره عامه ده او هغه اوبه چي ډېري يخي وي او د چښلو په وخت کي غاښونه ځانگي پر کوي يا پر برېښي، نو ويل کېږي چي د سړوبي اوبه زيرني يعني ډېري يخي دي.

په کندهار کې د خامک دود او دستور

که څه هم د فولکوریکو موادو راټولول عادي کار نه دئ خو موږ په دې ځان مجبور کړ، چې د وخت سپین سري او سپین ږیري پیدا کړو او له هغو څخه ئې د قلم د څوکې په مرسته د کاغذ پر مخ د خلګو د زده کړې او استفادې له پاره اماده کړو.

دلته یوازې د کندهار سیمې د خامک په زړه پورې دود او دستور راټول سوی دئ چې موږ ته له ډېر وخت څخه دا دود په میراث راپاته سوی دئ او اوس هم په نړۍ واله توګه د ارزښت وړ بلل کېږي. په کندهار کې په زیاته فیصدې دا دود رواج لري او اکثره په ځوانانو کې لیدل کېږي. په کندهار کې ئې د خامکې غاړې په نامه سره اغوندې. خامکې غاړې پر ډېرو ښو جامو باندې ګنډل کېږي چې د جامو ښکلاوې څو چنده کوي. خامک یوازې د اغوستلو پر ټوکرانو باندې نه، بلکې پر ټوکرانو باندې هم کېږي چې مختلفو ډولونو باندې ئې استعمالوي ځکه د خونې او کور جوړولو ښکلا ورزیاتوي. مثلاً روجایي، میزپوښ، سرجایي، د بالښت تکیه، پایڅې، پټنوس او د چاینکې ټوکوزی «سرخولی» او اکثره ټیپ، راډیو او نورو قیمتي لوازمو د ښکلا او ساتلو په خاطر هم له خامکې ټوکر څخه کار اخلي. له یوه طرفه خپله هغه جنس ښه ساتي او له بلې خوا د خونې په ښکلا کې څه وراضافه کوي. علاوه پر دغه تاخچه پوښونه، سربکسی، کوټ بند او بل د ږیرې د خرولو د ځنګو دسمال (اعلان) او نورو ډولونو باندې استعمالیږي. که څه هم خامک یو اندازه قیمتي تمامیږي، خو سربېره پر دې ئې هم خلګ استعمالوي. په عمومي توګه ئې بډایه او

شتمن خلګ د لاسي کار خامک د زياتو پيسو په بدل کي کوي. خامک پر دوه ډوله پر ټوکرانو باندي کېداى سي:

يو ئې لاسي کار بولي او بل هم ماشيني کار. که چيري خامک د ستني په واسطه سوى وې ، لاسي کار ورته ويل کېږي او که ئې د ماشين په واسطه سره کړى وي ماشيني ئې بولي او ارزښت ئې هم چنداني نه وي.

لاسي خامک عموماً د کورنيو نجونو او پېغلو په واسطه کېږي. له يوه طرفه د کورني اقتصاد سره مرسته ده له بلي خوا خپله د پېغلي له پاره په زړه پوري مصروفيت دئ. که چيري څوک د خامک غوښتنه ولري نو حد اقل بايد د يوې يا دوو مياشتو فرمايش مخکي ورکړي، ځکه خامک دوزي پېغلي ډېري مصروفي وي او کارونه پر نوبت باندي ايږدي. خصوصاً د اخترونو په ورځو کي د خامک دوزۍ کارونه خورا زيات وي، نو ځکه بايد د هر چا کار نوبت ته کانديد کړي. که چيري د واده او ناوي کلنګ دود او دستور په خاطر سره فرمايش ورکوي نو هم بايد وختي فرمايش ورکړي څو پر خپل وخت ورته خامکي ګنډل سوي شيان ورکړي.

خامک هم ښه لري هم بد، هم ارزنه او هم ګران کېداى سي، هم لږ کار پر سوى وي او هم ډېر کار پر سوى وي. پر دغو ټولو خبرو سربېره د کار په مضمون پوري هم اړه لري چي د شکل د مضمون ښکاروندى کېداى سي. که چيري د ستني ټکونه ليري ليري فاصله سره ولري نو ازاد خامک ئې بولي او کار ئې د ښه مضمون او محتوى درلودونکى نه دئ، خو که برعکس د ستني ټکونه نژدې سره وسي او فاصله ئې په منځ کي و نه ليدل سي نو په اصطلاح ميده کار خامک ورته ويل کېږي او کار ئې با ارزښته دئ. که څه هم ميده خامک يو اندازه سخت کار دئ خو قيمت او ارزښت ئې هم په دغه اندازه زيات وي.

سربېره پر دې صاف کار او لړلى کار هم سته چي کار ئې صاف و پاک وي نو رنګ او ښکلا ئې زياته وي ځوانان ئې خوښوي او که لړلى وي شکل ئې خراب راځي چي زياتره کسب کاري نجوني ښه پوهېږي او هره کسبکاره نجلى يا پېغله چي

د کار په مضمون پوهېږي زيات پلويان هم لري سودا ئې ښه کېږي. د خامکي غاړو يا عمومي خامک صنعت که څه هم په اطرافو او صحرا کي زيات رواج لري او ښار ته را انتقال سوی دئ، پر دې سربېره اوس د ښار نجوني صاف خامک کولای سي او زيات شکلونه په خامک کي رسموي او انځوروي. عموماً د گلانو ډولونه او نور ډول ډول شکلونه انځورېدای سي چي د کندهار په اطرافو او صحراوو کي چندان رواج نه لري خو خپله د کندهار په ښار کي ئې رواج زيات دئ. همدغه سبب دئ چي د ښار د نجونو خامک تر اطرافو زيات د قدر وړ گڼل کېږي او خلگ ئې خوښوي.

خامک په عمومي توگه ډېر ډولونه لري چي هر ډول ئې په خپل وار ټوکر ته ښکلا وربخښي چي مشهور ډولونه ئې دا دي:

کوکناري خامک، بستونه ډول، د موږک غاښي ډول خامک، ريگي غمی، د ختکي زنې، بندي اوې. دا ډولونه رواج لري چي پر خامکي غاړو يا پايڅو او د نورو شيانو پر خامکونو باندي استعمالېږي.

لومړی - کوکناري ډوله خامک:

په دې خامک کي د توربخۍ په واسطه لوز ډول جوړېږي او د لوز په منځ کي د کوکنار شکل انځورېږي. کوکنار هم غټ او هم واړه کېدای سي. سيده او واړه ټکونه که څه هم د تکليف وړ دي ليکن اهميت ئې زيات دئ او خلگ ئې خامک خوښوي. توربخۍ درې تاره په حساب د ټوکر په يوه ټک کي اخيستل کېږي او په دغه ډول لوز جوړوي.

دوهم بستونه:

هم میده او هم غټ راځي. که ئې ټک میده وي نو ښکلا به ئې هم زیاته وي او که غټ غټ ټک وایستل سي، نو غټ ټک به وي چي غټ ایستلو ته په اصطلاح کي هواداره ټکونه هم وایي چي چندان ئې خلگ نه خوښوي. بستونه څو ډوله لري:

۱. ساده بستونه

۲. لیسي بستونه

۳. کتابي بستونه

بستونه د خښتي په ډول تړل کېږي چي په غاړه کي ئې زیات استعمالوي. د غاړي ډول ئې یا پټنوس او یا محرابي ډولونه وي. د غاړي یو اړخ او بل اړخ ته شرشره اووه ښاخلې یا پنځه بلگي هم ورته ویل کېږي.

دریم - د موړک غاښي ډول خامک:

د دې خامک یو ټک میده او بل نسبتاً غټ وي. په عمومي توگه پر درې ډوله دي: اول درې ټکه غټ او درې ټکه هم میده راځي. دوهم دوه ټکه میده او دوه ټکه ئې نسبتاً غټ وي. دریم هغه ډول دئ چي هره خانه یا کور ئې په یوه اندازه سره ډکېږي او درې درې ټکه خېژي او کور ئې ډکوي.

څلورم - ریگی ډوله خامک:

دا ډول خامک داسي شکل لري لکه غاښی او یا غاښونه چي په میده او هم غټ ټک خېژي او یوه خانه او یا کور ډکولای سي یا د دوو تارو څخه نیولې بیا تر پنځو تارو پوري. په دغه ترتیب خانه ډکوي. په کندهار کي د ځینو ښځو په اصطلاح (ټیک او زیبا) هم ورته وایي. ټولي خانې ئې په دغه ډکېږي او په اخیر کي شابازونه جوړوي.

شاباز:

د غاړي د څنډي خامك ته شاباز ويل کيږي يعني د خامکي غاړي يو اړخ د شابازونو په نوم ياديږي او د غاړي په بطن يا دننه کي خامك ته غمی ويل کيږي.

پنځم - غمی:

د دوو شابازونو په منځ کي يا د دوو چوکاټونو دننه خامك ته ئې غمی ويل کيږي چي يو اړخ ئې يوه شاباز او بل اړخ ئې بل شاباز چوکاټ کړی وي. غمی پر څلورو ډولونو خامك کيږي:

۱. د دوو کتابو په منځ کي غمی.

۲. د غنمو د وړو په څېر چي مکمل چوکاټ ونيسي.

۳. مکمله خانه ئې په کتابو ډکيږي.

شپږم - د ختکي زنې:

د ختکي د زنې ډول خامك په مجموعي توګه د غنمو وړي ته ورته وي او پر دري ډوله دئ:

۱. د ختکو زنې ته ورته په لږ تفاوت سره ورته وي، ولي کاملاً د ختکي زنه نه وي.

۲. د مات خط په ډول يعني کوږ ووږ ډول يا منکسرخط په څېر خامك راځي.

۳. دا ډول د ونو پاڼو ته ورته والی لري او ښاخلو سرونه ئې هم بولي.

اووم - بندي اوې:

دا ډول خامك هم زيات رواج لري او په هر ډول خامکي ټوکرانو کي استعماليږي او د استعمال وړ ګڼل کيږي. په خاص ډول ئې په خامکي غاړو کي ښکلا زياته وي. دې ډول خامك ته بندي اوې ويل کيږي. بندي اوې چي په

عمومي توگه د کار یوې او بلي خوا ته اوبدل کېږي. یا په بل عبارت د خامک د کار شروع لومړی اوه وي چي خپله اوه د یوې اوږدې لیکي په ډول د کار پر یو اړخ او بل اړخ راځي چي د کار د بطن یا منځ چوکاټ بندي اوې جوړوي چي د یوې او بلي اوې په منځ کي بیا بل ډول خامک شروع کېږي. د کندهار د خامک په دود او دستور کي ئې د ټک او زیبا په نوم سره هم یادوي چي د دواړو په منځ کي انځور کېږي. همدغه اوه په مجموعي توگه پر درې ډوله وي:

١. ساده اوه
٢. کږه وږه اوه
٣. بندی اوې. د اوې یو سر او بل سر ته لیس کېږي چي د بندي اوې په نوم یادېږي.

لیس:

لومړی درې تاره ئي یو ټک کېږي. د موږک غاښي ډول ته هم لیس ویل کېږي. د لیس د خامک ډول په مجموعي توگه پر پنځه ډوله دئ. پورته نمونې ئې په خامکي غاړه کي لیدل کېږي. پر خامکي غاړه سربېره په کندهار کي د ښځو پر پایځو باندي خامک کول هم د یوه دود په ډول پاته دئ چي د پایځو خامک ئې هم بولي ولي. د ښځو پایځې خامک کول یوازي د ښځو په جنس پوري تړلی دود دئ، لیکن برعکس نارینه هیڅ وخت پایځه نه خامک کوي.

د ښځو پر پایځو باندي د خامک دود:

د پایځو خامک شپږ ډوله لري:

١. ټیک او زیبا
٢. لیس
٣. بستونه

٤. کوکناري
٥. دالاني
٦. شرشره

د پایڅو د خامك پر ډولونو باندي مو په عمومي خامك کي جلا بحث کړی دئ خو یوازي ئې دالاني او شرشره پاته وه.

دالاني:

لکه له نامه څخه چي ئې معلومېږي د دالان ډول لري او د یوه دالان په توګه نخش او نګار پکښي کېږي.

شرشره:

یو ډول کوږ ووږ خامك دئ چي عموماً د پایڅو پر څنډو کېږي دا خامك منکسرخط ته ورته والی لري او یا لکه د آرې دندانې.

خامکي غاړه او یا د غاړو ډولونه:

پورته مو وویل خامك ټوکر ته زیبایي وربخښي، نو له همدغه کبله ئې هم پر سرمیزۍ یا هغه ټوکر چي د میز پر سر هوارېږي یا روجایي، سرجایي او نورو شیانو باندي استعمالېږي. خو سره له دې ئې هم د کمیس پر غاړه استعمالوي چي عموماً ئې ځوان هلکان په کندهار کي اغوندي او د خامکي غاړې په نوم ئې یادوي.

خامکي غاړه پر څلور ډوله ده، چي هر ډول ئې له بل څخه په شکل کي هراړخیز توپیر لري. ولي د خامك د کار په لحاظ یا د خامك اهمیت ئې سره یو ډول وي او یوازي موږ ئې له شکل سره بلدېدلای سوای. مثلاً د خامك کار به ئې یا موږك غاښی وي یا به بندي اوې وي او یا به ریګي ډوله خامك وي. خو سربېره پر دې ئې هم دغه څلور ډوله په لنډ ډول بیانولای سو:

لومړی - پتنوسي ډوله خامکي غاړه:

د پتنوسي غاړي کار د بست په خامکۍ سره راځي چي بستونه ئې خښته خښته کیږي او میده خامکۍ ئې ډیر ښه راځي، ولي غټ خامکۍ ئې هواداره راځي یعني (په منځ کي فاصله پیدا کوي) نو ځکه د ځوانانو د زیاتي پاملرني او خوښۍ سبب گرځي. د پتنوسي غاړي شکل چارکونجه وي او د خامکۍ د کار اندازه ئې نسبتاً زیاته وي.

دوهم - شا بازي غاړه:

شاباز لرونکې غاړه عموماً په میده خامکۍ او ښاخلو سره راځي. د دې ډول غاړي شکل عموماً یو طرف ته خامکۍ کیږي او په غاړه کي یو خامکي توکۍ راځي او په یوه اړخ کي ئې یو شاباز هم خامکۍ کیږي چي په همدغه سبب ئې شابازي غاړه بولي او که چیري د دې ډول غاړي په منځ کي توکۍ خامکۍ سي، نو بیا و دې ډول غاړو ته د توکي شابازي غاړه هم وایي چي دغه ډول غاړي هم د شابازي غاړي له جملې څخه شمېرل کیږي چي خامکۍ ئې نسبتاً لږ وي.

دریم - محرابي غاړه:

محرابي غاړه هم د نورو خامکونو په څېر د ښې ښکلا درلودونکې ده. د دې غاړي شکل د یوه محراب شکل ته ورته ده او د محراب په توگه خامکۍ کیږي او د خامکۍ کار ئې په لوزونو سره ډکیږي او د خامکۍ اندازه ئې د پتنوسي غاړي د خامکۍ په پرتله وي.

څلرم - چپه گردنه:

چپه گردنه د خامکۍ هغه ډول دئ چي عموماً ئې پر کالر باندي خامکۍ کیږي نو له همدغه سببه ئې هم د ملي کالیو پر کالرونو خامکۍ کوي او هم ئې د رسمي

کاليو يعني د دريشۍ پر کميس باندي خامك کېږي. هلکان دغه چپه گردني خامك زيات خوښوي. د خامك د کار ډول ئې د توك او شاباز په توگه راځي.

هو! په خامکي غاړو کي که څه هم هر ډول ئې له دغو څلورو څخه زياته ښکلا لري خو هغه چي د ارزښت په لحاظ سره زيات اهميت او قيمت لري پټنوسي غاړه ده او دوهمه درجه محرابي غاړه ده چي ډېر اهميت او ارزښت لري چي په وروسته کي د ټوك او شاباز ارزښت لري.

په مجموعي توگه خامك د ستني له کارو څخه شمېرل کېږي. د ستني د کار ډولونه زيات دي يو ئې هم خامکي کار دئ. په خامکي کار کي د کندهار خامك زيات شهرت لري او زيات خلك ئې استعمالوي. تقريباً په هر کور کي د خامك اثار موجود دي او هر کندهاری د خامکي غاړي يوه نمونه لري. حتی په خپلو دودونو کي په حتمي توگه د يوه دستور په ډول استعمالېږي، لکه د واده په دود کي، په کلنگ کي د خامك نمونې ورکول کېږي او د زوم غاړه په خامکي ډول ورکول کېږي. همدغسي په اخترونو کي د ځوانانو د غاړي جوړول يو حتمي کار بلل سوی دئ خصوصاً هغو کسانو ته چي نسبتاً اقتصادي وضعه ئې جوړه وي (بلهای وي).

په هر صورت د خامکي دود او دستور په خپل چوکاټ کي په قانونمند ډول تکامل کوي. مثلاً د زوم له پاره جوړه استول او په هغه کي د ستني خامك يو حتمي شی گڼل کېږي او همدغسي د خامك په دود او دستور کي بايد زياته کړو چي خامك يوازي په ستني سره نه بلکي په ماشين سره هم خامك کېږي چي د ماشين په خامك کي سونه او لاندي سپنسي استعمالېږي چي په همدغه ترتيب د ماشين کار يا ماشيني خامك ارزښت هم لږ وي. د ماشيني خامك په پرتله د ستني خامك چي له يو طرفه په زيات وخت او زيات تکليف سره سر ته رسېږي د ټوکر دوه اړخونه يعني لاندي باندي ئې سونه استعمالېږي او قيمت او ارزښت ئې څو چنده د ماشين تر خامك ډېر وي، نو ځکه ئې ارزښت هم څو چنده تر ماشيني خامك لوړ دئ او

د خامک کوونکي پېغلي پر سترګو هم ډېر فشار راولي، نو ځکه ئې نړۍوال هم خوښوي.

سونډ:

د خامک له پاره استعمالېږي چي يو روښانه او ورېښمينه سپڼسی يا تار دئ. درې ډوله لري:

١. نازک سونډ.

٢. ميانه سونډ يعني نه نازک او نه پنډ.

٣. پنډ سونډ چي عموماً توربخی کېږي.

په هر صورت په افغانستان کي د کندهار خامک ډېر لوړ نوم لري او په عامه توګه په ټول افغانستان کي داسي اصطلاح سته چي د کندهار خامک زيات ارزښت لري او د کابل او نورو ولايتونو پرګنې په خپلو ځانګړو دودونو کي لکه د واده دود او نورو دودونو کي کوښښ کوي چي کندهاری خامک په جوړو او مراسمو کي يو د بله واستوي او راواستوي. خو سربېره پر دې د کندهار خامک په نړۍ کي ډېر خوښوي او په امريکا کي نوموړی لاسي صنعت او خامک ته ډېر ارزښت ورکوي. نو په دغه دليل د غربي هيوادونو سره د کندهاري خامک تجارتونه سته او افغانستان ته د ټوريستانو د راتګ له پاره په کندهار او کابل کي خامکي څېزونه او شيان په دوکانونو کي د پلورلو له پاره ځړول کېږي او ډېر ټوريستان ئې د ځانونو سره د سوغاتونو په توګه غربي هيوادونو ته وړي چي له همدغي لاري څخه ډېرو پرګنو او دوکاندارانو ډېري پيسې تر لاسه کړي او نوموړي خامکي څيزونه د روجايي، بالښت پوښ، کميس او نورو ډولونو په څېر غربي المان، ايټاليا، فرانسې، امريکا، سويډن او نورو هيوادونو ته رسمي او غيررسمي کندهاری خامک استول کيږي او وړل کيږي.

د موچنو (بڼو) د جوړولو دود او دستور

په لرغوني افغانستان کي ډېر ارزښتمن دودونه سته. د يوې سيمي دودونه له بلي سيمي سره توپير لري. د هر دود سپړل نه يوازي دا چي د هغې سيمي دودونه مو رااخيستي دي بلکي يو تاريخي او باارزښته مواد مو له ورك کېدو څخه ساتلي دي. په همدغه دليل موږ دلته د پڼو يا موچڼو ډېر لرغونی دود را اخلو او ليکو ئې څو به آينده کي د مغزو د سلولونو يعني حافظې څخه که نوموړی دود ليري سوی هم وي د کاغذ پر مخ باندي به خوندي پاته سوی وي.

په لرغونو وختونو کي چي له پڼو څخه گټه اخيسته کېده، تر ټولو لومړی به د يوه حيوان څرمن انتخاب کېدله او بيا به د نيرې په وسيله له گّوم تار سره نوموړی پوست د موچڼي يا بوټ په ډول گنډل کېده او له هغه څخه به ئې گټه اخيسته. نوموړی صنعت په لومړي سر کي د هر چا زده وو او تقريباً هر چا کولای سوای چي چوټي، موچڼي او بوټونه جوړ کړی او گټه ځني واخلي. ولي به هغه وخت کي د موچڼو جوړولو صنعت ډېر ضعيف او يوازي د يوې پای پيچي په ډول يا د پښو د پټولو په څېر گټه ځني اخيستل کېده. ولي د پڼو صنعت هم په هغه ساده او ابتدايي ډول پاته نه سو او ورو ورو ئې داسي تکامل وکړ چي اوسنی حالت ئې موږ نن ورځ د سر په سترگو وينو چي نن ډول ډول بوټونه جوړېدای سي. خو پس له هغه څخه چي اړتيا ډېره سوه نو د جوړېدو ضرورت ئې هم ډېر سو او يو تعداد صنعتگران په

---

[٣] نيره يو تېره څيز دئ چي سر ئې چنگ وي. به آساني په څرمن ننوزي او د راتلو په وخت کي تار هم له ځانه سره راباسي چي په دې ترتيب موچڼه گنډي او کښته برخه ئې به لرگي ټينگه سوې وي چي لاس خوږ نه کړي.

دې باب راپیدا سول چي به قرار قرار ئې ډېر باخه صنعتگران د صنعد کار په وېش کي پيدا کړه او نوموړی صنعت او جوړتيا هم د يو عالي صنعت او نورو توليدي صنعتونو په څېر ئې سر وکښی او ځانگړي پوه صنعتگران ئې پيدا کړل چي د پښو به جوړولو کي ئې ځانگړي مهارتونه راځرگند کړل او د توليد په پروسه کي ئې ډېره پرمختيا وموندله چي د ښاريانو پر ضرورت سربېره ئې د کليو او باندېو ضرورتونه هم ورتر سره کړل. په کندهار کي په ډېره ښکلا سره د موچنو ډولونه رامنځته سول. د ښکلا بېل بېل ډولونه ئې د وخت به بېلو بېلو پړاوونو کي موډ او فېشن يا دود پيدا کړ او د کندهار په ښار کي د نوموړي مسلك له پاره ځانگړی ځای وټاکل سو او د هري سيمي بوټ جوړوونکي به د خپل لاسي صنعت له پاره و نوموړي ځای ته راتلل او د دوکان نيولو په لټه کي به وه.

په کندهار کي په لومړي وار د دې صنعت له پاره سرپوښ بازار وټاکل سو او سرپوښه چارسو کي يو طرف ته ټول بوټ جوړوونکي او د موچنو د صنعت کسبگره دوکانداران وه، چي ورو ورو د بوټو او موچنو دوکانونه ډېر سول او سرپوښه بازار ته به ئې کله کله د بوټو يا موچنو بازار هم وايه. د وخت به تېرېدو سره څه وخت چي د امريکا د امپرياليزم له لوري ښخه کباړي بوټونه و مملکت ته راداخل سول نو د داخلي بوټونو بازار هم خړپړ سو. ولي په عوض کي ئې يوازي موچني د يو تعداد خلکو له پاره پاته سوې او د موچنو مينه والو به نوموړي موچني په پښو کولې او سربېره پر دې د موچنو ډولونه هم نوي سول او ډول ډول گلابتونونه په نوموړو موچنو کي استعمالېدل او خپل ډولونه ئې پيدا کړل. هر ډول ئې په ځانگړي ډول ځانته مينه وال پيدا کول او پخوانيو خلکو او سپين سرو ښځو چي د پخوانيو موچنو سره ئې عادت پيدا کړی وو. تر نن ورځي پوري هم هغه موچني اخلي او په پښو کوي ئې. ليکن په ځوانه طبقه او قشر کي د موچنو د په پښو کولو دود کم او په اوسنيو شرايطو کي بيخي له منځه تللی دئ.

یوازي ئې په ځوانانو کي یو ډول خلك چي ځانګړې خصوصیات لري هغوی ئې په عنعنوي ډول اغوندي چي هغو خلکو ته په کندهار کي د کندهار د پایلوچانو[٤] اصطلاح ویل سوېده. په هر صورت د موچڼو دود نن په کندهار کي د یوه عنعنوي او فولکلوریك دود څېره ځانته غوره کړېده او موږ به د خپل دې مطلب په جریان کي د یوه فوکلوریك دود په حیث پر وړغیږو، څو وکولای سو چي په کندهار کي د فوکلور ډول ډول څېرې څرګندي سي او په آینده کي د ګټي وړ وګرځي.

اوس نو موږ ګورو چي په کلیو او باندېو کي عامیانه فولکلوریك څیزونه چي له هغې جملې څخه یو هم د موچڼو د په پښو کولو دود او دستور دئ په ځانګړې توګه د کندهار د سیمي دغه دود او دستور تر څېړني لاندي ونیسو. دا دود له ډېري زمانې څخه رواج لري او په پخوانو زمانو کي ئې د پښو کولو یا څپلیو په څېر ګټه ځني اخیسته او زیات رواج ئې درلود. اوس مهال ئې رواج لږ سوی دئ لیکن په کلیو کي استعمال لري. په ښار کي ئې اوس رواج د ورکېدو په حال کي دئ. نو باید ځانونه مجبور وګڼو چي دا دود راواخلو او د کاغذ پر مخ ئې خوندي کړو.

په لومړي سر کي موچڼه د بوټ په څېر په پښو کیږي، مګر له بوټ سره په ډول او شکل کي زیات توپیر لري. د موادو په لحاظ هم د بوټ په څېر نه بلکي بل ډول مواد پکښې استعمالیږي. په موچڼه کي ډول ډول خامکونه او ګلان او نور د ښایست څیزونه د موچڼې د ښکلا له پاره انځوریږي.

موچڼه هم قیمتي یعني باارزښته او هم لږ ارزښته جوړېدای سي، یعني ښې موچڼي او خرابي موچڼي تر منځ توپیر د هغوی به کیفیت او کمیت کي دئ. د دې جملې معنی او مفهوم دا دئ چي څه ډول او څنګه مواد پکښې کار سوي او یا څومره

[٤] د کندهار پالوچان: یو ډول خلك دي چي ډېر زحمتکښه او د ځانګړو عنعنو لرونکي دي. نوموړي خلك د ډېرو وهلو او ټکولو په مقابل کي طاقت لري. د سپیانو د ساتلو ډېر علاقمندان دي، غښتلي او جنګیالي خلك دي. په خپلو منځو کي پر ډېرو عنعنوي اصطلاحاتو باندي سره پېژني او د جنګ کولو څخه وروسته نوموړي خلك پر حکومت باندي عرض نه کوي او په خپله خپل غچ اخلي.

انساني نېرو استفاده سوې ده او همدغسي نور ارزښتونه دي چي پر کميت او کيفيت د موچنو ورډيريږي.

په کندهار کي ډېر ښه کسبکاران سته چي هغوی په اصل او بدل ډېر ښه پوهېدلای سي. موږ په کندهار کي د موچنو دغه ډولونه لرو: سوچه موچنه، جوته موچنه، خره موچنه، دوبيړې موچنه او د اصيلو وربښمو موچنه. له دغو ډولونو څخه ئې هر يو په خپل وخت او ځای کي استعماليږي او سربېره پر دې د نر او ښځي ډولونه هم توپير سره لري. همدغسي د ځوانانو او زړو موچني هم سره بېلي دي نو نتيجه دا چي ډېر ډولونه هم د استعمال او هم د مضمون له مخي سره بېل او توپير لری. لاندي به هر ډول به مفصله توګه وڅېړو:

لومړی - سوچه موچنه:

د موچني دا ډول ډېر رواج لري او د قيمت (بيي) يا ارزښت له پلوه هم د نورو عادي موچنو سره توپير لری، ځکه به سوچه موچنه کي ډېر اصيل ګلابتون استعماليږي. د سوچه ګلابتونو ارزښت او بيه زياته ده او خپله سوچه ګلابتون - ژړ رنګه سوچه ګلابتون، تېز نارنجي ګلابتون او خام طلايي رنګه ګلابتون - چي له دې ډولونو څخه ئې طلايي رنګ ګلابتون خلك خوښوي او د ګلابتون غوره ډول بلل کيږي. سوچه موچنه هم له پورته ډول ګلابتونو څخه جوړيږي ځکه ئې نوم هم سوچه موچنه ده. سوچه موچنه که څه هم په ښار او بانډو (کليو) کي استعماليږي ليکن به کليو کی تر ښار ډېره رواج ده. ښځي ئې هم په پښو کوي او هم ئې نارينه استعمالوي. د نارينه د موچنو د جوړېدو ډول همېشه د ښځو د موچني څخه توپير لري. د ښځي د موچني د مخ برخه پلنه او برداره غوندي وي او يوه اندازه کوچنوتې غوندي جوړيږي. که چيري ښځينه موچنه په سوچه ګلابتونو جوړه سي هغه ته هم ښځينه سوچه موچنه ويل کيږي. سوچه موچنه په دې چي ښکلې، يو لاس او ښايسته راسي نو عموماً ميده کار ورباندي کوي چي ډول ډول ګلان، د ونو برګونه (پاڼي) او

نور ښکلي ښکلي انځورونه ورباندي په میده کارو ټکونو باندي انځوروي. په میده کارو ټکونو سره د موچنېو رغول د سوچه موچنېو به ځانګړنو کي راځي. پر سوچه موچنېو باندي ډول ډول ګلان لکه پېچک ګل، پلاکس، شب نوري، د ونو پاڼي او داسي نور انځورونه د موچنې د ښې ښکلا په خاطر کيږي. سوچه موچنه نور ډولونه هم لري چي د واده په مراسمو، اخترونو او نورو بانډارونو (محافلو) او مجلسونو کي په پښو کېداى سي او همدغسي ئې د جوړو په دود کي هم د ناوي له لوري څخه د زوم په کالو کي ورکول کيږي او هم د زوم له خوا څخه د ناوي په کاليو کي ايښوول کيږي. يعني موچنه د جوړې په دود کي خصوصاً په کليو او بانډو کي يو مروج څيز ګڼل کيږي، ليکن د کندهار په ښار کي ئې رواج لږ دئ.

دوهم - جوته موچنه:

دا ډول موچنه له يوه پلوه سوچه موچنې ته ورته والى لري، ولي د جوړېدو او جوړو سوو موادو له پلوه د سوچه موچنې څخه توپير لري او هغه مواد چي په سوچه موچنه کي استعماليږي په چوته موچنه کي نه استعماليږي. د بيي او ارزښت له پلوه هم د سوچه موچنې څخه توپير لري. د ښکلا له پلوه هم بعضي وګړي سوچه او بعضي هم جوته موچنه خوښوي. په عمومي صورت پر پورته مشخصاتو سربېره د جوته موچنې پر سر باندي يعني د مخ پر حصه باندي ئې يو غټ انځور کيږي، لکه ګل ګلاب يا آفتاب ګردان ګل چي په دې ترتيب ئې د مخ برخه ورغيږي کله کله کېداى سي چي د مخ برخه ئې په کوچنيو ښکلو ګلانو ورخامک کړې وي. جوته موچنه هم د جوړښت له پلوه دوه ډوله ده:

لومړى هغه ډول ده لکه څنګه چي مي مخکي وويل، يوازي ئې ګلابتون د مخ پر برخه باندي کارول کيږي او په همدغه ترتيب جوړيږي. دوهم ډول ئې داسي هم جوړيږي چي پر ټوله موچنه باندي ګلابتون کارول کيږي او په هغه ترتيب د جوته موچنېو توپير چي د سوچه موچنې څخه دئ دا دئ چي په جوته موچنه کي جوته

ګلابتون کارول کيږي ليکن په سوچه موچڼه کي د سوچه ګلابتون څخه کار اخيستل کيږي.

سوچه او جوټه د ګلابتون دوه بېلابېل ډولونه دي چي ډېر شهرت لري. نو که په جوټه موچڼه کي ګلابتون داسي کارول سوي وو چي ټوله موچڼه ئې ډکه کړې وه د ګلابتون څخه هغه د قيمت او ارزښت له پلوه ډېره بيه لري او که يوازي ئې پر مخ يو ګل درلودی نو ارزښت ئې هم لږ وي او د جوټه موچڼي د ګلانو ميده ټکونه لږ وي او عموماً په غټو ټکونو سره رغول کيږي او هم بايد وويل سي چي لومړی تر هر څه مخکي په موچڼه کي څرمن په يوه معين غالب سره د برندې به وسيله تر غټې ډبري لاندي پرې کوي او بيا ئې پر مخ باندي نخشونه يا مختلف ډوله انځورونه کارول کيږي. وروسته په نورو ډول ډول سامان آلاتو سره ګنډل او جوړيږي چي ممکن د مضمون په وروستی برخه کي په مفصله توګه ورباندي وږغيږو.

دريم - خړه موچڼه:

مخکي هم وويل سول چي موچڼي د ارزښت او هم د موادو د جوړښت له پلوه بېل بېل ډولونه لري او همدغسي موچڼه د څرمن يا چرم له پلوه هم توپير سره لري چي په همدغه ترتيب سره خړه موچڼه د موچڼو بله بېلګه (نمونه) ده چي له خړې څرمني څخه رغول کيږي. د خړې موچڼي څرمن په نورو ځايونو کي هم استعماليږي يعني د خړې موچڼي څرمن د پڼې له پاره هم استعماليږي. خړه څرمن نسبت نورو څرمنو ته لږ څه پنډه او ټينګه وي. مقاومت ئې نسبت و سوچه موچڼي ته ډېر وي او د افغانستان په ګوټ ګوټ کي توليديږي او د ګران هيواد په هره سيمه کي پيدا کېدای سي. د دې موچڼي څرمن د غوايي يا ګاميښي له پوستکي څخه تر لاسه کيږي.

خړه موچڼه هم د کندهار په ښار او ليرو سيمو يعني کليو او بانډو کی استعماليږي چي عموماً ئې غريبه او زحمتکښه طبقه استعمالوي. د دې يو علت دا

دئ چي د خړي موچڼي چرم يا څرمن لږ څه ټينګ او مقاومت ئې زيات وي او د ليري مسافرتونو او سختو غرونو، شېلو او دښتو مقاومت (طاقت) لرلای سي، ځکه چي د دې موچڼې څرمن پياوړې وي او لکه څنګه چي مو وويل د غوايي او ګاميښي له پوستکي څخه تهيه کيږي. په همدغه دليل ډېره پيدا کېدای سي. د دې چرم يعني څرمن بيه د نورو څرمنو په پرتله لږ ده. بايد ووايو چي څرمني ډېر ډولونه لري، خو موږ بايد دلته هغه ډولونه ياد کړو چي يوازي د موچڼي په جوړولو کي استعماليږي. د مثال په توګه دغه درې ډوله ئې په موچڼه کي زيات شهرت لري، لکه: انګريزي څرمن، وطني څرمن يا د هيواد څرمن چي د خړي موچڼي څرمن ئې هم بولي چي د غوايي او ګاميښي (سنډا) له پوستکي څخه جوړيږي. دريم د پسو څرمن ده چي د پسو له پوستکو څخه په لاس راځي، مقاومت يا طاقت ئې لږ دئ نو ځکه په موچڼو کي لږ استعماليږي او ډېر ځايونه د پسه له څرمني څخه موچڼه جوړوي. همدغسي د پورته ډولونه څخه ئې انګريزي څرمن ډېره بيه لري او خلک ئې هم ډېره خوښوي. انګريزي څرمن ته اصيله څرمن هم وايي او زيات شتمن خلک له همدغي څرمني څخه موچڼه جوړوي. د انګريزي څرمني څخه په سوچه موچڼه کي کار اخيستل کيږي يعني پر انګريزي څرمنو باندي سوچه ګلابتون د خامک په ډول په رنګ رنګ ګلانو انځوروي او موچڼه ځني جوړوي. دغه ډول دوهمه درجه د غوايي او ګاميښي څرمنو ته په موچڼه کي ارزښت ورکول کيږي، ليکن دغه دريم ډول د پسه پوستکي د څرمن څخه چي چندان د موچڼي له پاره مساعده او برابره نه بلل کيږي نو ځکه ئې د نور بحث ضرورت هم نسته.

څلورم - دوبيړۍ موچڼه:

د دوبيړۍ په نوم هم موچڼه سته چي د نورو ډولونو څخه ئې توپير په دې کي دئ چي په خاصه توګه ئې نارينه په پښو کوي. د دوبيړۍ موچڼي مخ پلن جوړيږي او مخکي تر دې چي موچڼه وسکښتل يا جوړه سي نو د مخ د برخي څرمن ئې پلنه

نیول کیږي. وروسته ئې سکښت په معینه اندازه سره نیول کیږي او د برندۍ په وسیله سره سکښت کیږي او بیا ئې پر مخ گلابتون ډول ډول انځورونو باندي کاروي او په همدغه ترتیب جوړیږي. د دوبیړۍ په نوم موچڼه د زومانو له پاره د جوړې په کالیو کي لېږل کیږي. ښځي دا ډول موچڼي نه استعمالوي. دوبیړۍ موچڼي د ارزښت په لحاظ هم ډېر ارزښت او بیه لري. که چیري ئې ځرمن هم انگریزي ځرمن وي نو بیا ئې هر څوک په ډېر ارزښت سره اخلي یا رانیسي.

پنځم - د اصیلو ورېښمو موچڼه:

دا ډول موچڼه د اصیلو ورېښمو څخه جوړیږي او گلابتون نه پکښې کاریږي او یا ډېر لږ پکښي استعمالیږي. خو دا ډول موچڼه هم زنانه او هم مردانه یعني هم ئې نارینه په پښو کوي او هم ئې ښځي په پښو کوي. ولي لکه څنگه چي یوه اندازه ښکلي او ښایسته جوړیږي نو ځکه ئې ښځینه مخلوق زیات استعمالوي.

دا پورته پنځه ټول هغه ډولونه دي چي د کندهار ښار په شاوخوا کي تر اوسه هم استعمالیږي. په هر صورت باید ووایو چي اصلاً په اوسني وخت کي د ډېرو مډرنو موزو، چوټو، څپلیو او نورو په رامنځته کېدو سره ئې د موچڼو ارزښت ډېر کښته کړی دئ. دا ځکه چي د موچڼو مقاومت او توانمندي تر بوټو لږ ده. د وخت او زمانې به تېرېدو سره نوو او موډرنو وسایلو د خلکو پاملرنه ځانته راوگرځوله او همدغه ډول موچڼو خپل ځای و عصري وسایلو ته پرېښود. باید وویل سي د موچڼو مقاومت او توانایي د باران د لندېدو په مقابل کي ډېر لږ دئ چي د موچڼو د لږېدو علت هم دغه بللای سو او هم موچڼه ډېره گرانه یعني قیمتي تمامیږي. زموږ پرگڼې کولای سي چي د یوې موچڼي په قیمت یا بیه باندی درې څلور جوړې مناسب بوټونه ځانته رانیسي. نو همدغه علت دئ چي په لومړي سر کي زحمتکښو طبقو او پرگنو خپل مخ ځني واړوی او په دوهمه درجه کي زموږ د ځوان نسل ذوق او علاقې څخه ډېر وروسته پاته رواج وبلل سو، نو ځکه ئې ځوانان هم د استعمال غوښتنه نه کوي او استعمال

ئې په لړو خلکو کي سته چي هغه هم په زړو او سپين سرو ښځو او خلکو کي دئ او په همدغه ترتيب بايد وويل سي چي د جوړېدو ځايونه ئې هم لږ دي. نو په کندهار کي په ډېرو مخصوصو ځايونو کي جوړيږي او پلورل کيږي چي ډېري لږي پرګنې ئې د عادت او پخواني ورپاته سوي دود په څېر استعمالوي.

په همدغه ترتيب په اوسني وخت کي ډېر لږ کسبکاران سته چي اوس هم موچڼي جوړوي، حتی ويلای سو چي په دغومره لږ اقليت سره بيا هم موچڼه په پښو کوي او جوړوي ئې. نن هغه خلک چي موچڼي جوړوي او يا موچڼه په پښو کوي هغه يو د بل سره ډېر ښه پېژني او د مشتريانو په ډول سره راسه درسه سره لري.

د کندهار ښار په دغو مخصوصو ځايونو کي د موچڼي کسبکاران ناست دي چي موچڼي پلوري. د ښار په سرپوښه چارسو کي موچڼي جوړيږي او پلورل کيږي، يعني سرپوښه چارسو او کاکړو کوڅه مخصوص ځايونه دي.

امکان سته چي د وخت په تېرېدو سره دا ډول فولکلوريک مواد ډېر لږ او له منځه ولاړ سي. نو موږ مکلف يو او ځانونه مجبور ګڼو چي همدغه موضوعات چي فولکلوريک اهميت ئې د وخت او زمانې په تېرېدو سره ډېريږي راټول کړو او د کاغذ پر مخ ئې خوندي وساتو. د همدغه نظر له مخي د موچڼو (پڼو) دود او دستور چي د کندهار په ولايت کي له ډېر پخوا او لرغوني زمانې راهيسي موجود دئ موږ وسپړه او د يوې فولکلوريکي بېلګي په څېر مو په ګوته کړ او دا مو وښووله چي د فولکلور دغه برخه چي د انساني ژوند سره نژدې اړيکي لري. خصوصاً د اتنوګرافي (بشرپېژندني) چي په عمومي توګه د فولکلور يوه ډېره غوره برخه تشکيلوي او د فولکلور د يوې ځانګي په څېر مو خبري ورباندي وکړې. که څه هم موږ په پوهېدلای سوای چي د زمانې په تېرېدو سره به ممکن د موچڼو دود هم بيخي له منځه ولاړ سي. ليکن موږ دا ډول دود او دستور د يوه يادابښت په توګه ساتلي او خوندي کړي دي او د همدغه تعبير له پلوه د فولکلور د مطالعې له پاره ګټور دئ.

د نظر ماتولو دود او دستور

د اولس خورا لویه شتمني او بانګه د اولس ژبه او شفاهي روایات دي چې په زرګونو کلونو کې د فولکور په ذریعه راټوله سوي او خوندی ساتل سوي دي. د اولس فکر، هوښیاري، ملي شفاهي روایات، اجتماعي جوړښت، ژوند، کړه وړه او عادات په فولکلور کې په ښکاره او نوي ډول څرګند سوي دي.

همدغسي پښتو چې له باریکیو او استعارو څخه ډکه ژبه ده د فولکلور برخه ئې خورا غني او بډایه ده. ډېري فولکلوریکي برخي لري چې له یوه نسل څخه بل نسل ته پاته کیږي او مثبت اړخونه ئې تکامل کوي. د مثال په توګه له پخواني طبابت څخه نیولې بیا تر نن‌ني طب پوري په زړه پوري بدلونونه راغلي دي. ویلای سو چي اوسنی طب اصلاً د پخواني طب پوړروی دئ. په همدغه ترتیب د ژوند د هر اړخ پیښي په فولکلور کي ځای سوي دي. یعني د فولکلور ښاخونه ئې بې شمېره دي.

په فولکلوریکو دودونو کي مثبت او منفي دواړه اړخونه سته. هم ښتیا سته هم درواغ، هم خندا او هم ژړا. هم سم چلند هم ټګي او برګي. هم عقبایي او دنیایي اخلاقي فسادونه او ښېګني او نور د ژوندانه بېلابېل اړخونه پکښي ځای سوي دي چي عبرت او ګټه اخلو او د انساني ګټو او ژوند یوه لویه منبع جوړوي. څنګه چي د شوروي اتحاد لوی لیکوال ماکسیم ګورکي په داسي حال کي چي د اولس په دودونو او اولسي آثارو په اهمیت ښه پوهیږي د فولکلور په باره کي داسي لیکي:

«د فولکلور په ساده الفاظو کي تر ټولو لوی حکمت پروت دئ، متلونه او سندري چي د فولکلور ښاخونه دي، که څه هم مطلب ئې لنډ وي خو فکر او احساسات پکښي د یوه کتاب په اندازه ځای سوي وي.»

د فولکلور اهمیت خورا زیات دئ. نو هر لیکوال وظیفه لري چي د خپلي ټولني فولکلوري مناسبات د کاغذ پر مخ خوندي وساتي او په راتلونکو کي ئې هاند او هڅه وکړي. پرې نه ږدي چي په سینو کي د هدیرو خاورو ته وسپارل سي. موږ په دې لیکنه کي د پخواني طب یو اړخ چي د سپلنیو دود او دستور دئ رااخلو او یادونه ئې کوو. په دې یادونه کي معلومیږي چي د طب اوسنی علم له ډېرو پخوانیو تجربو څخه رامنځته سوی دئ.

د بدو نظر:

د نظر مسئله چي په پښتني سیمو کي هر ځای رواج لري او عام دود دئ د کلیوالي طب یوه مهمه برخه جوړوي. پر همدې اساس ئې دلته د څېړلو کوښښ کوو. که چیري زموږ د ګران افغانستان په پښتني سیمه کي کلیو او بانډو کي چا ته یو ناڅاپې ناروغي او یا کوم بل پرابلم پیدا سي، خصوصاً هغه چا ته چي ډېر ښه ځوان او یا ښایسته پېغله وي او یا چاغ ښایسته کوچنی وي او یا هم په مال اوشتو کي تر نورو ښه وي او یا هم دا چي په کارونو کي تر نورو غښتلی وي او هر لوري ته ئې صفت او آوازې خپرې وي نو که څوک پرله پسې د هغه صفت وکړي او وروسته تر صفت کولو هغه ته څه پېښه وسي یا ناروغه سي او یا هم له بلي کومي تصادفي پیښې پر اساس زیانمن سي نو د خلکو خبري او دودونه د ده په هکله داسي وي چي پلانی سړی نظر سو او یا هم وایي: سترګو واخیستی یا سترګو وخوړ او یا هم وایی: سترګو وهلی دئ. د دغه ډول ناروغۍ له پاره د نورو کلیوالي درملو څخه کار نه اخلي سم دلاسه ورته سپلني دودوي چي دغه دود سوي سپلني بیا په لویه لار کي چي خلک پر تېرېږي اچوي. همدغه رنګه له تر دود وروسته د ناروغ پټ نظر د کور ښځي وچوي او د نظر وچولو سره ځیني خاصي دعاوي او کلیوالي اصطلاحات هم وایي. کله کله تر نظر مخکي سپلنی دودوي چي نظر تاثیر پر و نه کړي او یا و مور ته خپل زوی تر سترګو ښه وایسي او یا بل کوم دوست ته خپل دوست ښه معلوم سي نو وایي

چي پلانکی زما تر سترګو ښه معلوم سو. راځئ چي سپلني ورته دود کړو. نو د سپلنيو په وسيله ئې نظر ماتوي.

په ځينو وختونو کي بعضي خلك ښځي او يا سړي يا هم هلکان د نظر خاوندان وي او وايي چي پلانکی سړی يا ښځه يا هلك نظر لري نو که چيري هغه څوك چي سترګي ئې نظر لري نو که د نوي زېږېدلي کوچني کور ته ورسي او د کوچني زيات صفت وکړي لکه: څنګه چاغ کوچنی دئ، څنګه غټ مټ دئ، څنګه سپين ښايسته هلك دئ، نو د کوچني د مور کرکه يا (کږنه) کيږي او فوراً خپل ماشوم ته سپلني دودوي او که تصادف ناروغ سو نو وايي پلانکی راغلی وو د هغه سترګي ډېر بد نظر لري زموږ ماشوم ئې رانظر کړی دئ.

داسي دود هم سته چي د هغه د پرتوګاښ (واګه) څخه کومه ټوټه يا تار راپرې کړي او کوچني ته ئې دود کړي. زياتره وخت نوی پيدا سوی کوچنی هغه چا ته نه ورښکاره کوي چي د هغه سترګي نظر ولری. حتی ځيني وختونه خوابدي يعني خواشيني د ډېرو دوستانو تر منځ پر همدغه موضوع رامنځته کيږي. ځيني کسان د عقيدې له مخي نظر کوونکي کسان وي او خپله هغه هم کله کله په دې عقيده وي چی زما سترګي نظر لري. په دغو لاندي وختو کي د نظر مفکوره رامنځته کيږي، لکه د کوچني يا ماشوم پيدا کېدل چي په هره لحظه کي سپلني ورته دوديږي او يا هم ناوې چي د لومړي ځل له پاره زوم ته راسي نو مخي ته ئې سپلني ورباسي او هم د واده په مراسمو کي په ډول ډول حالاتو کي لکه د دستمال په وخت کي چي کوم نارينه د ناوي کور ته د دستمال د اخيستلو په وخت کي ورغلي وي نو د ناوي د کورنۍ له لوري په لار کي سپلني ورته دوديږي. کله چي ټول راغلي مېلمانه د سپلنيو تر څنګ تېر سول نو د زوم له لوري د سپلنيو په بدل کي پيسې وراچوي. د پيسو کومه خاصه اندازه نه وي معلومه که ئې زياتي ورواچولې او که ئې کمي. په هر صورت څه وراچوي.

په نوموړي دود کي د زوم له لوري څخه د پیسو وراچولو دنده یا زوم او یا پلار تر سره کوي او یا هم د زوم ورور. په پخوا وختو کي چي به ئې ناوې پر آس سپره کړه او د زوم د کور لوري ته به تلله او توره به ئې په لاس ورکړه نو هم به ئې یوه پلا سپلنیو ته راوستله. په همدغه ډول سپلني دودول یوازي د انسانانو د نظر کېدو په خاطر نه بلکي د ډول ډول حیواناتو او قیمتي څیزونو له پاره هم استعمالیږي، لکه غوا، بوزه، گامېښه، غوښور پسه، غویی، اوښ او داسي نورو حیواناتو له پاره سپلني استعمالیږي. غوا، میږي او بوزې ته په هغه وخت کي چي لنگه سي او یا ډیري شیدې وکړي نو سپلني ورته دودوي. همدغسي سپلني هم وروسته تر نظر دود کیږي او هم مخکي له دې چي یو ښه حیوان یا انسان یا ماشوم، ځوان چي نظر نه سي په دواړو حالتو کي د سپلنیو دود او دستور سته چي ورته دود کړل سي.

همدغسي نه یوازي په کورونو کي دا دود موجود دي بلکي تر کور دباندي یعني په بازارونو او کوڅو او زیارتونو کي هم د سپلنیو دودولو دود سته چي زیاتره ئې ملنگان تر سره کوي. ملنگان په زیارتو کي د سپلنیو کټوري ایږدي او خلک څني تېریږي او خدای و هست هر یو تر خپله قدرته څه ناڅه پیسې وراچوي. ملنگان دعاوي ورته کوي. همدغسي ملنگان په بازارو کي گرځي په غټو دکانو او مغازو کی دکاندار او یا مغازه دار ئې رابولي او ملنگ سپلني ورته دودوي چي هټۍ یا مغازه ئې سترگه وانخلي او ملنگ ته په کټوري کي پیسې وراچوي. ملنگان په بازارو کي و ځوانانو ته هم سپلني نیسي او هغوی په مقابل کي تر وسه پوري پیسې ورکوي. په هر صورت سپلني د نظر په هر ځای کي به بېلو بېلو دودونو سره د پرگنو به بېلو بېلو عقیدو استعمالیږي او د استعمال په وخت کي ئې ډول ډول نارې او غزلي یا قافیې لرونکي بیتونه پر ویل کیږي. موږ ئې د نمونې په توگه دلته یو څو بیتونه رانقلوو چي د سپلنیو د استعمال یا دودولو په وخت کي ویل کیږي:

نظرمات - نظرمات هم د دېب هم د پېري.

هم د خپل هم د پردي، هم د لوی هم د کوچني.

نظرمات - هم د تورسترګي هم د شین سترګي.
نظرمات - نظرمات هم د دېب هم د پېري.
هم د خړسترګي - هم د سورسترګي.
نظرمات - نظرمات هم د خپل هم د پردي.
هم د جګک هم د ګردي - هم د لوی هم د کوچني.
نظرمات - نظرمات هم د ښځي هم د سړي.
نظرمات - نظرمات هم د جګک هم د ګردي.
هم د پېغلي هم د هلکي، هم د ښځي هم د سړي.
نظرمات - نظرمات - نظرمات.

که څه هم د پورته بیتونو قافیه او شعري عروض به په هغه اندازه چي لازمه وي نه وي برابر، خو د یوه منل سوي دود په څېر د یادوني وړ ګڼل کیږي چي باید له ورکېدو څخه راوګرځول سي او بل هم د نوموړي ډول بیتونو شاعر نه دئ معلوم، لیکن سینه پر سینه له یوه نسل څخه و بل نسل ته رارسېدلي دي او خوله پر خوله تر همدغه ځایه راغلي دي. امکان ئې ډېر سته چي دغه ډول فولکلوریک بیتونه اوس هم زیات وي چي موږ ئې راټول کړو او هم به زیات دودونه او عنعنې له منځه تللي وي چي اوس زموږ سره نسته. په هر صورت دا ډول دودونه زموږ د ژوند یوه ډېره مهمه برخه جوړوي او زموږ په تاریخي حماسو کي د قدر وړ ګڼل کیږي.

زموږ ملت په همدې دودونو پېژندل سوی دئ او زموږ د ټولني د پېژندګلوی سره پوره اړیکي لري. د مثال په ډول په لنډیو کي چي د پښتني فرهنګ یا دودونو یوه ډېره غوره برخه ده چي دا لنډۍ د جنګ په میدان، د جنګ په وختونو کي د غلیم په مقابل کي ویل کیږي چي دلته موة یوه لنډۍ په داسي حال کي راوړو چي یوه پېغله خپل ژوند قرباني کول غواړي تر هغه ځوان چي د غزا پر لور د غلیم د یرغل په مقابل کی ځان تر وطن قرباني کوي، لکه چي وايي:

پېغلي لوګی تور سپلني کړل

چي ئې په سپينه ورځ آشنا غزا ته ځينه

له پورته لنډۍ څخه په ډاګه څرګنديږي چي سپلني دودول په دې معنی هم دي چي هغه سړی چي سپلني ورته دوديږي د هغه د پلار و مخي ته سپلني مخکي يا وړاندي سول او يا قربانول چي خلك او پرګنې په همدغه عقيده سره سپلني دودوي نو ځکه پېغلي جنګ ته د تګ په وخت کي ځوانانو ته سپلني دودي لکه په پورته لنډۍ کي چي اشاره ورته سوې ده.

د سپلنيو د استعمال هدف او غايه په پورته څو پاڼو کي وڅېړل سوه اوس به بې ځايه نه وي چي د دې سپلنيو فولکلوريك بوټي په هکله څه ناڅه وليکو.

د سپلنيو بوټی:

دا بوټی چي له طبي بوټو له جملې څخه ګڼل کيږي د افغانستان په ګوټ ګوټ کي پيدا کيږي. زياتره بوټي ئې په دښتو او نرمو خاورو او مځکو کي په طبيعي ډول پيدا کيږي. د بوټي لوړوالی ئې له شلو څخه تر پنځه ويشتو سانتي مترو پوري رسيږي. کوچني کوچني ګلان کوي، ګل ئې سپين رنګ او لږ بوی هم لري. دا بوټی د پسرلي په سر کي راپيدا کيږي او کرار کرار د ثمر يا ګټي ورکولو اخيري اندازې ته رسيږي. دا بوټی د اوړي يا دوبي به سوځنده لمرونو کي مقاومت وکړي، همدغه ډول د اوبو په نسته والي کي هم طاقت کولای سي. تر دې بوټو لاندي د سيسيو د بچيو ځالي او د هګن او جوري د مرغيو ځالي هم ليدل کيږي. په دښتو کي د دې بوټي موجوديت د دښتو د ښکلا او زينت سبب کيږي. کله چي د دې بوټي ګل ورژيږي د نخود په اندازه کوچنۍ غوټه پيدا کوي چي د دوبي يا اوړي به آخر کي وچيږي او څلور پلې کيږي، په هره پله کي ئې د سپلنيو دانې پرتې وي. تر هغه وروسته چي سپلني وچ سول راټوليږي او بازار ته د خرڅ له پاره راوړل کيږي. په بازار کي ئې عطاران رانيسي. سپلني د کندهار په هر کور کي پراته وي او د دودولو پر مهال په سره انګار اور کي اچول کيږي.

د يادوني وړ ده چې د سپلنيو له بوټو او پاڼو څخه کليوال خلک د اور لګولو استفاده کوي. کله کله خو ئې کليوال خلک بوټي د خرڅلاو له پاره بازار ته راوړي.

په عصري طب کې هم د سپلني دود د انټي بيوتيک او ضد مکروب خاصيت لري، مکروبي فضا سموي، کله چې مړی ښخ سي، څه وخت چې خلک د مړي له ښخولو او تدفين څخه راوګرځي او د متوفا کورنۍ ته فاتحه او تسليت وايي په دغه وخت کې هم په منقلونو او نغريو کې د خلکو مخ ته سپلني دوديږي. دا کار د مړي د کورنۍ له خوا کيږي چې خلک سوچه سي.

نو په نتيجه کې ويلای سو چې:

سپلني د عاميانه طب له ډېرو ښو دواوو څخه ګڼل کيږي چې په وروسته کې به موږ د عاميانه طب په بحث کې هم پر دې موضوع څه خبري وکړو. د سپلنيو په څېر يو تعداد نور بوټي هم سته چې په عاميانه طب کې کاريږي او ګټه څني اخيستل کيږي. يو هم له هغې جملې څخه د بدره په نوم بوټی دئ چې د افغانستان په ګوټ ګوټ کې پيدا کيږي. په ځانګړې توګه د شمالي سيمو په کوه دامن کې د نوموړي بوټي زيات څرکونه ليدل کيږي.

په کندهار کې د ځينو عنعنوي مېلو د تم ځايونو ځرک

کندهار هم د نورو سيمو په څېر د مېلو، ساتېريو او تفريح ځايونو له پاره ټاټوبي او تمځايونه لري. ولې د هري سيمي د مېلو سره په کلتوري او عنعنوي لحاظ توپير لري. حتی د مېلو او ساتېريو په وخت کې ئې د لوبو توپيرونه سته. په خاصه توگه زموږ د کندهار د شاوخوا سيمو ډېر مهم ځايونه چې اوس ئې د دودونو او دستورونو اهميت پيدا کړی دئ او د کندهار په دودونو کې مفصل بحث پر کېدای سي يادونه وکړو او د فولکور مينه وال به له همدغه فولکوريک دستور څخه خبر کړو او اميد لرو چې دا کار به نه يوازي د فولکلور مينه والو له پاره گټور تمام سي بلکې د اتنوگرافۍ د مينه والو له پاره به هم په زړه پوري وي.

د يادوني وړ ده چې نوموړي لوبي او د مېلو ټاټوبي به په جلا توگه د ځای، وخت او خپل خاص ارزښت پر اساس ځرگند او معرفي کړو.

په کندهار کې د شالمار، ډب کلا او د کال لومړی چهارشنبې ورځ، د خواجه خضر زنده حيات عنعنوي مېلې د ځانگړي يادوني وړ دي. نوموړي مېلې د دستور په لحاظ يو له بل سره توپير لري، حتی د هندوانو او پښتنو مېله، د ښځو او نارينه وو مېله يو له بل سره توپير لري او په جلا جلا وختونو کې سره جوړېږي. د دغو مېلو تر څنگ نوري وړې وړې مېلې هم په ځينو ځايونو کې سته خو اجراء ئې ځانگړی وخت نه لري. ډېر خلک د ژمي تر يخونو وروسته نوموړو مېله ځايونو ته ورځي او د يوې ورځي يا شپې په تېرېدو سره خپله مېله سر ته رسوي. مثلاً د کندهار د گيدړي د چينې مېله. نوموړی ځای د کندهار د يوه غره په سر کې کان طلا غره ته نژدې واقع دئ چې د بابا د غره په سلسله پوري تړلی دئ. دلته د غره په سر کې يوه چينه سته

نوموړي چينې ته د کندهار خلك د ګيدړي چينه وايي. د ګيدړي چينه د کندهار ښار په پنځه کيلومتري کي واقع ده. کندهار ښار له يادي چيني څخه ډېر ښکلی معلوميږي. په نوموړې چينه کي په ژمي او دوبي کي روڼې او صافي اوبه موجودي وي، کله کله چي د خلکو مېله نه وي او يا خلك د مېلې له پاره نه وي راغلي نو په دې چينه کي ډېر وحشي حيوانات هم ليدل سوي دي. له همدې امله نوموړي چينې ته د کندهار خلك د ښکار له پاره هم ورځي، په خاصه توګه د زرکو ښکار هلته ډېر رواج لري. په همدغه ترتيب د ګيدړي په چينه کي يو ډېر لوی تخت يا دوکانچه هم په پاخه ډول جوړه سوې ده چي نسل پر نسل تر اوسه هم پاته ده.

کله کله هلته په يوه وخت کي له لسو څخه تر پنځلس پوري د مېلو او باڼدار خلك هم راغلي وي، ولي د هر چا ټاټوبی يا اطاق په ځانګړي ډول جوړ سوی وي او خپل دېګ او کاسه ئې سره بېله وي. د ګيدړي چينې ته ډېر کم يا لږ کسان د شپې تېرولو له پاره ورځي، ځکه دا ځای له وحشي حيواناتو څخه خلاص او بېغمه نه دئ. تنها هغه کسان چي د هوسيو له ښکار سره مينه لري، دلته د سلاح سره شپې تېرولای سي. د مېلې مينه وال يوازي د جمعې په ورځ د يوې ورځي له پاره راځي. د مېلې مينه وال کله کله له ځان سره کلنګ او نور د کيندلو وسايل هم راوړي ځکه د نوموړي غره په لمن کي يا د کان طلا غر چي د ګيدړي چينې ته ډېر نژدې دئ هلته ټاټوکي له مځکي څخه راباسي او خوري ئې. د مېلې مينه وال ټاټوکي په ګډه سره راباسي او په آخر کي ئې د ټولو په منځ کي په ګډه سره تقسيموي (وېشي) او نوموړي ټاټوکي و ښار ته د ځان سره د سوغات په يا تحفې په توګه راوړي او د خپلي کورنۍ او د کوڅو پر ملګرو باندي ئې څه ناڅه وېشي. دا د دې معنا لري چي ګواکي نوموړی نفر د ګيدړي چينې ته تللی وو او يا ئې مېله ورايستلې وه.

د ګيدړي چينې مېله د ډېر کم وخت له پاره وي او دغسي د مېلو ځايونه په کندهار کي ډېر نور هم سته چي موږ ئې نومونه اخلو لکه د سرپوزې د غره مېله، د نارنج د تخت مېله چي په زاړه ښار کي واقع ده او يو وخت د شاه حسين هوتکي

تخت هلته موجود وو. ولي ډېري مهمي مېلې نه دي. نو ځکه موږ د نوموړو مېلو له ډېري توضيح څخه تېريږو او پر هغو مېلو خبري کوو چي ډېري مهمي او زموږ له نيکه ګانو څخه موږ ته راپاته دي او اوس لکه په پخوا کي چي وې په هماغه شان او شوکت نه دي پاته خو د ارزښت له مخي لازمه بولو چي نوموړي مېلې د يوه دود او دستور په حيث دلته ثبت کړو.

لومړی - د شالمار مېله:

د شالمار تاريخي او عنعنوي مېله چي د کندهار له ډېرو ښو او نامتو مېلو څخه ګڼل کيږي ډېر تاريخي او کلتوري اهميت لري. د دې مېلو خبري اتري زموږ د ډېرو پخوانيو نيکه ګانو په خولو او سينو کي دي او همېشه د مجلس د ګرمولو او خاطراتو د بيانولو په وخت کي له همدې مېلې څخه يادونه کوي. دا مېله په خاص وخت کي د ارغنداب د ښکلي اولسوالۍ په ښکلو بڼونو کي تر يخو سايو (سيوري) لاندي جوړيږي. دا مېلې د يوې محدودي سيمي يا اولسوالۍ له پاره نه وي بلکي د کندهار د ټول ولايت له ګوټ ګوټ څخه پرګنې په دې تاريخي مېلو کي ګډون کوي او د خپلو پسرلنيو شپو او ورځو څخه خوند اخلي او خپلي پسرلنۍ شپې د خپلو ښو او نژدې ملګرو سره په خوشحالي تېروي. نو داسي تصور او فکر کوي چي ګواکي تر دې وروسته به ټول کال په خوشحالي راباندي تېر سي. نوموړې مېله د نېک شګوم په ډول نيسي. نو ځکه هغه چا چي د شالمار په مېله کي ګډون کړی وي هغه ځان د کال نېکمرغه فکر کوي ولي هغه څوک چي د ناتوانۍ يا کوم بل مشکل په وجه له دې مېلې څخه محروم سوی وي هغه ډېر افسوس کوي چي په نوموړې مېله کي ئې ګډون نه دئ کړی او د آينده کال له پاره د مېلې د ګډون تياري نيسي او لازم شرايط ورته برابروي.

په کندهار کي د شالمار مېلې له پاره وختي لا تياری نيول کيږي. په ځينو ځايو کي ګډ انداز سره اچول کيږي او وختي لا ټول مواد او د مېلې لازم سامانونه لکه د

موسیقۍ سامان، د ېخولو لوښي، د آب بازۍ سامانونه، د کښېنستلو ټغرونه، کمبلي او داسي نور مواد تهيه کيږي. د موادو تهيه کول د يوه نفر يا يوه ټبر کار نه دئ بلکي د يوه کلي کار دئ هر کلی په ځانګړې توګه د خپل کلي پر ځوانانو او مېله والو باندي ڎيزونه ايږدي څو هغوی نوموړي شيان د ملې له پاره تهيه کړي، ولي ټول ئې يو ځای د مېلې ټاټوبي ته په ګډه وړي او هلته يو ځای چي مخکي ئې سره ټاکلی وي ايږدي او ميله پيلوي.

د شالمار مېله د کندهار له ښار څخه وتلې او له سردار مدد چوک څخه په شل کيلومتري کي د ارغنداب په اولسوالۍ کي جوړيږي. د ارغنداب اولسوالۍ باغونه په خورا پراخه او ارته سيمه کي سره پراته دي. نوموړې مېله د پسرلي په موسم کي د توتو له پخېدو سره پيليږي. په هغه وخت کي په ډلو ډلو مېله وال د ارغنداب و ګوټ ګوټ ته راځي او د ارغنداب په شنو باغونو کي سره تيت او ځای پر ځای کيږي. هره ډله د ځان له پاره د پخولو نغری جوړوي. دا نغری بايد د ارغنداب د باغوانانو د اصولو سره سم جوړ سي او پر خپل سر چي هر ځای ئې زړه وغوښتی نه سي کولای چي نغری جوړ کړي. دا په دې خاطر چي د باغونو درختو (ونو) ته تاوان رسيږي او د باغ په هغه ساحه کي د اور لګولو اجازه ورکول کيږي چي شين بوټی موجود نه وي او يا کوم پالېز ته زيان و نه رسول سي. نو ځکه دستور داسي ايجابوي چي هغه شرايط چي باغوان ورته څرګند کړي دي هغه بايد په پوره ډول مراعات کړل سي. د مېله والو او د ارغنداب د باغونو د باغوانانو تر منځ لاندي تړونونه موجود دي:

لومړی: د مېلې مينه وال نه سي کولای چي پر خپل سر اور بل کړي.

دوهم: د مېلو اعضاوي (غړي) که کوچنی وي او که لوی نه سي کولای چي اومه مېوه له ونو څخه پر خپل سر باندي وشکوي. په دې کار د باغوان زياته خوا بديږي او پر نوموړو مېله والو باندي ډېر بد ويل کيږي، نو ځکه خپله د مېلې راغلی کمپ يا ډله او يا وواپو ګډه انډيوالان د خپلو کلتوري اړيکو او عنعنې برابر يا متقابل تعهد او وعدې له مخي نوموړی نامناسب کار نه کوي.

دريم: له درختي څخه د سوځلو په منظور لرگي نه پرې کوي يعني د ونو څانگي د سوځلو په خاطر بايد پرې نه کړل سي ځکه چي داسي څانگي هم سته چي مېوې لري او د باغوان له پاره تاوان يا زيان دئ.

څلورم: مېوې چي اصلاً د شالمار د مېلې د ټولو غړو په خدمت کي دي خو پر خپل سر او يا بې له اجازې څخه ئې نه سي شکولای. دا په دې چي باغوان خپله هغه مېوې چي لازمي وي ورته شکوي يعني هغه چي پخې او د خوړلو وړ وي او خامي نه وي او له بله پلوه هغسي مېوې وي چي که ئې و نه شکوي پر مځکه رالوېږي او خرابيږي. نو ځکه ئې باغوان د مېله والو په خدمت کي ايږدي او يوازي باغوان ته دا څرگنده وي چي د نوموړي درختې يا ونې مېوه لازمه ده که نه

پنځم: د مېلو انډيوالان چي په هره سيمه يا باغ او يا بل کوم مناسب ځای کي غواړي په وړيا توگه کولای سي چي اطاق ونيسي او د استوگني ټاټوبی ځان ته غوره کړي او په همدغه ترتيب د عمومي دود او دستور له مخي داسي راغلې ده چي ټوله مېوې د مېله والو په خدمت کي وي، ولې مېله وال د خپل ځان سره د خوړلو ځيني شيان راوړي او د خپل وخت د تېرولو مطابق يعني هر څومره شپې او ورځي چي ئې مځکي اټکل کړي وي په هغه اندازه مواد له ځان سره راوړي او يا بايد ووايو هغه مواد چي د ارغنداب د باغونو په ونو کي نه وي او د مېوو په څېر په ارغنداب کي نه پيدا کيږي، له ځانو سره ئې په بازارونو کي رانيسي او يا ئې له کورونو څخه راوړي. د مثال په توگه: چای، پلمېټ يا تشلمه، هغه[5] مواد چي[6] بايد له ځان سره ئې راوړي، همدغه رنگه ډوډۍ او يا اوړه چي ډوډۍ ځني پخه کړي

[5] پلمېټ چي په کندهار کي يوه مشهوره مروجه او نامورہ اصطلاح ده، د کندهار خلک ئې د چايو له شېرينۍ سره استعمالوي او په کابل کي پلمېټو ته شېريني وايي.
[6] تشلمه: نوموړې اصطلاح هم د کندهار ښار او شاوخوا کي له فراه څخه تر زابله پوري استعماليږي يعني هغه شېريني چي له چايو سره خوړل کيږي.

د شالمار مېله چې څلوېښت ورځې او شپې دوام پیدا کوي ډېره اوږده او دوامداره مېله ده. په دې مېله کې د رېگ اڅکزي او نور قومونه په خاصه توگه له کوټې څخه بیا د کندهار تر ښاره او یا غره کلي پوري خلک او د مېلې مینه وال راځي چې په دې کې پښین، عبدالله خان کارېز او د گلستان اڅکزي برخه اخلي او گډ اتراک جوړوي. [۷]

پس له هغه چې په اتراک کې د مېلې انډیوالان گډ سره ځای پر ځای سول نو په لوبو پیل کوي. لوبې په لاندې ډول دي:

۱. د غېږې ایستلو لوبه:

په دې لوبه کې په سوونو حتی زرونو تنه برخه اخلي. نوموړې لوبه داسې پیلیږي چې لومړی د غیږې ایستلو له پاره ډېر لوی او غټ میدان جوړیږي او چارچاپېره یا په گرداگرد (شاوخوا) ډول سره میدان او ډگر تړي. څه وخت چې میدان جوړ سو نو مشهور غېږبازان چې پخوا لا سره ټاکل سوي وي میدان ته رالویږي او غېږې ته په میدان کې ځانونه چمتو کوي. د غېږې د میدان غېږبازان چې د کندهار په اصطلاح نامیان هم ورته وایي عموماً د دوو مختلفو قومونو تر منځ دا نامیان سره ټاکل کیږي او د میدان یو پخوانی او تجربه کار استاد راولاړیږي او نوموړي دوه تنه سره راولاړوي او د میدان غړو ته ئې ورپېژني. په دې غېږه کې د یوه تن او بل تن تر منځ سیالي او لوبه نه بلکې د دوو قبیلو او قومونو تر منځ د سیالۍ او سیالدارۍ مسئله طرحه ده، نو ځکه د میدان لیدونکي او تماشاچیان په ډېره مینه نوموړې لوبه گوري. د قومونو احساسات وار په وار پر جوش او خروش راځي نو هر قوم په دې وخت

---

[۷] اتراک: د شالمار په مېلو کې اوتراک یا اتراک یوه مشهوره او لرغونې اصطلاح وه چې عموماً د گډو ملگرو او انډیوالانو له خوا څخه یو کمپ یا اطاق او یا هم پر یوه ټاټوبي، کمبله یا سترنجي باندې گډ دېگ او کاسه د گډې مېلې له پاره ایښودل کیږي او هلته به په گډه توگه پخلی کوي چې نوموړی گډ ژوند او پر گډ ځای د گډو انډیوالانو مېلې ته اتراک وایي.

کي د زياتو پيسو د ښندلو له پاره اماده وي او کوښښ کوي چي خپل پهلوان يا غښتلي غېږباز ته ډاډ ورکړي او مورال ئې ورلوړ (قوي) کړي. پر پيسو سربېره نقل او نخود شيندل کيږي او پسونه د پېرزو او بريالیتوب په خاطر حلالوي او ډېري قرباني ورکوي.

پس له هغه چي د غېږي ميدان گردچاپېره د يوې انځور سوي دايرې په ډول له اتياوو څخه تر سلو مترو په شاوخوا کي جوړ سو نو لوبه داسي پيليږي چي د غېږي پهلوانان د خپل قوم له طرفه څخه تر چاپي کېدو وروسته ميدان ته راولاړيږي. په همدغه ترتيب په ميدان کي د خوشحالی زوږ پورته کيږي او د غېږبازانو لاسونه پورته کوي. نومونه ئې اخيستل کيږي تر دې وروسته پر غېږبازانو باندي د قومونو او يا په ځانگړي ډول پر هغه غېږباز چي په لوبه کي بريالی سوی دئ پيسي پاشل کيږي او پيسې په دې خاطر پاشل کيږي چي غوزار سوی نفر څرگند سي او که هر چا غوزار کی هغوی وگټل او پيسې د خوشحالی او وياړني په مفهوم هم شيندل کيږي.

په همدې لوبه کي ډېر سخت زور ځکه موجود وي چي د پهلوان غوزارول اصلاً د قوم غوزارول دي نو که چيري کوم قوم غوزار سو هغوی ډېر خوابدي او خواشيني وي او هغه قوم چي وگټل له خوشحالی څخه په اصطلاح (په کاليو که نه ځاييږي) چي د نوموړي قوم په خوشحالي کي ځان خوشحال گڼي هغه د گټلي قوم طرف ته د خولې خوړولو له پاره ځان رارسوي او په گډه اتڼ کي ئې ځان شريکوي. په همدغه ترتيب قومونه يو د بل سره پېغورونه او تعنې ورکوي او پخواني او لرغوني سوابق سره پلټي او يو بل ته د پېغور په دود يادونه کوي، مثلاً وايي: تاسي هيڅ وخت د غېږي ميدان نه دئ گټلی او نور ...

خو برسېره پر دې هم د قومونو تر منځ دوستي او خوشحالي موجوده وي، ځکه لوبه کول اصلاً د دوستی او خوشحالی مفهوم او معنی ورکوي، نو په همدغه ترتيب په ميدان کي د ميدان مشران چي عموماً دوه کسه وي د ميدان نظم او د ميدان

د ګرم او خوشحاله ساتلو له پاره هراړخيز تنظيم په لاس کي اخلي او له دوو څخه تر څلورو جوړو پوري راولاړيږي او غېږه په داسي ډول سره پيلوي:

لومړی سړی يا غېږباز خپل راسته لاس د مخامخ يا مقابل لوري د چپه لوري د تشي سره نژدې واګه نيسي او مخامخ لوبغاړی هم خپل لاس د هغوی پر لاس برسېره ايږدي په همدغه ترتيب د هغه د تشي سره نژدې واګه نيسي او دوهم لاس يعني چپ لاس د مقابل لوري غېږباز و نس ته نژدې يا څرمه طرف ته واګه [8] يا پرتوګاښ ټېڅګوي او زور ازموينه پيليږي. په دې لوبه کي چم او چال او يا لينګتي اچونه ډېر مهم رول لري. څنګه چي د پهلوانانو زور پر واګه ډېر وي نو د ملا د ټينګښت له پاره کله کله ملا په يوه بل ټينګ شي سره هم تړي. په هر صورت کله چي موټونه يا موټان سره ټينګ سول نو هغه څوک قهرمان دئ چي پر زور برسېره ئې چمونه هم زده وي، د کندهار په پهلوانۍ کي يا د غيږي په لوبه کي چمونه عبارت دي له:

۱. په غېږ کي ځينګی:

دا هغه چم او چال دئ چي د غېږي په لوبه کي ستر رول لوبوي او تقريباً د ټولو غېږبازانو زده دئ. ځينګی پر دوه ډوله دئ:

۱. چپه ځينګی
۲. راسته ځينګی.

اوس نو که چيري د بازۍ حريف په قبضه کي ورغی او پر راسته پښه يا ورون ئې راواړوی نو راسته ځينګی ئې استعمال کړی دئ او که ئې پر چپه ورون باندي حريف راواړوی له چپه ځينګي څخه ئې کار اخيستی دئ. کله کله داسي هم پېښيږي چي يو غېږباز مقابل نفر پر ښي ځينګي واخلي او پر کيڼ ځينګي ئې د هغه د تېر ايستلو له پاره پر مځکه څملوي چي و دې ته په اصطلاح کي له راسته څخه چپه ته

---

[8] واګه: په اڅکزو کي يو ډول پرتوګاښ دئ چي له عادي او بازاري پرتوګاښونو څخه پنډ او غټ وي او په خاص ډول زونبکان پکښي کار سوي وي او زرين ګلابتون ئې په زونبک کي کار سوی وي.

او یا هم په دغه ترتیب له چپه ځینګي څخه و راسته ته راپورته کي او پر چپه ځینګي ئې وځملوي نو په اصطلاح له چپه څخه راسته ځینګی ئې هم بولي.

۲. کوښکه:

په غېږ ایستلو کي له نابېره او پټو چمونو څخه یوه هم کوښکه ده. کوښکه هغه وخت مثبت اثر او اغېزه کوي چي مقابل نفر غافلګیره او وارخطا غوندي کړي، نو کله چي مخامخ پهلوان د یوې پښې په تعقیب بله پښه پورته کړه په دې حساسه لحظه کي مخامخ نفر د هغه دغه پښه له بلي پښې سره جنګوي او د خپل نیولي مټ په قوت ئې راځملوي چي په اصطلاح پر چپه تخته ئې اچوي. کوښکه څرنګه چي یو ناګهاني او پټ عمل دئ په غېږ کي د ډېرو مهمو او ښو اصولو له جملې څخه ګڼل کیږي او په کندهار کي ډېر لږ پهلوانان په دې ستر چم باندي بلد دي.

کوښکه اچول په تقریبي ډول په سل کي اتیا فیصده بریالی عمل دئ او مخامخ پهلوان په ډېر ژر او سخت ډول پر شا غورځوي چي کله کله د ډېر سخت خوږ سبب هم ګرځي. نو په همدغه دلیل سره مخامخ نفر ډېر کوښښ کوي چي ځان له کوښکي څخه باخبره وساتي.

۳. غبرګه:

غبرګه عموماً د پخو غېږبازانو په منځ کي نه استعمالیږي. دا ځکه چي د مخامخ پهلوان د غوځارېدو احتمال ډېر پکښې کم دئ، حتی امکان د دې هم سته چي خپله دی پکښې غوځار سي. دا په دې چي په غبرګه کي له ډېر قوت څخه کار اخیستل کیږي نو که د مخامخ پهلوان یا غېږباز قوت ډېر وو خپله د غبرګي اچوونکی غوځاریږي او بل هم په غبرګه کي عموماً خپلي دواړي پښې بندوي او د مقابل نفر پښې هم بندوي، نو ځکه که هري خوا ته توازن (برابروالی) درهم و برهم سو نو هغه خوا ځملول کیږي.

غبرگه عموماً د راستې پښې په وسيله داسي اچول کيږي چي د هغه دوې پښې ونيسي او ډېر زور د ورونونو په وسيله کيږي، څرنگه چي د مخامخ نفر دواړي يا غبرگي پښې نيسي نو ځکه ئې د غبرگي په نوم يادوي.

٤. پېچی:

دا هغه چل دئ چي مخامخ پهلوان بايد لومړی ځانته رانژدې کړه سي او بيا خپله راسته پښه د هغه د دوو پښو په منځ کي تېره کړي او چپه پښه يا د خپلي راسته پښې مخامخ پښه په خپله پښه کي داسي وپېچي چي د هغه نوموړې پښه د مخ و لوري ته راکش کړي. په دې صورت کي هغه کومه تکيه گاه نه لري او بالاخره په يو ناوړه ډول د شا پر تخته لوېږي. په همدغه ترتيب چپه پېچی چي د چپې پښې په وسيله اچول کيږي ډېر لږ خلگ او پهلوانان ورسره آشنا دي عموماً رواج او دود راسته پېچي دئ.

که چيري لومړی پهلوان بريالی سي چي مخامخ پهلوان ته د خپلي راستې پښې په وسيله پېچی واچوي نو که مخامخ پهلوان پوهېدی چي رد ئې ووايي او يا د هغه د پېچي په برابر ئې د خپلي راسته پښې په وسيله وکولای سوای چي د هغه چپه پښه چي پېچي اچوونکی تکيه پر لري ټينگه کړي نو خپله پېچي والا په ډېره سخته توگه غوځاريږي او بل ترتيب هم سته چي پېچي ته د رد جواب وايي او کوټه کوي ئې يا ئې ردوي.

هغه دا چي خپله پښه د پېچي اچوونکي د پښې سره يو ځای پورته کوي نو په دې وخت کي به يا مخامخ پهلوان خپله غوځاريږي او يا به هم خرې په خرې[۹] کيږي چي په دې صورت کي هم پهلوان پېچی کوټه کولای سي يا ردولای سي او ناچله

---

[۹] خرې په خرې: که چيري د غېږ ايستلو په لوبه کي دواړه پهلوانان يو ځای پر بغل سره راواوړي او د يوه پهلوان شا هم و مځکي ته ولاړه نه سي نو په دغه وخت کي يو برابر حالت څرگنديږي چي و دې ته په اصطلاح کي خرې په خرې وايي.

کيږي او پېچي اچوونکی خپله غوځاريږي نو د پېچي اچولو تر ميتود د هغه د ردولو ميتود د غېږې په لوبه کي ډېر مهم دئ.

۵. مړوند ټينګول:

که چيري د جوړه پهلوانانو له جملې څخه يوه پهلوان وکولای سوای چي مخامخ پهلوان په هراړخيز ډول سره ځانته رانژدې کړي او په خپله قبضه کي ئې راولي نو د خپلي يوې پښې په وسيله د هغه دوې پښې داسي ورټينګوي چي هغه پر شا کښېکاږي او پر ملا ئې کوږ کړي. څو هغه په دغه ترتيب سره د شا پر تخته غوځار کړي. په مړوند کي ډېر قوت په کار دئ که چيري پهلوان ډېر قوت و نه لري نو نه سي کولای چي مخامخ پهلوان مړوند کړي. نو په همدغه ډول په غېږ کي ډېر لږ پېښېږي چي مړوند دي يو پهلوان وکي يا ووايو چي پهلوان دي مړوند کړل سي او بيا دي غوځار نه کړه سي.

نو په همدغه ډول په غېږه ايستلو کي ډېر نور وړوکي چلونه هم سته چي د حساب وړ نه دي. موږ هم د مطلب لنډولو په خاطر ډډه ځني کوو او د غېږې پر دې فولکلوريکي لوبي باندي خپل بحث و نورو اړخونو ته راګرځوو. د دې خبري لنډ مطلب دا دئ چي بايد وليکو:

په دې کي شک نسته چي پهلوانان په هره سيمه کي سته، ولي په دې کي هم شک او شبه نسته چي د هري سيمي پهلوانان او د پهلوانۍ لوبي توپير سره لري. په يوه سيمه کي په يوه ډول لوبي کيږي او په بله سيمه کي بيا بل ډول لوبي رواج لري. يعني په کندهار کي د پهلوانۍ لوبه کيږي چي هغه ته موږ غېږ ايستل وايو، په نورو سيمو کي کشتي ګيري هم ورته وايي. يوازي د غېږې لوبه په هغه ډول چي په کندهار کي کيږي د افغانستان په نورو سيمو کي دود نه لري. نو ځکه ئې په ډېرو ځايونو کي کندهارۍ غېږه هم ورته وايي. بله د يادولو وړ خبره دا ده چي د کندهار په ټولو قبيلو کي غېږ بازان سته خو په خاصه توګه چي زيات غېږبازان لري د اڅکزو قبيله ده. په

همدغه پرتله د نورزو په قبيله کي هم زيات غېږبازان سته، نوموړې قبيله په سيمه ايز لحاظ له اڅکزو سره ګډې سيمي لري. ځوانان ئې د ساتېري او تفريح په وخت کي د غېږې ايستلو لوبي کوي او تقريباً نوموړي قبيلې صحرايي ژوند لري. ولي پر نوموړو دوو لويو او د نفوسو په لحاظ سترو قبيلو سربېره پوپلزي هم ښه غېږ بازان لري چي ماماګی ئې د يوې بېلګي په ډول يادولای سو او همدغسي نور غښتلي غېږبازان سته چي موږ به ئې په عمومي توګه نومونه ذکر کړو. دا تقريباً هغه پهلوانان او غېږبازان دي چي په مشهورو او نامدارو مېلو کي لکه د شالمار مېله کي ګډون کوي او د شالمار د مېلو مشهور غېږبازان دي. نوموړي غېږبازان په ټولو قومونو پوري اړه لري چي په ښار او هم په صحراوو کي ئې ژوند کړی دئ چي نامدار پهلوانان ئې په لاندي ډول دي:

عبدالحکيم غېږباز چي د کندهار د لرګو په ګنج کي د بي بي حوا په کوڅه کي اوسېدی. ملکو، ميرګی په قوم نورزی، عبدالرحمن ميرګي، حاجي عبدالرحمن، جمعه خان د نورزو پهلوانان ول.

بازمحمد غېږباز چي د کندهار د ښار اوسېدونکی دئ او د وړيو فابريکې کارګر دئ. په غېږ کي ډېر شهرت لري او د خپل وخت ډېر نامتو پهلوان دئ.

رنګين پهلوان د حاجي محمدغني زوی د بولدك اوسېدونکی، مصری پهلوان د بولدك اوسېدونکی، نصرو او املوك چي څه وخت د شالمار په مېله کي غېږ ايستلې، ملوك ئې غوځار کړی دئ او نصرو ډېر شهرت پيدا کړ. نظرجان اڅکزی چي اصلاً د بولدك اولسوالۍ دئ. همدغسي پيرمحمد غېږباز چي په قوم نورزی دئ نامدار غېږباز دئ.

نورك د کندهار د سپين بولدك اوسېدونکی او د ساکن زوی په قوم اڅکزی دئ، په غېږه کي ډېر نامدار دئ. فيض محمد د شاباز زوی، غلام محمد د شېرمحمد زوی په قوم اڅکزی، سکندرجان د حاجي ظريف خان زوی، محمدافضل د بورك زوی، حاجي عبدالرحمن د محمدخان زوی په قوم اڅکزی، سرطب ملېزی، رستم

د نصرالدین زوی او داسي نور مشهور او نامدار پهلوانان سته چي فعلاً له قلم څخه پاته دي.

نصرو اڅکزی په اڅکزو کي اردوزی د کونچي اوسېدونکی چي د سپین بولدك په اولسوالي پوري اړه لري. ډېر نامتو پهلوان او غېږباز دئ. عبدالله خان کاکوزی د سپین بولدك د میل اوسېدونکی اوس مړ دئ او په خپل وخت کي د کندهار له ډېرو نامتو پهلوانانو څخه شمېرل کېدی. مرتضی خان اڅکزی کاکوزی د سپین بولدك د میل اوسېدونکی وو، اوس مړ سو.

محمودخان شکي زی چي د اڅکزو یوه پښه ده، ډېر نامتو غېږباز وو. لومړی د سپین بولدك په بامبول کي اوسېدی، وروسته ئې استوگنه د کندهار ښار مربوط د لوی والې پر غاړه پیل کړه.

محمدسعید چي اصلاً په تخته پول کي اوسیږي په قوم اڅکزی د کندهار د لومړیو او پیاوړو غېږبازانو په جمله کي حسابل کیږي. یو وخت ئې نظرجان نامتو غېږباز د ډب کلا په مېله کي غوځار کړی دئ او بل هم نامتو او لرغونی غېږباز چي د شالمار په مېلو کي ئې په پرلپسې توگه گډون کړی دئ اخترمحمد پهلوان دئ. په قوم اڅکزی او د سپین بولدك د تخته پول اوسېدونکی وو. تر اوسه هم په اڅکزو کي نوم او نښان لري.

ماماگی غېږباز د کندهار د پنجوایي اولسوالۍ د سپېروان کلي اوسېدونکی، په قوم پوپلزی وو. زیاتره وخت ئې په ښار کي کاروبار کاوه. غښتلی او نامتو غېږباز گڼل کیږي. تقریباً ښاري ژوند ئې درلود. په ځواني کي د یوه ځوان له طرفه د چاکو په وسیله په ناځواني سره ووژل سو او د کندهار د پهلوانانو او غېږبازانو د خواشینۍ سبب وگرځېدی.

سورکی پهلوان د سپین بولدك د ویش اوسېدونکی، ډېر لرغونی غېږباز دئ په قوم اڅکزی وو او تر ډېره وخته ئې خپل شهرت ساتلی وو. څه وخت وروسته د گلستان په علاقه کي د ماماگي غېږباز له لوري غوځار سو. ټول پهلوانان په دې عقیده

وه چي سورکی غېړباز کمزوری نه وو بلکي د هغه حریف ماماگی ډېر غښتلی غېړباز وو.

بل هم د اوسني وخت مشهور غېړباز سپین پهلوان دئ. اصلي نوم ئې عبدالاحد د نصرالله خان زوی په قوم اڅکزی د تخته پول د ماکران کلي اوسېدونکی دئ. په همدغه ترتیب نور هم ډېر پهلوانان دي چي ډېرو ئې د شالمار په مېلو کي گډون کړی دئ.

تاريخي او لرغوني اسناد د شالمار د تاريخچې په هکله

موږ په پورته بيان کي هم ذکر کړل چي د شالمار په عنعوي مېله کي په خاصه توګه له ګلستان څخه تر تور کوتل پوري پرګنو ګډون کړی دئ، د دې خبري علت او انګېزه هم موږ په لاندي دلايلو سره په تاريخي لحاظ سره څېړلای سو.

موږ ته څرګنده ده، چي په ۱۷٦۱ع کال کي د کندهار ښار د احمد شاه بابا په زيار سره آباد او نوی جوړ سو. ټولو قومونو او قبايلو ته ډول ډول امتيازات ومنل سول. په مختلفو ځايونو کي کاروان سرايونه (ټټی) جوړ سول او د قومونو تر منځ په منطقي او لازمي ډول سره ووېشل سول. د دې منطقي وېشلو په سلسله کي ئې تر ښار دباندي هم د قناعت وړ مځکني اصلاحات وکړل. ټولو قومونو ته د مځکو د آبادولو پوره حق ورکړل سو او شاړي مځکي په زراعتي مځکو بدلي سوې. ولي په دې سلسله کي سيمه ايز اصلاحات هم په قومي لحاظ وسول. د بېلګي په توګه چارده او پنجده زراعتي مځکي و بارکزو ته ورکړل سوې، اوسنی داله او شاه وليکوټ پوپلزو ته، د ارغنداب د رود غاړي الکوزو ته، د کندهار غربي سيمي محمدزو او پوپلزو ته ورکړل سوې او په همدغه ډول د کندهار جنوب غربي مځکي نورزو ته ورکړل سوې. ولي شرقي سيمه هم د پوپلزو په واک کي ورکړه سوه. د کندهار جنوبي برخي چي ريګيستانونه دي، مځکي ئې اوبه نه لري، د ګټي وړ نه دي. د اڅکزو په برخه سوې او اڅکزي هم د نوموړي وېش پر بنسټ همهلته مېشت سول. په وروسته کي نوموړي مځکي څنګه چي د مېلو تم ځايونه ئې نه لرل او د هغوی د قناعت په خاطر تصميم ونيول سو، چي نوموړو قومونو ته دي چي شنه باغونه نه لري، دوی دي هم له آبادو مځکو څخه ګټه واخلي او له بلي لوري دي خپل د وجود شکره او نور د ميوو لازم

ویټامینونه د ارغنداب له باغونو څخه په لاس راوړي. د شکري د نسته والي په خاطر د ریګستانو د سیمو اوسېدونکو شکره کمه ده او شکره هم ډېره خوري او په دې هکله اصطلاح سته چي: ځنګه اڅکزی یې چي خوږې نه خورې. کله چي لوی احمدشاه بابا په ۱۷۵۲ع کال لاهور فتح کړ. په دغه بریالي فوځ کي د احمدشاه بابا سره اڅکزي او د ریګ د سیمي اوسېدونکي شامل وه. د لاهور تر فتحي وروسته لوی احمدشاه بابا د شالمار د باغ په نوم ځای او سیمه کي خپله اوسېده. د نوموړي باغ سیمه ایز موقعیت د لاهور د شمال په یوه سمسوره برخه کي وو. په همدغه وخت کي د ریګ اوسېدونکي مشران لوی احمدشاه بابا ته ورځي او عرض کوي چي: نورو قومونو او خلکو ته د مېلو له پاره سمسوري سیمي ورکړل سوي دي، ولي موږ د ریګستان خلکو ته هم باید میله ځای راکړل سي. په همدغه ډول احمدشاه بابا امر کوي، چي د دغي سیمي خلك چي د مېلو تم ځایونه نه لري، د څلوېښتو ورځو له پاره دي په وړیا توګه د ارغنداب او چارده د سیمي له باغونو څخه د مېلو له پاره ګټه واخلي. تر دې وروسته به نوموړي سیمي ته د ریګیستان خلك د مېلو له پاره راتلل او نوموړي مېلې د هغه فرمان له مخي چي احمدشاه بابا ذکر کړی او یا ئې په تاریخي سندونو امر کړی وو، تر نن ورځي پوري د شالمار د مېلو په نوم د یوه اجتماعي منل سوي قرارداد په ډول پاته سو او امکان سته چي نوموړی نوم هم د هغه شالمار له نامه څخه راپاته سوی او نقل سوی وي چي د لاهور په شمالي برخه کي د شالمار باغ په نوم موجود دئ او احمدشاه بابا له هغه څخه تفریحي ګټه اخیستله. د شالمار نومونه نور هم په تاریخي لحاظ ډېر یاد سوي دي، چي موږ ئې په جغرافیایي ډول سره په نورو سیمو کي هم لیدلای سو. خو دومره ویلای سو هر ځای چي د شالمار ذکر کیږي هغه سیمي سمسوري او د مېلو او تفریح له پاره آماده وي.

ډاکتر ګنډاسینګهـ د خپل اثر (درانی احمدشاه) په ۲۰۰ مخ کي د شالمار د باغ داسي یادونه کړې ده: د احمدشاه بابا استازی چي کله د ډهلي امپراتور ته ولېږل سو د ۱۷۵٦ کال په پای کي ډهلي ته ورسېد. ورپسې زیاتوی: قلندر خان ته د شالمار په

شاهي بڼ کي ځای ورکړه سو. امان الله خان او باقي بيګ خان د ده د مېلمه پالانو په حيث ومنل سول. له پورتني تاريخي سند څخه څرګندېږي چي د شالمار مېله ډېر تاريخي اهميت لري او په ډېرو ځايونو کي ئې نومونه اخيستل سوي دي. د کندهار په ښار کي هم يو ښوونځی د شالمار په نوم موجود دئ او تر نن ورځي پوري ئې هم خلك د شالمار په نوم سره بولي.

زه فکر کوم چي د شالمار پر تاريخ او ريښه بحث موږ له اصلي موضوع څخه ليري کوي، نو د دې موضوع له تاريخي بحث څخه ډډه کوو او د شالمار په مېلو کي يوازي فولکلوريکه برخه چي د لوبو په سلسله کي مو د غېږبازۍ په برخه کي څه وليکل اوس به د دې فولکلوريکي مېلې د نورو بازيو او لوبو په اړه بحث وکړو:

د اتڼ لوبه:

اتڼ د ټولو پښتنو او پښتني سيمو يو مشترك دود دئ او د پښتنو په لوبو کي ډېره مهمه او په زړه پوري لوبه ده. د پښتنو په منځ کي د هر پښتون اتڼ زده دئ. د دې لوبې پيل د اتڼ په نارو سره کېږي او ځوانان د دايرې په ډول شاوخوا په منظمو قدمونو سره ګرځي او راګرځي. په لومړي سر کي ځوانان پر شا ګرځي او راګرځي. په اول پړاو کي لومړی راسته پښه اچول کېږي او چپه ته راځي، په دې ډول لاسونه هم د چکو په وهلو سره د قدمونو سره تنظيموي. د اتڼ نغمه قرار قرار ګرمېږي. ډول، شپېلۍ او تولۍ بړغول په اتڼ کي ستر رول لري. په پرله پسې توګه پړاو پر پړاو اتڼ ګرمېږي او هر پړاو ئې ځانته ځانګړي نارې لري. په دوهم پړاو کي چي ډول او سورنا ګرمه سوه، نو ځوانان هم په جوش او شوق سره راځي او د يوې چکي پر ځای دوې چکچکي کېږي او اتڼ سرعت پيدا کوي او هر څه په پوره سرعت سره تر سره کېږي. د سر او څنو غورځول په منظمه توګه، ولي نسبتاً په چټك ډول سره اجرا کېږي. په دريم پړاو کي چي د اتڼ هغه ستره برخه ده، اتڼ داسي تېزېږي او چټکېږي، چي پر راسته اوږه باندي لټ وهي يعني پر راسته اوږه باندي اوړېدل د لټ په نوم سره يادوي،

چي په دې ډول سره په اتڼ کي یوه لټه اتڼ او دوه لټه اتڼ او درې لټه اتڼ او حتی څلور لټه اتڼ کېږي. نوموړې لوبه د شالمار د ځوانانو له پاره ډېره په زړه پوري ده او کله چي د شالمار له مېلو څخه راستانه سي هم د اتڼ د لوبو یادونه کوي.

د اتڼ د لوبو نارې:

د لومړي پړاو نارې یا اوازونه (په نورو پښتنو سیمو (پکتیا) کي ئې شورۍ هم بولي) په لاندي ډول سره دي:

دا تا چي یار نیولی - داسي یار به جوړ کړم د څرمني

چټي چي په پښو دي کړې چوټي

تور مار د دېواله بغل نیولی - د سپیني خولې پر لور راغلی

کمره مېږه ولاړه پر ډبره

په دې ادامه نوري هم سته چي په لاندي ډول دي:

ارغنداب کوڅې کوڅې - شالمار ځای دئ د مېلې

ړنګ سې کندهاره - څلور دي دروازې څلور بازاره

د شالمار مېلو ته ځمه - غونډو تا به راولمه

سره اوښان په قطارو ځي - ژړ ځوانان ئې پر څنګو ځي

داسي نوري نارې او اوازونه هم سته چي یو ځای سره ویل کېږي، لکه دغه لاندي ګډې نارې په ګډه توګه:

ما ویل ولاړی میر نادر خان زور وکی - بندي د سقاو ولاړی

ما ویل اور دئ - سم راځه صاحب جان ګله

ویل جنګ دئ پر لاهور

په غاړه راوړه امېلونه - چي مسافر اشنا مي وکه دیدنونه

سترګي توري که نرۍ - د رنجو من په قندهارۍ

د شالمار په مشهورو اتڼونو کي يو هغه دئ چي له سلاح سره مل وي. د اتڼ دغه ډول د سلاح په جم و جوش او شوق سره شورع کېږي. دا چي په افغانانو کي د سلاح مينه او علاقه په تاريخي لحاظ خورا ډېره ده او د سلاح ساتنه د ننګ او ناموس ساتنه ګڼي، نو د دغه غرور په وسيله هغوی سلاح د شوق له پاره د اتڼ په وخت کي د ځان ګاڼه بولي او په دې وخت کي سلاح يا ټوپک په داسي ډول سره نيسي چي راسته لاس ئې پر ماشه باندي برابر وي او لټ پر لټ رااوړي. کله چي اتڼ پر جوش راغی، نو په منظمه توګه کله چي له يو لټ څخه بل لټ ته اوړي؛ د ټوپک ډزي (ټکان) په منظمه توګه په يوه ږغ سره کوي. دغه حالت د ځوانانو پر احساساتو باندي ډېره اغېزه کوي او د اتڼ قطارونه نور هم پر احساساتو باندي راولي. برسېره پر دې د شاوخوا سيمي خلک چي د ټوپک اوازونه اوري هغوی هم د مېلې او اتڼ په شوق سره د ټوپک د ډزو شاوخوا ته ځان رسوي او د اتڼ تماشا کوي.

د دې ډول اتڼ پيل د عادي اتڼ په څېر لومړی له ښي خوا څخه پيل او پر کيڼ لوري باندي راټېل وهل کېږي او ټول د اتڼ ګډون کوونکي بيرته په يوه صلاح سره مخته ځي او اتڼ ګرموي. نو کله چي د اتڼ په جريان کي له يو لټ څخه بل لټ ته اوښتل په دې وخت کي د ټوپک د ډزو پيل په يوه پلا پيليږي. دا ډول اتڼ ته د سلاح سره اتڼ وايي.

د کندهار خلک د سلا سره اتڼ ډېر خوښوي. که څه هم د سلاح سره اتڼ ډېر لږ او په لږ وخت کي کېږي، خو برسېره پر دې هم ويلای سو چي د سلاح سره اتڼ د اڅکزو په سيمه کي له ډېري پخوا او لرغوني زمانې څخه عام او څرګند وو او د اڅکزو په ودونو کي به هر چا دا تقاضا لرله چي د سلاح سره د اتڼونو مېله به کوي او د ټوپکو په ډزو باندي ئې له ليري سيمو څخه اولسونه راځي. همدغسي د سلاح سره اتڼ په سنتيو او نورو خوشحاليو کي هم کېدای سي.

د وسلې سره اتڼ عموماً د ځوانانو کار دئ او ځوانان په دې ډول اتڼ کي برخه اخلي. زاړه، کوچنيان او ښځي د دې ډول اتڼ سيل او تماشه کوي او گردچاپېره پر راټول وي.

پر اتڼ سربېره د شالمار په ميلو کي يو ډول ځانگړي غاړي چي د اځکزو د غاړو په نوم شهرت لري او ډېر خلك ئې مينه وال دي او ډېر ځايونه ئې په ودونو او نورو مجلسونو کي هم وايي، ويل کيږي. نمونې ئې په لاندي ډول ليدای سو.

موږ دلته يوازي هغه لنډۍ، چاربيتي او د اځکزو غاړي رااخيستي دي چي د شالمار په ميلو کي ويل کيږي او يا د دې زمانې د خلکو په خولو کي وي، لکه:

د بوټو تڼۍ تړي گوله پر کومه راځه ځې
د بوټو تڼۍ تړمه د شالمار مېلې ته ځمه
ته چي سپينه خوله لرې
پر ما ئې ولي کنجوې...
سپنيه خوله به دا را وړندي
ژړ کميسي گناه کاري...
که مي نه په ډبوې
گرانه ولاړ سه د ويالې...
خوند ئې نه وکی باجې
گوتي د بل پر ښورېدې
د سرو اوښو رمبکی دئ
گرانه کښېنه پېشلمی دئ
سره اوښان په قطارو ځي
ژړ ځوانان ئې پر څنگو ځي
د گاډۍ پېچونه لوړ دي
گرانه مړه دي زورور دي

یو مي کال په غره کي تېر کړو
بل مي رنګ د ګرانو هېر کړو
سپینه خوله په خندا خاندي
مازدیګر دي که راباندي
زما او ستا دي ډېر ګرانی
د بړوبه لیري دي بورګی

نوموړي نارې د نارینه وو په اتنونو او مېلو کي ویل کېږي. د دغو اڅکزو غاړو د ویلو له پاره په کندهار کي ځانګړي شوقیان او ځوانان یا سندرغاړي سته چي په ځانګړي طرز سره ئې وایي او په کندهار کي ئې شوقیان بولي. هغه شوقیان چي ښه غاړي کوي دا دي:

ولي جان چي د کوټي په ولي جان باندي شهرت لري. ډېري ښې غاړي کوي همدغه راز په کندهار کي ولي محمد کندهاری دئ چي په همدغه ډول د ځینو مېلو د تم ځایونو څخه د ولي جان او ولي محمد په خوله ویل سوي دي. په لاندي ډول سره ئې را انتقال کړي دي. نوموړي غاړي هم د شالمار په مېلو کي ویل کېدې او د هغه وخت همځولي همزمانه لنډۍ او غاړي ورته ویلای سو، لکه چي وایي:

ارغنداب کوڅې کوڅې
شالمار ځای د مېلې
سپینه خوله دي په لکو ده
رضا ستا د شنو خالو ده
سپینه خوله دي غونډه منډه
بوري خدای دي کړه راکونډه
که دي زړه زما پر زړه دئ
بازارګی لیري ځای نه دئ

سپيني پېغلي په اودو کي
گراني خوند کوي ستا ټوکي
تا چي لاس وښوروی
په ما دي اور ولگوی
زما او ستا دا ځله ولاړه
ما له خپل امانت راوړه
ياري راسه ماځيگر
که شنه لارئ نه سوه پنچر
د شالمار مېلو ته ځمه
غونډو تا به يادومه
گله مه کوه ديغت
پر سړو تل ورځي زحمت
و پانسئ تې خېژوی
شېرجان سگرېټ ولگوی
د شېر جان توري څڼکي
پانسئ پورته که د ځمکي
په شېر جان پانسئ پسې
ولاړی غيرت د زمانې
د سهار پر سترگه راغلې
پر ما خور وې بيرته ولاړې

بل هم:

زه يم طوطي طوطي بلند اوازه
يار مي نادان دئ نظربنده مي ساتينه

جانانه بد وای بد مي اموخته کړې
چي خوله درنګړم لېونی ګرځې مينه
د تورو زلفو په ځنګل کي
لار مي سوه ورکه ستا د مخ په رڼا ځمه
حلالولو له مي بيايي
بېلتون قصاب د بيلتانه خرڅه کړې يمه
بيلتونه غبرګ زامن دي مړه سه
چي يو ښخېږي بل د مرګ سوګلۍ وهينه
بيلتون پر هر چا مېلمه کېږي
پر ما چي راسي، نو خېمې ودروينه
جانانه دا دي څه عادت دئ
چي پر ما راسې پر مخ ونيسې لاسونه
جانانه راسه چي پخلا سو
عمر کوتا دئ ارمانجن به پاته سونه
د غم رباب د غم شاباز دئ
د غم سيتار د غم نارې پکي وهينه
خلک تمامه شپه ويده وي
زه په ګولۍ ويشتلی زړه ټکورومه
راځه چي غم سره شريک کړو
يواځي ما په لبمو مه سوځه مينه
زړه مي ټوټې ټوټې سو خدايه
هره ټوټه نارې وهي چي جدا سومه
عالمه مينه مينه نسته
سوداګري ده يو پر بل ئې خرڅوينه

بيلتانه وسوم غم ايرې کړم

رضا د باد ده چي پر هر طرف ئې وړينه

تر بېلتون بل بې وفا نسته

چي بې زړه سويه دوه مين جلا کوينه

جانان دي بد پر ما ثبوت کړي

بې بدو زړه له ما نه ولي ځورووينه

پر کلا درواوړم ژيړکه

مات په قلف د دروازې کړم

پر کلا راواوړه سپينه

ناسته يم لکه يتيمه

چي ولاړه ئې راځه

پر صادق جان راغله خطره

د صادق ويني بهېږي

پښتانه باندي ژړېږي

د موټر هنداري توري

جدوليان باران ترې ګوري

د موټر هنداري سپيني

جدول سپين بولدك له غواړي

مورږ د بوري کره ځو

پر ګاډۍ زور ورکه بابو

ګرمي تېره که تر سيورۍ سي

که پنچر درته ګاډۍ سي

ما و تا سره کتاى و کار ته بل ولاړېداى

بل:

ما وتا به سره گورو ارمانجن به سره گورو

عالمه ټګه، ټګه زمانه سوه

یار به لستوڼی ورکوي منګول ساتینه

ټګي دي وکړه ټګه یاره

ستا د ټګۍ کاغذ په جیب کي ګرځومه

په غاړه راوړه امېلونه

چي مسافر اشنا دي وکړي دیدنونه

پر بام ولاړه يې نازکي

مرګی دي هېر دئ په پېکو وهې لاسونه

په کاکړو یا د اڅکزو په غاړو او نارو کي وروسته تر دغه سروکي بیا په ګډه توګه تکرار وایي:

په غاړه راوړه امېلونه

چي مسافر اشنا دي وکړي دیدنونه

بیا وایي:

تر دا چپه کاکل دي جار سم

بیا ئې ماشین کړه بیا ئې واړوه سرونه

زما و ستا لېونی مینه

تر منځ مو چا وکړه د صبر تاویزونه

بیا وایي:

په غاړه راوړه امېلونه

چي مسافر اشنا دي وکي دیدنونه

زما او ستا چي پر واده وه

زما پر هغه ځواني اور ولګېدنه

دا لونګين مي اوبو يوووړ
په غم شريکه ياره نيسه ګودرونه

بيا په ګډه سره د کورس په ډول وايي:

په غاړه راوړه امېلونه
چي مسافر اشنا دي وکي ديدنونه
که چا خبر د جانان راوړ
دا مي اقرار دئ سر به زېرى ورکومه

پورته موزون کلامونه چي د اڅکزو د غاړو په نوم د شالمار په مېلو کي ويل سوي دي او د هغه وخت سره همزولي موزون کلامونه دي، تر اوسه ئې هم خپل شهرت ساتلى دئ او د کوزي يا کښته پښتونخوا او لوړي سيمي بر پښتانه ئې په خپلو ودونو او مېلو کي لولي. د کندهار شوقيان ئې د اڅکزو د غاړو په څېر وايي. د بېلګي په توګه د ولي محمد کندهاري او ولي جان نومونه يادولاى سو او نوموړي غاړي د لنډيو په څېر هم ويل کېداى سي.

دا چي لوړ مو د شالمار پر مېلو باندي څه ناڅه رڼا واچوله، نو که مو د هغه وخت پر سندرغاړو باندي څه ويلي وي، بې ځايه به نه وي او نوموړى دود مو د فولکور د مينه والو له پاره وړاندي کړى او د خلکو له سينو څخه مو را وايستل او د کاغذ پر مخ مو ثبت کړل.

اوس نو لازمه ګڼم چي د شالمار د مېلو د له منځه تلو په اړه هم لږ ودېر بحث وکړو:

ويل کيږي د شالمار د ميلو په جريان کي د ارغنداب باغونه او نوموړې سيمه ورځ په ورځ پراخېدله او ډېره غټه سيمه وګرځېده او بالاخره ډېره لويه اولسوالي ترينه جوړه سوه. نوي باغونه سمسور سول، نوي نهالونه او وړې درختي (ولي) ستري سوې او د مېوو تجارت رونق وموند. د سوداګرۍ اړيکي نه يوازي د افغانستان په داخل بلکي د نړۍ له هېوادونو سره ټينګي سوې. مېوې د ارغنداب له اولسوالي څخه په

هغه اندازه و بهر ته ولېږدول سوې، چي خپله د ارغنداب بزګرو او د کندهار ښاريانو د خپل ضرورت وړ مېوې په ارزانه توګه نه سواى تر لاسه کولاى او په نتيجه کي ګټه وټه په دې لاره کي پراخه سوه. تقاضا ډېره سوه، چي په همدغه دليل د ميوو ډېر توليد ته اړتيا پيدا سوه. هر فيوډال او يا مالك به د ډېري ګټي وټي د لاسته راوړلو له پاره خپلو مېوو ته ډېره ښه پاملرنه کوله. په همدغه دليل سره هغه پخوانۍ بې بند و بارۍ او بې تفاوتي په آزاد ډول له منځه ولاړې. د ميوو لږوالى احساس سو او د هغې تنګي او وړې سيمي تر غوښتني مېوه ډېره سوه. څه وخت چي مېوه بهر ته د لېږدولو له پاره واستول سوه. د تجارت په دې معامله کي د سيمي د غوښتني مېوه هم بهر ته ولاړه، څو د پيسو دوران ښه جريان صورت ونيسي، نو ځکه هغه بزګر چي په خپله به ئې مېوه توليدوله؛ هغه به بيا خپله هم مېوه نه لرله چي له اولادو سره ئې وخوري، البته دا موضوع يوه وټيزه موضوع ده.

په همدغه ډول د ارغنداب خلکو او باغوانانو د شالمار له مېلو څخه شکايتونه د خپل وخت اولسوال ته وړاندي کړل او د بيروکراسۍ په سلسله کي هغه هم نوموړي شکايتونه د خپل وخت والي ته وړاندي کړل او په همدغه ډول ئې اخکزي د شالمار له مېلې څخه منعه کړل او د شالمار مېلې بندي سوې. د نوموړو مېلو پر ځاى نوري مېلې رامنځته سوې، د مېلو له پاره هم له باغونو څخه ګوښه تمځايونه جوړ او وټاکل سول. د شالمار مېلو يو بل ډول پيدا کړ او په داسي مېلو سره واوښتل، نور به له ليرو سيمو څخه خلك نه ورته راتلل، بلکي د ښار له شاوخوا سيمو څخه به خلك د يوې يا دوو شپو له پاره يا به هم د يوې ورځي د تېرېدو له پاره ارغنداب ته راتلل او خپله مېله به ئې سر ته رسوله. د مېلو تم ځايونه هم له باغونو څخه په ليري فاصله سره جوړ سول. د ارغنداب اولسوالۍ مرکز يا د هغه ځاى په درې کيلومتره ليري واټن کي د سرکاري باغ په سيمه کي چي د سرده باغ هم ورته وايي مېلې جوړېدلې او يا هم د بابا صاحب د زيارت په شاوخوا کي چي هلته هم ډېري ښکلي باغچې او چمنونه جوړ سوي وه، مېله والو به اطاقونه نيول او ورځنۍ مېلې به ئې جوړولې. د نارينه وو پر

مېلو سربېره د ارغنداب په سیمه کي ښځینه مېلې هم رامنځته سوې او ښځو هم د مېلې ځانګړې ورځ ځانته وټاکله او د کال لومړۍ چارشنبې د ښځو د میلو ورځ د یوې عنعنې په توګه ځای ونیو او تر نن ورځې پوري د کال په لومړۍ چارشنبې ښځې د بابا صاحب د مېلې او زیارت په خاطر د ارغنداب ته ځي او خپله ځانګړې ښځینه سلیقه سر ته رسوي. د ښځینه مېلو په راتګ سره د شالمار د مېلو نوم د ارغنداب په سیمه کي د مېلې په عنوان خاموشه او د نوموړي مېلې ډېوه مړه سوه. پس له هغه چي د اځکزو مېلې د شالمار په نوم د بابا صاحب یا ارغنداب په سیمه کي بندي سوې، نور نو نوموړي مېلې که هر ډول وې د ارغنداب د مېلو په نوم رامنځته سوې، چي د بابا صاحب د مېلو له جملې څخه یوه هم د ښځو مېله ده. د کال په لومړۍ چارشنبې، چي په لاندي ډول به څه ناڅه پر وږغېږو.

د کال د لومړۍ چارشنبې مېله په بابا صاحب کې

بابا صاحب د کندهار د ارغنداب په غره کې پروت دئ او د خورا مشهورو او نامتو زیارتونو له جملې څخه ګڼل کیږي. د کندهار خلك ډېر احترام ورته لري او هره د جمعې ورځ او د نورو رخصتیو کی زمونږ پرګنې د مېلې او زیارت کولو له پاره ورځي او خپل مرادونه او غوښتنې څنې کوي او د زیارت کولو دودونه تر سره کوي. د بابا صاحب اصلي نوم حسن ابدال دئ. مګر په کندهار کې د بابا صاحب لقب ورکول سوی دئ او خلك ئې د احترام په خاطر بابا صاحب بولي. د ده د زیارت پر سر بل زیارت سته چې هغه د غره په سر کې پروت دئ شاه حسیني صاحب نومیږي او د بابا صاحب د مېلو مینه وال ئې زیارت ته ورځي او پر خلکو سربېره ښځو هم د ډېر درناوي او احترام په خاطر د باباصاحب لقب ورکړی دئ. نو څنګه چې و دې زیارت ته ډېره عقیده سته نو ځکه دود او دستور داسې راغلی دئ چې په کال کې یوه ورځ د کال د لومړۍ چارشنبې په ورځ د کندهار د ښار ښځې د خپلې کورنۍ د نارینه وو په اجازه سره د زیارت کولو له پاره او په څنګ کې ئې د مېلې له پاره ورځي. په دې ورځ د کندهار ټولې ښځې حتمي و نوموړې مېلې ته ځانونه رسوي او اتراکونه یا اطاقونه جوړوي. کمبلې هواروي او دلته غذا پخوي او یا ئې کله په کورونو کې غذا پخ کړې وي هغه دلته خوري، ډېرې ښځې خپل اومه خواړه دلته پخوي.

په دې مېله کې یوازې ښځې ګډون کولای سي، هیڅ نارینه په دې ورځ یعنې د کال په لومړۍ چارشنبه بابا صاحب ته نه سي ورتلای، نو څنګه چې د ټول کندهار ښځې هلته ځي نو نارینه په دې ورځ د مېلې و شاوخوا ته نه ورځي او که ورسي غټ

عیب ګڼل کیږي. ښځې له سهار څخه خپله مېله پیلوي د ماځیګر تر لمر لوېدو پورې مېله کوي.

په دې ورځ په کندهار کې د ښځو جم و جوش وي او ډېرې خوشحالۍ په ګډې وي حتی څو میاشتې مخکې لا و دې مېلې ته خوشحالي کوي. کالي یا جامې او لباسونه جوړوي او هلته هغه ښځې هم سره ویني چې په یوه کال کې ئې نه وي سره لیدلي. دا مېله د ښځو له پاره په دې هم ډېره خوندوره وي چې د کندهار نارینه کوښښ کوي چې ښځې ئې دباندې و نه وزي نو دا د ښځو له پاره یو ښه او مناسب چانس دئ چې راووزي او د تفریح له پاره باغونو ته ولاړې سي. تر دې لا ګټور او د توجه وړ خبره دا ده، هغه ښځې چې ځوانان زامن لري د هغوی د کوزدو پیدا کولو له پاره نوموړی وخت ډېر مهم ګڼل کیږي او د ښایستو او کارنده نجونو د پیدا کولو په لټه کې وي. زیاتره دوستۍ په کندهار کې تقریباً د مېلې له څرک څخه کیږي خو د مېلې اصلي هدف همدا نه دئ بلکې اصلي هدف ئې د مذهبي دودونو د سر ته رسولو په مفهوم سره راځي.

په نوموړې مېله کې د ښځو هر ګروپ یا ډله د هغوی د سن و سال پر اساس جوړیږي، یعنې سپین سرې ښځې په خپلو منځو کې مجلس سره کوي او ځوانانې یا مړوښې بیا و یو لوري او بل لوري ته چکر وهي. پر ابشارونو یا د کندهار په اصطلاح (جوش) یا غټو غټو شورشورکو باندې ګرځي، د ویالو پر شاوخوا باندې راتاویږي او مجلسونه کوي.

د کال د لومړۍ چارشنبې په مېله کې په ځانګړیو ځایونو کې د امنیت قواوې هم ولاړې وي، هغه په دې چې کوچنیان له رود او ابشارونو څخه وژغوري او یا بل کوم تکلیف و ښځو ته و نه رسیږي، نو ځکه نوموړې امنیتي قوتونه هم مؤظف سوي وي او بل هم د زیارت ملنګان په زیارت کې ناست وي نور نو هیڅ ډول نارینه و نوموړې سیمې ته نه ورپرېږدي چې ورسي او که په غلا سره ورغلی وي نو د کندهار

خلګ ډېر بد ورته وايي. يوازي دغه دوې ډلي د نارينه وو چي امنيتي قوتونه او ملنګان دي د مجبوريت په خاطر د بابا صاحب په شاوخوا کي ليدل کېداى سي.

په کندهار کي د کال د لومړۍ چارشنبې مېله د ماڅيګر د لمر لوېدو سره سم پس له هغه چي اتراک ټول کړل سو او د مېلې راوړي لوښي سره ټول سول نو بيا زيارت ته ځي او د زيارت د دودونو او رواجونو د تر سره کولو وروسته د مېلې د شاوخوا سيمو څخه راوزي او هلته ليري ځاى کي چي د ترانسپورت وسايل ولاړ وي هغه لوري ته ځي او د خپل تګ چاره کوي. په دې وخت کي ځيني د بګۍ[1] په وسيله او ځيني بيا د شخصي موټرانو په وسيله چي د دوستانو له خوا ورته راغلي وي خپل ځان رسوي. نوموړې سيمه ليني موټران هم لري ځيني بيا د هغو په وسيله ځانونه تر ښار پوري رسوي او په دې ډول د کال د لومړۍ چارشنبې مېله هم پاى ته رسيږي. د کال د لومړۍ چهارشنبې په ماځيګر د ښار ټول خلک په دې پوهيږي چي نن ورځ د ښځو د مېلې ورځ ده، ولي د کندهار ښار او کوڅې له ښځو څخه ډکي وي او د کندهار په ښار کي د ښځو يو زوږ پروت وي.

مخکي له دې چي ښځي و ښار ته راورسيږي د هري کورنۍ نارينه يا سړي د چونۍ په خوله کي ورته ولاړ وي يا د سردار مدد د موټرونو پر تمځاى ورته ولاړ وي او خپلي ښځي له ځان سره خپلو کورونو ته بيايي. په همدغه ډول د ښځو عنعنوي مېله يا د کال د لومړۍ چارشنبې مېله پاى ته رسيږي.

د ډب کلا مېله:

ډب کلا د کندهار ښار په لس کيلومتري کي واقع ده. يا د کندهار او سپين بولدک د لاري په يوه برخه کي چي د غره کلي ئې بولي سيمي ته نژدې د لويي ويالې يا د (ظاهرشاهي) ويالې په يوه برخه کي د ختيځ لوري ته. نوموړې مېله خاص

[1] بګۍ: د کندهار خلک د آس و ګاډۍ ته بګۍ وايي.

د اختر په ورځو کي کيږي. دې مېلې ته د پاکستان له لوري غېږبازان لکه د گلستان او عبدالله خان اڅکزي، د کاریز، چمن، بولدک، تخته پول او د کندهار ښار د شاوخوا خلك نوموړي مېلې ته راځي او گډون پکښې کوي.

د ډب کلا د مېلو مينه وال هم بايد د شالمار د مېله والو په څېر د مېلې په تمځای کي وختي لا کمپ يا اتراك ونيسي او خپل ټول ضرورت وړ څيزونه بايد مخکي لا تيار کړي تر څو گډه مېله د څو تنو له خوا څخه د يوه اوتراك په نيولو سره تر سره کړي. په دې مېله کي ډېر هغه خلگ گډون کوي چي د غېږي له لوبي سره مينه ولري او يا هم خپله غېږباز وي. له دې مېلې څخه خپله غېږبازان ډېر خوند اخيستلای سي. برسېره پر غېږ ايستلو په ډب کلا کي د هگۍ جنگولو لوبه هم کيږي. په لومړۍ سر کي هگۍ په کورونو کي ايشول کيږي څو د هگۍ سپين او ژړ ډېر کلك سي، له مايع يا اوبڼ حالت څخه جامد حالت ونيسي او هگۍ د ماتېدو په وخت کي له تويېدو څخه وژغورل سي او يا هم دلته هغه هگۍ د جنگولو له پاره رانيسي چي پخوا لا د دکاندار يا خرڅوونکي له خوا څخه پخې سوي وي. د هگۍ د جنگولو په لوبه کي هغه هگۍ د اهميت وړ ده چي ټينگه وي او بله هگۍ په آسانۍ سره ماته کړي. د هگۍ جنگولو لوبه په لاندي ډول سره پيليږي:

لومړی: هگۍ يو د بل سره په غاښ کتل کيږي او دا يوه مناسبه هنري پوهه ده هغه څوك چي ډېره تجربه او يا پرکټس ولري هغه ښه په پوهېدلای سي چي کومه هگۍ ټينگه ده او کومه هگۍ سسته ده. په هر صورت د هگۍ هر درلودونکی کوښښ کوي خپله هگۍ برسېره کړي او د بل هگۍ لاندي کړي چي دا کار هم د هگۍ په گټېلو کي مرسته کوي. نو که د هگۍ جنگولو خلگ چنې سره وهي څو مقابل لوری قانع کړي او هگۍ ئې لاندي راولي. د هگۍ د گټلو په لوبه کي ډېر چم او چمبازۍ کيږي او که مقابل لوری د هگۍ د جنگولو په فن کي مهارت و نه لري نو فوراً ئې هگۍ ماتيږي، مثلاً: که د مقابل لوري هگۍ لاکي وي يا ئې مصنوعي هگۍ تېره

کړې وي او يا ئې هم خپله په شکل کي ټينګه هګۍ د کم سنجاق په وسيله برمه[1]
کړې وي په شکل کي داسي معلوميږي چي ګواکي هګۍ ټينګه ده او مقابل لورى
هم په دې قانع وي چي د هغه هګۍ ټينګه ده خو په دې صورت کي د برمه کړي
هګۍ خاوند خپله هګۍ د مقابل لوري له هګۍ سره اليشوي او د اليشۍ په صورت
کي د هغه بل په په سسته هګۍ خپله برمه کړې هګۍ ماتوي.

لاکي هګۍ:

دا هغه ډول هګۍ ده چي د هګۍ يوې برخي ته ئې نامعلومه غوندي سورى ورکړى وي او د هګۍ د سارك خوا ته ئې لاک وراچولي وي. دغسي هګۍ لاکي هګۍ بولي او ماتول ئې ګران کار دئ. په ډېر تکليف سره څوك په پوهېدلاى سي چي نوموړې هګۍ لاکي ده او کله کله هم داسي پېښيږي چي يو دوې هګۍ چي يو ډول رنګونه ئې ورکړي وي يوه ټينګه او بله چي د هغې همرنګه ده سسته وي. لومړى هغه سسته هګۍ ورتېره وي خو کله چي د هګۍ د جنګولو وخت راغى خپله ټينګه هګۍ ورسره جنګوي چي دا ډول د مقابل لوري هګۍ ماتيږي.

په دې لوبه کي تر هر څه دمخه پوهه او هنر او تر هغه راوروسته د لاس چالاکي په کار ده. د هګۍ لوبه د اختر په ورځو کي هم تر سره کيږي او هغه مېلې چي د اختر په ورځو کي تر سره کيږي لکه د ډب کلا مېلې په داسي لوبو کي د اختر هګۍ هم جنګول کيږي. د ډب کلا په مېله کي يوازي نارينه ګډون کوي او ښځي هلته ګډون نه سي کولاى او يا يوازي هغه کسان چي د غېږو د لوبو سره علاقه ولري. په نوموړو لوبو کي د ګډون له پاره د ډب کلا مېلې ته ځي. برسېره پر دې که څه هم د ډب کلا په مېلو کي د اتڼ لوبه هم کيږي چي نوموړې لوبه مو د شکل له پاره د

---

[1] برمه کول: دا د هګۍ چل او ميتود دئ چي خپله هګۍ په ستن يا سنجاق سره سورى کړي.

[2] سارك (سرک): د هګۍ دوې برخي جنګول کيږي، يوه ئې د سر برخه ده چي په اصطلاح سارك ئې بولي او بله ئې ښخ دئ چي کونك هم ورته ويل کيږي.

شالمار په مېلو کي وځېږله چي تقریباً په ټولو پښتني سیمو کي د اتڼ لوبه د مېلو او خوشحالۍ په ورځو کي کېږي نو ځکه ئې دلته له بحث څخه ډډه کوو.

د ډب کلا په مېلو کي د مېله والو خوراکه باب:

د ډب کلا مېله لکه څنګه چي مو وویل یوازي د اخترونو په مېلو کي یا د اختر په ورځو او شپو کي تر سره کېږي، نو ځکه د دې ورځو او شپو د رخصتیو څخه د ګټي اخیستلو په خاطر هم اتراکونه راوتلي وي او ځیني مېله وال په ځانګړې توګه د یوې یا څو ورځو یا څو ساعتونو له پاره په نوموړې مېله کي د ګډون له پاره راغلي وي.

د ډب کلا په مېلو کي پر اوتراکونو برسېره سماوارچیان هم راوتلي وي او خېمې ئې درولي وي او هغه مېله وال چي خپله ډوډۍ ئې له ځان سره نه وي راوړې او یا د یو څو ساعتونو له پاره مېلې ته راغلي وي هغوی ته چاینکۍ[1] ورجوړوي او هغه ١
کسان چي د څو شپو او ورځو د تېرولو په خاطر راغلي وي هغوی له ځانو سره پسونه راوستلي او حلالوي ئې څو خپلي شپې او ورځې وربانديي تېري کړي. همدغه راز څرنګه چي د ډب کلا مېله د ښوراندام په شاوخوا کي سر ته رسیږي او د ښوراندام سیمه چي په پخوا کي د دامان علاقه داري اوس اولسوالي ده د زردکو ډېره ښه سیمه ده او دلته ډېري مشهوري خوږې ژړي او توري زردکي پیدا کیږي او په کندهار کي ښوراندامۍ زردکي (ګازري) ډېر غټ نوم لري چي د ډب کلا په مېلو کي ئې خلک خوري او له مځکو څخه ئې راباسي او بیا ئې پرېولي (مینځي). د ډب کلا په مېلو کي د زردکو مېله هم د خوراکي موادو په جمله کي د یادولو وړ ده. نوموړي زردکي

---

[1] چاینکۍ: د پسه غوښي په سماوار کي پر نغریانو او د سکرو پر انګار باندي داسي پخوي چي نوموړي غوښي د چایو په چاینکه کي اچوي او پر انګار ئې ایږدي. څو هغه غوښي ئې پخې او اوبه ئې بیا د ښوروا په څېر استفاده سي، دې ته په اصطلاح چاینکۍ وایي. ٣

اومې او تازه خوړل کيږي. چي په همدغه ډول سره د ډب کلا مېله پس له درو يا څلورو ورځو څخه پای ته رسيږي.

د ډب کلا مېله هم د شالمار د مېلې په څېر عنعنوي او تاريخي اهميت لري ولي تر دغو مېلو وروسته بيا د ارغنداب د بابا صاحب مېلې چي په اونۍ کي يوه ورځ کيږي راپيل سوې او خپل ځانګړی اهميت ئې ساتلی دئ. د ارغنداب په مېلو کي ډول ډول لوبي او د ساتېري فولکلوريک دودونه تر سره کېدل چي د بابا صاحب دربار ئې نور هم ګرم کړی دئ او نوموړی زيارت او شاوخوا ئې پر مذهبي دودونو برسېره د لوبو او ساتېريو ټاټوبی هم ګرځولی دئ. په دې بيان کي به موږ د هغه وخت ډله ايزي لوبي او د مېلو پر پيلېدو باندي رڼا واچوو.

په بابا ولي عليه الرحمه کي عنعنوي لوبي:

څه وخت چي د کال د لومړۍ چارشنبې د ښځو مېله سر ته ورسېده نو بابا ولي چي په بابا صاحب باندي مشهور دئ د نارينه وو د هفته وارو مېلو له پاره پاته کيږي او د هغې سيمي د شنو باغونو او بې شمېرو جوشونو او ابشارونو څخه په آزادانه توګه نارينه مېله وال ګټه اخلي. د ويالو پر غاړو ګرځي، د غرونو د شنو باغونو او غټو غټو درختو (ونو) تر سيوري لاندي ګرځي، تفريح او ساتېری کوي. ځيني مېله وال بيا په غټو غټو ويالو کي لمبيږي يا آب بازي باندي ځانونه خوشحاله کوي.

په هر صورت نوموړې په زړه پوري سيمه يوازي د لوبو او ساتېريو ټاټوبی نه سو ګڼلای، بلکي و نوموړي سيمي ته تګ يو مذهبي او عقيدوي اړخ هم لري. دا ځکه چي د بابا صاحب لوړ شخصيت ته د کندهار پرګنې ډېر احترام لري او درناوی ئې کوي. د باباولي صاحب تاريخي ايتنوګرافي محمدولي زلمي د خپل کتاب (کندهار) په ۱۷۰ مخ کي داسي څېړلې ده:

باباولي عليه الرحمه چي د سبزوار (شين ډنډ) له سيدانو څخه دئ. نوم ئې بابا حسن ابدال دئ. ډېر بزرګوار شخصيت دئ. د سيند پر غاړه پر يوه کوچنوټې تپه ښخ

دئ. په ۹۲۰هـ ق کال په کندهار کي وفات سوی دئ او بیا د ارغنداو رود پر غاړه خاورو ته سپارل سوی دئ.

اوس ئې نه یوازي د کندهار پرگنې بلکي د افغانستان له گوټ گوټ څخه خلگ د مېلو او زیارت له پاره راځي او خپل مرادونه ځني غواړي. هر څوک چي نوموړي سیمي ته د مېلو او ساتېري له پاره راځي دود او دستور داسي دئ چي مېله وال د مېلې تر پیلولو مخکي لومړی زیارت ته ځي او د زیارت کولو دود او دستور تر سره کوي او کله چي ئې مېله پای ته ورسوله بیا نو په اخیر کي یو ځل بیا زیارت ته ځي او زیارت کوي چي په نوموړي ډول او دود سره مېله پای ته رسوي. د زیارت دود د مېلې په پوره کولو کي مهم اړخ دئ.

په بابا صاحب کي د نارینه وو مېله عموماً د رخصتیو په شپو او ورځو کي پیلیږي چي د جمعې شپې یا ورځي اکثراً د مېله والو د ډلو څخه د ارغنداب کوڅې او باغونه ډک وي. په دغو مېلو کي د مېله والو له خوا ډول ډول لوبي کیږي، دلته به هره یوه تر جلا جلا عنوان لاندی مفصله وڅېړو:

۱. د دورنه خط لوبه:

دا لوبه داسي پیلیږي: پر مځکه باندي یو گردی خط د یوې دایرې په څېر انځوریږي او تقریباً د څلورو او یا پنځو مترو پر شاوخوا ساحه نوموړی خط کښل کیږي. لوبغاړي د دوو ډلو په وېشلو سره یوه ډله د پنځو یا اوو نفرو په شاوخوا کي دننه دایرې ته ورننوزي او نور پنځه یا اووه نفره دورنې په لاسونو کي اخلي او لوبه پیلوي. مخکي تر دې چي لوبه پیل کیږي دورنې اخیستونکې ډله چي گټلې ډله ده لوبه په وچه لنده [۱] سره وایي، څړي خوا چي وگټله هغوی دورنې اخلي.

---

٤ [۱] وچه لنده: د لوبي په دې دود کي ډبره لندوي او لوړه ئې غورځوي یوه ډله لنده خوا اخلي او بل وچ اړخ نو که د هر چا پر طالع برابر سو نو هغې خوا لوبه گټلې ده.

په دورنه خط کي دود داسي دئ چي د دوو نفرو له خوا څخه چي میرا ورته وایي یعني هر نفر ئې د خپلي ډلي مشر دئ هغه وچه لنده سره کوي او په پای کي هغه ډله چي دورني ئې واخیستلې دورنه په راسته لاس کي داسي تر ملا راتاووي چي بل سر د دورنې په چپه لاس کي نیسي او د یوې غټې نارې په کولو سره (وهه ئې نه درغورځې) د دورنې سخت واري پر مقابل لوري کوي او بیا په ډېر مهارت سره ځني تښتي او هر نفر د دغي ډلي څخه نور نفر په دورنو سره وهي ځو بل لوري ته لوبه ورانتقالیږي او یا هغه ته د دوی نوبت ورسیږي.

د دورنې خط ځانګړي اصول لري چي تر هغو اصولو تېرېدل د دورنه خط په لوبه کي غلطي کول یا درواغ کول دي نو په ځانګړې توګه د دورنې لرونکي د اوو نفرو څخه هر نفر چي په مقابل لوري کي په دایره یا خطه کي وي هغه تر ځنګون کښته په دورنه باندي وهي او لوړ تر ځنګون وهل غلطي ګڼل کیږي. نو هر لوری کوښښ کوي چي غلطي و نه کړي.

همدغسي مقابل لوری چي په خط یا دایره کي دننه دئ هغه هم څه وخت چي د دورنې واری پر کیږي په دې وخت کي بې له دې څخه چي تر دایرې ښنه واړوي باید هغه له خط څخه را ودې خوا ته د دایرې و لوري ته باید د دورنې خاوند په لغته سره ووهي. که ئې په دننه دایره کي وکولای سواې چي د دورنې خاوند په لغته ووهي نو لوبه مقابل لوري ته ورانتقالیږي او مقابل لوری د میدان و دایرې ته ورننوزي او لوبه بیا پیلیږي.

په کندهار کي د دورنه خط لوبي ته شاوخوا خورا ډېر نفر ولاړ وي او د خلګو د ډېري میني وړ لوبه ده. عموماً د دوو کوڅو تر منځ نوموړې لوبه کیږي. او سخت سیالي یو د بله سره لري چي عموماً د رخصتۍ په ورځو کي په باباولي علیه الرحمه کي د دورنه خط لوبه کوي. تر اوسه پوري د کندهار د ده خواجې پهلوانان ډېر نامتو او غښتلي ګڼل سوي دي او همدغسي د برو دروازې پهلوانان هم نامتو ګڼل کیږي.

د دورنه خط په لوبه کي ډول ډول دورنې استعماليږي يعني هم ډېري کلکي او هم پستې وي. پستې دورنې ئې له لنگوټې څخه جوړوي چي چندان څوک نه په خوږيږي او کلکي يا سختي دورنې ئې په ډېرو غټو او د سياليو په لوبو کي استعماليږي چي له رسيو يا تناوو څخه جوړيږي او لوبه په کوي. د ارغنداب يا باباصاحب په مېلو کي له کلکو دورنو څخه ډېره گټه اخلي.

په دورنه خط کي هغه څوک ډېر بريالی دئ چي د دورنې د وهلو سره سم ئې کاټې واټې زده وي، مقابل لوری ئې په لغته و نه وهلای سی او ځانگړې چالاکي په دې لوبه کي ولري.

د بابا ولي به مېلو کي بله پاموړ لوبه خوسی دئ.

خوسی:

په کندهار کي څرنگه چي هوا توده ده نو دغه لوبه په عمومي ډول د غټ ماځيگر او ماښام د يخو ونو تر سيوري لاندي کيږي. د لوبو د اجراء کولو ترتيب ئې داسي دئ:

د دوو ډلو لوبغاړي او ميران يا د سر خانان سره ولېږي او هره ډله ځانته ملگري او د سرخان پيدا کړي او بيا يوه ډله خپل ځان ته د خاورو څلی د کلا په نوم جوړ کړي او يو نفر ئې ساتنه کوي. هغه نور ملگري چي د مقابلي خوا يرغل د کلا د ورانولو له پاره شروع سي په مقابله ورسره لگيا وي او هغه وخت مدافعه کوونکی مغلوب گڼل کيږي چي کوټه ورانه کړي. په دې لوبه کي د ښي پښې بټه گوته چي د شا د خوا ئې په کيڼ لاس نيولې ده ځني ايله سي نو لوبه هغه وخت پای ته رسيږي چي د کوټې محافظ هم په دې توگه پوچ کړه سي او د لوبي وړل هغه وخت اعلانيږي چي درې ځله د مقابلي خوا د خاورو کوټه ورخرابه کړي محافظه ئې پوچ کړی.

په خوسي کي کله کله هغه ساتونکی چي د کوټې د ساتلو دنده لري هغه که په لوبه کي پوچ کړه سو نو لوبه د مقابل طرف يا لوري په گټه سره پای ته رسيږي او

نوموړی ساتونکي ته غوا هم وايي او پوچول ئې د غوا وهل دي. نو کوښښ کيږي چې ساتونکی يو قوي او غښتلی سړی وي.

د بابا صاحب د مېلو په وخت کي د خوراک څېزونه:

څنګه چي نوموړي مېلې د پسرلي په موسم کي تر سره کيږي نو په همدغه خاطر سره ډېري مېوې نه وي. د خوراک په څېزونو کي د کاهو مېله د يادولو وړ ګڼل کيږي چي شرحه ئې په دې ډول سره ده:

لومړی د کاهو شنه بلګونه (شنې پاڼې) پرې کيږي او ژړ ژړ بلګونه ئې پاتيږي او هغه پر يوه غټ د تختو پر تخت باندي په چپه ډول داسي ايښوول کيږي چي سر ئې لوړ او نوري پاڼي ئې کښته وي او خپله کاهو پر خپلو پاڼو باندي سرچپه ولاړ وي. هره شېبه اوبه پر اچول کيږي او تازه ئې ساتي. د کاهو په منځ کي سره بوتلان د شکنجبينو هم پراته وي او کاهو پلورونکی نارې وهي: بره کاهو راورسېدل بره کاهو راورسېدل. نو بيا خلک پر نوموړي تخت د خپلو نورو انډيوالانو سره کښېني او د شکنجبينو سره کاهو خوري چي نوموړي کاهو او شکنجبين ډېر خوند سره لري.

هلته کاهو په ترازو يا تله سره نه پلورل کيږي بلکي د غټ او کوچني کاهو د ځانګړني پر اساس ګران او ارزانه کاهو په بېلابېلو قيمتونو سره پلورل کيږي. کاهو تل د ويالو پر غاړه باندي پلوري. په دې چي تازه تازه اوبه پر وشيندي او لنډ پرېولل سي. نوموړې د کاهو د خوراک يا پلورلو مېله د بابا صاحب او نورو مېله تمځايونو کي ډېر د خوند مېله وي او د تفريح او مېلې پر خاطراتو باندي ډېره مهمه اغېزه لري.

د کاهو پر خوراک برسېره په بابا صاحب کي د نخودو رانيول او پلورل هم په ډېره پيمانه سره دود لري. د کندهار نخود پلورونکي چي لومړی په يوه کپه کي چي له لوخو څخه جوړه سوې وي د نخود څخه ډکه وي او د مېلو د ګڼي ګوڼي ځای ته ئې راوړي او هلته نارې پر وهي چي : "پوله پوله نخود راورسېدل." په دغه ډول نوري نارې هم په دغه وزن او قافيه سره وهي. نوموړي نخود د يوه کوچني ترازو په وسيله

پلورل کیږي چې د کندهار د دود او دستور پر اساس د نوموړي ترازو ډبري یا کاڼي چې سیر (خورد) ورته وایي او د کابل له سیر څخه په ډېره پیمانه توپیر لري، یعني د کابل خورد زموږ د کندهار په اصطلاح سیر ګڼل کیږي. د همدغه سیر د کندهار یا د کابل خورد په نوم کاڼي په اساس نخود پلورل کیږي او خلک ئې د ساتېري نخود په نوم سره یادوي چې خپله نخود پلورونکی هم د پلورلو په وخت کې د پوله پوله نخودو سره یو ځای د ساتېري نخود په نوم هم په دې ډول سره نارې وهي: "ساتېري نخود راورسېدل، ساتېري ..."

د باباولي د مېلې په تمځای کې بل هم د ماهیانو، سنبوسو او چوغوکو پلورلو دود او دستور سته چې نوموړي څیزونه هم د مېلې وګڼي ګوښي ځای ته په کپو کې راوړل کیږي. ماهي، سنبوسه او چوغکې پلورونکي مجمه پر سر باندې اخیستې وي او نارې ئې په دې ډول سره وهي: "ماهیان چوغکي راورسېدل" او بیا په دوهمه ناره کې بیا وایي: "سنبوسې چوغکي" تکرار ئې داسې دئ: "تازه ماهیان او چوغکي او تازه تازه راورسېدل ... او داسې نور ...

خلک نوموړي څیزونه د دودونو او دستورونو په ډول خوري ځو له مېلې څخه ئې خوند اخیستی وي. نوموړي هفته واره او د اونۍ مېلې بیا هم د ماځیګر په وخت د زیارت په کولو سره پای ته رسیږي.

په خواجه خضر زنده حیات کې د هندوانو د مېلې تمځای:

د هندو ملیت یو شمېر کورنۍ چې د کندهار د کابل بازار او ښکارپور یا ښکاپر بازار په سیمه کې مېشتي دي خپل د مېلې ځانګړي تمځایونه لري چې یو هم له هغو څخه د خواجه خضر زنده حیات په نوم یادیږي.

خواجه خضر زنده حیات چې د کندهار د سرپوزې جنوبي لوري ته پروت دئ تر زاړه ښار لاندې ډېر شنه او سمسور باغونه سته. د اوبو ډېرې مستې ویالې پکښې

بهیږي. دلته د هندوانو خپل ځانګړي باغونه او ملکیتونه سته چي په همدغه سبب ئې د مذهبي دودونو د سر ته رسولو سیمه هم ده.

هندوان برسېره پر دې چي د کندهار پښتنو ورونو سره په ګډو مېلو کي ګډون کوي خو د خپلو ځانونو له پاره هم ځانګړي ځایونه لکه خواجه خضر زنده حیات غوندي ټاټوبي لري. هندوان خپلو مېلو ته د خپلو ځانونو سره شېریني راوړي او خپله ډوډۍ په کورونو کي پخوي او بیا ئې په خپلو باغونو کي خوري. هندوان خپلو مېلو ته په اونۍ کي یوه ورځ د جمعې یا جمعې په شپه راځي چي په نوموړو مېلو کي نارینه او ښځي ګډي مېلې کوي. په نوموړو مېلو کي هندوان پر نورو لوبو برسېره د چوب بازۍ په نوم لوبه چي لرګي غورځونه هم ورته ویلای سو ډېره کوي او نوموړې لوبه ئې دومره له کیفیته ډکه لوبه ده چي پښتنو ته هم ورانتقال سوې ده. په نوموړې لوبه کي د چوب بازۍ ټول ګردچاپېر سره درېږي او د پښتنو د ملي اتڼ په څېر شاوخوا راګرځي. ولي په دې وخت کي له دوی څخه په دواړو لاسونو کي لرګي وي او په ډېره درست او منظم ډول سره یو د بل لرګي په داسي ډول سره وهي چي یو ږغ یو آهنګ تولید او څرګند کړي او د موسیقۍ د یوې ښې نغمې په څېر خوند او کیفیت څرګندوي. په نوموړې لوبه کي د لرګي غورځولو په وخت کي کله کله ټول نارینه ګډ ولاړ وي او کله کله هم ټولي پېغلي نجوني وي. خو کله کله داسي هم لیدل کیږي چي نارینه او یوه ښځه لرګی سره وهي او ګردچاپېره سره ولاړ وي. زموږ د کندهار هستوګنه کوونکي نوموړي لرګي غورځوونکي لوبي ته د دوی د سیل له پاره ورځي او د خواجه خضر زنده حیات په سیمه کي د هر راز مېوو وني سته. غټې غټې لښتي (ویالې) پکښې بهیږي چي د سیمي د ښکلا پر زیاتوالي ښه زیاتونه ده. د لیرو او نژدو څخه د غرونو څوکي څرګندیږي. د ډول ډول مرغانو اوازونه اورېدل کیږي او د مېلې شور او زوږ شاوخوا سیمه نیولې وي. په نوموړې سیمه کي د هندوانو شخصي باغونه دي، ولي باغوانان ئې ټول مسلمانان او د کندهار اوسېدونکي پښتانه دي او د

دود او دستور پر اساس یا د مذهبي دودونو په وجه دوی د هندوانو هیڅ ډول مېوه او لرګي یا نور څیزونه د هغوی له اجازې پرته نه اخلي او غاړي نه په بندوي.

باغوانان عقیده لري چې هندوان کافران دي او د کافر حق باید مسلمان و نه خوري. نو د همدغه دود په لرلو سره مسلمانان او هندوان ډېره ښه ګذاره سره کوي او څه وخت چې په اصطلاح د باغونو مالك باغ ته راننوزي او یا د مېلې په دود باغ ته راځي نو باغوانانو ټول څیزونه مخکي لا ورته تیار کړي وي او هندوان په خواجه خضر زنده حیات کي د ماځیګر تر لمر لوېدو پوري مېله کوي او په همدغه ډول ئې د مېلې دود او دستور د مذهبي رواجونو د اجراء کولو څخه وروسته سر ته رسیږي او د خپلو کورونو پر لور روانیږي.

په کندهار کي ډله ايزي لوبي

موږ څه ناڅه د مېلو تمځايونه وڅېړل. دا هغه مېله ځايونه ول چي د کندهار په ښار او شاوخوا کي ئې مېلې تر سره کېدې او اوس ئې تقريباً د پخوانيو مېلو د دودونو او دستورونو په څېر نومونه پاته دي. د دې له پاره چي له منځه نه وي تللي نو موږ ئې هغه عمده او اصلي ټاټوبي په ګوته کړل. اوس به هغه لوبي چي په کندهار کي په ډله ايزه توګه بې له مېلو له تمځايونو څخه تر سره کېدې د کوڅو او مامتو[1] په ټاټوبي کي وڅېړو. د بېلګي په توګه لاندي لوبي:

د سپيانو جنګول يا سګواني، چرګان جنګول، د زرکو جنګ، ځغاسته، غورځېدنګ يا ټوپ وهل، د هوايي مرغک لوبه، دوهم: توپ ډنډه يا توپ لنډه، دريم: بجلي، څلورم: مردکي، پنځم: کاغذباد، شپږم: الاداد، اووم: په انګورو کي، پټېدنګی، ړوند چرګ، اناګۍ، لپانکی، ټنډه خره او داسي نوري لوبي سته چي ډېري نامتو ئې پورته وويل سوې.

لومړی - هوايي مرغک:

نوموړې لوبه عموماً د ماځيګر په وخت کي تر سره کيږي. د دې علت هم دا دئ چي په دې وخت کي هوا برابره وي او په نوموړې لوبه کي د لوبي کلهون کوونکي

---

[1] مامتې په کندهار کي هغو شنو ورشوګانو ته وايي چي هلته پر هوارو ميدانونو سربېره شين چمن يا شنې شپيشتي کرل سوي وي، ولي هلته مېلې هم تر سره کيږي او هلکان د ساتېريو له پاره هغو ورشوګانو ته ورځي.

خولې کوي نو ځکه د نوموړي لوبې وخت په دوبي کي د ماځيگر وخت ټاکل سوی دئ.

باید یادونه وکړو چي نوموړې لوبه اصلاً د ژمي په شپو او ورځو کي تر سره کیږي. د دې علت دا دئ لکه مخکي چي مو وويل نوموړې لوبه ډېره قوي لوبه ده او ډېره انرژي مصرفوي او بل علت ئې دا دئ چي په دې وخت کي يعني د ژمي په شپو او ورځو کي د ښوونځي هلکان رخصت وي. نو د ژمي فصل د دې لوبي له پاره په زړه پوري وي.

په دې لوبه کي ډېر کسان یا غړي کولای سي گډون وکړي. د يوه پراخ ميدان په بېلابېلو اړخونو کي دريږي. په دې لوبه کي هر څوک ځانگړی مسئوليت او صلاحيت لري، ولي د ميدان په يوه برخه کي يو نفر چي توپ او ډنډه ئې په لاس کي وي او د خپلي برخي د معلومولو له پاره ئې يوه کرښه هم کښلې وي و کرښي ته نژدې گيند یا (توپ) په ډنډه یا هغه لرگي چي په لاس کي ئې دئ وهي. گيند لوړ ځي او بیا کښته راځي چي د راتگ په وخت کي يو څوک د ميدان د لوبو کوونکو څخه باید پیدا سي چي نوموړی گيند په هوا کي داسي ونيسي چي مځکي ته و نه لوېږي، نو لوبه د ده په برخه ده او د کرښي لوري ته ورځغلي او ډنډه او گيند اخلي. نوموړی نفر هم په دغه ترتيب لوبه پيلوي.

د هوايي مرغک په لوبه کي كه چيري گيند يو خېز پر مځکه ووهي او پس له هغه ئې لوبه کوونکی ونيسي نو په دې صورت کي ويل کيږي چي خېزک صحيح دئ که نه؟ يعني د لوبه کوونکو په موافقه دا دوه ډوله هوايي مرغک کيږي.

دوهم - توپ ډنډه یا توپ لنډه:

نوموړې لوبه هم د ژمي په موسم کي تر سره کيږي او سترې کوونکې لوبه یا سپورټ دئ. د دې لوبي کوونکي لوبغاړي ډېري خولې کوي چي حتی کله لوبه

کوونکي پهلوانان خپل کالي هم کاږي او د توپ لنډې لوبه کوي. پیل په دې ډول سره کیږي:

لومړی دوه نفره چي د ډلي مشران او ښه لوبه کوونکي پهلوانان وي د نمایندگانو په توگه ټاکي. دغو دوو تنو ته میران یا مشران وایي. وروسته نور هلکان یو او بل سره جوړه خوښوي خو کله چي ئې یو د بله سره خوښ کړل بیا خپلي دوې گوتي و میراگانو ته نیسي او هغه بې له دې څخه چي وپوهېږي کومه گوته د کوم نفر انتخاب ده یوه گوته ئې غواړي. دغه کار ته لپړل وایي. لپړل هغه وخت کیږي چي میراگان په خپل منځ کي د هلکانو پر خوښولو جوړ رانه غلل، یعني په دوو نفرو کي یو غټ او بل کوچنی وو نو په دې صورت کي نوموړي دوه نفره یو له بل سره په اصطلاح لپړي او د لپړلو دۏد او دستور ئې[۱] داسي دئ چي:

نوموړي دوه هلکان او لوبه کوونکي خپل مخونه اړوي او یو د بل په غاړه کي لاسونه اچوي او بې له دې څخه چي څوک ئې ووینې پټ دوې گوتي سره نیسي یعني د خپل مابین غټه گوته او د شهادت گوته سره نیسي او بیا بې له دې څخه چي مشر یا میرا خبر واوسي هغه یو نفر د گوتي په اساس انتخابوي. نو بخت او طالع چي هر نفر ورغی ورغلی به وي. وروسته لوبه په وچه لنده سره وایي او هري ډلي چي لوبه وگټله هغه گیند او ډنډه اخلي او نور نفر د میدان په شاوخوا کي سره تیت او پرک پر خپلو هغو ځایونو باندي دریږي چي مشر یا میرا ئې ورښیي.

وروسته له هغه چي بازي پیل سوه نو میرا د خپلو نفرو د یوه طرف یا لوري ته د درولو له پاره خپل ځای معلوموي او یوه اوږده کرښه کاږي نو بیا د یوه نفر په لاس ډنډه ورکوي چي گیند په ووهي، گیند وهل کیږي او لوبي گټونکې ډله هر یو د درو توپو یا درې پلا توپ وهلو حق لري چي گیند په ډنډه ووهي. کله چي ئې د لوبي په شروع کي گیند په ډنډه ووهی مقابل لوری کوښښ کوي چي گیند په هوا کي ونیسي

---

[۱] لپړل: که چیري دوه هلکان خپلي دوې گوتي د میدان مشر ته ونیسي او ځانونه په دې ډول د دوو ډلو پر میراگانو باندي انتخاب کړي، و دې انتخاب ته لپړل ویل کیږي. ٦

که چيري ئې ګيند په هوا کي ونيوى نو لوبي ګټونکى د خپلو درو نوبتونو څخه چي د ګيند وهلو ئې لري محرومه کيږي او خپل درې سره نوبته چي ئې تېر کړل بايد په دريم يا اخيرني نوبت باندي له کربښي څخه تېز وځغلي و هغه مخامخ لوري ته چي پخوا لا د ډبرو يا خاورو په وسيله نښاني سوى وو، نو د نوموړي لوبي کوونکي د
۷ ځغستلو په وخت کي بايد د مقابل لوري لوبه کوونکي د ځغاستي خاوند يا د تراټي خاوند بايد په ګيند باندي وولي يا وويشتل سي. نو په همدغه ډول څه وخت چي له کربښي څخه دباندي راووتى نو مقابل لورى هم کوښښ کوي چي ګيند يو او بل ته داسي وروغورځوي تر څو د تراټي وهونکي خوا ته ئې ورنژدې کړي او هغه په داسي ډول وولي چي ګيند خطا ولاړ نه سي او يا ئې په لاس کي ځني ټينګ و نه نيسي. يعني چکه ئې نه کړي. تراټي وهونکى کوښښ کوي چي ګيند ته شا ور و نه ګرځوي او د ګيند له ويشتلو څخه داسي نجات پيدا کړي چي ځان يو اندازه کړوپ کړي څو داسي ځان کوچنى کړى چي ګيند پر و نه موښلي او خپل دوه لاسونه د مخ لوري ته ور نژدي کوي. که چيري مقابل لورى په دې بريالى سو چي د تراټي خاوند وولي نو په هغه صورت کي لوبه ورانتقاليږي او که ګيند خطا ولاړى او پر ده باندي و نه موښتى نو طبعاً بايد ګيند ليري ولاړ سي نو په دې وخت کي دوى کوښښ کوي چي ولاړ سي تر خپله خطه پوري ځان راسي. دې ته په اصطلاح کي پوخ وايي يعني دى بيا هم درې ګينده وهلاى سي او يا خپل امتياز ئې بيرته تر لاسه کړى او که چيري د تراټو په وخت کي د مقابل لوري څخه په ګنيد باندي وويشتل سو نو و دې ته په کندهار کي په اصطلاح پوچ ويل کيږي چي په همدغه صورت کي نو د ټولو لوبه بدليږي او لوبه د مقابل لوري په ګټه تغير خوري او ډنډه او ګيند مقابل لورى په لاس کي اخلي.

۷ [1] تراټي: په کندهار کي ځغستلو ته تراټي ويل کيږي، نو که په نوموړې لوبه کي چا تېز وځغستل نو ئې تېز تراټى بولي.

تر گیند وهلو وروسته د ډګر لوبه کوونکی یو او بل ته ګیند ورغورځوي یعني (پاس ورکوي) څو دغه لوبه کوونکی چې ځغلي هغه ته ګیند ورنژدې کړي او هغه بې له دې چې ګیند په لاس کې ځني ونيسي هغه په وولي.

د ګیند د وهلو امتیاز د لوبه کوونکو تر منځ توپیر کوي یعني د لوبې د ډګر میرا یا مشر پنځه نوبته لري چې ګیند ووهي او نور عادي غړي درې درې نوبته لري او میرا د لوبې په آخر کې چې د نورو غړو نوبت ئې تېر سو ګیند او ډنډه اخلي او په خپل ټول قوت سره ګیند داسي په ډنډه وهي چې تر ډګر ئې واړوي او په همدغه خاطر باید د لوبې مشر یا میرا ډېر ښه توپ وهونکی واوسیږي او تر نورو باقوته وي.

همدغسي د (توپ لنډي یا توپ ډنډې) په لوبه کې د لوبې ګډون کوونکي نه سي کولای چې هر لوري ته چې زړه ئې وغوښتی ګیند ارتاو کړي، یوازي[۸] کولای ۱
سي چې مخامخ ګیند ارتاو کړي. که ئې قصداً د بغل پر لور ګیند ارتاو کړ نو په دې وخت کې د نورو ملګرو او لوبه کوونکو له خوا څخه تر انتقاد لاندي راځي او د نوموړي نوبت سوځي او په همدغه ډول د میدان یا ډګر دواړو خواوو ته کرښي یا خطونه کاږي او د لوبې سیمه معلوموي. په همدغه ډول لکه چې پورته څرګنده سوه د توپ لنډي لوبه له یوې ډلي څخه و بلي ډلي ته ورنقلیږي او په دې توګه د توپ لنډي لوبه پای ته رسیږي.

دریم - د بجلو کولو لوبه:

نوموړې لوبه هم په کندهار کې د ډله ایزو لوبو په جمله کې راځي. یاده لوبه په خپل ځان کې ډېر ډولونه لري چې هر ډول ئې له بل ډول څخه بېل او توپیر لري. د بېلګي په توګه د بجلو له لوبو څخه د شوکیلال لوبه او ایر خط، شکشکه، دوګی،

---

[۱] ارتاو: د کندهار په پرګنو کې ارتاو اصطلاح د غورځولو په معنی سره ده، نو که یو څوک و بل چا ته ګیند یا بل کوم څیز غورځوي نو د ارتاو اصطلاح کاروي. ۸

سپ سپ، سپ خر، ګندکه چي دا ئې د لوبي مهم ډولونه دي چي موږ به ئې په ډله ایزو لوبو کي وڅېړو.

شوکیلال:

په دې لوبه کي تر هر څه مخکي دوه یا درې نفره لوبه کوونکي لومړی یوه ګردۍ دایره کاږي او د دایرې په منځ کي یوه نرۍ کرښه بله هم داسي باسي چي ډېره اوږده نه وي او بیا وروسته په یوه اندازه او تعداد بجلي برسېره پر خط ایږدي او لومړی هغه څوک پر بجلو باندي وار کوي چي لوبه ئې د وچه لندي په وسیله ګټلې وي او نوموړی نفر چي پر بجلو باندي وار کوي هغوی په عادي بجلو باندي وار نه کوي بلکي د ارغوند په وسیله چي نسبتاً غټه بجله وي او یا ئې نوموړې بجله د سرپو په وسیله ډکه کړې وي څو وزن ئې دروند سي او پر خط باندي پښه نیسي او په ډېر زور سره پر بجلو باندي د ارغوند په وسیله وار کوي څو وکولای سي چي بجلي له میدان څخه وباسي، نو هغه بجلي چي د ارغوند په وسیله له میدان څخه ووتلې نو بیا کولای سي چي پر هغو بجلو باندي چي د لومړي وار په وسیله ئې تیت او پاشلي دي بیا واری وکړي که ئې بجله وایستله د بل واري چانس هم لري که ئې و نه ایستله نوبت و بل نفر ته رسیږي څو په همدغه ډول ټولي بجلي له میدان څخه وباسي.

ایرخط:

دا لوبه هم د بجلو له لوبو څخه ده چي د شوکیلال په څېر یوه کوچنۍ دایره کاږي ولي په دې ډول لوبه کي په ناستي سره لوبه اجراء کیږي. نوموړې لوبه په څو تنو سره اجراء کیږي. په دې لوبه کي څوک یوه بجله اچوي څوک دوې یا درې بجلي اچوي او ډېری یو ځای سره کښېني او ټولي بجلي پورته غورځوي نو د هر چا

بجلي چي شکي سوې بیا په هغو شکو سوو بجلو کي چي د هر چا بجله آس ۹
ودرېده نو هغه نوري بجلي چي خر ولاړي وي هغه ټولوي یا ګټي. که چیري په میدان کي آس نه وو ولاړ نو هغه بجلي چي خر ولاړی وي هغه ټول موږان ټولوي. ولي چوك نه سي ټولولای، آس هم خره ټولوي او هم چوك ګټلای سي. ولي مږ نه سي ټولولای او ګټلای. ځکه خر بیا چوك نه سي ټولولای نو په همدغه ډول خر مږونه ټولوي، آس هم چوك او هم خره ټولوي او نوري بجلي چي پاته کیږي هغه په داسي ډول سره ولي چي له ایرخط څخه ئې وباسي نو هغه بجله ئې هم ګټلې ده چي له ایر خط څخه ئې دباندي ایستلې ده.

شکشکه:

نوموړې لوبه هم د ناستي له لوبو څخه ده. څو کسه بجلي سره اچوي او لوړي خوا ته بجلي غورځوي نو په دې بجلو کي هره بجله چي شکه سوه یا ودرېده نو نوري بجلي ئې ګټلي دي په دې خاطر چي د لوبي کوونکي بجله شکه سي نو لوبه کوونکی کوښښ کوي چي خپله بجله شیته کړي. یا خپله بجله داسي وتوږي چي هغه خوا ئې ښه پیته سي او ژر ودریږي. دا ډول بجلي ته په اصطلاح شیته بجله وایي. شیتي بجلي د لوبو په ځینو میدانو کي پریږدي او په ځینو میدانو کي ئې نه پرېږدي او د دې کار سره لوبه کوونکي خپل مخالفت کوي.

دوګی:

نوموړې لوبه هم په ډله ایزه توګه د دوو یا ډېرو کسانو سره کیږي. هغوی بجلي سره یو ځای کوي او لوړي ئې غورځوي چي په دې توګه د هر چا بجله چي شکه

[1] آس: د بجلو په لوبو کي هغه بجله چي داسي ودریږي چي ډبي ډبي اړخونه ئې سر سر وي نو په اصطلاح سره وایي: "آس ده زما بجله." ۹
[2] خر: د بجلي داسي درېدل چي هغه ښوی طرف ئې پر سر وي نو خر ورته ویل کیږي. ۰

ودرېدله که خر ولاړه وه نو موړان ټولوي او چوکان نه سي ټولولای، هغه هم ولي څو هغه هم پر دغه بله خوا راواړوي که ئې پر بله خوا راواړوي نو هغه بجله ئې هم وگټله او که ئې وانه ړوله او یا خطا سوه نو په دې صورت کي نوبت مقابل لوري ته رسیږي. په دې ډول که آس ودرېدله نو بیا هم چوک طرف بجلي گټي او مړ[1] ولي څو هغه هم چوک[2] راواړوي او وُئې گټي.

سې سې:

دا د ناستي لوبه ده، څو کسه څنگ پر څنگ سره کښېني او نوموړې لوبه کیږي. دا لوبه عموماً د مېلمستیاوو په شپو او ورځو کي کیږي. دا لوبه د کوچنیانو له پاره ډېره په زړه پوري ده. په دې لوبه کي ټول کوچنیان یا لوبه کوونکي د کور په یوه خونه کي یو ځای کیږي او په خپل منځ کي دا لوبه کوي. لوبه داسي پیلوي: لومړی درې دانې بجلي چي تقریباً په یوه اندازه او ډول وي رااخلي او پر میدان یا د لوبې پر ځای ئې گېلوي. د نوموړې لوبې بجلي عموماً د هوسی د پښو بجلي وي چي په کندهار کي ئې په اصطلاح سوچیان بولي. نوموړو سوچیانو ته په کندهار کي د سې سې بجلي هم وایي. دا ځکه چي د سې سې بجلي عموماً په یوه اندازه وي. نوموړې بجلي د لوبې په وخت کي د میدان له یوه سره څخه گېلوي او هغه وخت چي درې سره بجلي یو ډول یا پر یوه خوا باندي شکي سوې نو د هغه نفر سې سې راوختته. یا وایو چي سې سې ئې راوسته. څو بیا بل نفر ته نوبت ورسیږي. که چیري دوې بجلي شکي او یوه ئې غوځاره وه نو په دغسي صورت کي ئې سې سې نه ده راوستلې، نوبت بل لوبه کوونکي ته ځي او هغه ئې گېلوي. د گېلولو په وخت کي دغه منظومه

---

[1] مړ: که چیري بجله پر هغه بغل پرته وه چي پړسېدلې معلومېده، نو د بجلو په دود او دستور کي مړ ورته ویل کیږي.

[2] چوک: که چیري پر هغه بغل باندي بجله پرته وه چي ژوره خوا ئې سربېره معلومېده نو چوک ورته ویل کیږي.

اصطلاح ورسره وايي: «سې سې! که به راځې، د پلانکي پر تالې». د لوبي په سر ۲
کي ئې سر ټاکلی وي، مثلاً پنځوس يا سل. هر چا چي سې سې راوسته هغه نفر تر دېرشو پوري آسونه، خره، مږان يا چوکان راوستل نو په دې څلورو صورتونو کي هغه مير يا پاچا ګڼل کيږي. په کندهار کي د دې لوبي سره مير نه يادوي بلکي پاچا ئې بولي، څوک چي پاچا سو هغه پر نورو امر کولاس سي، تر مير وروسته چي دوهم نفر ډېري سې سيوي راوستلې هغه هم وزير او دوهم نفر ګڼل کيږي يا ئې هم د پاچا مرستيال بولي.

دا لوبه د کندهار تر ښار دباندي په کليو او بانډو کي هم رواج لري. د دې لوبي مينه وال اکثر کوچنيان او واړه ماشومان وي، چي عمرونه ئې تر لسو کالو پوري وي تر دغه عمر غټان نوموړې لوبه نه کوي. کله چي د يوې کورنۍ غړي په بله کورنۍ کي مېلمانه وي نو د کوربه کورنۍ کوچنيانو له مېلمنو ماشومانو څخه پوښتنه کوي چي د سې سې بجلي مو راوړي دي که نه؟ که ئې نه وي راوړي نو په دې صورت کي هغوی په خپل کور کي د سې سې بجلي پيدا کوي، که ئې خپل کور پيدا نه کړې د ګاونډيانو کور ته نفر استوي څو د هغوی له کور څخه ئې راوړي او ماشومان لوبي په وکړي.

د سې سې لوبه د ماشومانو له پاره ډېره په زړه پوري لوبه ده، ټول يو له بل سره راټوليږي او د خندا او ساتېري وسيله ئې ګرځوي. په دې وخت کي غټان يعني د کوچنيانو ميندي او پلرونه د دوی له نارو او غالمغال څخه پوره په امن وي او د ټولو غټانو زړونه بېغمه وي چي کوچنيان ئې تر سترګو لاندي په آرامي ناست وي او خپلي لوبي کوي. غټان کولای سي چي په پوره اطمينان او ډاډ سره مجلس وکړي.

---

[۲] له پلانکي څخه هدف دا دئ چي د يوه نفر چي په تالې (طالع) کي زورور وي نوم اخلي مثلاً د ۳
احمد پر تالې. هر وخت چي يو څوک ياديږي او هغه غايب وي نو د هغه د نامه پر ځای د پلانکي اصطلاح ياديږي.

د سې سې په لوبه کې ځيني وخت داسي هم پېښيږي چې کله ئې درې سره بجلي ګيلي کړې امکان لري چې دوې دانې ئې شکي سي که خر ولاړ وو او که آس، دريمه بجله ئې چې نه ده شکه سوې د هغه له پاره درې پلا پوري چانس او نوبت سته چې تر يوې ځنډي بجله نيسي او د سر څخه ئې د کرملاغ په ډول راغورځوي او که شکه سوه نو په دې صورت کي دا لوبه د ګټلي په ډول حسابوي او که دريمه بجله شکه نه سوه نو د لوبي نوبت و بل لوبه کوونکي ته ورکول کيږي او په دې وخت کي هم د خپل اطمينان په ډول په ډېر احتياط سره وايي: «سې سې که په راځې د يو نفر نوم اخلي د هغه پلانکي نفر پر تالې» او بجلي په همدغه ډول سره غورځوي.

سېخر:

د بجلو په لوبو کي سېخر بله د يادوني وړ لوبه ده. دا لوبه د کندهار ښار او شاوخوا اولسواليو کي دود ده. نوموړې د غټانو لوبه ده، عموماً ئې هغه کسان کوي چي د خمار يا قمار شوقيان وي. خو د بجلو په ميدان کي د بجلو ګټلو په خاطر کيږي. خو د خمار په وخت کي د ډېرو پيسو ګټلو په خاطر کيږي.

سېخر هم په لږو کسانو وسي هم په زياتو. عموماً له شپږو څخه تر لسو کسو پوري وي، خو په دوو درو کسانو هم کېداى سي. دا لوبه په ناسته کېږي. په دې لوبه کي درې بجلي د لوبي ډګر ته اچوي او هر يو خپله يوه دانه يا دوې دانې بجلي ايږدي او د لوبه کوونکو څخه يو تن بجلي ګېلوي. که چيري بجلي مړې وي نو هيڅا هم لوبه نه ده ګټلې او بيرته بايد بجلي ګيلي سي او که چيري يوه بجله شکه وه او نوري بجلي پرتې او مړې وې نو په دې [٤]صورت کي هم[٢] چا لوبه نه ده ګټلې او که
٥ چيري دوه خره سره ودرېدل نو و دې ته په کندهار کي د سېخر په لوبه کي دوخر

[٢] مړې بجلي: د سېخر په لوبه کي چي کومي لوبي شکي نه وي هغو ته مړې بجلي وايي. ٤
[٢] دوخر: په سېخر لوبه کي که چيري بجلي دواړه خره ودرېدل نو موږ وايو دوخر ئې راوستلی دئ. ٥

وايي او لوبه هغه څوک چي بجلي ګېلوي هغوی د نورو ايښوول سوو بجلو په دوه چنده سره راټولوي. ولي که ئې پيا دوپلشت   راوستی په [٦]دې ډول کي د[٢]خپله ځانه څخه تاوان ورکوي او د هري ايښوول سوي بجلي به بدل کي دوې دانې بجلي تاوان
٧ ورکوي يا ئې ورغورځوي. همدغسي که چيري د سېخر په لوبه کي سه پلشت راغلی وي نو دا تر ټولو ډېره خطرناکه يا د ډېر تاوان وړ وي او په دې صورت کي لوبه کوونکي يا هغه څوک چي بجلي ګېلوي هغه به درې چنده تاوان و ميدان ته ورکوي.

که چيري ګېلوونکی د بجلو د ګېلولو په وخت کي درې سره خره راوستل يا ئې درې سره آسان راوستل نو په دې صورت کي ئې لوبه ګټلې ده او که ئې درې سره خره راسولت نو سېخر   ئې پر مقابل[٨]لوري راوستلي[٢]دئ چي څلورچنده تاوان د لوبه کوونکو څخه اخلي يعني د درو خرو په عوض کي چي شک سوي دي د څلورو تاوان بايد واخلي. که په سه پلشت کي چي لوبه کوونکی يا د بجلو ګېلوونکی څلور چنده تاوان ورکوي همدغسي په سه خر کي څلور چنده ګټه لري.

دا چي د سېخر لوبه د خمار له ډولونو څخه ګڼل کيږي نو ځکه په ښکاره ډول سره نه کيږي او په دې لوبه کي لوبه کوونکي يوه ليري او ګوښه ځای ته پناه وړي او هلته د يوه دېوال بغل ته يا په هديرو کي لوبه کوي. که د کندهار مشران د خپلي کوځې هلکان پر نوموړې لوبه ويني نو هلکان تهديدوي او ترټي ئې. نو ځکه

---

٦ [٢] دوپلشت د بايللو په معنی سره دئ او په دې ډول کي بجلي يوه مړه وي يوه ئې هم آس ولاړه وي او بله ئې خر ولاړه وي. يعني بجلي سره مخالفي وي او هغه څوک چي بجلي ګېلوي هغه ئې د دوپلشت په صورت کي بايلي.

٧ [٢] سه پلشت: که چيري درې سره بجلي شکي سوي وي او يوه دانه ئې د نورو خلاف آس ولاړ وو او نوري دوې دانې ئې خره ولاړ وه نو په دې صورت کي سه پلشت راغلی دئ او که دوه آس ولاړه وه او يو ئې خر ولاړ وو نو بيا هم سه پلشت ګڼل کيږي او ګېلوونکي بايللې ده.

٨ [٢] سېخر د بجلو په لوبه کي د خمار يو ډول دئ چي په بجلو سره کيږي او د بجلو ګېلولو په وخت کي چي درې سره بجلي خر ودريږي نو موږ وايو چي سېخر ئې راوستی او دا ډېر ښه چانس دئ چي لوبه کوونکی ئې راولي او ډېر لږ وخت داسي چانس برابريږي.

هلکان دا لوبه په پټه سره اجراء کوي او همدغسي ئې د پلټنيانو يا پوليسو څخه پټوي چي هغوی هم هلکان دغي لوبي ته نه پرېږدي.

د سپخر لوبه عموماً په غټو او درنو بجلو سره کيږي، سپکي بجلي [٩] د سپخر په ميدان کي نه پرېږدي. کله کله د دې له پاره چي نوموړي بجلي ښکلي ښکاره سي رنګه کړي ئې وي. د سپخر په بجلو کي يوه دانه چي ډېره مهمه بجله ده لږ غټه غوندي وي او د ګټي او تاوان په وخت کي ګټه او تاوان دوه چنده زياتوي. مثلاً کله چي په سپخر کي درې بجلي يو ځای سره خره دريږي نو په دې وخت کي څلور چنده ګټه اخلي چي هغه غټه بجله هم ولاړه وي او يا هم کله چي سه پلشت راغلی وي نو په دې وخت کي هم څنګه چي غټه بجله ولاړه ده ګېلوونکی بايد څلور چنده تاوان ورکړي.

کندکه يا کندکه لوبه:

دا هم د سپخر لوبي غوندي د بجلو لوبه او د خمار يو ډول پر کيږي. ولي په دې لوبه کي چي د دوو بجلو په وسيله باندي تر سره کيږي دواړه ګېلوي، که دواړي خره ودرېدل نو ګېلوونکي ګټه کړې ده او که چيري دوې بجلي داسي ودرېدلې چي يوه ئې خر او بله آس ودرېده نو په دې صورت کي ګېلوونکی لوبه بايللې ده او که دوې بجلي يوه چوک او بله مږ وې نو د دوهم وار ګېلولو چانس لري. بايد بيا ئې ګيلي کړي. که چيري يوه بجله خر ولاړه او بله مږ پرته وه نو په دې ډول کي بيا هم ګټه د ګېلوونکي ده او که چيري يوه بجله د کندکي په لوبه کي آس ولاړه وه او بله بجله مږ پرته وه نو ګېلوونکی لوبه بايللې ده او که يوه بجله خر ولاړه وه او بله بجله چوک پرته وه نو په دې ډول کي هم د بجلو ګيلوونکي لوبه بايللې ده او تاوان بايد ورکړي.

---

[٢] سپکه بجله: دا اصطلاح په بجلو کي هغو زړو بجلو ته کاريږي پوسکه يا پسکه بجله هم ورته وايي. [٩]

نوموړې لوبه د بجلو د خمار د لوبو له ډولونو څخه ګڼل کیږي او د سېخر غوندي يوه لوبه ده چي توپير ئې په دې کي دئ چي په سېخر کي درې بجلي استعماليږي په کندکه کي دوې دانې بجلي استعماليږي. که خماربازانو درې بجلي نه درلودې نو کندکه کوي.

څلورم - مردکي:

مردکي هم د کندهار د نورو لوبو غوندي د ډله ييزو لوبو له جملې څخه ګڼل کیږي او په خپل ځان کي د ځانګړو مقرراتو او اصولو لرونکې لوبه ده.

مردکي د هيواد په ګوټ ګوټ کي د وړو هلکانو د ساتېري او لوبو وسيله ده او هر وړوکی ورسره مينه او بلديت لري. زموږ د هيواد د توليداتو له جملې څخه نه ګڼل کیږي بلکي له بهر څخه به تجارتي ډول وارديږي او دلته ئې ډېر شهرت پيدا کړی دئ. څنګه چي هره لوبه د هري سيمي په شاوخوا کي ځانګړي خصوصيات لري نو په همدې ترتيب د کندهار په شاوخوا کي د مردکو لوبه په ځانګړې توګه کیږي.

د مردکو لوبه خپل ځانته ډولونه لري هر ډول به ئې لاندی په جلا جلا توګه تشريح کړو:

جوغجوغ:

د مردکو په لوبو کي يوه هم جوغجوغ ده. د لوبه په ناسته تر سره کیږي او د ډېرو آرامو لوبو له جملې څخه ده. دا لوبه په دوو يا څو تنو باندي کیږي. په دې لوبه کي هر يو خپله مردکه ايږدي بيا ئې د يو و بل د مردکي لوري ته ورګېلوي، که ئې چيري د بل لوبه کوونکي مردکي ته خپله مردکه دومره ورنږدې کړه چي له هغې سره پيوست سوه نو دغه حالت ته جوغ ويل کیږي. د جوغ کولو معيار هم دا دئ چي د دوو مردکو تر منځ بايد خمچه ګوته تېره نه سي که چيري فاصله ډېره وه يعني خمچه ګوته تېره سوه نو جوغ نه ده او هغه چا چي د مردکي د نژدېوالي حرکت ئې کړی وي

یا مردکه ئې ورګېله کړې وي نو هغه لوبه ګټلې ده. مردکه ګټي او اخلي ئې. څو بله مردکه بیا کښېښوول سي. کله کله له ګټلي طرفه څخه داسي هم کیږي چي د خمچي ګوتي په وسیله خاوره د مردکو د منځ څخه راوباسي نو بیا هغه یا بایلوونکی خاوره د ګوتي په وسیله راباسي او که چیري لومړي ګېلوونکي مردکه د مقابل لوري ته ورګېل کړه او هغه جوغ نه سوه نو بیا د مقابل نفر وار دئ هغه هم خپله مردکه ورګېلوي، څو خپله مردکه دومره ورنژدې کړي چي څو وکولای سي چي جوغ ئې کړي. نوموړې لوبه په دوو نفرو باندي ښه کېدای سي، نسبت څلورو پنځو نفرو ته.

ګرګومېش:

په دې لوبه کي چي په څو کسو باندي کیږي هر یو خپله مردکه قطار او په خپل وار سره ایږدي او په یوه اوږده قطار کي ئې د مستقیمي کرښي په ډول ایږدي. بیا یوه کرښه د یوه متر او یا دوو مترو په فاصله باندي کاږي. هر نفر راځي خپله مردکه چي د ارغوند په نوم یادیږي د نورو قطار سوو مردکو لوري ته ئې ورخوشي کوي او هغه د میدان په یوه برخه کي حتماً ځای پر ځای کیږي یا دریږي نو بیا بل نفر خپله مردکه د دوو ګوتو په وسیله ټینګوي او خپله مردکه د (ګنې[۳]) و لوري ته ورنژدې کوي. لۀ خپلي مردکي څخه مو مراد دلته ارغوند دئ چي هر لوبه کوونکی د نورو مردکو سره یوه دانه ارغوند ساتي حتی که چیري نوري مردکي بایلوي وروستۍ مردکه یعني ارغوند ساتي. هغه له ځانه سره ګرځوي څو نوري مردکي پیدا کړي او د ارغوند په وسیله ئې وګټي. کله کله داسي هم پېښیږي چي د مردکو په لوبه کي لوبه کوونکی ارغوند و نه لري ولي نوري مردکي ولري نو لوبه کوونکی د لوبي له کولو څخه ډډه کوي او د ډډې کولو علت ئې هم دا دئ چي ارغوند نه لري.

---

[۳] ګنه: هغه مردکه چي مخکي ایښوول سوې وه د ارغوند په وسیله پوچیږي او هر څوک کوښښ کوي چي خپل ارغوند و هغه ته نژدې کړي. د ګورګومیش په لوبه کي ګنه ورته وایي.

څه وخت چي ارغوند و ګنې ته نژدې سو نو په نورو ارغوندانو کي هغه ارغوند چي ډېر ګنې ته نژدې وو هغه لومړی نوبت یا وار لري چي لومړی مردکه وولي او یا ئې پوچه کړي نو څه وخت چي ئې ګنه یا مردکه وویشتله نو بیا کولای سي چي نژدې ارغوند هم وولي. د هر چا ارغوند چي ئې وویشتی نور هغه د پوچ په نامه یادیږي او د میدان یا لوبي څخه وزي او خپل ارغوند له ځانه سره اخلي او بیا نوموړی نفر چي لومړی مایه ئې پوچه کړېده پر بله مردکه ټک کوي که ئې وویشته د بل ټک نوبت هم لري او که ئې و نه ویشته بیا هغه څوک واری کوي چي نسبت نورو ته مېش ته نژدې پروت وي. په دې لوبه کي هغه څوک چي ښه نښان ویشتلای سي هغه ګټونکی دئ نو په دې ډول ارغوندونه یو له بله سره پوچوي او هر ارغوند چي ډېري ګنې یا مایې ګټلي وي هغه په آخره کي پاتیږي.

کله کله د لوبي په آخر کي چي دوه نفره سره پاته سوه نو اخرینه ګنه نه ولي او یو له بله سره اغوندان پوچ کړي نو په دې وخت کي یو له بله سره وایي او هوډ سپاري چي ګنه به نه ولو او ګنه نه ویشتل کیږي، په کندهار کي دې ته د (ګنه ماینه ده) اصطلاح کاروي. یعني ګنه باید وساتل سي نه به ئې ته ولې او نه به ئې ږه ولم. تر دې هوډ وروسته د لوبي له ځایه یو څه راوزي یعني له ګنې څخه لیري کیږي تر څو یو او بل سره پوچ کړي او هر یو چي پوچ کړي نو مقابل لوری د مردکو به اصطلاح ورته وایي چي ټولي مردکي مي په خوږ وهلې. دا د خوږ وهلو اصطلاح یوه ځانګړې اصطلاح ده. په همدغه ډول د ګرګومېش په اصطلاحاتو کي یوه بله اصطلاح هم سته چي ډېره دود ده. کله چي لومړی مردکي یا ارغوندونه د ګنو و لوري ته لومړی هلک ورګېل کړه د دوهم لوبي کوونکي ارغوند هم کوښښ کوي چي و ګنې ته نژدې سي، څو لومړی نوبت د ویشتلو تر لاسه کړي خو که ئې هغه و نه کولای سو نو د ټک

کولو په وخت کي د لومړي ارغوند سره دوهم ارغوند وموښتی نو و دې ته د کندهار په اصطلاح کی گنډک [3] ويل کيږي.[1]

گنډک عموماً د لوبي په سر کي واقع کيږي. مثلاً که څلور ارغوندان د گنې لوري ته ورگېل سوي وه پنځم ارغوند که څلورم يا دريم يا دوهم او يا هر يو چي وي هغه وولي نو ويل کيږي چي گنډک سو. لوبه د گنډک په وخت کي له سره پيليږي، دا حالت د ځينو لوبه کوونکو په تاوان وي او د ځينو په گټه. مثلاً هغه څوک چي گنې ته ورنژدې وي د لوبي په گنډک کېدو نه وي خوشحاله او هغه څوک چي له گنې څخه ليري وي هغه ئې په گنډک کېدو خوشحالی کوي او پورته پورته غورځي.

د گرگومېش په لوبه کي زده کړه او تجربه لوی رول لري. دا ځکه هغه څوک چي هنر پکښي ولري کولای سي چي ډېري مردکي وگټي د مثال په توگه که وغواړي چي د لوبه کوونکي ارغوند مردکي وگټي نو غواړي چي د لوپه کوونکي ارغوند چي د بغل پر لوري ولاړ سي نو د ارغوند په وسيله گنه پر راسته بغل داسي ولي چي د مردکي بغل او د ارغوند راسته بغل سره تماس پيداکړي نو ارغوند بيا پر راسته لور ځي. همدغسي چپه بغل ته که غواړي چي حرکت وکړي هم له دې هنر څخه کار اخيستل کيږي او که وغواړي چي شا ته راسي نو گنه ټينگه ولي په دې صورت کي ارغوند شا ته راځي که چيري د چا نوموړی هنر زده نه وي نو ډېر ژر خپلي مردکي بايلي او له ميدان څخه خالي لاس وزي. دا هنر يوازي په پوره تجربه سره تر لاسه کېدای سي.

جفت او تاک (جفت او طاق):

---

[1] [3]گنډک: د گرگومېش په لوبه کي تر هغه وخته چي گنه نه وي ويشتل سوې که هر ارغوند بل ارغوند وويشتی نو لوبه له سره پيليږي يعني گنډک سول او که گنه ويشتل سوې وه نو په دې صورت کي هر ارغوند چي بل ارغوند وولي هغه پوچ گڼل کيږي.

په مردکو کي د جفت او تاک لوبه هم ډېره دود ده. نوموړې لوبه داسي پيلېږي چي لومړی يو موټ مردکي په لاس کي نيول کيږي او مقابل لوري ته وروړاندي کيږي. له هغه څخه پوښتنه کيږي چي جفت که تاک؟ هغه خپلي لازمي مردکي چي شرط ئې پر تړلی دئ پر ميدان يا ډگر ايږدي او وايي چي جفت يا تاک.

که چيري د ده له خبري سره سم مردکي جفتي راوختلې يعني دوې دوې دانې برابري سره راغلې نو جفتي دي او که يوه دانه ډېره يا اضافه سوه نو تاک دي. که ئې جفت ويلي وه او مردکي هم جفت وې گټه ئې کړېده او نوبت هم هغه ته رسيږي او که ئې جفت ويلي وه او تاک سوې نو مقابل لوري بايللې ده او د لوبې نوبت هم د دوباره له پاره د لومړي لوبه کوونکي دئ. نوموړې ډېره ساده او آسانه لوبه ده. هنر چندان نه غواړي او فقط په بخت او طالع پوري اړه لري. په دې ترتيب د جفت او تاک لوبه ډېر کوچني ماشومان هم کولای سي.

پنځم - د کاغذباد لوبه:

د کاغذباد لوبه هم د کندهار د ډله ييزو لوبو له جملې څخه گڼل کيږی. ياده لوبه هم واړه ماشومان او هم ئې لويان کوي. يعني ځوانان هم په دې لوبه بوخت دي.

په کندهار کي عموماً د کاغذباد لوبه د دوبي يا اوړي په موسم کي کيږي. په دې لوبه کي دوه هنره د يادولو وړ دي: لومړی- د کاغذباد جوړول هنر، دوهم- د کاغذباد په هوا کولو هنر. دا دوه جلا جلا هنرونه دي. د دې لوبې ځيني لوبه کوونکي ښه کاغذ جوړولای سي خو ځيني بيا ښه کاغذباد جوړولای سي.

د کاغذباد جوړولو هنر: کاغذبادونه له ځانگړي کاغذ څخه چي په کندهار کی خوشکي ورته ويل کيږي جوړيږي. نوموړی کاغذ ډېر نازک او ښايسته وي. بېلابېل رنگونه لکه: سپين، تور، سور، شېرچايي، نصواري، زرغون، شين او داسي نور ...

کاغذباد پر څو ډولونه جوړيږي. هر ډول ئې د باد له ځانګړي جريان سره په هوا کيږي. نو ځکه هر ډول ئې ځانګړی غښتالی او کوچنيوالی لري. موږ لاندي د دغو ډولونو پر هر يوه جلا جلا بحث کوو:

ماهی، پتنګ، کوناټي داره کاغذباد، اشه داره کاغذباد، چنګک، څلورکونجه کاغذباد، ناوکی او داسي نور ...

پورته ډولونه د کاغذباد ډېري ښې بيلګي بللای سو او هر ډول ئې غټ و واړه جوړيدای سي.

ماهی: ماهی هم له يوې تختې څخه او هم له نيمي تختې څخه جوړيدای سي. يعني که چيري تخته پر کونج باندي کت کړو او بيا ښې د يوه نري تار (سپنسي) په وسيله پرې کړو او داسي ئې سره سريښ کړو چي د مخ حصه ئې پلنه راسي او لاندي برخه ئې نری غوندي راسي نو وروسته يو بانس په اوږدوالي وراچول کيږي چي د (تيرک) په نوم يادېږي او بل بانس داسي پر راتاو کړي چي يو غوږ او بل غوږ سره ټينګ کړي او په کش سره يې راولي، دغه بانس ته (کمانه) ويل کيږي. په دې ترتيب سره ماهی کاغذباد جوړيږي. ماهي کاغذباد ته عموماً لکۍ هم ورکول کيږي، په دې چي ډېر کرملاغونه و نه وهي او د ماهي کاغذباد تر جوړيدو وروسته و هغه ته يو اوږد تار ورتړي چی توبندي ورته وايي. پړ[٢] توبندي باندې[٣] مانجه تړل کيږي او[٣] ٣
بيا کاغذباد د يوه هلك په لاس ورکول کيږي او هغه ليري ځغلي کاغذباد او تار له ځانه سره وړي او د کاغذباد يو غوږوکی او بل غوږوکی نيسي او ماهی کاغذباد د باد پر لوري برابروي او قرار قرار مانجه ورايله کوي، کاغذباد د هوا لوري ته خيژي.

---

[٣] هر کاغذباد بايد توبندي ولري يعني د کاغذباد شا ته يو تار چي کمانه او تير په تړل کيږي او بل اړخ ئې چي د لاندی اړخ بانس په ټينګوي، دغه ته توبندي وايي. د توبندی تار ځړېدلی وي او چي څوك ئې ونيسي يوه حاده زاويه جوړوي. ٢

[٣] مانجه: هغه تار چي کاغذباد په په هوا کيږي او توبندي په تړل کيږي هغه ته مانجه ويل کيږي په نورو ځايونو کی ئې د کاغذباد تار هم بولي. ٣

ماهی کاغذباد که چیري څوک وغواړي چي د بل کاغذباد سره ئې وجنګوي نو د جنګ ياد هم کېدای سي ولي ډېر وخت نوموړی کاغذباد يوازي د ساتېري او دوامداره الوتني له پاره استعماليږي او د جنګ کاغذباد نه ګڼل کيږي. ماهی هم په هوا کي مېخ دريږي او لږ داسي هم استعماليږي چي د ساتېري له پاره غوټې او پرې په ووهل سي. څوک چي ښيښه يي مانجه نه لري هغوی عموماً ماهي کاغذباد اخلي او يوازي د زيات وخت لوبي کولو له پاره ئې الوزوي.

پتنګ: نوموړی کاغذباد چي نسبت ماهي کاغذباد ته څلورکونجه او ګردی غوندي دئ داسي جوړيږي چي يوه تخته خوشکي داسي پرې کوي چي د خوشکۍ دوه کونجه سره نيسي او دوې څنډې ئې پرې کوي چي نوموړې تخته پاته سوه بېله دې څخه چي پر منځ دي پرې سوې وي په منځ کي ئې تيرک او پر غوږ باندي ئې کمانه راګرځوي او د کاغذباد پر غوږونو باندي يوه بله ټوټه هم سريښيږي او د بانسو کمانه ورباندي ټينګيږي.کله چي ئې کمانه سريښ سوه نو بيا د کاغذباد څوکي د يوه تار په وسيله داسي ټينګيږي چي کمانه او تيرک يو له بله د تار په وسيله سره وتړل سي او بيا پر تار باندي سريښ وهل کيږي اړ څنډې باندی کاتيږي دا نو ډېر سخت راځي او د باد او نورو افتونو په مقابل کي مقاومت او ټينګوالی پيدا کوي، څنګه چي مو د ماهی کاغذباد به هکله وويل چي توبندي وراچول کيږي پتنګ کاغذباد ته هم توبندي وراچوی او الوزوي ئې.

پتنګ کاغذباد په الوتلو کي ډېر کش لري او د مانجې په ورخوشي کولو کي ډېر څرخ خوري او که ئې په څرخ کي مخ و لوړې لوري ته وو او مانجه ئې راکش کړو نو په دې ډول سره ډېر لوړ خيژي او که چيري مانجه بيرته ورايله کړو نو بيا څرخ پيدا کوي او که ئې سر لاندي وو او مانجه ئې راکش کړو نو په دې صورت کي غوټه خوري او کښته راځي او که بيا مانجه ورخوشي کړو نو بيا هم د څرخ حالت ته راځي. همدغسي پتنګ کاغذباد هر لوري ته وړای سو چي په اصطلاح سره پره ورته وايو

یعني که د کاغذباد مخ هر لوري ته راغی نو پر هغه لوري ئې کشوو او پره په وهلای سو. نوموړی کاغذباد د غټو هلکانو د لوبو او پرو وهلو له پاره ډېر برابر کاغذ ګڼل کیږي.

پتنګ عموماً د کاغذباد لوبه کوونکي د جنګ کولو له پاره ساتي ځکه چي تار په کش سره وړي او د بل کاغذباد پر مانجه باندي زور اچولای سي. نو ځکه ئې جنګي کاغذباد هم بولي.

کوناټیداره: که چیري نیمه تخته کاغذ یا خوشکي کونج پر کونج سره ونیسو او پرې ئې کړو او بیرته ئې څوکي راسته کړو او څوکي ئې دواړي یو له بله سره د یوه مستقیم خط په څېر سره سریښ کړو نو د کاغذباد په وروستی برخه کي دوې راځړېدلي ټوټې د کوناټو په څېر پیدا کیږي چي دې ډول کاغذباد ته کوناټیداره کاغذباد ویل کیږي.

کوناټیداره کاغذباد هم د نورو په څېر یو تیر او کمانه لري او وروسته توبندي ورتړل کیږي. دغه ډول کاغذبادونه د جنګولو له پاره نه دي بلکي ډېر وخت نوموړی کاغذباد د ساتېري او یا د دې له پاره چي په یوه لیري کور کي یو څوک یا د کاغذباد حریف په خبر کړي نو کوناټیداره کاغذباد الوزوي.

کوناټیداره کاغذباد په الوتلو کي ډېر غر و پر کوي یعني بږغ ئې تر ډېره ځایه پوري اورېدل کیږي او که چیري باد تېز وي نو د کاغذباد بږغ هم ډېریږي نو ځکه نوموړی کاغذباد د تېز باد له پاره مناسب دئ. کوناټیداره کاغذباد پرې او غوټې ډېري ښه وهلای سي که چیري نوموړی کاغذباد د غوټې له حالت څخه و لوړي خوا ته پورته کړو نو ډېر بږغ کوي چي خورا ښه او ځانګړی اواز تولیدوي. که چیري د کوناټیداره کاغذباد کمانه ټینګه وي یعني ټینګ کمانی وي نو ډېر ژر خپل کوناټي له لاسه ورکوي او بږغ ئې هم لوړ وي. که ئې کمانه سسته وه او یا په اصطلاح سست کمانی جوړ سوی وو نو بږغ ئې هم کښته وي. کوناټیداره کاغذباد عموماً د تختې له

څلورمي برخي څخه جوړیږي. یعني هم غټ او واړه جوړېدلای سي خو د څلورمي برخي کاغذباد د رنګ او موسیقۍ له مخي هلکان خوښوي او تر نورو کاغذبادونو ئې رنګ لوړ وي.

اشه داره کاغذباد: نوموړی کاغذباد هم خاص سکښت او جوړښت لري. په دې ډول کي عموماً له یوې تختې څخه نیولې بیا تر څلورو او پنځو تختو خوشکیو پوري کاغذباد جوړیږي، هر څومره چي کاغذباد غټ وي په هغه اندازه ډېر ښه وي. په اشه داره کاغذبادونو کي کوچني ډېر کم جوړیږي. کله چي نوموړی کاغذباد جوړ سي د هغه یوه او بل طرف ته اشې ورکوي او بیا ئې الوزوي. نوموړی کاغذباد د جنګ له پاره نه په کاریږي بلکی یوازي په ډېر احتیاط سره ئې الوزوي او پانوس ٤
په ځړول کیږي. وروسته د یوه نفر په لاس دغه کاغذباد ورکول کیږي یو بل نفر هم په ډېر احتیاط سره پانوس ورسره وړي، که احتیاط و نه کړي نو امکان د دې سته چي پانوس اور واخلي او یا شمع چپه سي، د نوموړي کاغذباد جوړېده او په هوا کېده دواړه ډېر فهم او احتیاط غواړي.

اشه داره کاغذباد په عادي تار یا روسي ګوټ نه الوزول کیږي ځکه چي هغه ئې مقاومت او طاقت نه سي راوړلای. د دې کاغذباد د الوزولو له پاره له ډېر پنډ تار څخه استقاده کیږي. په کندهار کي و دې ډول تار ته چي پانوس یا اشه داره کاغذباد په الوزوي رجه ویل کیږي. که چیري باد مناسب یا برابر نه وي نو څنګه چي د کاغذباد او مانجې وزن دروند وي نو نه سي الوتلای، بله د یادوني وړ خبره دا ده چي اشه داره کاغذباد باید د شپې له خوا والوزول سي څو ډېر خلک ئې تماشا وکړي.

٤ [3] پانوس: له خوشکې څخه یو ډول جوړ سوی څراغ دئ چي شاوخوا ئې بانس او په منځ کي ئې یو شمع ځړول کیږي او د باد جریان ئې د خوشکۍ په وسیله نیول کیږي، د یوه اوږده تار په وسیله په کاغذباد پوري ځړول کیږي. خلک ئې له ډېري لیري فاصلې څخه تماشه کولای سي. هغه کاغذباد چي پانوس په ځړول کیږي هغه ته په کندهار کي ګوډړۍ ویل کیږي ځکه چي له ډېرو ټوټو څخه ئې سکښته او جوړښت وي او له رقم په رقم خوشکیو څخه جوړ سوی وي.

اشه داره کاغذباد چي پانوس هم ولري ډېر وخت پر دښتونو او لوړو ځايونو باندي الوزول کيږي.

اشه داره کاغذباد اصلاً غوټې او پرې نه وهي او په هوا کي مېخ ولاړ وي، کله کله پانوس کاغذباد چي ډېر لوړ سو نو بيا ئې پر يوه خاده يا کوم مېخ باندي ټينګ وتړي او هغه هم اسمانخانه يي وي، تر څو د باد جريان وي کاغذباد هم په هوا کي مېخ ولاړ وي.

پانوسي کاغذباد چي اشې هم لري تر هر ډول کاغذباد غټ وي نو ځکه په يوه نفر نه الوزي بلکي لږ تر لږه بايد څلور پنځه کسه د اشه داره کاغذباد په الوزولو کي مرسته وکړي. يو نفر بايد څرخه ونيسي او دوه نفره بايد خپله کاغذباد د غوړوکو نيولو له پاره انتقال کړي او يو نفر هم هغه څوك چي کاغذباد په هوا کوي لازم دئ.

اشه داره کاغذباد برسېره پر دې چي پانوس ئې له ليري ښخه څرګنديږي د اشو سره چي ئې باد موښلي ډېر نرم موسيقي ډوله آواز ورکوي.

چنګکی کاغذباد: دغه ډول کاغذباد ډېر هلکان او لوبه کوونکي خوښوي. تر نورو کاغذبادونو په تکليف جوړيږي او کړاو ئې زيات دئ او ځانګړي خلك ئې جوړولای سي او تر بل هر کاغذباد ئې کش هم ډېر دئ. نو ځکه د جنګ په وخت کي ډېر ګټور وي او همېشه د څرخ په حالت کي وي يعني په هوا کي څرخي چي دا ئې ډېره ښه ځانګړتيا ده. چنګکي کاغذباد له يوې يا نيمي تختې څخه جوړيږي. د نوموړي کاغذباد لومړی جوړښت د پتنګ يا څلورکونجه کاغذباد په څېر وي ولي د کماني بانس ئې د غوړونو په برخه کي يو څه راتاويږي او نازك وي او د چنګکانو په څېر راکږيږي نو ځکه ئې چنګکي کاغذباد بولي.

چنګکي کاغذباد کوچني او واړه هلکان نه سي الوزولای ځکه چي ډېري غوټې او پرې وهي او بل ډېر قيمتي او ګران دئ نو ځکه ئې غټ هلکان چي کنټرولولای ئې سي او وټيز ژوند ئې سم وي رانيسي او يا ئې جوړوي.

څلور کونجه کاغذ باد: څلور کونجه کاغذ باد د نورو کاغذبادونو په څېر يو تيرک او کمانه لري او د يوه مربع غوندي انځور لري. دغه ډول کاغذباد هم ټينګه کمانی او هم سسته کمانی جوړېدلای سي. د دې خبري مفهوم دا دئ چي هم ئې کوچنيان او هم ئې غټان الوزولای سي. څلور کونجه کاغذ باد په هوا کي مېخ دريږي. ډېري غوټې او پرې نه وهي. ځکه نو ډېر واړه ماشومان هم لوبه په کولای سي. نوموړی کاغذ باد د جنګ له پاره نه استعماليږي خو ډېر لږ وخت جنګول کيږي. له نوموړي کاغذ باد څخه اشه داره کاغذ باد هم جوړيږي. ولي پانوس بيا نه په ځړول کيږي ځکه چي نوموړی کاغذ باد ووړ او کوچنی وي.

ناوکی کاغذباد: نوموړی کاغذباد د کاغذبادونو په ډله کي ډېر ښايسته او ګران کاغذباد دئ چي يوه دانه کاغذباد ئې په يوه ساعت کي جوړيږي او انساني قوت او انرژي ډېره په مصرفيږي او څو ډوله جوړيږي هم ماهي ناوکی هم د چنګکي ډول ناوکی کاغذباد او نور...

ناوکی کاغذباد پس له هغه چي جوړ سو نو بيا له ډېرو نورو رنګه خوشکيو څخه ډول ډول ګلان، ستوري او سترګي سپوږمی غوندي څيزونه جوړيږي او هغه کاغذباد ته ئې پر مخ ورکوي او ښکلی کوي ئې. ولي ځيني وختونه پر ناوکی کاغذباد باندي ډېري ښې له خوشکي څخه جوړي سوي سترګي هم ورکول کيږي. يعني د يوې پېغلي په څېر ښې سترګي، پزه او شونډې ورکول کيږي چي د کاغذباد ښکلا ورډېروي او له ليري څخه ئې نور لوبه کوونکي هم په ډېر خوند سره تماشا کوي او وايي چي د پلانکي په کور کي يا پلانکي نفر ناوکی جوړه کړې ده چي د کاغذباد په لوبه کي ډېر مهم کار دئ. ناوکی کاغذباد جنګول کيږي که نه؟ دا چي نه جنګول کيږي د دې علت يوازي دا دئ چي نوموړی کاغذباد په ډېر کړاو او ربړ سره جوړيږي

او ډېري پیسې پر لګیږي نو ځکه یوازي د هوابازۍ (الوتلو) له پاره استعمالیږي، نوموړی کاغذباد ډېري ښې غوټې او پرې وهي.

ناوکۍ کاغذ باد هم ښکلی او ناښکلی جوړیږي چي هغه په کاغذباد جوړوونکي پوري اړه لري.

پورته د کاغذباد بېلابېل ډولونه وه چي هر ډول ئې موږ په ترتیب سره ولیکی او و مو څېړی. اوس به په کاغذباد پوري تړلي څیزونه چي د کاغذباد وسایل او افزار جوړوي، پر هغه به هم وږغیږو.

لکه څنګه چي معلومه ده کاغذباد په تنهایي سره نه الوزول کیږي بلکي ډېر څیزونه د دې لړۍ له پاره مهم او لازمي دي، چي موږ ئې په لاندي کرښو کي لیکو.

لومړی: ښیښه یي مانجه او څرخه یا ګوټ او تار. مانجه یا تار د کاغذباد په الوزولو کي ډېر ستر رول لري، کله کله کاغذباد په ډېر عادي تار یا مانجه باندي الوزول کیږي ولي دا ډول الوزول اصلاً د ساتیري په خاطر واړه هلکان کوي یا هغه کسان چي کاغذباد نه جنګوي خو عموماً کاغذباد په ښیښه یي مانجه باندي الوزول کیږي او نوموړی د جنګ تار هم بولي هر څوك د ځان له پاره د ښیښه یي تار مصاله یا مواد لري چي د هغه په وسیله د کاغذباد تار ښیښه یي کوي څو دومره تېز او تیره راسي چي د بل کاغذباد مانجه غوڅه او پرې کړي. په کندهار کي د کاغذباد د تار ښیښه یي کول په لاندي توکو دود او دستور لري:

لومړی - روسی ګوټ رانیول کیږي او وروسته لاندي مواد سره ګډوي او پر تار باندي ئې تېروي څو مانجه ښیښه یي سي یعني سریښ، د ترمز ښیښه یا د ګروپ ښیښه او یا هم د فانتا او کوکا کولا د بوتل ښیښه را اخلي چي په دې کي په لومړي درجه ارزښت د ترمز ښیښه لري. د اوړو سیپارو کونډري په څه اندازه سریښ داسي سره ګډوي چي تر سان ئې باسي چونې ئې او بیا اوبه ور اچوي او څه حرارت ورکوي څو اوبه ئې لږ وچي سي، پسله هغه ئې پر هغه تار تېروي چي مخکي ئې لا په کوڅو او درختو کي اوږد تړلی وي، لومړی لاس په عادي توګه تېرول کیږي او دوهم لاس

چي تار د لومړي لاس ښيښه خوړلې ده په يوه لاس کي مصاله او په بل لاس کي ټوکر نيسي څو پر تار باندي غټې وچ پاته نه سي هر څومره چي تار ښوی او صاف راسي په هم هغه اندازه ډېر اهميت پيدا کوي او تار هغه وخت چي ئې درې لاسه ښيښه وخوړله نو بيا پر څرخه باندي پېچل کيږي او اخيرنی سر د تار د څرخې پر لاس باندي ټينګيږي او يا په څرخه کي يو چاك ورکول کيږي او هلته تړل کيږي. د ښيښې مصالې ډېر ډولونه لري څکه هر ډول ئې خپل ځانګړي ټينګوالی او سست والی لري. په ځينو وختونو کي د ښيښې تار د جوړولو له پاره لاندي مصاله او څيزونه هم سره چونې لکه: د مېږيانو سريښ، د هګۍ ژړ، د ترمز کوکۍ او نور څيزونه وراچول کيږي په کندهار کي د مانجې مصاله نه ورښووي او يو له بله ئې سره پټوي څو بل يو د ده په څېر مانجه و نه وهي.

شپږم - الاداده مړه ئې کړو:

الاداد يوه ډله ييزه لوبه ده. په دې لوبه کي له لسو څخه تر شلو پوري هلکان لوبه کولای سي. د الاداد په لوبه کي يوه ډله يوې لوري ته او بله ډله مخامخ و بلي لوري ته کښيني او دوه کسه ميراګان سره ټاکي او بيا لوبه په وچه او لنده سره وايي. هري ډلي چي وګټله د هغه ميرا په کوڅو او ګوښه ځايونو کي پټيږي او د مخامخ ډلي مشر يا ميرا پسي تر هغو پوري نه ورځي چي له هغه څخه جواب د پټېدو وا نه وري، نو د جواب د اورېدو له پاره بايللې ډله ناري کوي او داسي واي: «منګی دړي وړي، منګی مات» ... او نوموړې ناره څو ځله تکراروي چي منګی مات... خو بيا د هغې ډلي مشر چي ځان ئې پټ کړی دئ له هغې لوري څخه ږغ ورکوي او مقابل جواب ورکوي چي راسه او يا هم مه راځه. په دې ډول ورته ويل کيږي: «منګی مات» يا هم وايي: منګی نه مات يعني مه راځه نو د منګي مات په صورت کي مقابل لوری د ده د پيدا کولو تلاښ پيلوي خو هغه يعني لومړي نفر چي پټ سوی دئ د يوې داسي لاري يا لوري څخه راځي چي هغه بل نفر ئې و نهويني او وئې نه نيسي،

د لوبو هغو هلکانو ته ځان ورسوي چي مشر ئې د ده په لټولو کي ليري تللی دئ نو دې خپل سوکان پر شا په خپل قوت سره ورکوي او هغه په مقابل کي په دې چي مشر ئې خبر سي او ژر را وځغلي نو نارې وهي او وايي (الاداده مړه ئې کړو، الاداد) او تر پايه پوري نوموړي ناري وهي، څو خپل مشر خبر کړي. مشر چي ئې نوموړي نارې واوري نو په ترانړ سره ځان د خپلو انډيوالانو لوري ته را رسوي او د هغه د نجات په لټه کي کيږي نو هغه بيا ځغلي او ځان په يو بل ځای کي پټوي او د بايللي ډلي مشر هم ورپسي ځغلي خو که ئې ونيوی نو وايي دغه دئ غل مو ونيوی. تر دې وروسته په همدغه ډول سره بيا خپل د بايلونکي ډلي مشر چي په دې پلا کي گټونکی سوی دئ خپله د لومړي نفر په څېر پټيږي او بيا د دوهمي ډلي مشر چي سترگي ئې پټي دي او يا ئې هم و بل لوري ته اړولي دي په تکرار سره داسي نارې وهي: منگی «دړي وړي منگی مات» بيا هغه د نه يا هو جواب ورکوي. په دې صورت کي هغه هلکان چي ناست دي او د الاداده مړه ئې کړو نارې وهي هغوی و خپل مشر ته نه سي ويلای چي مقابل لوري نفر او يا مشر چيري پټ سوی دئ بې له دې څخه چي له چا څخه پوښتنه وکړي ورځغلي به او هغه به پيدا کوي او نيسي به ئې. د نيولو په صورت کي دی هم بريالی دئ او د ده ډله نور د وهلو او الاداده مړه ئې کړو له نارو څخه بېغمه کيږي.

د الاداده مړه ئې کړلو لوبه عموماً د ماښام په وختونو کي اجراء کيږی او په ورځ کي څنگه چي د پټېدو زمينه برابره نه ده نو چندان دا لوبه نه کيږي او د تاريکې په لومړي ماښام کي اجراء کيږي. بل علت ئې دا دئ چي نوموړې لوبه د ځغستلو ډېر ښه سپورټ او پهلواني ده نو ځکه د ورځي په گرميو کي په کندهار کي يو څه گران کار دئ او په ځغستلو کي ډېري خولې د لوبه کوونکو بدن کوي او هغه څوک چي منډه وهلای سي يا ځغستلای سي هغوی ډېر کامیابه او بريالي وي نو ځکه هغه څوک مشر او ميرا کوي چي دغه صفتونه ولري يعني غټ، قوي او غښتلی وي تېز وځغلي او نور.....

د الاداد په لوبه کي هره خوا کوښښ کوي چي د بلي خوا لوبه کوونکي په دغه وخت کي چي د هغوی مشر را رسيږي دومره وټکوي څو نارې ورپورته کړي او وئې تښتوي نو ځکه د مقابل لوري د مشر په راتګ نارې وهي: «الاداده مړ ئې کړو - سره او زرغونه ئې کړو، الاداده مړ ئې کړو - سره او زرغونه ئې کړو» او په دغه ډول لوبه تر پايه دوام پيدا کړي.

اووم: په انګورو کي دئ:

په انګورو کي دئ لوبه يو له ډېري لرغوني زمانې څخه راپاته لوبه ده چي تر اوسه ئې هم هلکان د لوبی په دود او دستور سره تر سره کوي. نوموړې لوبه يوه ډله ييزه لوبه ده چي ډېر لوبه کوونکي په دغه لوبه کي برخه اخلي او ډېره خنداوره لوبه ده. ډېر کسان چي د لوبي اصلي غړي هم نه وي په ګوښو کي د سيل له پاره ورته ولاړ وي او خوند څني اخلي. (په انګورو کي دئ) لوبه عموماً په اوږدو کوڅو او پراخو ډګرونو کي او يا هم په داسي ځای کي چي فاصله ئې ډېره وي کيږي.

(په انګورو کي دئ) لوبه په شلو کسو کيږي. لس کسه ئې يوې خوا او لس ئې بلي خوا ته وي. د دواړو خواوو مشران او ميراګان جلا سره ولاړ وي، ولي دواړه په غوږ کي يو او بل ته يو څه سره وايي. مثلاً کشمش انګور به وټاکو خو بيا يو د بله پر کشمش يا په ځانګړې توګه پر سپينو کشمشو سره جوړيږي، د هري ډلي ميرا په نوبت سره خپلو ملګرو ته ورناري کوي: «زما انډيوالانو په انګورو کي دئ». انډيوالان ئې پس له هغه چي په خپلو کي ئې صلاح سره وکړه ورته وايي، مثلاً: تور انګور. څنګه چي سپين کشمش ټاکل سوي دي وايي چي يا. د هغي بلي ډلي نوبت رارسيږي ميرا ئې پر خپلو انډيوالانو باندي ږغ کوي وايي: «زما انډيوالانو! په انګورو کي دئ» هغوی تر مشورې وروسته ورته وايي چي: ټنډان انګو» نو بيا هم څنګه چي سپين کشمش ټاکل سوي دي نو بيا هم ميراګان ځواب ورکوي چي يا. په همدغه ډول بيا هم هغه بل ميرا خپلو انډيوالانو ته په تکرار سره ورنارې کوي چي: «زما

انډيوالانو ! په انگور کي دئ» بيا هغه ځواب ورکوي د مثال په توکه هغه دا پلا درست جواب ورکوي چي: (سپين کشمش) بيا د هغه ميرا بړغ پر کوي او وايي (خرخري) نو د دې نارې په اورېدو سره گټونکې ډله په تيزي او چالاکي سره ورځغلي او د هغي بلي ډلي و ځای ته ځان ورسوي او هر يو د بل نفر په شا کيږي يعني لس نفره د هغي بلي ډلي د لسو نفرو پر شا باندي سپريږي چي و دې حالت ته د کندهار په فولکلوري اصلاحاتو کي د خرخري کلمه استعمال سوې ده.

پسله هغه څخه دغه لس نفره چي د هغي بلي ډلي پر شا باندي د گټونکو په رول او ډول کي سپاره سوي دي تر هغه ځايه وړي چي دوی پخوا ناست وه او هغه بيا بيرته په ځغاسته تر خپل ځايه پوري ځانونه را رسوي او بيرته د پخوا په شان پر ځای باندي کښېني او بيا هم ميراگان چي په سپرېدو کي ونډه نه اخلي په غوږ کي پټ سره وايي چي په انگورو کي دئ بيا هم يو ډول انگور ټاکي او خپلو انډيوالانو باندي هر ميرا په خپل نوبت باندي بړغ کوي څو چي بازي يا لوبه يوه ډله وگټي، گټونکې ډله پر بلي ډلې باندي سپارکي گټي. يا سپارکي خوري کلمه هم استعماليږي.

په انکورو کي دئ لوبه يوازي په انگور کي څه نه ټاکي بلکي د لوبي د ډېر دوام په خاطر د انگورو ډولونه خلاصيږي او بيا دوی نور شيان ټاکي، نو کله کله د خندا په خاطر د کوڅې د خلکو څخه څوك ټاکي او داسي هم وايي: «په حاجيانو کي دئ» تر څو هغه ټاکلی حاجي ياد کړه سي بيا هغه ډله ئې گټي او يا وايي په کوڅو کي دئ او داسي نور څيزونه ټاکي او لوبه سره کوي.

(په انگورو کي دئ) لوبي ميراگان يوازي د کنټرول په خاطر ولاړ وي خپله په لوبه کي گډون نه کوي او په همدغه ډول تر پايه پوري دوام پيدا کوي او ختميږي.

اتم - پټېدنگی:

د پټېدنګي لوبه پوره ماښام او يا هغه وخت چي د ماښام ډوډۍ وخوړه سي، اجرا کيږي. نوموړې لوبه ډېر وخت د هلکانو تر منځ اجرا کيږي.

په دې لوبه کي يو تن پټيږي، چيري چي ئې زړه وغوښتی هلت ځان پټوي او کله چي ځان په داسي ځای کي پټ کړي چي د ده خوښ او د علاقې وړ وو نو بيا هغه څوک چي دی پيدا کوي او لټوي ئې د هغه و دغه برغ ته چي وايي: «منګی دړي وړي، منګی مات» جواب ورکوي او وايي: «منګی مات» پسله دې برغ څخه يو تن او کله کله څو تنه په ده پسی ورځي او بېلابېلي برخي پلټي څو نوموړی پيدا کړي که ئې پيدا کړ بيا نو دی خپلي سترګي يا خپله پټوي او يا هم د کوم بل چا په وسيله سترګي پټوي او نفر ايله کوي. د نفر له ايله کولو سره سم دی هم نارې وهي: «منګی دړي وړي، منګی مات؟» هغه وايي نه مات! څو خپل ځان د لومړي نفر په څېر په يوه سم او غلي ځای کي پټ کړي او بيا د هغه د برغ په مقابل کی ور برغ کوي چي منګی مات! نو بيا نفر ورپسي ځغلي او ټينګ يې نيسي او له ځانه سره ئې راولي. هره ناغه چي يې مخکي سره کړې وي هغه ځني اخلي او په دې ډول سره نوموړې لوبه پای ته رسيږي.

نهم - ړوند چرګ:

د ړوند چرګ لوبه په رڼا او تياره کي اجرا کېدای سي. په کندهار کي په ډله ييزو لوبو کي يوه په زړه پوري لوبه ګڼل کيږي او تر اوسه پوري ئې خپل فولکلوريک اهميت ساتلی دئ. دا لوبه په څو تنو اجرا کيږي يعني په دې لوبه کي لومړی څو کسه شاوخوا سره کښيني او په يوه دايروي انځور سره ټولي لاري بندوي او بيا يو نفر د ميدان په منځ کی دروي او سترګي ئې په يو دسمال باندی داسي ورتړي چي هيڅوک و نه ليدلای سي او بيا د ميدان د لوبه کوونکو څخه يو نفر پټوي او ټوکر په لاس کي نيسي او نوموړي نفر چي سترګي ئې ټينګي تړلي وي او د (ړوند چرګ) په نوم سره يادېږي هغه په نوموړي ټوکر باندي نفر ولي او ړوند چرګ هم کوښښ کوي

چي هغه ونيسي هغه بيا هم ځني پټيږي او يا ئې ټينګ په هغه تاو کړي ټوکر يا رخچينه سره ولي او لاه يوې او بلي خوا څخه ناست کسان هر يوه ته چي دا رخچينه په لاس ورتله و ميدان ته ور داخليږي او ړوند چرګ په ولي او بيا ځغلي. ړوند چرګ کوښښ کوي چي هغه ونيسي، څه وخت چي پر دې بريالی سو چي ويشتونکی ونيسي نو بيا د ده سترګي خلاصوي او د هغه چا چي ړوند چرګ په خپل تلاښ سره نيولی وي سترګي ورتړي. د لومړي سړي (ړوند چرګ) په څېر ئې په رخچينو سره ولي او خپلي خنداوی پر کوي په دغه ډول د ړوند چرګ لوبه هم پای ته رسيږي.

لسم - اناګۍ:

د اناګۍ لوبه چي د ماپښين او سهار په وخت تر چايو چښلو وروسته اجرا کيږي د ډېرو وړو ماشومانو لوبه ده. غټان نوموړې لوبه ډېره نه اجرا کوي.

د اناګۍ لوبه په دې ډول پيليږي: لومړی څو کسه پر يوه لوړ ځای سره کښېني يا دريږي او بيا د يو سره حساب پيلوي او اخيرنی حساب ځان ته معلوموي. د مثال په توګه شل ئې اخيرنی حساب وټاکه نو بيا د يوه سره يو، دوه غړي ميراګان سره دريږي او نور ټول د لوبي غړي حسابوي پر هر چا چي شل راغله هغه انا بلل کيږي. بيا يو لاندي راکښته کيږي او انا ورپسي ځغلي څو هغه ته لاس ور وړي او هغه بيا انا بلل کيږي. مخکنۍ انا بيرته لوړ خيژي. د اناګۍ په لوبه کي يوه لوړه نه وي، بلکي لوبه کوونکی کولای سي چي هري لوړي ته چي د ده په شاوخوا کي نژدې وي وخيژي او ځان له انا څخه وساتي. د اناګۍ په لوبه کي معمول داسي دئ که چيري لوبه کوونکی و لوړي ته وروختی نو بيا خپله انا حق د دې نه لري چي لوړ ورپسي وخيژي. څرنګه چي دواړو په کښته کي ډېر سره ځغستلي دي نو په دې خاطر هم

رخچينه: په کندهار کی هغي خولۍ ته چي د خامک په وسيله خامک سوې وي او يا ئې په مريو باندي جوړه کړي وي ويل کيږي. نوموړې خولۍ ته چي پر هغه باندي لنګوټه تړي و هغې ته خولۍ نه بلکي رخچينه وايي.

لوبه کوونکی مجبور دئ چي د ځان د هوسايي له پاره و لوړي ته ورسوي. کله کله داسي هم پېښيږي چي يو نفر لوبه کوونکی انا د خپل ځان سره بوخته کړي او بيا بل نفر او يا څو نفره نور لوبه کوونکي هم راکښته سي او انا له کړاو سره مخامخ کړي. انا په دې وخت کي حيران پاته وي چي په کوم يوه پسي وځغلي او کوم يو انا کړي. کله په يوه او کله په بل پسي ځغلي څو د ځان پر ځای کوم بل نفر انا کړي. په دې سرگردانه حالت کي لوبه کوونکی وايي چي انا مو ليونی کړه.

د لوبی اصلي هدف دا دئ چي انا بايد خپل ټول لمسيان چي لوړ ئې يو ځای سره را غونډ کړي دي، کنترول کړي او هيڅوك پرې نه ږدي چي سره تيت او پرك سي. خو برسيره پر دې هم لمسيان شوخ وی، يوې او بلي خوا ته ځغلي او انا ورپسی ځغلي. نوموړې لوبه په دې ډول پيل او ادامه پيدا کوي. اوس ئې يو فولکلوريك اهميت پيدا کړی دئ اوپه دې ډول تر پايه پوري پايښت پيدا کوي او تماميږي.

يوولسم - لپاټکی:

٣ د دې لوبه کي اساسي اجزاء گنجوښی   او لپاټکی [6]دي چي لوبهٔ[7] پهٔ[3] کيږي. په لوبه کي دوه نفره برخه اخيستلای سي ځکه نوموړې لوبه دوه نفری لوبه ده. نور نفر په دې لوبه کي نه ځاييږي. نوموړي دوه نفره يو او بل ځيني شرطونه او ځيزونه په خپل منځ کي ايږدي او بيا د گټلو په وخت کي يو له بل څخه نوموړی شرط تر لاسه کوي. د نوموړی لوبي پيل په دې ډول دئ:

تر هر څه مخکي يو اوږد خط يا کرښه باسي او په يو معين ټکي باندي گنجوښی ايږدي او بيا په نوبت باندي هر يو له لوبي کوونکو څخه خپل لپاټکی د

---

٦ [3]گنجوښی: هغه ډبره ده چي په لپاټکي باندي ويشتل کيږي او هغه بيا په قدمونو حسابوي نوموړي ډبري ته گنجوښی ويل کيږي.

٧ [3] لپاټکی: هغه پيته گردۍ اوږده ډبره يا کاڼی دئ چي په لاس کي ښه نيول کيږي او د هغه په وسيله سره گنجوښی ولي.

ګنجونې و لوري ته ور اچوي چې څومره و ګنجونۍ ته ورنژدې دئ او بيا به هغه بل نفر خپل لپانکی و ګنجونې ته وراچوي. هر لپانکی چې و ګنجونې ته ور نژدې وي هغه د لومړي واري يا ويشتو حق تر لاسه کوي. پس له هغه څخه پر ګنجونې باندي واری کوي او هغه ليري فاصلې ته لغړوي او بيا نوموړې فاصله له هغه ځای څخه چې ګنجونۍ ئې لغړولی دئ د ګامونو په وسيله ګاموي او ګامونه شمېري که ګنجونۍ ښه ګردی وو نو ډېره فاصله لغړي او که ډېر ګردی نه وو نو لږه فاصله لغړي نو ځکه بايد ګنجونۍ په پوره اندازه سره ګردی وي. پس له هغه څخه چې ئې د ګنجونې فاصله د ګامونو په وسيله سره وشميرله نو بيا پر هغه ګنجونې چې اوس ئې فاصله ليري ده ټک کوي که چيري ئې ټک خطا ولاړی نو بيا نوبت و دوهم نفر ته رسيږي او ګنجونۍ ولي. بالاخره هغه هم خپل ګامونه شمېري. هر چا چې د نوموړو دوو نفرو لوبه کوونکو څخه حساب ژر و شلو يا هغه معين حد ته چې مخکې ئې لا سره ايښی وي ورسوي هغه بريالی دئ او لوبه د هغه په ګټه سر ته رسيږي. وروسته هغه بايلونکی و ګټونکي ته سپارکي ورکوي او که ئې کوم بل څيز يا شرط سره تړلی وي هغه ګټونکي ته ورکول کيږي او د لپانکي لوبه په همدغه ډول سر ته رسيږي.

د کندهار په ډله ييزو لوبو کي پر پورته لوبو سربېره يو لړ نوري لوبې هم سته چې ډېر رواج لري. د هغو له جملې څخه موږ د ځينو لوبو يوازې نومونه څرګندوو او د نوموړو لوبو په شاوخوا کي به وروسته څېړنه وکړو څو په هغه اصلي ډول وکولای سو چې نوموړې لوبې پيدا او د يو او بل څخه ئې نوشته کړو.

د دې لوبو نومونه په لاندي ډول دي: ارکاره او چاړه، ټنده خره، کانې کړپ، اوږده ميږانه، ورت، ورت لوبه او داسي نوري لوبې چې ممکن له قلم څخه پاته وي. زه په ډېر معذرت وايم ډېر کوښښ مي وکړ چې نوموړې لوبې راغونډې کړم ولي ومي نه سو کولای چې د فولکلور پر ډګر ئې روښانه کړم. اوس به د دې مطلب په حريان کي د هغو حيواناتو پر لوبو باندي څه وليکم چې د کندهار په ښار کي د لوبو وسيله ګرځي او په ډله ييزو لوبو کي پوره ځای درلودلای سي لکه د کوترو په وسيله

لوبه، د کرک په وسیله لوبه، د زرکو په وسیله لوبي او ساتېرى. سګواني (د سپیانو جنګول) او همدغسي چرګ بازي یا د چرګانو جنګول او نور حیوانات. په یو تعداد مرغانو باندي لکه په نورو سیمو کي چي ساتېرى کیږي په کندهار کي رواج نه لري مثلاً د باز په وسیله ښکار کول.

کوتر بازي:

په کندهار کي له ډېري زمانې راهیسي د کوتري لوبه دود لري یعني د کوترو په وسیله لوبي کول ډېر دود دي. په کندهار کي په عام ډول کوتربازي ورته وایو او هغه ځوک چي نوموړې لوبه تر سره کوي و هغه ته کوترباز وایي. په همدغه ډول کوتري لکه څنګه چي هر چا ته معلومه ده د کورنۍ حیواناتو له جملې څخه ګڼل کیږي او د انسان او انساني ژوند سره اړیکي پیدا کولاى سي. کوتري پر دوه ډوله دي: یو ډول ئې لوټن نومیږي او بل ډول ارغه کوتري دي. هره ډله ئې بېلي بېلي ځانګړتیاوي لري او هره ډله ئې خپل ځانګړى جنس او ذات لري او خپل ځانګړي ارزښتونه لري.

لومړى - ارغه کوتري:

دا ډول کوتري غټي دي او د الوتلو پر وخت ډېري نه سي لوړېدلاى. د اوږد واټن وهونکو کوترو په نوم هم یادیږي. څه وخت چي والوتلې نو د ډېر وخت له پاره په ډېره ټیټه فاصله کي د کورونو پر سر لاندي په ډېر سرعت سره تېریږي او یو ځانګړى آواز خپروي او د وزرونو بږغ ئې څه ناڅه موسیقیت لري.

د کوترو یو تعداد علاقه مندان ارغه کوتري خوښوي او ډېر ښه ډولونه ئې ساتي. د ارغه کوترو هغه ډله چي شال دومبی ولري کوتر بازان[8] ئې نه خوښوي[3] او

[3] شال دومبی: هغه کوتري چي په لکۍ یا وزرونو کي پر یو ډول رنګ برسیره بل رنګ هم ولري او یو څو ښې ئې بل ډول وي. یعني که ئې لکۍ ټوله سپینه یا سره یا هم توره وه او یو پر په سپینه لکۍ کي تور یا سور یا بل ډول وو نو ئې شال دومبی بولي. ٨

یوازې صافي بې له شال دومبې څخه د علاقې وړ ګرځي او ډېر ارزښت هم لري. کومې کوترې چې شال دومبې ولري ډېر لږ قیمت لري، خلك ئې په کور کې نه ساتي او یوازې ئې له غوښو څخه ګټه اخلي.

د کوترو په نسل کې هغه کوتره چې شال دومبې ولري هغه بیا له بلې کوترې سره د نسل په خاطر نه جوړه کوي او بل هغه ارغه کوتره چې ګیچ[٣] وي هغه د الوتلو ٣
له پاره نه ساتل کیږي.

د کوترو دوهم ډول ته لوټن وایي. تر ارغه کوترو لږ څه وړې او کوچنۍ وي. څو ډولونه لري. دغه ډولونه یې ډېر مهم دي: اودي ډوله کوتره، کاغذي ډوله کوتره، زاغ ډوله کوتره، سنګي ډوله کوتره په دې ترتیب زاغ سپین لکۍ، اودي سپین لکۍ او سنګي سپین لکۍ کوترې سته.

لوټن ډوله کوترې په لوبو او الوتلو کې د بازۍ کولو ډېر ښه استعداد لري. نوموړې کوترې په الوتلو کې ډېرې لوړې خیژي حتی دومره خیژي چې د سترګو له دید څخه ورکیږي او پناه کیږي. ولې د کور پر سر باندې دورې وهي او لوړیږي او د ارغه کوترې برعکس لیرې تاوونه نه وهي. لوټن کوترې ډېر کرملاغونه او هوایي ډیپونه وهي. کوترباز یې و دې ډول لوبو ته ډېر خوشحالیږي او په اصطلاح کې و دې ډول کوترې ته بازیګره کوتره وایي. لوټن بازیګرې کوترې خورا ډېر ارزښت لري. کوترباز دمخه تر دې چې و کوترو ته دانه ور واچوي، کوترې الوزول کیږي یعني هغه وخت چې کوترې له کوډلي څخه راخوشې سوې نو وروسته ئې د یوه ټوکر په وسیله سره یاغي کوي. دغه حالت ته د کندهار په اصطلاح کې د کوترو تورول وایي او تر تورولو وروسته کوترې نه پریږدي چې و خپل تاټوبي یا کوډلي ته نژدې کښېني او د یوه شپېلك په وسیله چې په خوله ورته وهل کیږي کوترې توروي

---

[٣] ګیچ کوتره: هغه کوتره ده چې د الوتلو توان او طاقت و نه لري. کله چې په هوا سي بیرته په کرملاغونو باندې را لویږي. که شال دومبې و نه لري نو د نسل له پاره ئې ساتي که شال دومبې ولري ٩
نو ئې حلالوي.

او الوتلو ته ئې مجبوروي. څه وخت چې کوترې و هوا ته ښې لوړې سوې نو کوتربار ئې هم د يو کونج او کناره څخه يا له يوه گوښه ځايه تماشه کوي.

کله کله داسي هم پېښيږي چي يو کوترباز کوتري ايله کړي، بل کوترباز هم خپلي کوتري ايله کوي څو د ده کوتري د هغه بل له کوترو سره گډې سي او د هغه کوتري په خپل تور کښېباسي او گډې ئې کړي.

څه وخت چي د مقابل لوري کوتري د ده په کوترو گډې سوې نو دستي نوموړی کوترباز خپلي کوتري کښېنوي او د کښېنولو ډول ئې داسي دئ چي يا دانه ورپاشي او يا هم ماده کوتره ورغورځوي او خپلي کوتري کښېنوي او بيا ئې د کوډلي لوري ته ورشړي. شړلو ته د کندهار په اصطلاح کي خانه کول ويل کيږي يعني کوتري خانه کوي. که چيري نوې کوتره د نورو کوترو سره يو ځای خانه سوې وي نو بيا ئې نيسي او وزورونه ئې ورتړي او که چيري خانه سوې نه وي نو بيا ئې په تور باندي وهي او تر تور لاندي ئې راولي او نيسي ئې.

د کوترو د وزرونو تړل داسي وي چي د وزرو هره بڼه د بلي بڼي څخه جار باسي او د تار په وسيله ئې يو د بل سره تړي او ايله کوي ئې. تر څو ورځو وروسته چي ښه عادت ونيسي بيا ئې که نر کوتر وي د ښځي کوتري سره جوړه کوي او که ښځه کوتره وه نو ئې له نر کوتر سره جوړه کوي. د جوړه کولو دود او دستور ئې داسي دئ: لومړی ماده کوتره او بيا نر کوتر تر يوې سودې او يا ساپې او يا کوم بل داسي څيز لاندي کوي چي له دباندي څخه هوا ورسي او څه ناڅه روښنايي هم ورسي يعني کوتري نفس وکښلای سي. نو دوې يا درې ورځي په نوموړي ځای کي دانه ور اچوي او اوبه ورته ايږدي وروسته ئې بيا ايله کوي. که چيري ئې واده سره کړی وو (جوړه سوي وه) نو په همدغه ډول خپله ځاله دلې سره جوړوي او هگۍ اچوي. نور د دغه کور بلده کوتره سوه. په کندهار کي د بلدي کلمې اصطلاحي معنا د کوترو په دود او دستور کي (جالده) بولي يعني کوتره جالده سوې ده او بيا هغه څوک چي لومړی د کوتري خاوند وو هغه حق نه لري چي بيرته خپله کوتره واخلي.

دا د کوترو په دود کي يو باارزښته پرنسيپ غوندي ګرځېدلی دئ او هر کوترباز د دې مراعات کوي يعني بيرته خپله کوتره نه غواړي او کوښښ کوي چي خپلي کوتري وساتي.

د کوترو د الوزولو په دود کي هغه کوتره چي پر هګۍ ناسته وي هغه نه الوزول کيږي او هغه کوتره چي په کوربز کي وي هغه هم نه الوزول کيږي. که چيري د هګۍ کوتره له هګيو څخه په زور مجهوره سي، د هغې کوتري هګۍ ورستيږي او چيچی نه نيسي. په جلدو کوترو کي داسي کوتره هم سته چي له ډېر واټن څخه هم خپل ځانونه و کور ته را رسوي او پس له څو مياشتو څخه هم خپل ځان و کور ته را رسوي. عموماً دا هغه کوتري وي چي په همدغه کور کي زېږېدلي او لويي سوي وي او اموخت ئې دلته نيولی وي او په نورو ځايونو کي د څه مودې له پاره کېدای سي چي پاته سي ولي بيرته خپل اولني ټاټوبي ته راځي.

دا ځانګړتيا په ارغو کوترو او لوټن کوترو دواړو کي يو شانته ده، ولي ارغه کوتري لوړ پرواز نه سي کولای او د کورونو پر سرونو باندي په ډېر تېز سرعت سره تېريږي ولي دا ډول ځانګړتيا بيا په لوټن کوترو کي نسته او هغه په يوه ډېره لوړه ارتفاع سره لوړيږي، کرملاغونه وهي او د سترګو له ديد څخه ورکيږي. لوټن کوترو ته چي په جسم باندي کوچنۍ کوتري دي بازيګر يا د بازيو کوتري هم وايي ولي ارغه کوتري په جسم باندي غټې دي او پر سر باندي يو غټ ټکی يا نښان هم لري چي کوتر بازان ئې ډېر ښه توپير کولای سي او له لوټن څخه جلا کېدای سي.

د کرک په وسيله لوبه:

د کرک په وسيله لوبه چي کرک بازي هم ورته وايي پر دوه ډوله ده: يو هغه ډول کرک چي د جنګولو له پاره ساتل کيږي او خپلي ځانګړتياوي لري. دوهمه ډله ئې هغه کرکان دي چي د نارو وهلو له پاره ساتل کيږي. دا ډله هم ځان ته ځانګړتياوي لري.

لومړی ډله کرکان چي د جنګ او جنګولو له پاره استعماليږي عموماً د کرک لومړی پړاو دئ او په دوهم پړاو کي ئې بيا د نارو له پاره ساتي. د کال په لومړي فصل کي چي غنم را شنه سول او تقريباً د کندهار په هر سيمه کي غنم کرل کيږي نو څه وخت چي غنم څه ناڅه سره عټ سول، کرکان په دغو ځايو کي ځانونه پټوي او بيا دلته خپل لومړني اثار ښکاره کوي. لومړي اثار ئې يا د پښو قدمونه څرګنديږي او يا هم بږغونه چي وايي: (سيو سيو ټک پرک) نو کرک بازان پوهيږي چي کرک راغلی دئ او د نيولو اقدام ئې کوي. کرک نيول پر درې ډوله دي: د تور په وسيله، د ډبري په وسيله او کرکي سپيو په وسيله.

تر هر څه مخکي دا معلوميږي چي ايا په نوموړو غنمو کي چي د کندهار په دود خسيل ورته وايي کرک ستة که يا؟ کله چي ئې دا معلومه کړه چي کرک ستة او علامې ئې ورڅرګندي سوې او د کرک د معلومولو ډول هم داسي وي چي لومړی توپچه د خسيلو په شاوخوا کي وهٔي او د کرک بږغ و ځان ته معلوموي څرنګه چي ئې د کرک بږغ څرګند کړ نو بيا په ډېر احتياط او ارامتيا سره تور غوړوي او بيا يو نفر د خسيلو منځ ته ور ننوزی او (کرک توروي) څو هغه والوزي څرنګه چي مخکي لا جال ورته غوړېدلی وو نو کرک د جال پر سر باندي معلوميږي او بيا يو نفر ورننوزي او کرک نيسي. د کرک په نيولو کي د توپچې رول خورا ډېر دئ. د توپچي وهل هم ځانته مهارت غواړي هر څوک سمه توپچه نه سي وهلای او د کرک د نيولو مينه وال يا شوقيان بايد تور، توپچه او ښځه کرکه (کرکۍ) ولري.

---

[٤٠] خسيل: هغه غنم چي نوي را شنه سوي وي او وږي ئې لا تر اوسه پوري نه وي نيولي نو دې حالت ته په کندهار کي خسيل ويل کيږي.

[٤١] توپچه: توپچه چي اصل فشار پر پې باندي واقع کيږي او تلفظ کيږي. توپچه يو ډول اله ده چي د کرک بږغ ځني راوزي او خپل مسلکي خلک ئې جوړوي او کرک هم پر بږغ راځي.

[٤٢] توروي: دلته د توروي کلمه يوازي او يوازي د ياغي کولو او بېرولو په مانا سره راځي. يعني کرک والوتی، وبېرېدی، وتورېدی. ټولي يو ډول کلمې دي.

څه وخت چي کرک ونیول سو، سمدستي ئې په قفس کي اچوي او وزرونه ئې ورلنډوي. کرک تر ډېره وخته خاموشه وي او حتی دانه هم نه خوري، کرک پر دانه راوستل هم داسي نه دئ چي ږدن یا دانې په قفس کي ورته واچول سي بلکي په بل کوم ځای کي اچول کیږي او بیا څه وخت چي ئې کرک راویستی نو بیا دانې په لاس کي ورته نیسي او کرک پر را ایله کوي. په دې وخت کي خپل ټول شاوخوا د پټو په وسیله سره پټوي او په پټه سره دانه ورکوي، څو کرک اموخته کړي.

کرک نیول د ډېري په وسیله:

په هغو خسیلو کي چي د کرک نخښي او علامې ښرګندي وي یعني د کرک د پل نښاني ولیدل سي او یا هم د کرک فضله مواد (غول) ولیدل سي هلته یو منظم ډب کیندي او شاوخوا ئې په ډېر ښه ډول ګردی راولي او په هغه اندازه نوموړی غارګډی جوړیږي چي کرک وکولای سي، نوموړی غارګډي ته په اسانۍ سره ورننوزي او د هغه غارګدي په اندازه سره یوه ګردۍ ډبره پیدا کوي او بیا ئې د غارګډي و لوري ته پر یوه کرښه نژدې داسي کېږه ودروي چي کله چي راچپه سي ټول غارګډی پټ کړي. د را چپه کېدو له پاره ئې هم یو لرګی په خپله په غارګډي کي اوږد اوږد ایښودل کیږي چي د غار یو سر او بل سر ونیسي او پر نوموړي لرګي باندي په اوږدوالي سره یو بل لرګی داسي درول کیږي چي پر یوه سر ئې ډبره جګه ودروي او بل سر ئې پر هغه لاندي لرګي باندي داسي تکیه کوي چي یو څیز ورسره ومښلي ډبره خطا سي او کرک یا بل کوم څیز چي د لرګي سره ئې تماس کړی دئ په غارګډي کي بند سي.

وروسته د غارګډي و شاوخوا لوري ته د غنمو یا ږدونو دانې شیندل کیږي او د دانو مسیر یا کرښه د غارګډي و لوري ته را تېریږي او په خپله په غارګډي کي ډېري داني اچوي چي د کرک توجه و هغه لور ته راواړوي او د شاوخوا دانې کموي ځکه چي کرک هم دلته په نوموړو دانو باندي موړ نه سي او خپل ځان غارګډي ته

راورسوي. څه وخت چي غارګډي ته کرک راغی او د لرګي سره ومښتی نو ډبره پر ورخطا کيږي او کرک په نوموړي غارګډي کي بند پاتيږي.

څه وخت چي د ډبرۍ خاوند په خپل وخت و ډبري ته راسي او وګوري چي ډبره رالوېدلې ده نو حتماً فکر کوي چي کرک بند سوی دئ. وروسته يو پټو داسي پر ځان باندي اچوي چي خسيل ټول شاوخوا بند کړي او يوازي خپل لاس په ډېر احتياط سره و ډبرۍ ته ور نژدې کوي او کرک راباسي. کله کله داسي هم پېښيږي چي د کرک پر ځای چونګښي له ډبري سره تماس نيولی وي او په ډبره کي بنده وي نو څه وخت چي ډبري ته د کرک په نيت لاس غزول کيږي چونګښه ئې په لاس ورسي. په دې ډول سره کرکان نيول کيږي او ډبرۍ د کرک نيولو ډېره اسانه طريقه ده.

د سپي په وسيله د کرک نيول:

د ښکار سپيان په کندهار کي ډېر ډولونه لر. يو له هغو څخه د کرکي سپي په نوم شهرت لري. کرکي سپی د چيني سپي غوندي کوچنی وي او تر غټ خټل سپي ووړ او کوچنی وي. پر بدن باندي ښکي کمي لري يعني کرکي سپی ښوی غوندي وي او کله کله تازي سپيان هم کرکان نيسي. څه وخت چي نوموړی سپی کرک پيدا کړي نو ئې په پر له پسې توګه تعقيبوي او هغه داسي په منګلو کي نيسي چي خوږ او زخمي هم نه سي. سپی تر هغو پوري کرک ساتي چي څو د سپي مالک راسي او هغه ته کرک ورتسليموي.

نوموړي سپيان په کندهار کي له کوچنيوالي څخه روزل کيږي تر څو چي غټ سي او ښکار په کوي. د کرک د نيولو سپيان ډېر ارزښت لري او جلا نسل لري او جلا نسل ئې تربيه کيږي.

اوس چي کرک ونيول سو دا چي په هر ډول نيول کيږي د کرک باز تر لاس رارسيږي، نو بيا هغه ساتي او يوه کوچنۍ کڅوړه چي له ټوکر څخه جوړه سوې وي

کرک پکښې اچوي او ځړوي ئې څو نوموړی کرک پر دانه راسي. څه وخت چي نوی کرک پر دانه راغی بیا ئې د جنګولو په خاطر تر ځانګړي تربیې لاندي نیسي چي څو هغه و جنګ ته تیار سي. لومړی کرک و هنداري ته چیغوي یعني دانه ورته نیسي څه وخت چي کرک پر دانه باندي ګرم سو نو دانه ځني ایسته کوي او هنداره ورته نیسي. د کرک ګومان دا وي چي بل کرک ورته ولاړ دئ نو د جنګ اماده ګي نیسي. په همدغه ترتیب کرک باز کوښښ کوي چي کرک ډېر په لاس کي وګرځوي څو خپلي هغه بڼي چي پخوا ئې درلودې هغه ټولي توی کړي او نوي بڼکي راوړي. د کرک باز په اصطلاح سره د لاس غوښه ئې جوړه کړې ده او یا هم وایي چي غوښه ئې کلکه سوې ده او په اصطلاح سره کرک پوسته سوی دئ. دې ډول کرک ته چي په لاس کي ډېر ګرځول سوی وي (پوسته کرک) وایي. پوسته کرک نو جنګ ته آماده کرک وي. غوښه ئې هم تر نورو کرکانو کلکه وي او د وهلو طاقت لري. نوموړی کرک د کوم بل کرک سره جوړه کوي او جنګوي ئې. د کرک تر جنګولو دمخه پوسته کرک ته بدخوبي ورکوي یعني تر سهاره پوری نوموړی کرک په لاس کي ګرځول کیږي چي بیده نه سي او تر سهاره پوري بِدن هم نه ورکول کیږي. سهار ئې جنګوي. د جنګ په وخت کي یو تعداد خلک چي مخکي لا خبر سوي وي د کرکبازی ډګر ته راځي. نوموړی خلک ځنګ پر ځنګ داسي سره کښېني چي فاصله ئې په منځ کي پیدا نه سي او پر سرونو باندي یو پټو هم اچوي چي کرک و نه بیریږي. وروسته هر کرکباز خپل کرک چیغوي او دانې ئې مخي ته نیسي څو هغه ښه پر دانو باندي ګرم راسي. وروسته کرکان مخ په مخ سره دروي څو حملې یو پر بل باندي وکړي. تر یوې یا دوو دقیقو یې سره ایله کوي که چیري یو کرک بګیل نه سو نو ئې بیرته نیسي او هوسا کوي ئې او د کرک د څټ برخه ور پو کوي څو یو څه هوسا سي او بیا ئې د دانې په وسیله مستوي او یو د بل سره ئې مخ په مخ ایله کوي. تر هغه مهاله چي یو له کرکانو څخه وتښتي او مقابل لوری ئې وګټي. نوموړې لوبه د پیسو په وسیله هم کیږي او خپله د کرک د ګټلو او بایللو په خاطر هم تر سره کیږي

څه وخت چي کرک بګېل سو، د کوم بل کرک سره ئې نه جنګوي ځکه جنګ نه کوي او د پخوا په شان نه چیغول کیږي او د کویت، کویت بږغونه پورته کوي. هغه کرک چی کویت کویت بږغونه کوي په اصطلاح سره بګېل کرک وایي. تر هغه وروسته چي کرک کویت کویت بږغونه وکړي نو ئې و یوه غټ قفس ته وراچوي څو کرکان ډېر سي او د نارو کرک ځني راوباسي. هغه قفس ته چي د نارو کرکان وراچوي هغه ته ګله یي قفس هم وایي. په کندهار کي داسي اصطلاح هم سته چي یو سړی بېغیرته وي او په ټولنه کي د نورو خلکو بد ځني راځي یا هم بېرندوکی غوندي وي نو نور خلک وایي چي پلانکی سړی بېغیرته دئ چي ګله یي قفس ته ئې ور واچوئ او یا وایي چي دا بې غیرته د ګله یي وړ دئ. په همدغه ډول څه وخت چي کرکان په ګله یي قفس کي سره ډېر سول نو بیا بږغونه کوي او هر بږغ خپل خاص او ځانګړی ارزښت لري او نرخ ئې هم د کرک د بږغ په اسانۍ سره تعینیږي او ښه کرک په ګله یي قفس کي ځان معلوموي چي له ډېرو کرکانو څخه ډېر کم تعداد ښه کرکان راوزي یعني ښه بږغ لرونکي کرکان ساتي هغه نور چي بږغونه ئې پسي خراب وسي هغوی حلالوي.

اوس راځو خپلي دوهمي موضوع ته چي د کرکانو لوبه د ناره یي کرکانو په وسیله سره ده.

ناره یي کرکان:

کرکان په ګله یي قفس کي هغه وخت ځانونه معلوموي چي د مني لومړی فصل شروع سي او دوی پر نارو راسي. د نارو یا بږغونو ډولونه بې داسي وي: «میو میو ټک پرک» یا هم بږغ کوي: «میو میو تیت پرک» او هم وایي کوچړ غړوت کوچړ غړوت او نور ډولونه ئې څرګندیږي. څه وخت چي کرک په قفس کي ناره وکړه نو د کرک خاوند ځان په یو ګوښه کي ورته پټیږي څو نوموړی کرک معلوم کړي. تر معلومېدو وروسته ئې په قفس کي نښاني کوي وروسته نومړی کرک و بل کوم قفس ته په

ځانګړي ډول سره اچوی او له ګله يي قفس څخه ئې جلا کوي او هغه قفس چي کرک په جلا ډول پکښي اچوي هغه ته پنبه يي قفس ويل کيږي چي د ډېرو ښو کرکانو ل پاره پنبه يي قفس رانيول کيږي.

د کرکانو په نارو کي چي خلک ئې ډېر خوښوي او د شوق کرکان ورته ويل کيږي هغه ډېر لوړ اواز لري او ميو ميو ټک پرک لومړی درجه کرک دئ چي ډېر قيمت هم لري يعني ګران خرڅيږي. هر څوک ئې و نارو ته غوږ نيسي او له بږغ څخه ئې کيسټونه او پيتې هم ډکيږي او د شوق ځايونو ته وړل کيږي يعني هغه ځايونو ته چي شوقيان او غزلي ويونکي ناست وي. هلته کرکان هم د نارو له پاره پر خادو باندي ځړول کيږي او د کرکانو د نارو بږغونه په پرله پسې ډول ډېريږي او د شوقيانو (غزلي ويونکو) پر ساز او موسيقي برسېره ټوله فضا د کرکانو د نارو (ټکهارو) زوږ نيولې وي او په فيتو کي هم هغه فيته ډېره ګرانه وي چي د شوقيانو په اوازو کي ئې د کرکانو بږغونه هم وي. څه وخت چي د کرکانو په منځ کي يو کرک بږغ پورته کړي نو بل کرک هم بږغ ور پسي پورته کوي چي په همدغه ډول د نارو تسلسل تر يوه وخته په کرکانو کي ساتل کيږي. په دوهمه درجه کي هغه ناره يي کرک د قدر وړ دئ چي د ميو ميو تيت پرک نارې وهي. همدغسي نور ډولونه هم شوقيان له ځانه سره ساتي.

کرکان عموماً د دوبي په وختونو کي پر نارو راځي. د دوبي په موسم کي د کرک شوقيان خپل ناره يي کرکان را باسي او په لوړو خادو ئې ځړوي چي د کرک د دښمن يعني پيشي څخه ئې وساتي. کرک له غوماشو څخه هم ساتل کيږي نو ځکه په ډېره نرۍ خاصه کي ئې قفس پيچي څو د غوماشې له خطره به امن کي وي.

د کندهار په ښار او په خاصه توګه په کليو او باغونو کي د کرکانو نارې د دوبي په موسم کي اورېدل کيږي او تقريباً په سلو کي ۹۹ فيصده خلک په عامه توګه د نارو کرکان ساتي او خورا ډېر مينه وال لري. که چيري د هر مسافر شپه د دوبي په موسم کي په کندهار کي راسي نو خامخا د کرکانو نارې له ليري او نژدې څخه اوري. همدغسي د نارو کرکان د کندهار د ښار په ډېرو مفشنو (لوکسو) هوټلونو کي هم دود

لري په هوټلونو کي کرکان څرېږي او ډېر خلك و هوټلونو ته د کرك د نارو د اورېدلو په شوق ورځي يعني نوموړی دود په کندهار کي يو عام او قبول سوی دود دئ چي موږ د لوبو په دود کي خبري پر وکړې.

د سپیانو جنګول (سګواني):

په کندهار کي د سپيانو جنګولو ته سګواني وايي او هغه ځای چي سپيان پکښي جنګول کيږي د سګوانۍ ځای ويل کيږي. سپی جنګول (سګواني) په خپل ځانګړي ځای کي تر سره کيږي. نوموړي ځايونه په کندهار کي د سالو خان چمن او د ظاهرشاهي وياليې (لو واله) غاړه ده. په نوموړو ځايونو کي د جمعې په ورځ سپيان جنګول کيږي. بې له جمعې په بله ورځ د سګوانۍ ډګر ته څوك سپيان نه راولي. څه وخت چي د جمعې په ورځ ډګر ته سپيان راولي نو بيا څو همزولي او په ونه کي سره برابر سپيان جوړه کوي او د سګوانۍ ميدان ته ئې را داخلوي.

تر هر څه دمخه د سپي خاوند له سپي څخه هغه په غاړه کړي زنبکان او نور زينتي ځيزونه باسي او يوازي ئې تناو يا پړی داسي په غاړه کي ور اچوي چي مخامخ ئې ميدان ته ودروي او د جنګ سپي ته ئې ور نژدې کړي. څه وخت چي سپی زور ووهي دستي خطا سي او سپيان يو له بل سره ونښلي. څه وخت چي سپيان يو له بل سره ونښتل نو بيا د سپيو خاوندان حق نه لري چي د خپل سپي د کومك او مرستي په خاطر د مقابل لوري سپی تر پښې يا کوم بل ځای ونيسي. حتی که ئې د ده سپی په سرو وينو سره هم لړلی وي يوازي د سپي خاوند يا سګوان و خپل سپي ته ځانګړي اشارې کوي څو هغه په نوموړو اشارو باندي وپوهوي او د مقابل لوري له سپي څخه ځان خلاص کړي. په همدغه ډول د سګوانۍ سپيان تر جنګ مخکي له چمنو سره بلد وي او د خاوند و اشارو ته ګوري او هغه ږغونه چي د سپيو خاوند ئې د جنګ په ميدان کي ورته کوي په بشپړه توګه د سپيو د توجه وړ وي. ټول سپيان خپل

ځانګړي نومونه لري او د خپلو نومونو سره بلديت هم لري چي د جنګ يا بل کوم ضرورت په وخت کي خاوند په نوم ږغ ورته کوي.

د کندهار مشهور سپيان چي د سګوانۍ په ميدان کي ډېر شهرت لري او د سپيو مينه وال ئې له نومونو بلديت لري دا دي: کارګه - د حاجي صاحب لطيف خان سپی وو چي ډېر غښتلی او نامتو سپی وو. د حاجي صاحب له خوا هر څه ور زده سوي وه او تربيه سوی سپی وو. همدغسي لړم - نوموړی هم ډېر غښتلی سپی وو چي د ده خوجې په سيمه کي د اوالدار سپي په نوم يادېده. نوموړي سپي غټه ونه درلوده، انسانان ئې نه داړل (خوړل)، يوازي ئې له هغو سپيو سره جنګ کاوه چي د اوالدار له خوا ځځه به ور ښکارول کېدی (حواله کېدی).

برسېره پر نوموړو سپيانو د خندکيانو سپيانو جنګول هم ډېر رواج درلود. خندکی سپی چي د نسل او ذات له پلوه يو ځانګړی ډول دئ. د شا ښځکي نه لري او تر کوټه سپي څه کوچنی او تر چيني سپي لږ غټ دئ. په دې ترتيب سره ښوی غوندي سپی دئ او د سر يا ککرۍ خوا ئې غټه او ځيکر ئې هم ډېر غټ دئ. ولي د ملا اړخ ئې نری دئ. خندکيان يا په خپلو منځو کي سره جنګوي او يا ئې هم د کوږ سره جنګوي. کوږ يو ډول حيوان دئ چي ډېر غښتلي او قوي غاښونه لري او د سپي په اندازه قد لري. ولي خندکی داسي ورسره جنګوي چي د کوږ خوله ورتړي او که ئې و نه تړي نو بيا خندکی ور ايله کوي. د ډېر وخت له پاره نوموړی جنګ دوام نه پيدا کوي بلکي ډېر لږ وخت خندکی و کوږ ته ور ايله کيږي. په همدې ډول په هغه ورځ چي کوږ جنګول کيږي دمخه تر دې چي کوږ ونيول سي د سپيو په ميدان کي اعلانيږي چي په پلانکي ځای کي د کوږ نخښي نښانی پيدا سوی دي.

هر څوک کولای سي چي د کوږ په نيولو کي مرسته وکړي. نو بيا ډېر مينوال د کوږ په نيولو کي مرسته کوي څه وخت چي د کوږ د نيولو سيمي ته ور داخل سو، نو سپيان ايله کوي څو د سپيو په وسيله کوږ پيدا کړي. کوږ عموماً په غرنيو سيمو کي پيدا کيږي چي په همدې ډول نژدې غرونه د ذاکر غرونه دي. څه وخت چي ئې

کوړ پيدا کړ نو څو نفره ورځي او داسي ورته وايي: «کوړ نه دئ لوټه ده، کوړ نه دئ لوټه ده». په همدې ډول سره کوړ نرميږی او ځان تسليموي او بيا دوی په غاړه کي تناب ور اچوي. څنګه چي نوموړی حيوان ډېر وحشي او داړونکی حيوان دئ ځکه نو د کوړ د نيولو سره سم ئې په مخ باندي بوری ور اغوندي چي څوک و نه ويني او و نه بيريږي يا و نه توريږي. بيا ئې ساتي او د جمعې په ورځي ئې د سپيو ميدان ته د جنګ له پاره راولي. د کوړ په نيولو کي نور روايتونه او دودونه هم سته چي د پښتنو او يا په ځانګړې توګه د کندهار د سپيو جنګولو د عنعنې سره سمون خوري او نژادي اړيکي ورسره لري. د مثال په توګه دري ژبه کي هم د دې بېلګي څرګنديږي لکه چي د کوړ په نيولو کي وايي: (کپتار در غار است) ولي د کوړ د خوا څخه وايي يا ويل کيږي «کپتار نيست» يا نسته.

په څو وارو سره په همدې ډول تکراريږي: «کپتار در غار نيست؟» کوړ وايي «نه». د کندهار په پښتنو کي هم د کوړ په باره کي له پخوا څخه دغه اصطلاح پاته ده. په دغه ډول د کوړ په جنګولو سره د سپيو د جنګولو پر مېله باندي نور هم خوند ور زياتوي. د سپيو په مېله کي له خلکو څخه پيسې نه اخيستل کيږي او په وړيا توګه هر څوک د نوموړي مېلې تماشا کولای سي. همدغسي د سپيو د جنګولو ډګرونه تر کندهار ښار دباندي د ښکارپور بازار په شاوخوا کي دي. نوموړي سيمي ته د سالو خان چمنونه هم وايي. د سالو خان چمنونه ډېري پراخي ورشوګاني دي چي په طبيعي ډول سره واښه پکښې شنه او د چمنونو بڼه لري. که چيري کوم وخت نوموړي چمنونه تر اوبو لاندي راغلي وي نو د سپيو د جنګ ډګر د لويي ويالې و دښتو ته لېږدول کيږي. هغه هم په خپل سر د سپيو خاوندان دا تصميم نه سي نيولای بلکي د هغوی مشران چي حاجي صاحب لطيف او يا هم بنګ حبيب الله چي هغوی به دا ورته اعلانوي او د سپيو د جنګ ميدان به ورته ټاکي.

د سپيو خاوندانو به خپل سپيان ډېر ښه نازول يعني ښه ئې ساتل که به ئې خپله وچه ډوډۍ خوړله خو سپي ته به ئې حتمي د پسه لړمون او يا به ئې د هګيو خاګينه

ورکوله او له دې څخه به ئې ځانګړی خوند اخیستی چې د ده سپي په نس موړ او په تن پټ وي. په همدې ډول د سپيو د جنګولو لوبه یا د سهار څخه تر غرمې پوري وي او یا هم له غرمې څخه تر ماځیګر پوري دوام پیدا کوي. نوموړې لوبه چې د کندهار د نامتو ډله ییزو لوبو له جملې څه ګڼل کیږي فقط د کال په یوه موسم کې چې د دوبي موسم دئ او سختي ګرمی د کندهار ښار نیولی وي نه تر سره کیږي نور نو د کال په درو موسمونو کې نوموړې لوبه تر سره کیږي. د ګرمی د پیدا کېدو سره بیرته پای ته رسیږي. په ګرمي کې هر سګوان خپل سپی په خپل کور کې ساتي.

کبډي:

نوموړې لوبه هم د کندهار د ډېرو پخوانیو او لرغونو او فولکلوریکو لوبو له جملې څخه ګڼل کیږي او ډېر لرغونی اهمیت لري. اوس چنداني نه کیږي حتی بیخي له منځه تللې ده. د کبډي لوبه چې په کندهار کې دود وه نه یوازي د کندهار په ساحه کې تر سره کېده بلکې د نوموړي لوبي دود د هندوستان او پاکستان په ځینو سیمو کې هم رواج درلود. نوموړې لوبه په ډله ییزه توګه اجرا کیږي یعني یوه ډله چې شمېر ئې لسو کسو ته رسیږي یوې لوري ته او بله لس کسیزه ډله هم بلي خوا ته ودروي او په منځ کې ئې یو اوږد خط یا کرښه داسي کشوي چې نوموړې کرښه دوې ډلي سره جلا کړي. وروسته بیا لوبه کوونکي وچه لنده سره وایي. هر لوري چې وګټله بیا خپل یو تکړه پهلوان غوندي ملګری په داسي ډول سره ور ایله کوي چې کالي ئې نه وي یعني (کالي ئې کښلي وي) او قوت او زور ئې هم څه ناڅه ډېر وي چې د بل چا وس په و نه رسیږي چې دی ونیسي. په همدې ډول سره نوموړی نفر د کبډي، کبډي نارې وهي او له خپلي لیکي څخه وراوړي مقابل لوری کوښښ کوي چې دی ونیسي او ساه ئې ورکاږي یعني څه وخت چې دی د لوبي ډګر ته ورځي نو بیا نوموړی پهلوان لوبه کوونکي شا ته وځي او که چیري په دغه نارو وهلو سره بریالی سو نو هم خپلو نارو ته ادامه ورکوي او هم یو بل نفر ته د مقابل لوري څخه لاس

وروړي او بیا کوښښ کوي چي د خط یا کرښي څخه بیرته ووزي او د مقابل لوري لوبه کوونکی کوښښ کوي چي په ټولو ملکرو سره دی ونیسي او بیرته و خپلو ملګرو ته ولاړ نه سي. په دې وخت کي خپل ملګری ئې هم د کرښي څخه هغه لوري ته ولاړ وي او پښه ئې پر خط یا کرښه باندي داسي نیولې وي چي د مقابل لوري لوبه کوونکو و خواته ور وا نه وړي او په دې لټه کي وي چي خپل ملګری تر لاس ونسیي او خپلي خوا ته ئې را کش کړي. نو که ئې د مقابل لوري ساه ور وایستله او داسي ئې ټینګ کړ چي خپلي خوا ته بریالی ولاړ نه سي نو لوبه مقابل لوري ګټلې ده او که پهلوان خپل ځان په زور یا هنر سره خلاص کړ او خپلو ملګړو کش کړ او د لیکي څخه ور واوښتی نو مقابل لوري لوبه بایللې ده او نوموړي پهلوان او د ده ملګري لوبه ګټلې ده.

کله کله لوبه په درې پلا باندي ګټل کیږي یعني درې پلا باید نوموړې لوبه په همدغه ډول سره تکرار سي چي په بریالیتوب باندي بیرته بې له دې څخه چي ساه ئې وتلې وي له کرښي څخه خپلو ملګرو ته ور واوړي. په دې لوبه کي هم نوبت مراعاتیږي یعني کله چي نوبت د یوې ډلې پای ته ورسېدی او په اوله پلا ئې ساه وروکښله نو بیا دوهم پلا نوبت د دوهمي ډلي وي. په همدغه ترتیب کوښښ کیږي چي هره ډله خپل درې نوبته په بریالیتوب پوره کړي. په کندهار کي د درو پلا پر ځای داسي هم ویل کیږي: (کټو په درې چلي ماتیږي) یعني هر څوک باید خپل غښتلیتوب په یو او دوه پلا معلوم نه کړي. بلکي غښتلی هغه څوک دئ چي درې پلا ئې لوبه وګټله او کله کله هم په یوه پلا باندي د لوبي ګټل او بایلل اعلانوي چي د یوه پلا ګټل ډېر رواج نه لري.

د لوبي په جریان کي داسي دود هم سته چي کله پهلوان و ډګر ته له خپلي کرښي څخه و مقابل لوري ته ورغی او په دې بریالی نه سو چي کوم نفر ته دي د مقابل لوری څخه لاس ور وړي او یا هغوی هم و نه نیوی نو بیا د نوي ساه د پیدا کولو او بل چانس په لاس را وړلو په خاطر کوښښ کوي چي بیرته له کرښي څخه و

خپلي خوا ته يا خپلو ملگرو ته ځان ور و رسوي او بيا په نوي ساه سره د مقابل لوري کرښي ته ورسي او خپل لازم شرايط گوري چي ايا په دې بريالی کېدای سي چي يو نفر پوچ کړم او که يا؟ نو بيا خپله ساه بندوي او له کرښي څخه په داسي ډول ځان ور اړوي چي ملا ئې څه نا څه کږوپه غوندي وي. څو هغوی په دې بريالي نه سي چي دی ونيسي او څه وخت چي درې پلا هر لوري بايلل نو ناغه ورکوي او لوبه پای ته رسيږي.

د مړیني دودونه

په کندهار کي مړي ته په خپل کور یا په مسجد کي د طالبانو له خوا غسل ورکول کیږي. د مړي له تجهیز او تکفین سره سم ځیني خلک په هدیره کي د قبر په پرې کولو لګیا وي. مړی چي هدیرې ته د کور او کلي د خلکو او نورو پېژندلو دوستانو په مشایعت ورسیږي هلته جنازه به منځ کي کښېښوول سي او شاوخوا مسکینان او فقیران په یوه لویه دایره کي کښېني، اسقاط چي عبارت له یو مقدار پیسو څخه وي د ملا په ذریعه وېشل کیږي. قضایي لمونځونه، د روژو فدیه او کفاره ئې سره د نورو شرعي حقوقو د اسقاط په دورو کي اجراء سي. دغه شیان د جنازې تر لمانځه وروسته چي اسقاط وېشل خاتمه مومي او دعا وسي. مړی له چارپایي څخه راواخلي او قبر ته ئې کښته کړي. کله چي ښخ سو او خاوري ئې پر واړولې او د قبر رښکۍ پر وتړل سوه، درې دعاوي د درو عالمانو له خوا پر وسي او مشایعت کوونکي ځني وخوځیږي.

پر هدیره خیرات:

په کندهار کي چي مړی هدیرې ته یوسي شتمن کسان تر اسقاط وروسته او تر لمانځه مخکي خوارانو او فقیرانو ته چي هلته حاضر وي پیسې ورکوي او هغه طالبعلمان او علماء چي ورسره تللي وي په دغه خیرات کي مهمه برخه لري، مثلاً کله کله کیږي چي عادي طالبانو ته پر سړي ۲۰ - ۳۰ افغانۍ او علماوو ته ۵۰ - ۱۰۰ افغانۍ هم ورکړي.

که مړی وړوکی هلك يا نجلۍ وي يا لو وي او د فاتحې د نه اخيستلو اعلان ئې پر هديره وسي نو هديرې ته راغلي کسان هلته کښېني او د مسجد ملا د مړي څښتن ته د تعزيې او فاتحې دعا وکړي. حاضرينو ته دا معلومه سي چې فاتحه نسته او که مړی لوی وي او فاتحه ئې اخيستله کيږي نو د مړي څښتن په خپل کور يا مسجد کي درې ورځي فاتحه اخلي. به فاتحه کي قاريان وخت پر وخت قرائت وايي. فاتحې ته مساکن، فقيران او ړانده حافظان راځي او د مړي د څښتن له خوا هر ملا چي د فاتحې مسجد ته راځي پيسې ورکوي. د فاتحې به درو ورځو کي که مړی شتمن وي د غرمې له خوا د مړي خپلوانو ته چي پر فاتحه د مړي له څښتن سره ناست وی او د مسجد طالبانو ته مکلفه ډوډۍ ورکوي او د مازيگر او ماښام تر منځ ۳ – ۴ مسجدونو ته د مړي له کور څخه حلوا د خيرات به ډول ورځي.

د مړي ختمه:

که مړی شتمن وي په اوومه يا څلوېښتمه ورځ په مړي پسي ختمه (پوخ خيرات) کيږي. طالبان رابلل کيږي کله چي ختمونه وسي نو وروسته تر هغه روپۍ او ډوډۍ ورکوي، که ختمه پراخه وي ټولو بېوزلو او خوارانو ته هم په ماړه نس ډوډۍ ورکوي.

د مړي په کور کي:

کله چي مړی له مسجد يا کور څخه واخلي او هديرې ته ئې وړي يو وار ئې دننه کور ته وروړي چي نژدې خپلوان ئې ووينې، نو جنازه دننه کور ته د محرمو اقرباوو پر اوږو وروړي. د کور ښځمني پر راټولي سي مخ ئې په کفن کي ورښکاره کړي. زړې ښځې په دې عبارت دعا ورته کوي: «پټې سترگې دي د خدای په ديدار روښي سه»، او ځواناني او پېغلې ئې د وروستۍ وداغ په نامه پر تندي مچ او ښکل کړي. د باباجانه! وروړجانه! زما جانه! نارې او غلبلې پر وکړي وژاړي، اوښکي پر

توی کړي، کورنۍ پر ووهي. درې درې دقيقې وروسته ئې جنازه پر اوږو واخلي او تر کوره ئې وباسي او د هديرې پر خوا روان سي.

د مړي کالي:

مړی چي له کوره وباسي د ده ټول مربوط سامان چي تماس ئې ورسره کړی وي لکه فرش، بستره او د ناجوړۍ د زمانې ټوله کالي لمر ته غوړول کيږي او د ده اطاق او شاوخوا ئې تصفيه او تعقيم کيږي. خيرن کالي او نوري مربوطي ټوټې او څادرونه په صابون پاک پرېولي. د مړه په جامو کي دا هم يوه عنعنه ده چي تر پرېولو وروسته (بالعکس د ژونديو) کالي لمر ته راسته هواريږي، خو دا يوه عنعنه ده مطلب ئې نه دئ ښکاره او دا نه سي ويل کېدای چي دا نو ولي او د څه له پاره؟

د وخت راوړل:

د مړي ښښتن ته د دوستانو او خپلوانو له خوا د فاتحې په ورځو کي پسونه ورليږي، مثلاً څوک پسه او څوک د پسه قيمت د مړي کور ته ورليږي. د مړي کور د فاتحې په درو ورځو کي د هغو پسونو څخه استفاده کوي. د ورځي يو يو حلالوي يا که ډېر وي څومره چي لازم وي حلالوي ئې. دا پسه يا روپۍ وخت بولي.

له کمبلي څخه ولاړول:

د مړي کورنۍ وروسته تر درو ورځو فاتحې د خپلوانو او اقرباوو له خوا دعوت کيږي او د شپې له خوا د نورو اقرباوو سره يو ځای له کمبلي څخه ولاړيږي. دا د فاتحې څخه د ولاړولو دعوتونه د مړي خاوند د اقرباوو په ډېروالي او لږوالي پوري اړه لري چي نژدې خپلوان ئې ډېر وي ډېري مېلمستياوي کيږي او که لږ وي لږي مېلمستياوي کيږي، خو داسي کسان هم وي چي کرۍ مياشت په دغه ډول مېلمستياوو تېروي.

د فاتحې د کمبلي ټولول:

د فاتحې به آخره ورځ د مازيګر تر لمانځه وروسته چې فاتحه ختمه سوه نو کمبله ټوليږي. د مجلس مشر او معزز سړی له يو روحاني سړي څخه چې په دې وخت کې حاضر وي خواهش کوي او ورته وايي: «صاحبه! که د کمبلي څوکه تاسي ټوله کړئ نو مهرباني به مو وي» هغه چې څوکه واړوي يوه مختصره دعا په دې کلماتو وکړي: «خدای مو دي له باقي غم څخه وساتي». په دې سره د فاتحې ختمېدل رسماً اعلان سي او د فاتحې فرش له مسجد څخه کور ته يووړل سي.

کور ته ورتلل:

د مسجد فاتحه چې ټوله سي د مړي د ښځنتن خپلوان او محرم اقرباء کور ته ورسره ولاړ سي. په کور کې سپين سري او مشري ښځې د فاتحې پر کمبله پاته او ځواناني په خونو ننوزي. نارينه د ښځو د فاتحې پر فرش په دوره کښېني. تر يو مختصر تلاوت وروسته دعا وسي او د ښځو د فاتحې کمبله هم ټوله سي.

د مسافرت دودونه

تر قرآن شريف ايستل:

پښتون مسافر د خپلي عقيدې پر اساس د سفر او مسافرت پر وخت تر قرآن ځان باسي او تر هغه وخته له کوره نه وزي څو دا تبرک حاصل نه کړي. دا دود په دوه ترتيبه کيږي: ځيني کسان په خپل کور کي قرآن په ټادر کي ايږدي او ټادر د دوو تنو له خوا چي يو د شمال او بل د جنوب خوا ته ولاړ وي لوړ نيول سوی وي او مسافر د قبلې له خوا ورته ودريږي قرآن کريم چي په ټادر کي پروت دئ مسافر ئې په دواړو لاسونو نيسي او درې ځله ئې ښکلوي او په سترګو پوري ئې موږي او تر وزي، چي تر ووتی له هغې خوا بيا مخ پر راوګرځوي او بيا ئې ښکل کړي چي دغه عمل درې ځله تکرار سي. په هغه ټادر کي يو څه د شکرانې په توګه ورواچوي او تر کور ووزي.

د اوبو او اوربشو پاشل (شيندل):

مسافر چي له کوره ووزي او د خپل منزل تر دروازې پښه واړوي سمدستي ئې کور والا تر دروازې دباندي اوبه ورپسي پاشي او يو موټي اوربشي او ماش هم پسي پاشي. دا د دې له پاره کوي چي اوبه د پښتنو مېرمنو په نظر د رڼا علامه ده نو د رڼا په خيال اوبه پسي پاشي او اوربشينه ډوډۍ خو د پخوانيو پښتنو ډوډۍ او طعام وو نو د رزق او طعام په نېکمرغي ئې پسي پاشي. د ماشو (ميو) څخه مطلب دا وي چي سفر ئې لنډ سي او د ماشو غوندي د کور پر لور راورغړي.

په مسافر پسي آذان:

مسافر چي تر کور ووزي، تر کور دباندي وداع کوونکي کسان چي ورته منتظر وي خدای پاماني ورسره وکړي چي پر آس يا په موټر کي سپور سي يو يا دوه يا درې تنه د ده د سفر لور ته مخامخ ودريږي او آذانونه ورپسي وکړي.

د کال ښې ورځې

د محرم لسمه (دهه):

د محرم لسمه چي مذهباً او عقيدتاً هم اهميت لري په پښتني کورو کي په دغه ورځ څه ناڅه خيراتونه کيږي. کوم يو چي هيڅ وس او قدرت و نه لري هغه يو د پنډېو ورجو شوله هرومرو پخوي او په کورونو کي ئې وېشي. دا شوله په زعفرانو يا کوم بل ژړ رنګ رنګ سوې وي او خوږه هم وي خو غوړي نه وي ورلوېدلي. په دغه ورځ هر ډول خيراتونه کيږي. له پسونو څخه بيا تر غوايانو پوري هم حلاليږي او غوښي ئې اومې خيراتوي. ډېر غريبان کورونه شومه ومومي او فقيران ماړه سي. ځيني خلك اوګره (دلده) پخوي، پسونه او غوايان حلالوي او غوښي ئې ئې پکښي اچوي. د دې ورځي مذهبي دود دا دئ چي هره کورنۍ هديرې او مقبرې ته له اوبو سره ورځي او د خپلو مړو پر قبرونو اوبه اچوي. دا د دې ورځي يو مذهبي او ثوابي عمل ګڼل کيږي او زموږ په اسلامي ادابو او مراسمو کي يو ثابت اصل هم لري.

سروري چارشنبه:

د صفري د مياشتي وروستۍ چارشنبه په (سروري چارشنبه) مشهوره ده. دا ځکه چي مذهبي عنعنات ښکاره کوي چي د حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم د وفات او رحلت ناروغي د همدې مياشتي له سره څخه پيښه سوه. په دغه چارشنبه د حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم تکليف لږ سوی او خوشحالي پيښه سوې ده. نو پښتانه دغه ورځ د خوشحالۍ چارشنبه بولي او دا خوشحالي په دې ورځ څرګنديږي.

نذر ورکول:

د مالیدې نذر هغه مېله ده چې به اکثرو کورونو کې جوړېږي. په دې ډول: سهار له وخته اوړه اخښل کېږي او پتیري ځنې پخېږي. تر هغه وروسته ئې داسې میده کوي چې تر غلبېل ووزي. غوړي او شېریني ورواچوي، په لویو لگنو کې ئې سره گډ کړي. نذر (مالیده) چې جوړه او تیاره سي یو اوږد سترخان هواروي او د نذر لوی لگن په منځنۍ نقطه کې چې په دوو درو سترخانونو کې پېچلی پروت وي د یوولسو بجو په حدود کې رابلل سوي مېلمنې ښځې چې پوره زېب او سینگار ئې کړی وي او ښکلي جامې ئې اغوستې وي ورو ورو د سترخان خوا ته رانژدې کېږي او ټولي د سترخان پر شاوخوا ځایونه نیسي. مجلسي سپین سري د نذر لوښی پرانیزي او هغه ارزوگاني او مرادونه چې د مجلس مېرمني ئې لري د نذر په برکت له څښتن تعالی څخه غواړي. وروسته نو نذر پر دغه سترخان په غابونو او غوریگانو کې ورتقسیموي او د هري مېرمني په وړاندي ایښوول کېږي. د نذر مجلس ډېر متین او دروند وي. مېرمني او پېغلاني په دې مجلس کې د عقیدې له مخي اشتراک کوي. خو د نذر تر خوړولو وروسته دود داسې دئ چې پېغلاني او د مېلې گډون کوونکي خوشحالی کوی او درېې رااخلي بدلي وایي او مېله په ساتېري سره پای ته رسوي.

د پنځلسي شپه:

د برات پنځلسمه په پښتنو کې یوه نېکمرغه شپه گڼل کېږي. که هر څوک کوزده ولري د پنځلسي په نامه ځانگړی دود ورسره کېږي او ځانته رسوم ئې اجراء کېږي. دا دود او دستور (د پنځلسي جوړه) بولي. د زوم له خوا یوه یا دوې مکمل کالي (جامې) د میاشتي له سره څخه تر نظر لاندي نیول سوي وي او عنعنوي ترتیب ئې موندلی وي. د پنځلسي تر شپې یوه ورځ دمخه جوړه د زوم له کوره د ناوي کور ته ورلېږي او د دغي ورځي یا شپې له پاره په هر کور کې د ماښام ډوډۍ په یو متحد

پروګرام سره خاص خواړه پخیږي. دا ځکه چي د دې شپې په باب عمومي عقیده دا ده چي په دې شپه چي هر څومره ډېر او راز راز خواړه پر دسترخوان موجود وي د کال تر آخره به په کور کي هغومره وسعت او پراخي موجوده وي. نو ځکه هر کور کوښښ کوي چي د دغي شپې خواړه متنوع او دسترخان ئې معمور وي. خو کوم شیان چي ضروري او حتمي دي هغه سبزیجات او لبنیات دي. دا دواړه شیان به هرومرو هر کور او د هر کاله پر دسترخوان موجود وي. دا دوه که چا نه درلودل نو لکه چي په هغه کور کي د پنځلسي شپه نه ده کړې او د دې شپې له برکته څخه محروم دي او په ټوله راتلونکي کال کي ئې پراخي په برخه نه سوه.

په دغه شپه پر دسترخان د شکري وجود هم یو حتمي او ضروري امر دئ او دا باید هرومرو له ورجو سره وخوړل سي. که شکره په دغه شپه پر ورجو وانه چوله سي هغه شپه د پنځلسي شپه نه بلل کیږي او په دباندي کي هم تر سهاره پوري هلکان ساتېری کوي. د پنځلسي شپې ته هلکان د میاشتي په سر کي لا تیاری نیسي او د دې ځانګړي ساتیري د شپې له پاره باروت، ټکان، سورسورانکي ، سګلاوګان[٣] ، ٤
غربینې او نور د بازیو[٥] او ساتېریو ورۀ[٤] څیزونه د دې ځانګړي شپې د ځانګړي پروګرام له پاره رانیسي. کله چي د پنځلسي شپه راورسیږي، تر ډوډۍ خوړلو وروسته هلکان په ټکانو باندي پیل وکړي او دومره د ټکانو زوږ وي، ځکه د کندهار په ټوله ښار کي ټکان ویشتل کیږي. نومړوي ټکان لاسي ټکان وي یعني باروت په ځانګړي مهارت

---

٣ [٤] سورسورانکه: له یو ډول اوږده کاغذ څخه جوړه سوې وسیله ده، دننه ئې باروت او نور سوځوونکي څیزونه وراچوي او څه وخت چي اورلګیت ورته ووهي نو لوړه خیژي او له ځانه سره ډول ډول رڼاوي اچوي، له لیري او نژدې څخه ئې خلک سیل کوي.

٤ [٤] سګلاوو: نومړی څیز تر سورسورانکي کوچنی او لنډ دئ، سګلاوو نه په هوا کیږي بلکی د مار په څېر پر مځکه تاویږي او حرکت کوي. کوچنیان کوښښ کوي چي پایڅې ځني وژغوري یعني په پایڅو ننوزي.

٥ [٤] غربینه: له لرګو څخه کوچنی جوړ سوی توپ دئ چي د اوسپني یو میل هم لري او غټ ټک ځني خیژي.

سره په کاغذ کي داسي پېچل کيږي چي څه وخت ئې په زور سره له مځکي ووهي يا ئې له دېوال سره وجنګوي نو ډېر غټ ټک کوي، نو هلکان په پرله پسې توګه ټکان له مځکي وهي چي ځانګړي خوند ځني اخلي او کله هم ټکان د غربينې يا کوچني توپ په وسيله کيږي. نوموړي توپ ته باروت داسي ورتخته کوي چي په وروسته کي ئې خوله په ټوکرانو باندي ورټينګه کړي. نوموړی توپ د ميل پر سر باندي يو راوتلی غوندي سوری هم لري چي هلکان ئې د ماشې په نوم يادوي چي د دې ماشې پر سر باندي يو څه باروت وراچوي او د اورلګيت په وسيله اور ورته کوي. څه وخت چي د ماشې اور د ميل و باروتو ته ورسېدی نو هغه باروت په خپل قوت سره د ميل و خولې ته ورټېل وهلي ټوکران په زور سره غورځوي او يو غټ آواز ځني پورته کيږي چي نوموړی آواز له يوې کوڅې څخه تر بلي کوڅې او سيمي پوري په آساني سره رسيږي. نو د بلي کوڅې د هلکانو له لوري د غربينې مقابل ږغ پورته کيږي، دې ته د کوڅو رقابت هم وايي. يعني هره کوڅه کوښښ کوي چي ږغ ئې خاموشه نه سي. په دې ترتيب سره ټوله شپه چي د سپوږمۍ روښانه او ځلېدونکي پلوشې هم څرګندي وي د کندهار په هره کوڅه او بازار کي د سورسورانکو ټکان جريان لري او تر سهاره دغه حالت دوام کوي.

د پنځلسي په شپو او ورځو کي د کندهار په بازارونو او دوکانو کي ډېره عمده او مهمه سودا د ټکانو خرڅول، د سورسورانکو او باروتو خرڅول وي او د هري کوڅې هلکان يا په ګډه سره انداز اچوي او د پنځلسي د ورځې مېلې له پاره سورسورانکي او نور څيزونه رانيسي او يا ئې په ځانګړې توګه رانيسي. ولي غربينې پيدا کول يو حتمي او ضروري کار دئ چي بايد په هره کوڅه کي ئې په ګډه د کوڅې هلکان ولري او د دې کار له پاره د کوڅې هلکان انداز اچوي او غربينه رانيسي. په کندهار کي داسي کوڅه نسته چي هغه دي د خپل ځان له پاره توپ يا غربينه نه وي رانيولې. په همدغه ترتيب سره په کندهار کي د پنځلسي شپه تجليل او لمانځل کيږي.

د پنځلسي شپه پر دې سربېره چي مذهبي رنګ رنګ لري او د کورنۍ غړي به ګډه یو ځای ډوډۍ خوري، پېغلي نجوني دریې وهي، خوشحالۍ کوي او دا شپه په پوره خوشحالي سره لمانځي. هلکان او ځوانان د دې شپې له پاره د ټکانو او باروتو ځانګړی پروګرام جوړوي او ټوله شپه په ټکانو او د باروتو په استعمال تېروي. د هلکانو په ټکانو کي رنګارنګ ډولونه شامل وي چي ځیني ئې په دې ډول دي:

١. ګردي ټکان چي د کاغذ په ذریعه باروت پکښې پېچل کیږي او په تار باندي ټینګ تړل کیږي او د یوه کوچني توپ په څېر شکل لري، لاسي ټکان ئې هم بولي.

٢. غربینه چي په پورته ډول ئې ذکر وسو.

٣. سګلاوو، د ساتېري بل ډول وسیله ده چي د استعمال په وخت کي ډول ډول لمبې ځني پورته کیږي.

٤. سورسورانکي: خورا ډېر ډولونه لري. هر ډول ئې بېل بېل خوند او ساتېری لري. ځیني ئې ډېري لوړېږي او ځیني هم کښته ځي. ځیني چي ډېري لوړېږي تر ډېرو سیمو پوري د تماشې وړ وي. همدغه ډول د ځینو لمبې ډېر دوام پیدا کوي خو ځیني برعکس وي.

٥. باغ   یا باغونه: ډا هم د سورسوُرانکي په څېر د اوږده کاغذ په دننه کي لګېدونکي باروت وراچوي، ځانته د جوړېدو ځانګړی تخنیک او هنر غواړي، هر څوک ئې نه سي جوړولای. یو تعداد علمي او فني جوړوونکي لري چي هغوی ئې جوړولای سي. نو ځکه ئې موږ د جوړېدو د تخنیکي برخي د لیکلو څخه ډډه کوو او یوازي دومره لیکو چي باغ د پنځلسي شپې د ساتېري په دود او دستور کي تر ټولو ښه او په

٦

[٤] باغ: یو ډول سورسورانکه ده چي د باروتو په وسیله ډول ډول ګلان غورځوي. د ګلانو رنګونه سپین، ژړ، زرغونه، شیرچایي او نور ښایسته رنګونه دي. د همدغي رنګارنګۍ له امله ئې د کندهار ښار او شاوخوا سیمو کي د باغ په نامه یادوي.

زړه پوري وسيله ده، قيمت ئې هم ډېر ګران دئ. د ډېرو کمو کسانو په وس پوره وي چي باغ رانيسي او ساتېری په وکي. باغ چي څه وخت رانيول سو نو د کوڅې نورو هلکانو ته هم خبر ورکول کيږي چي پلانکي باغ رانيولی دئ او د باغ د لګولو محل او ځای ته راځي او هلته باغ لګول کيږي، هلکان پر راټوليږي. نوموړی پر هر لوري د يوه يا دوو مترو په اندازه سره رنګ رنګ ګلان غورځوي او ډېره ښايسته رڼا ئې جوړه کړې وي، و دې ته د باغ د ګلانو مېله هم وايي.

باغونه ځيني شتمن کورونه د خپلو کورنيو د ټولو غړو يعني ښځو او نارينه نن د ساتېري له پاره په کورونو کي لګوي څو د کورنۍ ټول غړي د دې وسيلې تماشا وکړي او په همدغه ډول د پنځلسي له شپې پرته د خوشحالۍ په نورو مراسمو کي هم نوموړې وسيله استعماليږي لکه د سنتې خوشحالي، د واده خوشحالي او داسي نور د خوښۍ او خوشحالۍ مراسم. خو د پنځلسي په شپه د باغ درلودل يوه حتمي خبره ده او د کندهار اکثر خلک دا شپه د باغونو په لګولو سره پای ته رسوي.

عامیانه طب

طب او طبابت په نړۍ کي له پخوا زمانې رواج درلود او له طبیعي بوټو او نورو طبیعي څیزونو څخه به ئې ګټه اخیسته. په خاصه توګه هغه وخت چي د انسانانو لومړی یووالی د کورنۍ په څېر رامنځته سو او له طبیعت څخه ئې په بېلو بېلو خواوو کي ګټي پیل کړې. د طبیعت بې پایانه شتمنۍ ته ئې د ژوند په اړوند خواوو کي لاس وراوږد کړ او ګټه ئې ځني واخیسته، په دغو خواوو کي یو اړخ هم له طبیعي بوټو څخه ګټه اخیستل وو. زموږ په ګران هیواد افغانستان کي د زیاتو طبیعي شتمنیو په لرلو سره د طبیعي بوټو د ډېر موجودیت پر اساس نوموړې برخه د ژوند یعني عامیانه طب ډېري پخوانۍ ریښې لري او په نړۍواله سطحه په افغانستان کي ډېر ستر پوهان او وګړنیز طبیبان وو چي نړۍوال شهرت ئې درلود او ډېري تجربې ئې زموږ پرګنو ته پرېښې دي چي تر ننې ورځې پوري د ګټې وړ دي او زموږ پرګنې ګټه ترې اخلي. له هغه وخت څخه چي زموږ تېرو نیکه ګانو به د سوما له بوټي څخه ډول ډول ګټي اخیستې او ډېرو کتابونو د سوما د بوټي عامیانه ګټه اخیستنه لیکلې او خوندي ساتلې ده.

زموږ په ګران هیواد افغانستان کي ډېر طبیبان تېر سوي دي چي اوس ئې موږ په نومونو باندي ویاړ کوو. نوموړي طبیبان لکه ابن سینا او خوشال خان ختټک چي یو مکمل اثر ئې د عامیانه طب پرې ایښی او په دې هکله ئې لازمي یادوني پرې ایښې دي. د نوموړي اثر طب نامه نومیږي، اوس هم زموږ په لاس کي ده خو یوازي موږ خوشحال خان او ابن سینا دنمونې او بېلګي په توګه یاد کړل ولي موږ پوره یقین لرو چي د افغانستان په ګوټ ګوټ کي د طبابت پوهان او عالمان وه او اوس هم سته

چي و خلګو ته په دې لاره کي خدمت کوي. د موضوع د لنډوالي پر اساس له نور بحث څخه په دې ځای کي ډډه کوو. یوازي د کندهار په ښار او د هغه په شاوخوا کي د عامیانه طب پوهان، خدمتګاران او د یادولو وړ خلګ او پرګنې څرګندوو چي هغوی د طبابت میتودونه له پخوا زمانو څخه چي پېړی پېړی پر تېري سوي دي او سینه پر سینه ئې تر نن ورځي پوري رارسولي دي یادوو او په ځانګړي توګه د خپل وخت د طبابت څرګندونکي کېدای سي.

په کندهار کي طب او طبابت له ډېري پخوا زمانې په مختلفو ډولونو رواج درلود چي په دې برخه کي فولکلوریک طب د یادوني او دلچسپۍ وړ ګرځي. په دې طب کي هم معقول او هم غیرمعقول اړخونه ځای لري خو په خپل وخت کي په پوره ډول د خلګو او پرګنو د تایید وړ وو. خلګو د نوموړي طب پر علاج او تداوۍ باندي پوره عقیده درلودله. د مثال په توګه د مار اوده کول، تاویز ورکول، پر زخمونو باندي ناړي موږل، پر زخمونو باندي تله تېرول، د ولیانو او غټو بزرګانو له خواڅخه اوده کول او دمول چي نوموړي میتودونه د طب یو عقیدوي اړخ ګڼل کېږي او ډېري پرګنې په دې عقیده وې چي نور ئې مریضي د دې علاجونو او تداوۍ سره جوړي سوي او جوړېږي. برسېره پر دې یو تعداد مریضی په داسي ډول باندي هم تداوي کېدې چي نوموړې تداوي او علاج کول ئې بنیادي او علمي برخه او منطقي سلسله لرله، او د تجربو علمي او مادي میتودونو پر اساس علاج کېدی. نوموړی علاج د ځینو طبیعي بوټو په وسیله سره سر ته رسېدی. په دې هکله هم ډېر لږ کسان په دې باندي پوهېدل او هغه کسان چي په نوموړي طب کي لاس لري هغوی ډېر شهرت د خلګو په منځ کي تر لاسه کړی وو. د خپلو درملنو په چارو کي ئې له لاندي بوټو څخه ګټه اخیسته لکه: سپېرکۍ، خواږه ولني، توره اربړه، ژېړه اریړه، کندهاری ګل ګلاب، ګل بنفشه، ګل ګلو زبان، ګل نیلوفر، ګل ختمي، د مار زهر، تاریاك یا کوکنار، خاکشیر، ملنګیان، کشمیری ریحان، کندهاری ریحان، اناف، بدره بوټی، کت تباشیر چي دواړه یو ځای کېږي او کت تباشیر ځیني جوړېږي او د دوا په څېر ئې استعمالوي.

شیر خشت، د نارنج پوستکی، نانا، شینشوبی، د ترتېزک تخم، د ترپو تخم، کندهارۍ شکمپاره چي په دري ئې (سپرزه) هم بولي، بارتنگ، خوړولې، زرغون مازو، کمرکش، انجروت، ساکودونه، انگورتوره چي ژړه او توره دواړه رنگونه ئې پیدا کېږي، د کارگه ټکی، مرغونی، سرمکی، ساکودانه چي نوموړی بوټی د هر ډول تداوۍ او علاج له پاره په جلا جلا توگه د مریض د ځانگړتیا سره سم استعمالېږي او د طبیبانو له خواځخه په معینه اندازه سره د یوې نسخې په ډول و مریض ته ورکول کېږي. پورته نباتي بوټی او عامیانه طب او د بوټو د استعمال ځایونه ما د کندهار د سیمي له ډېري نامداري او مشهوري طبیبي ښځه چي د کندهار ټول خلگ ئې و طبابت ته احترام او عقیده لري، ثبت کړي دي. نوموړې طبیبه محترمه حضرتو نومېږي. اوس د ۷۵ ښځه تر اتیاوو کالو پوري عمر لري او د ډېري پخوا او لرغوني زمانې ښځه ئې د عامیانه طب په مختلفو برخو کي تجربې او پوهي تر لاسه کړي دي او په هر ډول مریضیو باندي ډېره ښه پوهېږي او د پورته طبیعي بوټو په وسیله باندي ستري ناروغی جوړوي. نوموړې پوهه طبیبه محترمه حضرتو نه یوازي د کندهار په ښار کي، بلکي له صحراوو ښځه هم ډېر ناروغان ورته راځي او محترمه حضرتو ئې تر علاج نیسي او تداوي کوي ئې.

محترمه حضرتو چي اصلاً په ابۍ باندي مشهوره ده او د کندهار خلگ ئې د ابۍ په نوم سره پېژني او پر هر ناروغ باندي چي د ناروغۍ دوره اوږده سي، نو بیا ئې حتمي و ابۍ ته راولي ځو د ناروغ پوره ډاډ وسي. ابۍ په خته بارکزۍ او په بارکزو کي په ابازۍ پښه اړه لري. د کندهار د حاجي محمدشریف خان لور ده او په خرقه شریفه کي ئې ژوند پیل کړی دئ. د خرقې شریفي او د ستر احمدشاه بابا د مقبرې په څنگ کي ئې کور دئ او اوس هم هلته ژوند کوي. نوموړې طبیبه اوس دوه زامن، درې لوڼې او ډېر لمسیان لري. په هر صورت د ابۍ په نظر د بوټو ترکیب د ډول ډول مریضیو له پاره په لاندي ځو مخونو کي واضح کولای سو چي ممکن د فولکلوریک

طب یا عامیانه طب د مینه والو له پاره ګټور او په زړه پوري تمام سي. دلته هر یو د حضرتو یا ابی له خولې ثبتوو:

سپېرکۍ:

سپېرکۍ چي زموږ د هیواد په ګوټ ګوټ کي زموږ پرګنې ورسره اشنا دي او ټوله ئې د یوې صحي دوا په څېر پېژني. د عامیانه طب ډېره غوره برخه ده. د ډول ډول مرضیو له پاره استعمالېږي. تر اوسه هم لا د کندهار په ډېرو کورو کي خامخا د ځینو مرضیو له پاره استعمالېږي چي په لاندي ډول شرحه کېږي:

۱. د ځیګر د تخته کېدو او یا هغه حالت چي ریزش او زکام دومره ډېر سي چي ځیګر ونیسي او سخت ټوخی ورسره وي نو په دې ناروغي کي سپېرکۍ ښه پاکېږي او بیا ئې د کپې په ډول په ورغوي کي د کوچنیانو له پاره لږ او د لویانو له پاره ډېره یعني دوې درې کپې ورکول کېږي، درې وخته پس له ډوډۍ څخه په دغه ډول سپېرکۍ خوړل کېږي.

۲. د نس ناستي یا اسهال له پاره د سپېرکۍ استعمال: په دې ناروغي کي هم سپېرکۍ مؤثر دوا ده. څه وخت چي د ناروغ مېدې (معدي) ته میکروب ورغلی وي او ناروغ د کولمو په تاو یا اسهال اخته وي او د نسه خراب کښېني نو د ناروغ د تداوۍ له پاره سپېرکۍ ورکول کېږي. ولي د اسهال په وخت کي د سپېرکۍ استعمال یوه اندازه احتیاط غواړي. یعني لومړی باید سپېرکۍ ډېره ښه پرېوله سي، وروسته ئې په تودو اوبو کي شمه کاږي او بیا ئې ګرمه خوري چي دمکروب د وژلو له پاره ګټوره تمامېدای سي. په دې ډول کي سپېرکۍ ته لږ څه بوره هم د خوند د سمون په خاطر وراچوي او نباداغ ځني جوړوي. د اسهال له پاره د نباداغ جوړول د عامیانه طب په زړه پوري دوا ده. څه وخت چي د سپېرکۍ شمه وکښل سي نو بیا څه خاکشیر او بوره هم ورسره وراچوي، و دې ته په اصطلاح کي نباداغ وایي چي د اسهال او نورو میکروبي مریضیو له پاره ئې استعمالوي.

۳. د ریزش له پاره د سپېرکۍ استعمال: د ریزش له پاره هم سپېرکۍ استعمالیږي ولي په دې ناروغي کي له سپېرکۍ څخه د دوا په څېر داسي ګټه اخلي. لومړی سپېرکۍ بریانه کوي یعني سپېرکۍ پر تبخي او یا کړایي او یا کوم بل لوښي کي بریانه کوي او پس له هغه څخه ئې میدوي او په ګرمو اوبو یا چایو کي ئې اچوي او د اوبو سره ئې حلوي څه وخت چي ښه حل سوه، نو د سپېرکۍ محلول یا د اوبو سره ګډه سوې سپېرکۍ یو ګیلاس د زوکام یا ریزش له پاره ګټوره تمامیږي. د سپېرکۍ په خوړلو سره ځیګر نرم او پستېږي.

۴. د سپېرکۍ استعمال د هضم په خاطر: سپېرکۍ د ډول ډول ناروغیو له پاره په ډول ډول لارو باندي استعمالیږي، هر قسم ئې د ځانګړي مریضۍ له پاره ګټوره تمامیږي. همدغه ډول د اربړي د بدوالي یا تېغ خرابېدو له پاره چي ناروغ ډېره ډوډۍ خوړلې وي او معده ئې د هضم قدرت و نه لري نو د ناروغ د صحت په خاطر په عامیانه طب کي سپېرکۍ داسي ورکوي چي لومړی سپېرکۍ ډېره ښه میده کوي او پس له هغه څخه ئې تر یوې خاصي چوڼي څو په ډېر ښه ډول باندي د هضم قدرت او توانمندي پیداکړي او ناروغ ئې د ښه صحت په خاطر وخوري. د هضم له پاره سپېرکۍ هم د ګرمو اوبو سره خوړل کیږي او هم د کپې په ډول خوړل کیږي په دواړو صورتونو کي د تېغ سمون او د هضم له پاره ښه اثر لري.

د سپېرکۍ بوټی هم په طبیعي ډول شنه کیږي او هم د ځینو کروندګرو له خوا د کښت په ډول سره کرل کیږي. تقریباً تر نیم متر پوري ونه کوي او جګېږي. د نوموړي بوټي حاصل د مني یا اوړي په موسم کي اخیستل کیږي.

خواږه ولني:

خواږه ولني هم د عامیانه طب د دواوو ډېره مهمه او عمده برخه جوړوي. خواږه ولني په کندهار کي د بعضو کاریزونو او ځینو ویالو پر غاړو په طبیعي ډول راشنه کیږي او کال په کال ئې تخم د ویالو پر غاړو ډېریږي او بالاخره ډېره سیمه

نيسي او راټولېږي او تخمونه ئې په طبيعي ډول د ويالو پر غاړو او د جيوو پر شاوخوا باندي راپورته کېږي. نرۍ نرۍ پاڼي کوي چي خپله پاڼي ئې هم په تازه ډول باندي خوړل کېږي او د نس دبادونو او نورو دغسي ناروغيو له پاره ګټوري دي. خواږه ولني ډېره خوندوره او مزه داره دوا ده، کېداى سي چي خپله د خوږو ولنيو دانې ناروغ په خوله کي واچوي او د غاښو په وسيله ئې ميده کړي او بيا ئې تېر کړي او هم کېداى سي چي په اونګ کي ميده سي او بيا د اوبو په وسيله تېره کړل سي. خو په هرصورت د خوږو ولنو په وسيله لاندي ناروغۍ تداوي کېداى سي:

۱. د زړه جوش: د خوږو ولنيو په وسيله د زړه جوش تداوي کېږي او دغه ډول ناروغ ته طبيب خواږه ولني په دې ډول ورکوي چي خواږه ولني ميده کوي او له بورې سره ئې ګډوي او کپه ئې له بورې سره يوځاى خوري او بل هم يوازي خواږه ولني د غاښو په وسيله ژويي او تېروي ئې او څو کېپې درې وخته خوري او جوړېږي.

۲. د تبي او عمل د بندولو له پاره: څه وخت چي ناروغ د نسه نرى کښېناست نو ويل کېږي چي عمل ئې کېږي. د دې ناروغۍ له پاره هم خواږه ولني ناروغ ته ورکول کېږي. ولي په دې صورت کي خواږه ولني ميده کېږي او بيا ئې له اوبو سره يو ځاى لږه اندازه جوشوي چي په اصطلاح سره کناره جوشه هم ورته وايي او څه وخت چي کناره جوشه سول نو بيا ئې لږ څه سړوي او خوري ئې چي د عمل بندولو له پاره و ناروغ ته ګټه رسوي.

په دغه ډول لکه د عمل له پاره چي خواږه ولني ورکوي د تبي له پاره هم خواږه ولني ورکوي او بيا ناروغ په تلتکانو کي پېچي او ښه ئې پټوي او بالاخره د ناروغ تبه پس له څو ساعته سمېږي او جوړېږي.

خواږه ولني د نورو مريضيو له پاره هم استعمالېږي او کله کله ئې د خولې د خوند او ښه بوى په خاطر هم خلګ استعمالوي. د کندهار په هر باغ کي خواږه ولني کرل کېږي. دا ځکه چي په کندهار کي د خوږو ولنو استعمال په ناروغيو کي ډېر دئ او د کندهار خلګ ئې د راز راز ناروغيو له پاره استعمالوي.

۳. د خولې د وتلو، د ژبې د تڼاکو او ستوني د میکروبي کېدو له پاره کت تباشیر گلابي او تباشیر استعمال: څه وخت چې پر ناروغ باندي سختي تبې تېرې سوي وي نو د تبو تر تېرېدو وروسته د ناروغ شونډان تڼاکي کېږي یعني خوله ئې وزي چې د عامیانه طب پوهان چې په کندهار کي ئې د یوناني دواوو پوهان هم بولي و ناروغ ته یوناني دواوي چې د کندهار د عطارۍ په دکانونو کي خرڅېږي، د یوې نسخې په ډول کت او تباشیر سره د گل انار[۷] فارس په نوم[٤] میله، ایشوارق سره گډېږي او ټوله یو ځای سره میده کوي او بیا ئې پر شونډو ایږدي او یا که ژبه خوږینه سوې وه پر ژبه ئې ایږدي او شونډې، ستونی او ژبه جوړوي. که چیري څه قدر ئې تېر هم سي تاوان نه کوي.

توره اریړه:

توره اریړه د کندهار د عامیانه طب په یوناني دواوو کي ډېره استعمالېږي. او د کندهار عطاران ئې په خپلو دکانونو کي پلوري. ولي د کندهار د زراعتي تولیداتو له جملې څخه نه گڼل کېږي او له هندوستان څخه ئې د نباتي او طبیعي بوټو په وارداتو کي زموږ پلورونکي واردوي او خرڅوي ئې.

توره اریړه د دغو مریضیو له پاره استعمالېږي لکه د نس د خرابېدو ډول ناروغیو له پاره، د معدې د نرموالي او پوستوالي له پاره. توره اریړه هم په ځانگړې توگه نه استعمالېږي بلکي له نورو څیزونو سره گډېږي او بیا ئې د قبض، د سر گرځېدل یا سرگنګتی، د عضلو د درد یا د بدن د درد له پاره او د اشتها له پاره او په داسي نورو واردو کي استعمالېږي.

همدغسي د توري اریړې پر ځای کله کله ژړه اریړه هم استعمالېږي ولي فقط توپیر ئې په دې کي دئ چې د یوناني طبابت پوهان وایي چې ژړه اریړه خونکه ده

---

[٤] تباشیر: یو ډول سپینه ډبره ده چې د کندهار د عطارۍ په دوکانو کي د طبیعي دواوو په څېر خرڅیږي او له نورو دواوو سره یو ځای کیږي او د دواو په څېر گټه څني اخلي. ۷

نو هغه کسان چي گرمي ډېره لري هغوی ته ژړه اريړه ورکول کېږي او هغه کسان چي گرم مزاج و نه لري هغوی ته توره اريړه ورکول کېږي. چي دا خاصه ځانگړتيا د ژړې اريړې ده، ولي نور خواص او عمل کرد يا تاثير ئې د توري اريړې سره يو شانته دئ.

ځيره:

ځيره پر دوه ډوله ده چي هر ډول ئې ځانگړي خواص لري او د ځانگړو ناروغيو له پاره استعمالېږي. ځيره د يوناني طب يا عاميانه طب ډېره غوره دوا بلل کېږي. ځيره پر توره او سپينه ځيره باندي پېژندل کېږي چي له نورو دواوو سره گډېږي، او د ځانگړو ناروغيو له پاره ئې استعمالوي.

الف - سپينه ځيره: سپينه ځيره له خوږو ولنو، سپېرکۍ او سپين مسري سره يو ځای کېږي او د ويني د صافېدو او د خوب د ډېرېدو له پاره استعماليږي، ولي په دغه ډول کي يوازي لويان چي عمر ئې تر پنځلسو کالو پوري وي او يا هم تر پنځلسو کالو ډېر وي هغه کسان ئې خوړلای سي او د کوچنيانو له پاره نه استعمالېږي. په همدغه ډول ئې د خوب له پاره هم استعمالوي او کوچني ته ئې په کپه کي ورکوي چي نسخه ئې په دې ډول جوړېږي: سپينه ځيره د خوږو ولنو، سپېرکۍ، گل گلاب، کوچني اېل سره يو ځای کېږي او هم ئې کوچنيان او لويان د ناروغيو او دردونو له پاره استعمالوي. د ملا د درد نسخه ئې په دې ډول سره ده چي لومړی اوړه بريانوي او بيا ئې په يوه معينه اندازه سره د سپين مسري، سپينه ځيره، چکښو يا اکښو چي کوچني اېل هم ورسره اچوي او د ملا د درد له پاره ئې لويان استعمالوي چي هم د ښځو له پاره گټور تمامېږي او هم د نارينه وو له پاره.

ب - توره ځيره: توره ځيره چي خپله يوه خوشبويه دوا ده د رېزش او زکام له پاره ئې په وريجو کي اچوي. له يوه طرفه د دوا په څېر گټه څني اخلي له بله پلوه ئې د وريجو د خوند او ښه بوی په خاطر هم استعمالوي. د توري ځيرې استعمال په کندهار کي له وريجو سره خورا ډېر دئ او تقريباً ټول کورونه په دې خوشبويه دوا

پوهېږي. توره ځيره برسېره پر وريجو د خيساندې په ډول هم ګټه ترې اخيستل کېږي او د کوکنارو، خاشخاشو، شنو چايو، خوږو ولنو سره يو ځای جوش ورکوي او د ځيګر د نرمولو، زکام، تبي او نورو دغه رنګه ناروغيو له پاره ئې استعمالوي چي خيسانده ځني جوړوي او خيسانده هم واړه او هم غټان استعمالوي مګر غټان ئې تر وړو يا کوچنيانو ډېره استعمالوي او پر ډوډۍ برسېره خوړل کېږي.

پلوس:

پلوس تور اوږد بوټی دئ چي په دوه ډولو باندي استعمالېږي:

لومړی ډول ئې د ماښام و ستورو ته خشتېږي او تر سهاره پوري ئې خشته په اوبو کي ايږدي، څو ښه پاسته سي او بيا ئې سهار چي خيشته سول، نو ئې سربېرن بلګونه باسي يعني پوستکی ئې باسي او مغز ئې په اوبو کي حلوي او بيا ئې تر يو ټوکر ډاګۍ يا خاسې باسي او درې وخته ئې يوه ماس خورۍ (ماستخورۍ) کاشوغه چيښي او د پرهېزدانې په څېر درې وخته نرم او پاسته خواړه ورسره خوړل کېږي. يا درې وخته شوله وريجي چي ښې نرمي سوي وي، ورسره پخوي او ناروغ ته ئې ورکوي. په دې ډول کي پلوس د معدې د نرمولو، قبض او صيغل له پاره ډېر ګټوره فولکلوريکه تداوي ده. زموږ پرګنې په هغو ځايونو کي چي د ډاکټر لاس هلته نه رسېږي، يعني په کليو او بانډو کي نومورې دوا تر اوسه په عاميانه ډول استعمالوي.

دوهم - په دې ډول پلوس د قبض او دغسي د نورو په نورو ناروغيو کي استعمالېږي. ولي د استعمال ډول ئې دلته توپير پيدا کوي يعني په دې ډول کي پلوس د امالې په ډول ناروغ ته ورکوي چي له پخوا څخه نومړی دود تر اوسه پاته دئ.

په دې ډول کي پلوس د ختمي ګل خوشاوزه چي د يوه ډول بوټي ريښه ده او د عطارۍ په دکانو کي د يوناني دوا په توګه خرڅېږي. له اناف سره يو ځای کېږي او په دېګ يا کوم بل څيز کي ئې سره يو ځای کوي او درې برخي ځني جوړوي، چي يوې برخي ته ئې مالګه او نورو دوو برخو ته ئې بوره وراچوي او بيا ئې د امالې په

ډول سره و ناروغ ته ورکوي او یا هم ناروغ ته د پرهېز په ډول سره شوله ورکوي تر څو د ناروغ ناروغي په ښه ډول سره تداوي سي او نوموړي درمل سهار، ماښام او غرمه درې وخته ورکول کېږي او که ئې چیري په یو ځل باندي ناروغي جوړه سوه، نو هماغه یوه پلا کفایت کوي او و نورو پلاوو ته ضرورت نه پیداکېږي، ولي که جوړ نه سو نو بیا ئې تکرار او دوامداره نوره هم ورکوي تر څو ناروغ جوړ سي.

بهي دانه:

بهي دانه چي د بهي تخم هم ورته وایي ډېر ګټوره او لرغونې دوا ده چي په عامیانه طب کي کارېږي. نوموړې دوا د زکام او قبض له پاره استعمالېږي. هم ئې وړو ماشومانو ته د ناروغۍ په وخت کي ورکوي او هم ئې غټان خوري. د وړو او غټانو له پاره په خپله اندازه بهي دانه د درمل په څېر ورکول کېږي. لومړی د زکام له پاره بهي دانه په اوبو کي ایشوي یا جوشوي یا په کوچني دیګي او یا په کټوري کي ئې د بهي دانې سره لږ څه شیریني او بارتنګ هم اچوي او بیا درې وخته یوه یوه ماستخوری کاشوغه څښل کېږي او په همدغه ډول چي پورته ذکر سول د قبض له پاره استعمالېږي. بهي دانه ډېره ګټوره او تجربه سوې دوا او درمل دي. ولي برسېره پر دې خپله بهي هم ګټور څېز ګڼل کېږي، بهي هم خام او هم اوم خوړل کېږي او هم ئې بعضي خلګ تر تودو یا هغو ایرو لاندي کوي چي نیم خامه اور هم ورسره وي او تر ایرو لاندي ئې پخوي او تر پخولو وروسته ئې تاوده تاوده خوري.

کندهاری ګل ګلاب:

کندهاری ګل ګلاب په ډېرو ناروغیو کي استعمالېږي او په ډېرو نسخو کي اچول کېږي. په یوناني طب یا عامیانه طب پوهنه کي ډېر ناروغان د درمل په څېر ګټه ترې اخلي او عام اولس داسي عقیده لري چي کندهاری ګل ګلاب د ټولو ناروغیو له پاره دوا او درمل دي چي ما هم نوموړې خبره د یوناني طب پوهي حضرتو

(ابی) څخه لیکلې ده. له گل گلاب څخه گل قند هم جوړوي د گل قند د جوړولو له پاره لومړی د گل بوټي څخه گل گلابونه ټولوي او پاڼي پاڼي کوي ئې او بیا ئې په صافي او یا کوم بل لوښي کي اچوي او لمر ته ئې د وچولو له پاره ږدي تر وچولو وروسته ئې میدوي او لږ څه شیریني او یا بوره وراچوي او گل قند ځني جوړوي او د درمل په څېر گټه ځني اخلي. گل قند د کوچنیانو او لویانو له پاره گټور دي چي لویانو ته ډېر او کوچنیانو ته لږه اندازه ورکول کېږي. گل قند د زړه د درد، بادو او بریښو له پاره مؤثره دوا ده او په همدغه ډول په نورو نخسو کي هم د نورو درملو سره یو ځای کېږي او ناروغ ته د تداوي له پاره ورکول کېږي.

کندهاری بنفشه گل:

کندهاری بنفشه گل هم یوازي نه استعمالېږي، له نورو درملو سره یو ځای کېږي او ناروغ ته د ناروغی جوړولو له پاره ورکول کېږي. بنفشه گل، د گل گاو زبان، گل نیلوفر، کودومه دانه او پري شاوشان نوموړي څیزونه سره یو ځای کوي او په یوه کوچني دیگ یا کټو کي ئې اچوي او ایشوي ئې پس له هغه چي اوبه ئې وایشولې بیا ئې صافوي او مغزیانه یعني بادام او خاش خاش هم وراچوي او د جوشاندې په ډول ئې و ناروغ ته ورکوي. نوموړي درمل درې وخته خوري چي د ډېرو ناروغیو درمل دي لکه: د ځیگر تخته کېدل او نفس تنگي او سخت ریزش له پاره ورکول کېږي. نوموړي درمل هم غټان خوړلای سي او هم کوچنیان، یوازیني توپیر ئې په دې کي دئ چي کوچنیانو ته لږه اندازه ورکول کېږي او غټانو ته ډېره اندازه ورکول کېږي او بل د کوچنیانو له پاره په درمل کي بادام او خاش خاش نه وراچول کېږي ولي غټانو ته په درملو کي د ښه قوت او انرژۍ په خاطر مغزیانه چي

---

۸ [٤]کودومه: یو ډول درمل دي چي د عطاریو په دوکانونو کي عطاران ورسره بلد دي. په افغانستان کي نه کرل کیږي د هندوستان د صادراتو له جملې څخه گڼل کیږي، ولی زموږ په عامیانه طب کی رواج لري.

پورته مو ذکر کړل هم وراچول کېږي څو نوموړی ناروغ د پوره توان او طاقت څښتن کړي او رټ مټ ئې د ناروغی څخه پر پښو ودروي.

گل گاو زبان:

دا هغه گل دئ چي په کندهار او د افغانستان په نورو سیمو کي هم پیدا کېږي او بیا د درمل په توگه گټه ترېنه اخلي. گل زبان په طبیعي ډول د لویو او کوچنیو دایمي ویالو پر څنډو باندي په طبیعي ډول راشنه کېږي او د کندهار عطاران و دې درمل ته گل گاو زبان وایي. گل گاو زبان له نورو درملو سره یو ځای کېږي او د ډول ډول ناروغیو له پاره استعمالېږي لکه د ځیگر او نفس تنگی له پاره چي لوړ مو ذکر کړل. گل گاو زبان هم د بنفشه گل، نیلوفر، کودومه دانه او پري شاوشان او نورو ځیزونو سره یو ځای کېږي او د جوشاندې په ډول جوړېږي او گټه ترې اخلي. په ځانگړي ډول نه استنعمالېږي لکه نوري دواوي یا درمل چي موږ وویل لکه پلوس، اریږه او دا ډول نور ځیزونه ولي د نفس تنگی له پاره یو ضروري جز د نخسې او درمل گڼل کېږي. همدغسي د گل گاو زبان تخم د نورو گلانو د تخمونو سره یو ځای کوي یعني په یوناني دواوو کي گل گاو زبان نه اچول کېږي بلکي د هغوی تخمونه د درمل په څېر استعمالوي.

گل نیلوفر تخم:

گل نیلوفر چي د افغانستان په گوټ گوټ کي کرل کېږي او په طبیعي ډول سره هم راشنه کېږي او په همدغه ترتیب د کندهار په هغو ځایونو کي چي اوبه ئې ډېري وي نوموړی گل پیدا کېدای سي. د مثال په توگه د کندهار د ارغنداب په اولسوالي کي او هم د مالجات په شاوخوا کي پیدا کېدای سي او په عامیانه طب کي د نوموړي گل له تخمونو څخه گټه اخلي. د نوموړي گل تخم له نورو ځیزونو سره یو ځای کوي او یوه نسخه ځني جوړوي او بیا ئې د ډول ډول ناروغیو له پاره استعمالوي. د

مثال په توګه ګل نیلوفر د خاکشیر او بورې سره یو ځای کېږي او بیا د ناروغ د تبي له پاره استعمالیږي او هم په نورو ناروغیو کي د ګټي وړ ګڼل کېږي. چي ممکن موږ ئې په راز راز نخسو کي نومونه ذکر کړو او د نخسې په جوړښتونو کي به بحث پر وکړو.

ګل تخمي:

ګل تخمي له ډېر قدیم څخه په کندهار کي په یوناني طب او دواوو کي استعمالیږي. ګل ختمي یو صحرایي او لرغونی بوټی دئ چي په طبیعي بوټو کي راځي او د غرونو په لمنو کي پیدا کېږي. د ګل ختمي تخم د نورو څیزونو سره یو ځای کېږي او د امالې په ډول ناروغ ته ورکول کېږي او د ناروغ د سغل او قبض له پاره ګټور درمل ګڼل کېږي. نوموړی تخم چي د ګل ختمي د ګل څخه تر لاسه کیږي، پس له هغه چي ګل خپل د موج او پسرلني تازګی او ښکلا څخه ولوېدی، نو بیا په اخیر کي تخمونه کوي او تخمونه ئې د دوبي د موسم په اخر او د مني په موسم کي پیدا کېږي او بیا زموږ پرګنې د غرو ولمنو ته د ګل د تخم د ټولولو له پاره ورځي او د نوموړي ګل تخم راټولوي او د درمل په څېر ګټه ترې اخلي. د ګل ختمي تخم د امالې پر ورکولو سربېره و ناروغ ته د خولې له لاري هم ورکول کېږي او خوړل کېږي او د ډېرو ناروغیو درمل ګڼل کېږي او په یوناني طب کي ئې خپل اهمیت پوره ساتلی دئ. د عطاري په دکانونو کي خورا ډېر پلورل کېږي او د نخسې نور درمل هم ورسره یو ځای کېږي چي موږ به ئې په نورو ناروغیو او درملو کي وڅېړو.

د مار زهر:

د مار زهر د ډېرو غورو او ښو درملو له جملې څخه ګڼل کېږي او د ډېري لرغوني زمانې راهیسي په یوناني طب او عامیانه طب کي استعمالیږي او انسانان له پخوا څخه په نوموړو درملو باندي پوهېدلي دي او تر نن ورځي پوري ئې خپل

اهمیت ساتلی دئ. په ټولو درملتونو کي د مار زهر د درملو او درملتونونو د سمبول په حیث څرګند وي او نن ئې په ډېر عصري ټیوبونو کي د ډول ډول نورو درملو سره یو ځای کوي او ډېري ناروغی په نوموړي دوا باندي تداوي کوي. ولي په پخوانیو زمانو کي به ئې یوازي د واسلینګو یا واسلینو سره نوموړي درمل یو ځای کول یا به ئې په ځانګړي ډول باندي د مار زهر استعمالول او ډول ډول تداوی به ئې د مار د زهرو په وسیله باندي تر سره کولې. په کندهار کي د عطاریو په دکانونو کي نوموړي درمل پلورل کېږي او د عطاری د دکان یو ډېره غوره برخه جوړوي. د مار زهر که چېري له ویني سره ګډ سي، نو ډېر تاوان لري او د یو زهر په څېر انسان یا حیوان یا بل کوم ژوندی څیز له منځه وړي او مسموم کوي ئې. که چیري د هډوکو د دردونو له پاره نوموړي درمل پر جلد برسېره ووهل سي نو د هډوکو د دردونو له پاره غوره تداوي ګڼل کېږي. د مار زهر په نني طب کي د ډېرو عصري او مډرن ټیوبونو په وسیله په درملتونونو کي پلورل کېږي او نوموړي د پخواني او عامیانه طب د تجربو محصول ګڼل کېږي او نن ورځ نوموړي درمل د روماتیزم او پښو او لاسونو د هډوکو د دردونو له پاره استعمالوي. د مار زهر د بدن د عصبي ریښو له پاره هم استعمالېږي په همدغه ډول که چېري د بدن کومه برخه بریښي او درد ئې ونیسي، نو نوموړي درمل ورباندي موږي او په نني طب کي د ډېرو عصري انالجزیکو په څېر ګټه ترې اخیستل کېږي. په همدغه ډول د لرغونو تجربو څخه څرګندېږي چي ماران د زهرو له پلوه توپیر سره لري ولي د کبرا مار زهر د عامیانه طب ډاکټران خوښوي او نوموړی مار د درمل په خاطر نیول کېږي او زهر ئې ځني باسي او بیا ئې زهر پلوري.

په کندهار کي د مار نیولو له پاره ځانګړي خلګ سته چي یوازي د مار نیولو په هنر باندي پوهېږي او د مارانو ځانګړي ځایونه ورمالوم وي او هغو سیمو ته ځي او ماران نیسي. د مار نیوونکی په دې باندي چي دلته یا هلته مار هستوګنه لري که یا؟ خو پس له هغه چي د مار څرک پیدا کي بیا د مار په لټه کي کېږي او مار نیسي چي بیا ئې غاښونه او زهر کاږي او پلوري ئې او د دې مینه وال خورا ډېر دي. ولي برسېره

پر دې هم د مار مینه او د مار نیول بې خطره عمل نه دئ لکه څنګه چې په کندهار کې ځانګړی متل سته چې وایي «د مارګیر مرګ به د مار له لاسه وي» په همدغه ډول د مار چیچل د مارګیر له پاره هم خطرناکه پېښه ده او په همدغه ډول د مار چیچل بیا خپل ځان ته د اودې خلګ لري هغه څوک چې وچیچي هغه نو بیا د خپلو ځانګړو میتودونو له مخي د مار چیچونکی تداوي کوي. نوموړی کار په کندهار کې عموماً بزرګوار خلګ کوي یعني سیدان او اغاګان او د دوی کورنۍ د مار اوده کوي او پس له هغه څخه مار چیچلی شخص جوړیږي. په هرصورت څنګه چې زموږ د بحث موضوع نه ده نو ځکه ډېره ترې کوو.

یوازې د کندهار مهم مارګیر د کندهار د ده خوجې اوسېدونکی محترم ولي جان قصاب ډېر مشهور او نامداره مار ګیر وو چې په همدغه لار کې ئې ځان قرباني کړ او بالاخره د یوه قوي مار له خوا څخه وچیچل سو او مړ سو. د کندهار خلګ په دې عقیده دي چې د مار زهر د هر ډول بریښ او پښو د درد او د هډوکو د درد له پاره دوا ده او په یوناني طب کې د درمل په څېر نوموړی درمل د پورته ناروغیو له پاره ورکول کېږي.

خاکشیر:

خاکشیر چې د افغانستان په ګوټ ګوټ کې پیدا کېږي د یوناني طب له ډېرو غورو درملو څخه ګڼل کېږي چې له پخوانیو وختونو څخه ئې خپل شهرت ساتلی دئ او د کندهار د عامیانه طب یوه غوره برخه جوړوي او د عطاریو په دکانونو کې پلورل کېږي. خاکشیر هم په ځانګړي ډول استعمالېږي او هم د یوې نخسې په ډول له نورو څیزونو سره یو ځای کېږي او لازم درمل ځني جوړیږي. خاکشیر په عامیانه طب کې د ډېري شدیدې تبې له پاره استعمالېده او هغه وخت چې نوالجین نه وو کشف سوی او خلګو ته نه وو معلوم او نه وه ورسره اشنا، نو به عوامو خلګو او زموږ پخوانیو پرګنو د تبې له پاره استعمالول. خاکشیر د نخسې په ډول د نیلوفر د ګل تخم

او څه اندازه بورې سره يو ځای کېږي او بيا بې له دې څخه چې وايشول سي او يا پاخه سي په يخو اوبو کي اچول کېږي او ناروغ ته پس له ډوډۍ خوړلو څخه درې وخته ورکول کېږي او د تبي د ښه کېدو سبب کيږي. خاکشير په کندهار کي هم کرل کېږي او هم په طبيعي ډول سره د لښتيو او ويالو پر څنډو باندي راشنه کېږي او د خاکشير د درملو مينه وال ئې ټولوي او په بازار کي ئې پلوري.

ريحان:

ريحان چي عموماً ئې د خنکيانې په ډول د دوبي په گرميو کي استعمالوي، ډېر په زړه پوري او له تجربو څخه راوتلې دوا ده. ريحان ډېر ښه بوی لري چي عموماً ئې په کندهار کي د باغچو او گلانو په منځ او شاوخوا کي هم کري او ډېر ښه بوی ورکوي. ريحان په پسرلي کي کرل کېږي ولي پس له هغه څخه چي په وړي کي ئې دانې پخي سوي نو هر وړی ئې په جلا جلا توگه رااخلي او بيا ئې د لمر په وسيله وچوي او د ډول ډول ناروغيو له پاره ئې استعمالوي. ريحان برسېره پر دې چي د خنکيانې په توگه د دوبي په سختو گرميو کي ئې استعمالوي د نورو څيزونو سره د يوې گډې نسخې په ډول هم استعمالېږي لکه د شکمپارې، ملنگيانو او بورې سره يو ځای کېږي او د دردونو، مړې تبي، د ستوني درد او نورو ناروغيو له پاره گټه ترې اخيستل کېږي. ريحان پر دوه ډوله پېژندل کېږي چي يو ډول ئې د کندهاري ريحانو په نوم سره شهرت لري او بل ډول ئې د کشميري ريحانو په نوم سره پېژندل کېږي چي د عطاري په دکانونو کي ئې دواړه ډولونه موجود وي او هر ډول ئې ځانگړي خصوصيات لري. کشميري ريحان چي ډېر اصلي ريحان گڼل کېږي، عموماً د عاميانه طب ډاکټران ئې د کمزورۍ له پاره ورکوي او يا هم په هغه صورت کي چي د انسان وجود ضعف سي او هم ئې د زړه د پرش او د زړه د قوت په خاطر و ناروغ ته ورکوي او پس له هغه ناروغ جوړېږي.

اناف:

اناف د عامیانه طب د درملو له جملې څخه دي چي زیاتره برخه ئې زموږ ګران هیواد افغانستان ته د پاکستان او هندوستان له لوري راځي او واردیږي. اناف په عامیانه طب کي داسي درمل دي چي په ځانګړي ډول سره نه خوړل کیږي او نه استعمالیږي، د نورو څیزونو سره یو ځای کیږي او د جوشاندې او امالې په ډول سره استعمالیږي یعني هم د معدې د ناروغیو له پاره استعمالیږي او هم د تبي له پاره استعمالیږي.

پري شاوشان:

پري شاوشان هم د عامیانه طبابت له مهمو اجزاوو څخه ګڼل کیږي او د یوناني طب په ډېرو نخسو کي استعمالیږي. په ځانګړي ډول ئې د ځيګر له پاره په جوشانده او د جوشاندې د نورو غوره درملو سره یو ځای کوي او بیا ئې د زوکام، ځیګر او نورو دغه ډول ناروغیو له پاره استعمالوي. پری شاوشان چي زموږ د ګران هیواد له تولیداتو څخه ګڼل کیږي د عطاریو په دکانونو کي پلورل کیږي، د افغانستان په ګوټ ګوټ کي په طبیعي ډول سره پیدا کیږي او په همدغه ډول په کندهار کي هم نوموړی بوټی په طبیعي ډول سره د ځاګانو په هغه برخه کي چي لنده بل ډېر وي نوموړی بوټی په اسانۍ سره خپله ریښه اوبو ته نژدې کولای سي او راشنه کیږي او په ځاګانو کي پیدا کیږي. همدغسي د سایي یا سیوري بوټی دی، چندان لمر ته ضرورت نه لري.

پری شاوشان په کاریزونو کي هم خلګ راټولوي او بیا ئې بازارونو ته د پلورلو له پاره راوړي. پري شاوشان په جوشانده کي د خوږو ولنو، بورې او کوکنارو د بلګونو او نورو څیزونو سره یو ځای کیږي او د درمل په څېر ګټه ترې اخلي.

بدره:

بدره چي تقريباً زموږ ټول هيوادوال ئې له نامه سره بلد دي زموږ د ګران هيواد افغانستان د پيداوارو له جملې څخه ګڼل کېږي او د يوناني طب يوه غوره برخه جوړوي. بدره د افغانستان د کودامن (کوهدامن) په برخه کي ډېره پيدا کېږي چي يو ميکروب وژونکی نبات دئ او د سپېلنيو په څېر دوديږي او د ډول ډول ناروغيو مخه نيسي. بدره په ځانګړي ډول په هغو اطاقونو کي لګول کېږي چي هلته ناروغ ژوند کوي او يا هم ډېر ماشومان هلته اوسېږي او يا هم په کومه کوټه کي يا کور کي چي مړی سوی وي نو پس له هغه چي سړی له کور څخه ووتی نو بيا هلته بدره دودول کېږي څو د اطاق هوا د بيا له پاره له ميکروبونو څخه وژغورل سي. بدره د سپلنيو په څېر هم د نظر ماتولو له پاره دودېږي چي په مختلفو وختونو کي لکه څنګه چي مو د سپلنيو دودولو او نظر ماتولو په دودونو کي وويل په همدغه ډول له بدرې څخه هم ګټه اخيستل کېږي. يعني خپله بدره خوړل کېږي نه، بلکي دودول کېږي د ميکروبونو د وژلو په خاطر چي په عامه اصطلاح سره د نظر ماتولو په دودونو کي ګټه ترې اخلي.

کت تباشير:

کت او تباشير دوه جلا جلا بوټي دي چي د نورو طبيعي بوټو سره هم يو ځای کېږي او د ډول ډول درملو په څېر ګټه ترې اخيستل کېږي او په ځانګړي ډول سره هم کت او تباشير سره يو ځای کوي او ډېر عالي درمل ځني جوړېږي او د ملهمو په څېر ګټه ترې اخيستل کېږي. نو په هغو ناروغيو کي چي پس له ډېرو تبو څخه د ناروغ صحت سمون وموندی او د ناروغ خوله د تېرو ناروغيو په وجه ووتله او تڼاکي پرې راوختلې، دې ته دخولې وتل او يا هم خوله خوږېنېدل وايي، نو په داسي وخت کي د ملهمو په څېر کت او تباشير سره يو ځای کوي او د ناروغ پر ټپونو باندي ئې ور وهي کت او تباشير د داسي ناروغيو تر ټولو ښه درمل ګڼل کېږي او زموږ په عاميانه طب کي پوره شهرت لري.

شيرخشت:

شيرخشت د عاميانه طب يوه برخه ده چې د ډول ډول ناروغيو له پاره استعماليږي. شيرخشت په اماله کې هم له نورو ځيزونو سره استعماليږي. ولې په ځانګړي ډول سره هم استعماليږي او د سوزاك، شاشه بندۍ او دغه ډول نورو ناروغيو له پاره ډېر ښه درمل ګڼل کېږي. شيرخشت د بورې، بور زوی سره هم د درمل په څېر استعمالوي.

د ترتېزک تخم:

د ترتېزك نوم يو عام نوم دئ چې زموږ ډېر خلګ ئې له نامه سره بلد دي او ډېر خلګ ترتېزك خپله هم پر دسترخان له ډوډۍ سره خوري او يو خوندور نبات ګڼل کېږي ولې برسېره د ترتېزکو له بلګونو او پاڼو څخه خپله د ترتېزك له تخم څخه هم ګټه اخيستل کېږي او په ډول ډول ناروغيو کې استعماليږي او د ډول ډول څېزونو سره يو ځای کېږي او د سر او نزلې له پاره ګټور درمل ګڼل کېږي. چې د دغو څيزونو لکه کودومه، بادام، پسته، خاشخاش، ګل بنفشه سره ئې يو ځای کوي او ناروغ ته ئې ورکوي او د مغزياني په ډول ئې استعمالوي او خپله د ترتېزکو تخمونه د رېزش د اوبو د راايله کولو له پاره هم يو ګټور درمل دي چې د دې ډول ناروغيو له پاره کله د رېزش او هغه ناروغۍ چې دماغونه ئې بند او تبه هم ولري د دې ناروغيو په وخت کې د ترتېزکو له تخم سره ګل ګاو زبان چې مخکې مو خبرې پر کړې دي، بهي دانه، سيپاړو او زرغون مازو چې کلکې دانې لري ميده کېږي او په شيدو کې ئې خيشتوي او خوړل کېږي چې هم تبه جوړوي او هم د نزلې اوبه ايله کوي.

د تربو تخم:

ترب هم د ترتېزکو په څېر د دسترخان پر سر باندي خوړل کېږي او د ډوډۍ او دسترخان له څيزونو څخه يوه غوره غذا ګڼل کېږي. ولي له تخم څخه ئې د درملو په څېر ګته اخيستل کېږي او د عاميانه طب د درملو پلورونکي عطاران ئې په خپلو دکانونو کي د درمل په څېر پلوري او يو غوره درمل هم دي. نوموړي درمل په کپه کي خوړل کېږي او د نورو څيزونو لکه سپېرکۍ، خواږه ولني، بوره، سپپاړو او نورو د کپې له څيزونو سره د ترب تخم هم اچوي او د بادو د ناروغيو له پاره ګټور درمل ګڼل کېږي.

بارتنګ:

زموږ د هيواد په ګوټ ګوټ کي د بارتنګ تخمونه کرل کېږي او په ځينو ځايونو کي په طبيعي ډول هم راشنه کېږي او د يوناني طب د پلورونکو له خوا څخه په بازار کي پلورل کېږي حتی تر هيواد دباندي هم صادرېږي. د بارتنګو دانې د ډول ډول ناروغيو له پاره ګټوري دي لکه د سغل دپاره او داسي نوري ناروغۍ. بارتنګ لومړی ډېر ښه پرېوللِ کېږي او بيا په يخو اوبو کي اچول کېږي او لږ څه بوره هم ورسره اچوي او خوړل کېږي چي د عاميانه طب ډاکټران ئې خورا ډېر استعمالوي.

زرغون مازو:

زرغون مازو لکه څنګه چي مو د ترتېزکو د تخم په درملو کي خبري پر وکړې يو غوره درمل دي او د عطارۍ په دکانونو کي پلورل کېږي. زرغون مازو کلکي دانې لري او رنګ ئې هم زرغون وي چي په اونګ او يا کوم بل څيز کي ميده کېږي چي له يو تعداد نورو درملو سره ئې يو ځای کوي او کونډري هم ورسره اچوي او پر يو ټوکر باندي اچوي او د سر د نزلې له پاره ګټور تماميږي.

کمرکش:

نوموړي درمل چي اصلاً د هندوستان له لوري څخه موږ ته راصادريږي زموږ په ملک کي د عطارانو په دکانو کي پلورل کيږي او خپله زموږ په هيواد کي نه کرل کيږي. کمرکش د سر د نزلې له پاره ناروغ ته ورکول کيږي چي د سرد نزلې د ځينو موادو سر يو ځای کيږي لکه د ترتيزکو تخم، زرغون مازو، کونډري او داسي نورو سره يو ځای کيږي او د درملو په څېر ګټه تري اخلي.

کارګه ټکی:

د کارګه ټکی چي زموږ د ګران هيواد د طبيعي بوټو له جملې څخه دي. په ګرمو سيمو کي په طبيعي دښتو کي په اول پسرلي کي پر پسته خاوره باندي راشنه کيږي او انافي ګلان کوي چي د پاڼو او تخم څخه ئې د درملو په څېر ګټه اخلي او د عطار په دکانو کي د عاميانه طب د څيزونو په څېر پلورل کيږي. د کارګه ټکی د امالې له څيزونو څخه ده او غوړ مواد لري چي په اماله کي د قبض او دغه ډول ناروغيو له پاره ګټور درمل ګڼل کيږي.

مږغونې:

يو طبيعي بوټی دئ په هغو دښتو کي چي په لومړي پسرلي کي اوبه ډيري وبهيږي او د اوبو په وسيله باندي نور واښه هم راشنه سي نو په پسته خاوره کي مږغونې هم راشنه کيږي او د هندوانې غوندي بوټی او پاڼي لري چي وروسته ژړ ګل کوي او په ژړ ګل پسي يو دانه نيسي چي غټيږي او د مشنګي په څېر ښايسته کوچنی توپ غوندي ګردی شی ځني جوړيږي. خوړل کيږي نه او ډېر تريخ خوند لري ولي په يوناني يا عاميانه طب کي ئې د باد او بواسيرو ناروغيو له پاره استعماليږي چي د نوموړي ناروغی تر ټولو ښه علاج او درمل ګڼل کيږي. مږغونې د بواسيرو له پاره داسي استعمالوي چي لومړی مږغونې د خپل دننني تخم يا زړو او دانو سره يو ځای وچوي او بيا ئې ښه کوټي او تر خاسې ئې چوڼي چي وروسته ئې د غوا له غوړو سره

اچوي او د باد او بواسیرو پر ځای (کونه) باندي ئې موږي چي په دې ډول د بواسیرو د ناروغي پس له څو ورځو څخه کمېږي او بالاخره له منځه ځي. د بواسیرو ناروغۍ ته د کوني درد هم وایي. ولي مړغونې بیا د کوني د درد درمل ګڼل کېږي. په عامیانه طب کي ډېر غوره درمل دي او د عطاري په دکانونو کي پلورل کېږي. مړغونې لکه څنګه چي مو مخکي هم وویل نه خوړل کېږي او که وخوړل سي تاوان کوي ځکه ډېره ترخه ده ولي پر زخمونو باندي موږل کېږي. مړغونې یوازي د بواسیرو پر زخمونو نه بلکي پر نورو زخمونو باندي هم موږل کېږي او یو میکروب وژونکی درمل ګڼل کېږي.

سرمکۍ:

سرمکۍ هم زموږ د هیواد د طبیعي شتمنیو له جملې څخه ګڼل کېږي او ډېر ښه خوند لري. د هیواد په بیلو بیلو ولایتونو کي په طبیعي ډول راشنه کېږي. سرمکۍ په ځانګړي ډول باندي خوړل کېږي او لکه مخکي چي مو وویل ډېر ښه خوند لري نو پر همدغه اساس د غذایي موادو له جملې څخه هم ګڼل کېږي، ولي د عطارۍ په دکانونو کي نه پلورل کېږي بلکي د ترکاري پلورونکو په دکانونو کي پلورل کېږي او بیا د ګندنې، تروکو، خولفې په څېر په دیګونو کي پخېږي او بیا ئې د بولانیو په ډول خوري او ګټه ترې اخلي.

سرمکۍ د یوناني طب د درملو په څېر یو ګټور درمل دي چي د بادو له پاره ګټه ترې اخلي او د بادو د ناروغیو له پاره استعمالېږي. د یوناني یا عامیانه طب په هکله خورا ډېري خبري وجود لري او ممکن په سوونو سوونو بوټي موجود وي او ډېري وسیلې د پخواني طبابت سته چي پخوانیو انسانانو به ګټه ترې اخیستې او عامیانه طب د انساني ژوند مهمه برخه جوړوله. په نوموړي طب کي عقیدوي موضوع ګاني شاملوي او د درملو مختلف څیزونه وو چي د عقیدې په وسیله سره به مریض په ښه کېدی. د عقیدوي موضوعاتو څخه مو مقصد هغه برخه ده چي انسانانو به یو تعداد

ناروغۍ په تلقیناتو باندي تداوي کولې. د مثال په توگه د تاویز ځړول، خورده خوړل، دمول، د توري چرگي حلالول، خیرات او داسي نور ډول ډول علاجونه به ناروغ کول چي د خپل وخت د طبابت یوه برخه ئې جوړوله او د انساني شعور یوه برخه دغو تلقیناتو جوړوله. په همدغه ډول تر اوسه هم زموږ شریف وطنوال نوموړي یعني پورته تداوۍ د یوې عنعنې په ډول تر سره کوي او زموږ د ټولني یو مهم جزء هم دغه عقاید، دودونه او ډول ډول دستورونه جوړوي او ډېري کورنۍ مو تر اوسه پوري خپل علاجونه او طبي موضوعات په هغه عقیدوي ځانگړو دودونو باندي سر ته رسوي. نوموړي دودونه زموږ د ټولني یو مهم اړخ دئ او زموږ د ټولني د ځانگړتیاوو له جملې څخه گڼل کېږي.

زموږ ټولنه په دغسي دودونو او یو قانونمنه تکامل پر اساس چي د خلگو او پرگنو د شعور یوه برخه ده باید ټولنیز عمل وسي او ټولنه د هغو عقیدو پر اساس د تکامل لوري ته وهڅول سي. یعني نوي تولیدي قوتونه ایجاد او د زړو اړیکو ځای ونیسي. د دې خبري مفهوم او معنی دا نه ده چي ټول زاړه باید رد کړل سي بلکي زړو انساني اړیکو ته باید تکامل ورکړل سي چي په همدغه ډول سره پخوانی او لرغونی طب چي زموږ د انساني ژوند یو اړخ دی ورو ورو له تجربو څخه په علمي بنسټونو باندي تکیه سي او نن ورځ د یوه ډېر پاخه علم په ډول رامنځته سي. په هر صورت نوموړی بحث موږ ځکه وکړ چي پخوانۍ تجربې که نن ورځ له منځه تللي هم دي ولي په پخوانیو او لرغونو زمانو کي د گټي وړ علم وو.

د مثال په توگه د هډوکو ماتېدل، د لاسونو او یا هم نورو بندونو د وتلو تداوي چي ځانکړي طبیبان ئې لرل یعني د شکسته بند په وسیله د نوموړو ناروغیو تداوي د ځانگړو پوهو په وسیله سره سر ته رسېده چي نوموړی طبابت د عامیانه طب یوه بله برخه وه. حتی یو تعداد ناروغان تر اوسه هم په ډاکټر باندي نه تداوي کېږي او شکسته بند ته ئې وړي.

شکسته بند د هډوکو د ماتېدو او بریښ، د بند وتل، د هډوکي وړوکي اوښتلو او دغه ډول رګي کېدو له پاره د تداوۍ ډېر ډولونه لري چي د یو کال، میاشتي، هفتې او ورځي علم او پوهه نه بلکي د کلونو د تجربو محصول پوهه او علم دئ. حتی ځینو شکسته بندانو ته نوموړی علم میراثي له یوه پښت څخه بل او له بل پښت څخه بل ته ورپاته سوی دئ یعني د پلار او د نیکه له وختو څخه د شکسته بندۍ د ناروغۍ په میتودونو باندي پوهیږي. په همدغه ډول د سنتۍ پوهان او ډاکټران چي په عامیانه طب کي ډېر لوی ځای لري هم د کندهار ښار او شاوخوا کي سته چي تر اوسه پوري ئې هم زموږ د ښاریانو او پرګنو ضرورتونه ور رفعه کړي دي. او زموږ د ښار او صحراوو په بېلو بېلو برخو کي د کوچنیانو سنتي (ختنه) یو ډول خلګ کوي چي اصلاً ئې کسب او کار هم سنتول نه وي او کسب او کار ئې دلاکي وي یعني سر او وربېښتان جوړوي. خو په نورو ځایونو کي دلاک ته د سلمان یا نایي نوم هم ورکول کېږي. نوموړی دلاک هلکان سنتوي او د سنتیو په دودونو باندي هم ښه پوهېږي چي د دې ډول دودونو له پاره لازم سامانونه لري.

په هر صورت اوس بیا هم د شکسته بندۍ د علم په باب یو څه وایو: په کندهار کي ډېر لږ کسان سته چي په نوموړي ناروغي باندي پوهېږي او د کندهار په شاوخوا کي ئې خپل شهرت ساتلی دئ او د ټول کندهار یعني له فراه څخه تر کلات پوري ټول د کندهار په مشهورو شکسته بندانو باندي ځایونه تداوي کوي. شکسته بند په دې ډېر ښه پوهېږي چي د ناروغ هډوکي ته څومره تاوان رسېدلی دئ او د ګوتو او لاس په وسیله باندي د هډوکي مات او نه مات پیدا کولای سی. په کندهار کي ډېر نامدار طبیبان د شکسته بندۍ لکه حضرتو (ابۍ) چي موږ د نورو درملو او ناروغیو په لړ کي بحث پر وکی دشکسته بندۍ په عامیانه طبابت باندي هم ډېره ښه پوهېږي او له ډېرو لیري ځایونو څخه ناروغان په ځانګړي توګه ښځینه ناروغان ورته راځي او علاج ئې کوي. خلګ هم شکرانې د یوې عنعنې په څېر ورته راوړي او بل هم ډېر مشهور او نامدار شکسته بند د پنجوایي اولسوالۍ اوسېدونکی محترم حاجي

عبدل چي خپل پخوانی او د پلار او نیکو نوم ئې تر اوسه ساتلی دئ. د کندهار د ډېرو لیرو صحراوو او ښار څخه ناروغان ورته راولي او په نوموړي شکسته بند باندي ئې تداوي کوي. اوس د محترم حاجي عبدل زوی اسماعیل او بل مشر زوی ئې محترم قاسم هم په نوموړي فن باندي پوهیږي او د پرګنو د هډوکو د ماتېدو علاجونه کوي. په همدغه ډول د شکسته بندانو په لړ کي د مرت کلا د حاجي عبدالحي نوم هم د یادولو وړ دئ چي ډېر نامدار او پوه طبیب دي او د هر ډول هډوکو په ماتېدو، بریښ، لاس وتنه، بندونو باندي پوهیږي. د مرت کلا عبدالحی برسېره پر دې چي د مرت کلا د سیمي ناروغان او د لاس یا پښې او یا هم د بدن د نورو ځایونو د ماتېدو تداوي کوي برسېره پر دې د کندهار ښاریان هم د حاجی صاحب له پوهي څخه بې برخي نه دي او حاجي صاحب د کندهار په ښکارپور بازار کي خپله یوه ځانګړې معاینه خانه هم لري چي هلته ئې د شکسته بند د دکان په نوم سره یادوي او ناروغان نوموړی دکان ته ورځي او خپله تداوي کوي. هغه ناروغان چي د دې قدرت نه لري چي دکان ته دي د حاجي صاحب عبدالحي ورسي او یا دي حاجي صاحب عبدل ته ورسي نو بیا خپله نوموړی پوه و کور ته له ځان سره راولي او هغه هم د معمول او عنعنې سره سم ورځي او ناروغ تداوي کوي.

د کندهار د هډوکو د ماتېدو د علم عامیانه پوهان چي موږ ئې نومونه واخیستل نه یوازي د انسانانو تداوي کولای سي بلکي ځیني حیوانات لکه غوا، غوایی، خر، آس او داسي نور مهم حیوانات هم نوموړي پوهان تداوي کولای سي او خپل ځانګړي وسایل ورته لري. نو موږ باید ووایو چي عامیانه طب زموږ د انساني ژوند په جریان او تاریخ کي د قدر وړ خدمتونه کړي دي او د انسانانو د ښه صحت ضمانت ئې تر نن ورځي پوري کړی دئ او اوسنی طب او طبابت د لرغوني عامیانه طب پوروړی دئ. فقط توپیر ئې په دې کي دئ چي د عامیانه طبابت پوهانو به تداوي په ابتدایي افزارو او وسایلو باندي کوله د مثال په توګه استاد چولک چي موږ مخکي وویل چي دلاک یا هغه څوک چي هلکان سنتوي هغوی به یو لرګی چي د کیتک

غوندي به جوړ سوی وو د هلك د چولكي اضافي برخه به ئې پكښي ونيوله او د پاكي چړې په وسيله به ئې د چولكي اضافه برخه ورغوڅه كړه او بيا به ئې توركښي پر كښېښودل. د هلك د چولكي هغه برخه چي استاد به ورغوڅه كړې وه هغه به ئې پر پښه باندي ور وتړله د ښه شگوم په ډول به ئې تر هغه وخته پوري غوښه ورتړلې وه چي د هلك دچولكي زخم به جوړ سو. هر وخت به چي هغه غوښه چي په پښه ئې ورتړلې وه وچه سوه نو بيا به دوی ويل چي چولكی هم جوړ دئ چي دا يو د رغوني ډول وو. همدغسي د لاسونو او بندونو د جوش خوړلو له پاره د عاميانه طب پوهانو ډېر ابتدايي وسايل په كار اچول مثلاً كه به د چا لاس يا پښې غلط جوش وخوړی نو بيا به ئې په لم كي پښه وروتړله او پس له يوې يا دوو ورځو وروسته به بند سست سوی وو او په ډېر لږ تكان سره به له ځايه څخه بې ځايه كېدی خو بالاخر به بيا مات سو او له سره به تداوي كړل سو.

د كتاب په اخير كي بايد د نتيجې به توگه وليكم: پخوانی خبري بې گټي نه دي او د ننني ساينس او تكنالوژۍ سره قانونمندي اړيكي لري او فولكلور د تاريخ او نورو علومو په څېر د بشري علومو هنر او ادبياتو ډېره غوره څانگه كېدلای سي.